

D/42-a

Pataki József

**Pedagógiai-pszichológiai problémák az általános
iskolai tanulók munkaerkölcsre nevelésében**

Bölcsészdoktori értekezés

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM

Pedagógiai-Pszichológiai

Szakcsoport Könyvtára

1968

Tartalom

I. Bevezetés

1./ A téma meghatározása. Fontossága miből adódik?	1 old.
2./ A vizsgálat milyen problémákra terjedt ki?	5 "
3./ Terminológiai kérdések tisztázása. A vizsgálat módszere.	8 "
4./ A serdülőkor néhány jellemzője	20 "

II. A tanulók erkölcsi tudatát, magartását befolyásoló néhány tényező

1./ A szülők jutalmazás-büntetésrendszere	33 "
2./ Az egyén és a közösség ítéletének összefüggése	46 "
3./ A tanulók spontán társas kapcsolatai	50 "
4./ A szülők családi helyzetének, státuszának hatása a gyermek tanulmányi eredményére	62 "
5./ A tanulók viszonya a szülőkhöz a madármese alapján	97 "

III. A tanulók erkölcsi tudatának és szintjének vizsgálata a munkaerkölcs alakulásának szempontjából

1./ Szívesen végzett munka és motivumai	105 "
2./ Nem szívesen végzett munkák és motivumaik	111 "
3./ A tanulók szórakozása, játéka	133 "
4./ A tanuláshoz való viszony	137 "
5./ A tanulók pályairányulása, pályaválasztása	154 "
a./ A foglalkozási profil követelményeinek ismerete	154 "

b./	A tanulók pályaválasztásának, pályairányulásának összefüggése a szülők foglalkozásával	161 old.
c./	Pályaprestizs a tanulók válaszai alapján	165 "
d./	A tanulók pályaválasztása, pályairányulása	176 "
6./	Az emberek megítélése	188 "
IV.	Összefoglalás	197 "
	Grafikonok, diagramok, táblázatok jegyzéke	
	/csak a szöveg között elhelyezettek/	214 "
	Irodalom	216 "
	Függelék jegyzéke	219 "

I. Bevezetés

1./ A téma meghatározása. Fontossága miből adódik?

a./ Az oktatást-nevelést szabályozó fontosabb állami- és pártokumentumok /ideológiai irányelvek, a VIII. és IX. Kongresszus határozatai, a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről szóló 1961. évi III. törvény/ fejlődő társadalmunk jogos igényét tükrözi, amelyben iskoláinkat nevelőközpontivá kell tennünk. Ezt az 1962-ben életbe lépett Tanterv és utasítás az alábbiakban határozza meg az általános iskola célja és feladata részben: "Az általános iskola célja, hogy megalapozza a kommunista ember személyiségének kialakítását.

Ennek érdekében:

- egész oktató-nevelő munkájával céltudatosan fejlessze bennük a kommunista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat;
- neveljen úgy, hogy a tanulók szeressék szocialista hazánkat és más országok népeit, becsüljék a munkát és a dolgozó embert, vegyenek részt társadalmunk célkitűzéseinek megvalósításában; " /Tanterv és utasítás, Tankönyvkiadó, Bpest, 1962. 4. old./

A fenti cél megvalósításának és a feladatok megoldásának országos méretben is az egyik gátló tényezője volt, amint azt az Mx Mx által kiadott 5.sz. módszertani körlevél I. pontja megfogalmazza:

"Napjainkban a pedagógus testületeknek jellemző gyengéje a pszichológiai felkészülés hiánya." /I.m. 4.old./ Ez nem pusztán nevelőink hibája, mert amikor zömük végzett, akkor még az egyetemeken, főiskolákon, de a tanítóképzőkben is minimális pszichológiai képzés folyt.

b./ Az oktatást állami dokumentumok szabályozták évszázadok óta. /Tantervek, utasítások, stb. formájában./ Az erkölcsi nevelés tartalmát ilyen dokumentumok nem szabályozták és nem is volt rá társadalmi igény. Az osztálytársadalom nem lépett és nem is léphetett fel azzal az igényvel, hogy széles tömegeknek magasfoku erkölcsöt, etikai ismereteket nyújtson, legalább is abban az értelemben nem, ahogyan azt mi értelmezzük, vagyis hogy az egyén erkölcsi meggyőződése a tapasztalatra épüljön fel, és egyéni érdeke összhangban legyen a közösség érdekével. Erkölcsi követelményként lépjen fel az önállóságon alapuló igény a képességei legjobb kibontakoztatására, munkájában önmaga megvalósítására. A Horthy-rendszer módszere az erkölcsi verbalizmus és a kikényszerített cselekvés volt. A szentimrás szellem, ^{ve} a levante nem volt arra alkalmas, hogy a gyermek tényleges tapasztalatra tegyen szert. Az 1950/53-as évek dogmatizmusa hátráltatta az erkölcsi nevelés kibontakozását. A célt kevertük a feladatokkal és a "mit akarunk elérni"-vel helyettesítettük a "mit kell tennünk"-et. E lényegében voluntarista felfogás nem tette lehetővé az etika lebontását a pedagógia területére. Jogos társadalmi igény hozta létre a Nevelési Terv-et, amely - egyes hibái ellenére is - komoly segítséget ad mindennapi munkánkhoz,

lebontva a feladatokat vertikálisan és horizontálisan is részünkre.

c./ A mi területünkön is előtérbe lépett az eredményvizsgálat, azaz nemcsak azt kell látnunk az oktató-nevelőmunkában, hogy mit tett a nevelő, hanem azt, milyen eredményt ért el. A tanulmányi eredményt könnyen rögzíthetjük, noha még ez sem problémamentes és teljesen feltárt. Az erkölcsöt nem, sőt az sem biztos, hogy hatásunk minden tanulónál érvényesült. Gondoljunk csak arra, hogy az új Rendtartás bevezetése előtt "példás" magatartási osztályzattal hagyhatták el úgy a tanulók az iskolát, hogy erkölcsileg bármilyen formában megnyilatkoztak volna. A Nevelési Terv bizonyos érvényességi körön belül összehasonlíthatóvá, mérhetővé teszi munkánkat.

d./ Az iskola és a család munkájának összehangolása érdekében vizsgálnunk kell többek között, hogyan tükröződik a szülők erkölcsi fel fogása a jutalmazás-büntetésen keresztül és az eredmény érdekében e téren is fel kell számolni a kettősséget.

e./ A munkára nevelés etikai szempontjainak vizsgálatát közgazdasági szempontok is indokolják. A gépi nagyipar kialakulásával két lényeges vonás jelentkezik:

a./ lealacsonyítja a tanulatlan munkást,

b./ a gépek szerkesztéséhez, karbantartásához magasan képzett munkást igényel.

Ez a folyamat ma is tart, gondoljunk csak a sok apróhirdetésre, mely hirdeti és keresi a segédmunkásokat. Korunkban az automatizálással

megnyílt a részmunkák újbóli egyesítésének lehetősége és ezzel lehetővé vált a hajdani "felaprózódott munka" /Marx elnevezése/ újbóli emberivé válása is. Erre utal Jánossy megállapítása:

"A ... felaprózott részmunkák újbóli integrációja útján elősegíti a munka emberhez méltóvá válását." /I.m. 229. old./

f./ A motivum mint egy meghatározott cselekvésre irányuló ösztönzés, hogyan alakul az adott község 5-8. osztályos tanulóinál? A motiváció, amely a cselekvés forrása, mennyiben függ össze céljával, mennyiben válik társadalmivá? A vizsgálati anyag elemzésénél a problémára térünk ki legrészletesebben.

g./ A tanulók pályairányulása, pályaválasztása napjainkban lényeges probléma. Segíteni kell tanulóinkat, hogy képességeiket figyelembe véve céljaikat úgy alakítsák ki, hogy azok összhangban legyenek népgazdaságunk szükségletével. A marxista boldogság-elmélet a kötelességet és a boldogságot dialektikus egységben látja, amelynek alapja az önként végzett, felismert kötelességteljesítés, amely végső soron az alkotásban, az alkotó munkában egyesül, amelyben az egyén legjobb képességeit kibontakoztatja, alkotásaiban önmagát megvalósíthatja. E téren még az osztálytársadalomtól örökölt nézetek károsan befolyásolják tanulóink jó részét.

2./ A vizsgálat milyen problémákra terjedt ki?

A pszichikus tevékenység a személyiségben játszódik le és lefolyása a személyiségtől függ. A személyiség a tevékenység következtében alakul és ugyanakkor a tevékenységben is nyilvánul meg, tehát alanya és egyben produktuma is a tevékenységnek. E sokrétű kapcsolat, kölcsönhatás csak részben képezhette vizsgálatunk tárgyát.

Vizsgálatunk így kiterjedt

a tanulók erkölcsi tudatát, magatartását befolyásoló tényezők közül:

- a./ A szülők jutalmazás-büntetés rendszere hogyan befolyásolja a tanulók munkaerkölcsének fejlődését?
- b./ Hogyan függ össze az egyén és közösség ítéllete a tanulásban elért eredmény alapján?
- c./ Milyen tényezők játszanak közre a tanulók spontán társas kapcsolatainak létrejöttében? Az általuk kialakult ideáltípus mennyiben közelíti meg a Nevelési Terv-ben körvonalazott ideáltípust?
- d./ A szülők osztályhelyezete, a család körülményei hogyan befolyásolják a tanulók tanulmányi eredményeit?
- e./ Milyen összefüggés található a család körülményei és a tanulók szülők iránti kötődésében a madárnese alapján?

A tanulók erkölcsi tudatának és szintjének alakulása a munkaerkölcs szempontjából problémakörrel kapcsolatban:

- a./ Milyen munkát és milyen motivumok alapján végeznek szívesen tanulóink?
- b./ Milyen munkát és milyen motivumok alapján nem végeznek szívesen a tanulóink?
- c./ A tanulók szórakozása, játéka hogyan segíti elő személyiségük sokoldalú kibontakoztatását?
- d./ A tanuláshoz, mint munkához való viszony motivációi mennyiben és hogyan töltik be a regulációs funkciót? Milyen hatása van az ellenőrzésnek, az arányos, illetve aránytalan megterhelésnek a tanulók helyesirási készségnek alakulására, az elvégzett munka iránti felelősségtudat kifejlesztésére?
- e./ A tanulók pályaválasztása, pályairányulása tükrében hogyan nyilvánul meg a munka, szűkebb értelemben a fizikai munka, megbecsülése? Ezzel kapcsolatban:
 Mennyiben ismerik tanulóink az egyes foglalkozási profil követelményeit?
 Milyen mértékben és milyen irányba jelentkeznek az átrétegződési tendenciák a 8. osztályos tanulóknál?
 Milyen meggyezések és különbségek mutatkoznak a pályaprestízs, a pályaválasztás és azok motivációs bázisai között?
 A pályaválasztás és motivumai milyen összefüggésben vannak személyiségük sokoldalú kibontakoztatásával?
- f./ Milyen tényezők működnek közre az emberek megítélésében? Mennyiben hat a megítélésben a szocialista munkaerkölcs alapelve?

Módszer szempontjából:

- a./ Az alkalmazott módszerek mennyiben felelnek meg az általános felügyelet részére?

A vizsgálati anyag befejező részében összefoglalóként visszatérünk a feltett kérdésekre. Természetesen egy-egy probléma vizsgálatánál az adott témakörön belül is szükséges volt a megállapítások, összefoglalások és pedagógiai következtetések megfogalmazása.

3./ Terminológiai kérdések tisztázása. A vizsgálat módszere

A vizsgált téma a következő tudományok területét érinti:

- a./ Pedagógia, ezen belül az erkölcsi nevelés, a munkához való szocialista viszonyra való nevelés.
- b./ Pszichológia. Itt figyelembe kell venni Rubinstein következő megállapítását: "A munka egészében nem pszichológiai, hanem társadalmi kategória. Alapvető törvényszerűségei nem a pszichológia, hanem a társadalomtudományok tárgya, ezért pszichológiai szempontból nem a munkát a maga egészében, hanem csak a munkatevékenység pszichológiai komponenseit fogjuk tárgyalni". /Ált. pszichológia, 88 old./
- c./ Etika. Ezen belül a szocialista munkaerkölcs.

A fogalmak meghatározottsága egy tudományon belül is fontos, annál is inkább, mert egyes szerzők a fogalmat csak jelölik, feltételezve annak ismeretét, holott esetleg az olvasóban azok nyomán csak homályos, intuitív elképzelések jelennek meg. A vizsgálati anyagban a fogalmat az alábbi szerzők művei alapján értjük:

pedagógiai vonatkozásban: Ágoston György: Pedagógia I., II.,
 etikai vonatkozásban: Farkas-Huszár-Somogyi: Marxista etika
 alapjai,
 pszichológiai vonatkozásban: Duró-Kelemen-Radnai: Fejlődés-
 és neveléslélektan,
 munkára vonatkozóan: Fukász: A munka filozófiája.

A vizsgálat módszerének megválasztásakor figyelembe vettük, hogy olyan módszereket keressünk, amelyek alkalmasak az általános felügyeleti munka hatékonyabbá tételére, esetleg egy-egy vizsgálati modell mások által is követhető legyen. Az alábbiakban ismertetünk néhány szempontot, amelyek e tekintetben munkánkat meghatározták.

Megbízható adatokat igyekestünk kapni, amelyek elemzése elősegíti nevelőink munkáját és ösztönözheti, hogy ők is egzakt módszerekkel győződjenek meg munkájuk eredményéről. A vizsgálat és az azzal összefüggő óralátogatások hosszú időt nem vehetnek igénybe, mert egy huzamosabb látogatás állandó idegfeszültségben tartja a nevelőket, és munkájukat inkább gátolja, mint segíti. A tematikus látogatásnál ugyanis minden nevelő legalább egy-egy óráját meg szoktunk vizsgálni, utána az órát elemezni. Amennyiben a felügyelő a gyermekeket vizsgálja, az szinte elengedhetetlenné teszi egy-egy meglátott óra mélyebb elemzését, illetve elemzését. A hosszúra nyújtott látogatási időszak az adatok szempontjából sem indokolt, mert 50 óra tapasztalataiból sem lehet többet általánosítani, mint 40 órából. Részint ezzel a problémával függ össze, hogy a tanulmány két iskola tanulóitól gyűjtött adatokat dolgoz fel, két tanévben végzett vizsgálat alapján. /Kiszomboron 1966/67. és Apátfalván 1967/68. tanévben./ A vizsgálat idő- és térbeli megosztását indokolta az a cél is, hogy olyan módszereket kutattunk, amelyek huzamosabb ideig nem vonják el a felügyelőket napi munkájuktól, ^{egyéb} kötelességeiktől. A vizsgálat és az azt követő megállapítások, pedagógiai következtetések, az eredmények

és hiányok megvitatása között hosszabb idő nem telhet el. Célszerű a vizsgálat befejezte után a záróértekezletet megtartani két héten belül, ezt különben az M.M. utasítás is előírja. /Sajnos, ez különböző okok miatt Apátfalva esetében nem így történt./

Figyelembe kellett venni továbbá járásunk helyzetét, amely a megye többi járásához mérten kedvező. Néhány adat az összehasonlításához:

Megnevezés	Makó járás %	Szeged járás %	Szentes járás %
Szakosan leadott órák %-a felső tagozatban	66,8	55,7	43,4
Szakrendszerű oktatásban részesül a felső tagozatban	91,8	70,3	69,3
Gyak. foglalkozásban részesülő tanulók	94,-	72,-	77,-
Orosz nyelvet tanul	100,-	75,-	77,-
Napközis ellátásban részesül	21,5	10,8	10,3
Képesítés nélküli nevelő	2,-	3,5	10,3

/Az adatok az 1957. október 1-i állapot szerint./

Amint a fenti adatokból kitűnik, járásunk területén a körzetesítést már lényegében befejeztük. Természetesen olyan járásban, ahol sok a kisiskola, pl. az 1-8. osztályokból összevont tanulócsoport, ahol a nevelők esetleg szaktárgyi problémákkal küzdenek, vagy sok a képesítés nélküli nevelő, a kezdő nevelő, akik munkáját fokozottabban kell segíteni, az általános felügyelő nem fordíthat annyi időt a nevelés eredményének vizsgálatára.

Az oktató-nevelőmunka dialektikus kapcsolatából egy-egy nevelési rész kiragadásánál és vizsgálatánál tekintettel kellett lennünk a szakfelügyelői hálózatra is. Szakfelügyelőink csaknem kivétel nélkül szaktárgyi ellenőrző, irányító és segítő munkájukat magas szinten képesek megoldani, így az általános felügyeletre kevesebb szakdidaktikai feladat megoldása hárul. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a szakfelügyelet csak az oktatást, az általános felügyelet pedig csak a nevelést, az azokkal kapcsolatos problémákat vizsgálta. Mind a két intézmény jó törzsgárdával rendelkezik és az iskolavezetés nemcsak adminisztratív, hanem pedagógiai központja is tudott lenni iskolájuknak.

A vizsgálatunknál alkalmaztuk a szociológia módszereit, így Pataki Ferenc: Pedagógia és szociológia c. munkájában foglaltak egy részét. /1964. Tanulmányok a neveléstudomány köréből. Akadémiai Kiadó, Budapest. A tanulmányt az OPI külön kiadásban eljuttatta több példányban minden iskolához, így a nevelőknek volt lehetőségük azok tanulmányozására./ A szociológia hazánkban is elfoglalta helyét az 1950-es évek végétől a társadalomkutatásban. Irányai közül kettőt emelünk ki. Első az analitikus iskola követői, akik a motiváció, jelentések /visszajelzések/ alapján értékelik a tényeket, elvetik a "standardizált" kérdőíveket és a valóságot "esettanulmányok" monográfiák alapján kívánják megközelíteni. Más részük statisztikai módszerekre, kvantifikálható adatokra támaszkodik. Az utóbbinál féltő, hogy a számok mögött elvesz a gyermek, a pedagóg-

giai alkalmazásánál. Az előbbi módszerrel kapcsolatban elgondolkodtató Józsa Péter szavai: " ... népszaporodásnak ... az egyéni motivációkból kiindulva sohasem kaphatnánk meg azokat a társadalmi szintű összefüggéseket, amelyet a görbék mutatnak ... Ugyanehhez a típushoz a járókelő - áramlásra vonatkozó adatok, ahol az egyéni viselkedés motivációja beleolvad a társadalmi helyzet által determinált folyamathoz!/"Idézi továbbá Maszlov megállapítását, aki szerint

"a./ a matematikai módszerek a társadalmi mozgás elemzéséhez nélkülözhetetlenek,

b./ e módszereknek csak úgy van értelmük, ha előbb rögzítjük, hogy milyen fajta társadalomról beszélünk, és hogy a vizsgált kvalifikálható folyamat mint olyan, hogyan helyezkedik el ebben a társadalomban... /Józsa

P.: A modern társadalomkutatás néhány elméleti és módszertani problémája M.P.Sz. 1966.évf.5.sz./ A különböző módszerek elfogadása, illetve elvetése szempontjából figyelemre méltó Bauman megállapítása: " ... bár az egyes ma ismert módszerek eltérnek abban, hogy segítségével milyen pontossággal fogalmazták meg az észlelési és általánosítható ítéleteket, ennek alapján nem lehet megmondani, melyik módszer jobb és melyik rosszabb "általánosságban". Minden módszer használhatóságát csak annak az egyetlen konkrét problémának a szempontjából lehet megítélni, amelyet meg akarunk vizsgálni." /Z. Bauman: Általános szociológia, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. 591-592 old./

Mi a vizsgálatunknál a statisztikai módszereket alkalmaztuk. Keresztmetszeti vizsgálatot folytattunk, azaz egy adott időpontban vizsgáltuk iskolánként a tanulók körülményeit, véleményét, stb. A tényfeltáró módszerek közül az alábbiakat használtuk:

- 1./ kérdőívek /írásos ankét módszer/,
- 2./ szociometriai vizsgálat,
- 3./ a tanulók írásbeli munkájának elemzése,
- 4./ iskolai dokumentumok vizsgálata,
- 5./ megfigyelés.

Az írásos ankét módszer lényege: a célnak megfelelő, átgondolt, egyértelmű kérdésekre feletetjük a tanulókat. A kutatónak nem kell feltétlenül jelen lennie a vizsgálatnál és kívülálló is végezheti. E lehetőséggel élve a szakfelügyelőkkel egy adott időpontban kértünk választ a tanulóktól iskolánként minden osztályban, természetesen a nevelőik jelenlétében. Így az óráközi szünetekben a tanulók nem befolyásolhatták egymást véleményükben.

A kérdések három alaptípusba sorolhatók:

- 1./ tényekre vonatkozó kérdések /Kiszomboron zömmel ilyeneket alkalmaztunk/,
- 2./ véleményről érdeklődő kérdések /Apátfalván stencilezve kapták a tanulók/,
- 3./ motívumokat kutató kérdések /Apátfalván használt kérdések többsége/.

Dr. Orosz Sándor a kérdések legfőbb követelményeit az alábbiakban foglalta össze /az előadás elhangzott 1967. július 22-én a Szegedi "yári Egyetemen "A tényfeltáró módszerek pedagógiában" címen/:

- 1./ A kérdések legyenek mennyiségileg értékelhetők.
- 2./ Szerepeljen közöttük néhány "bemelegítő kérdés", amely nem a tárgyra vonatkozik, mert ez feloldja az izgalmat.
- 3./ Legyen közöttük szelektív /válogató/ kérdés. Alkalmazása különösen fontos a heterogén, vagy a kutató előtt ismeretlen csoportnál.
- 4./ Szükséges hasonló kérdések beiktatása, ami csoportképző lehet, pl. tanulmányi eredmény.
- 5./ Célszerű ugyanazt a problémát több kérdéssel megközelíteni.
- 6./ A kérdés intenzitása. Melyik adott tényezőt tartja a legfontosabbnak?
- 7./ Válogassuk meg a kérdések helyes formáit. Formai szempontból lehet a kérdés pozitív /Helyes-e...?/, vagy negatív /Hátrányos-e... formájú. Szubjektív hatásukkal számolni kell. Az indifferens kérdések helyesek többségükben.
- 8./ A szuggesztív kérdést kerüljük.
- 9./ Határozzuk meg a kérdések számát. Sok kérdés unalomra vezet és esetleg a kutató nem jut el a feldolgozásig.
- 10./ Lehetőség szerint név nélkül válaszoljanak, mert az őszinteséget jobban biztosítja.

Célszerű a kérdéseket kisebb csoportnál kipróbálni, mert a vizsgálatnál ^{nr}konfektúra már nincs mód. /Sajnos a függelékben hozott köz-

mondás-teszt előzőleg kipróbálásra nem került és így csak 3-4 napi felesleges munkát eredményezett./

Mind a két iskolánál alkalmazott kérdéseket a függelékben mellékeljük. A tanulók a kérdésekre írásban és név nélkül válaszoltak, feltüntetve osztályukat és nemüket. A várható válaszokat példákkal nem illusztráltuk, mert az szuggérálón hatott volna. A kérdésekre adott válaszok összesítésében, elemzésébe a nevelőket nem vontuk be, az a vizsgálatvezető feladata volt.

Célszerű, ha a kutató a feldolgozást azzal kezdi, hogy a kérdőíveket osztályonként és nemenként /esetleg más csoportok szerint/ sorszámozza, mert így egy-egy adat könnyen visszakereshető, esetleg fontos lehet a hivatkozásnál is. (Az egyes idézetek után zárójelbe tett első számjegy a tanuló osztályát jelenti, ezt követi a tanuló neve és a második számjegy utal a tanuló feldolgozási táblázatban levő sorszáma, ami egyben válaszlapja sorszáma is.) Utána kérdésenként és osztályonként egy összesítést készítünk. A függőleges rovatok /első rovat/ a tanulók sorszáma, a vízszintes rovatok a kérdés al-csoportját egy-egy összetevőjét taglalják. Az osztályonként elkészített adatok feldolgozását statisztikai táblázatba foglaltuk, majd kiszámítottuk a viszonyszámokat, amit az esetek többségében - mivel csak két szám összefüggését vizsgáltuk - százalékban fejeztünk ki. Ahol erre lehetőség volt /pályaprestízs, pályairányulás/ a trendvonal kiszámításával a regressziós irányt is feltüntettük.

A szociometriai vizsgálatok alkalmazása egyre bővül nevelőink köré-

ben, az így nyert adatok hasznosak lehetnek egy-egy tanulókörösség megismeréséhez. "Egy pillanatra sem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy elméleti - metodológiai alapját tekintve a marxizmus-leninizmus eszmájével szemben álló szociálpszichológiai irányzatról van szó, s ennek nyomai kimutathatóan jelentkeznek metodikai eljárásaiban is. Ezért a szociometriának a szocialista iskola körülményei között történő felhasználása feltételezi a dialektikus materialista metodológiai szemlélet következetes érvényesítését mind a tudományos kutatók, mind a gyakorló pedagógusok tevékenységében." /Duró Lajos: A szociometriai módszerek pedagógiai - pszichológiai alkalmazásának metodológiai problémáiról, Szeged, 1966. 35-36 old./ A vizsgálat idején a Szegedi JATE Pedagógiai és Pszichológiai Tanszéke munkatársai nevelőink részére hat előadást tartottak a személyiség megismerésének elméleti és gyakorlati problémáiról, így vizsgálatunk, illetve nevelőink vizsgálata a kutatók és a gyakorló pedagógusok együttműködése eredményének is tekinthető. A szociometriai vizsgálatokat /kérdései a függelékben mellékelve/ az osztályfőnökök végezték el és a válaszok alapján elkészítették osztályuk szociogramját. Az iskolai szinten történő összesítést a vizsgálatvezető végezte. A vizsgálati anyag részletezéséhez a népszerűek, a nem választottak és a nem is választanák csoportosításhoz a tájékoztatást, a családi helyzetet, a tanuló magatartását illetően a vizsgálatvezető készítette az illetékes osztályfőnökök tájékoztatása és feljegyzése alapján.

A tanulók háromféle produktumát elemeztük:

- 1./ A tanulók füzetait vizsgálva az ellenőrzés és az arányos terhelés hatását a helyesírási készség alakulására. E

vizsgálatban résztvett Tóth Istvánné szakfelügyelő és Monostori Ernő népművelési felügyelő.

- 2./ A madármese elemzése. A dolgozatot a kiskisbéri osztályfőnökök, illetve magyar nyelvet és irodalmat tanító nevelők írták meg és a dolgozatokon az osztályfőnökök feltüntették a csoportképzésre használt családi helyzetet.
- 3./ Apátfalván a "Miért tartom magamat alkalmasnak az általán választott pályára?" dolgozatot Tóth Istvánné szakfelügyelő íratta meg és elemezte részben.

A résznél említjük meg a vizsgálati anyagba felvett képzeletbeli cselekedtetést /szociodramát/, amelynek felhasználásával egy előbbi vizsgálatnál kutattuk a tanulók kötelességtudatát.

Az iskola dokumentumait /statisztika, anyakönyvek, naplók/ a részterületeket vizsgáló nevelők tanulmányozták és elemezték a vizsgálatvezető által megadott szempontok alapján. /Kiskisbörön./ Az általuk elkészített tanulmányok részleteit saját nevük megjelölésével hozzuk.

Véleményünk szerint a felügyelők által végzett vizsgálatba be kell vonni az érdekelt testületet vagy a testületből azokat, akik képzettségükkel fogva arra alkalmasak és helyzetük is lehetővé teszi bekapcsolódásukat. A bevonásukat indokolja:

- 1./ Eredményesebb az a vizsgálat, amely nem "kívülről és felülről" történik, mert a megállapított tényekkel nemcsak látszólag értenek egyet a nevelők - hiszen a tények az ők megállapításai többségükben

és a következtetéseket, tennivalókat is a sajátjuknak érzik.

2./ A pedagógia mindinkább egzakt tudománnyá válik. Az elméleti pedagógia eddig is a gyakorlat előtt járt. Napjainkban megvan az a reális veszély, hogy egészségtelenné nő a távolság az elméleti és a gyakorlati pedagógia között éppen az elméleti pedagógia világszerte tapasztalható fellendülése miatt. A nevelők kutatásba való bevonása eredményezi:

- nevelőink érdeklődése fokozódik a pedagógiai kutatás újabb eredményei iránt,
- az egyes eljárások, módszerek kutatását és továbbfejlesztését nem tartják csak a tudományos intézetekben dolgozó szakemberek területének,
- a felkeltett érdeklődés további igényt ébreszt bennük a szakirodalom rendszeres tanulmányozására, az abban foglaltak gyakorlati megvalósítására,
- tudatosabbá, elméletileg megalapozottabbá válik munkájuk, ami az elért eredményekben realizálódik.

3./ Nevelőink zöme - a megyei pályázatok mennyisége és minősége is igazolja -, érdeklődik a pedagógiai kutatások iránt és szívesen kapcsolódnak az ilyen munkákba.

Vizsgálatunk az adatfelvételt tekintve részleges vizsgálat. Viszonyaink egy nagyobb város központi fekvésű iskolájára nem vonatkozhat. Ott például a pályairányulás, a pályaprestizs, esetleg a foglalkozási követelmények ismerete részletes vizsgálatnál egészen más helyzetet

tökröze.

Az adatok feldolgozásánál az adatokat külön is feltüntettük osztályonként, tanulócsoporthozként és nemeként. Ezzel lehetőséget kívántunk adni az osztályfőnököknek, hogy az osztályukban kapott adatokat más osztályok, illetve az iskola adataival összehasonlítsák. Bizonyos megállapításokat tehettünk fejlődéslélektani vonatkozásban is.

Végezetül megjegyezni kívánjuk, egy-egy vizsgálato csak az iskola életére szűkíteni nem lehet. Feltétlenül figyelembe kell venni:

- a község adottságait /rétegződés, a szülők vidékre járása, stb./
- a nevelőtestület helyzetét /képzettség, helyben lakás, szolgálati idő, stb./.

E tanulmányban ezek zöme nem szerepel, de a kiskisbéri vizsgálatnál és Apátfalván a megelőző vizsgálatnál ezekre is részletesen kitértünk.

4./ A serdülőkor néhány jellemzője

Az életkori periodizáció mindmáig problematikus. Növeli a bizonytalanságot, hogy a különböző tudományágak a felosztást más és más kritériumok szerint végzik. Pl. más felosztást alkalmaz a jogtudomány, mást a pedagógia. A testi- és lelki fejlődés viszonylagosan állandó jellegű tipikus vonásai váltakoznak öröklött tényezőkként, fajonként, éghajlati övezetenként, életmód szerint, stb. Színezik ezeket még az egyénenként is jelentős eltérések. Mindezek figyelembe vételével a felosztást az alábbiak szerint vesszük:

- 1./ Csecsemőkor /születéstől 1 évig/
- 2./ Kisgyermekkor /1 - 3 évig/
- 3./ Óvodáskor /3 - 6 évig/
- 4./ Kisiskoláskor / 6 - 10 évig/
- 5./ Serdülőkor / 11 - 16 évig/
- 6./ Ifjúkor / tizenhat-tizennyolc évtől huszonkettő- huszon-négy évig/

/ Duró Kelemen-Radnai: Fejlődés és neveléslélektan, Tankönyvkiadó Bpest, 1966. év 49.old./ A serdülőkor maga is több fázisra oszlik. Így prepubertás 11 éves korig, pubertás 11-13 éves korig, majd a postpubertás. E fázisok jelentkezésének időpontja más a fiuknál és más a leányoknál. A leányok érésfolyamata korábbi időszakban következik be, mint a fiuké. A serdülőkkel való bánásmód problémát jelent, mert: nehéz velük bánni, a normákat még nem ismerik kellően, erkölcsi fogalmaik nem tisztázottak, a követelmények még nem váltak belső meggyőződésükké, az irányítást nem szívesen fogadják, és még

nem ismerik ^{jük} őket kellően.

A serdülőkorban nagy változás következik be mind biológiailag, mind pedig a lelki élet különböző területein.

A serdülőkorra jellemző fáradékonyságot gyakran az iskola és a család is a teljesítőképességüket meghaladó követelményekkel tetézi. Geréb György az iskolai túlterhelés tükröződését és hatását erkölcsi fejlődésükre, a tanulók munkájára az alábbiakban látja. Intellektuális síkon a fáradtság következményei elsősorban a figyelem, emlékezet és a gondolkodás zavaraiiban mutatkozik meg. Érzelmi életében negatív motivációk válnak jellemzővé /félelem, szorongás, kisebbségi érzés/. Akaratilag életükre békítőlag hat a sok sikertelen próbálkozás. Érdeklődésük tompul, előnyös hajlamaiknak kibontakozását gátolja. Sokszor jellembeli hibákat követnek el, hogy a követelményeknek megfeleljenek. Tartós túlterhelés állapotában mindezek személyiségjeggyé rögzíthetnek /Geréb György: Kísérletek a fáradtság lélektanának köréből, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962/.

Morális vonatkozásban a túlterhelés előidézhetheti, hogy a gyermek örömet, kielégülést a munkájában nem talál. Látszateredményekre törekszik. A közösen végzett munkában a reá háruló feladatokat is más társaira hárítja, így közösségi kapcsolatai is lazulnak. A követelmények csak mint külső követelmények állnak vele szemben, amelyekkel azonosulni nem tud.

Az érdeklődés alakulásának fontos szakasza a serdülőkor. Az iskola-

rendszerünket figyelembe véve a prepubertás időszakában jelennek meg a különböző tantárgyak, amelyek érdeklődésüket befolyásolhatják. Az érdeklődések kezdetben még nem tartósak, ha csak azok kiemelkedő adottságokkal nem párosulnak. Témánk szempontjából legfontosabb részünkre a hivatás és a pályaérdeklődés, ami később szerepet játszik a pályaválasztásban. Mint a vizsgálati anyagunk később igazolja, az érdeklődés tudatos alakítása objektív és szubjektív feltételei nem biztosítottak.

Mi a serdülőkor problémái közül elsősorban azt vizsgáljuk, a társadalmi hogyan válik egyedivé, a gyermek moralitásában milyen változások következnek be.

A moralitás, a totális értelemben felfogott erkölcs szubjektív oldala azt fejezi ki, hogy a társadalom erkölcsi követelményei az egyéni cselekedetekben realizálódnak; az egyén annyiban tekinthető morális lénynek, amennyiben kialakította tudatos viszonyát az erkölcsösséghez /morálhoz/, tudatosította kötelességeit a közösséggel szemben; erkölcsi értéktételeket tud alkotni mások cselekedeteiről; erkölcsi meggyőződést, eszményképet, magatartási mintát alakít ki; a kialakult moralitás - struktúra az egyén magatartásának közvetlen irányítója, szabályozója. A moralitás meghatározó tényezői: az egyén létfeltételei, a társadalom erkölcsi követelményrendszere, az egyén pszichológiai struktúrája. /Buzsár Tibor idézett műve alapján./ Az etikai irodalomban azonban nem szerepel egy fontos tényező, mégpedig a morális lény jövője. Más annak a viszonya, a morálhoz, aki

előtt új távlatok nyílnak, vagy nyilhatnak képességeik kibontakoztatására, és megint más a viszonya annak, aki részére e lehetőségek leszűkülnek / pl. tudja, hogy beosztásából leváltják/. A gyermek erkölcsi fejlődését gátolja, hogy a társadalmi igényeknek megfelelően a hirdetett erkölcs és a gyakorlott erkölcsöt átszövő osztályerkölcs megnyilvánulásával is gyakran találkozunk.

A gyermek erkölcsi fejlődésének megismeréséhez fontos annak a figyelembe vétele, hogy az egyén különböző öröklött anatómiai - fiziológiai - idegrendszeri adottságokkal rendelkezik ugyan, de öröklött erkölcsi tartalmakkal nem. A moralitása a különböző tényezők ^{hatására} személyiségén átszűrődve alakul ki. Az erkölcsi fejlődés első szakasza már az óvodáskorban megkezdődik, már itt megtalálhatók Leontyev szerint a másodlagos motivum-viszonyok, amelyek a fontosabb, más motivumok kiemelkedése folytán jönnek létre. Kialakulnak bizonyos normák, sőt az értékelés bizonyos elemi formái is. E folyamat természetesen nem zárul a serdülőkorral, de mélyül és szélesedik, struktúrájában rendeződik és tartalmilag gazdagodik mind a serdülő, mind az ifjukorban, sőt a felnőttkorban is.

A serdülőkorban erkölcsi arculatuk gyökeres változáson megy keresztül. Változás áll be náluk biológiailag /érés/, értelmi érzelmi és akarati életükben. A második jelzőrendszer szerepe megnő. A konformizmus szerepe még jelentős ugyan - főleg a prepubertás időszakában -, de már megkísérlik az erkölcsi erényeket, kategóriákat ön-

állóan megítélni.

A pozitív és a negatív erények felismerése, elfogadása és intenzitása nagy mértékben függ attól, hogy az erény milyen kapcsolatban van személyekkel. Így a negatív erények közül nem tűrik a kétszínűséget, az árulkodást, de már a kishitűség, a türelmetlenség távolabb áll tőlük. A pozitív erények közül a jóindulatot hamarabb felismerik és elfogadják, mint az egyszerűséget. Az erkölccsel elsősorban az erénytan oldaláról ismerkednek meg. Ez érthető, hiszen az etika az erénytanon keresztül tartja a legszorosabb kapcsolatot a pedagógiával. A két tudomány között a kategóriák terén legkisebb az érintkezési felület. Az erények elfogadása, az azokkal történő azonosulás mint önkontroll és mások megítélése eszközeként funkcionál.

A serdülőkorban az addig elfogadottakat összeveti a valósággal. Mindez persze sok pedagógiai problémát vet fel. Így többek között azt, hogy a valóságot ne fessük rózsaszínűnek, társadalmunk életét, fejlődését ne úgy ismertessük velük, mint ahol már semmi probléma nincs. Gyakori, hogy egyes nevelők jóindulatból igyekeznek meggyőzni a serdülőt, hogy amit látnak, tapasztalnak, az nem is úgy van, hanem ... , és igyekeznek valahol találni egy metszőpontot. Erre utal az egyik igazgatónk őszi mezőgazdasági munkával kapcsolatban beadott jelentése: "A tsz által biztosított gyomos területen kívül egyéb munkalehetőséget nem tudtak adni, ezért a testület a nevelési célok előtérbe helyezésével /1/ igyekezett egyensúlyba hozni a szocialista elvek érvényre jutását". /13.679-6/1967.sz.alatt iktatva./ Ez esetben "a szocialista elvek érvényre jutása" azt jelentette,

hog^oy körülmagyarázták és mentegették a helyzetet. (E közösségből egy gyermek sem választotta a mezőgazdasági munkát leendő foglalkozásul.) Helyesebb lett volna, ha arra mutatnak rá, hogy igen, van még gazos terület, de a ti leendő feladatotok is lesz, hogy a tsz tagjai minden területet jól meg tudjanak majd művelni. Tehát a még meglevő hibák, hiányok takargatása helyett inkább arra mutasson rá a nevelő, hogy mi lesz az ő feladatuk a hiányok megszüntetésében. Ez nem fog ellenkezni a serdülők tapasztalatával és nem ad lehetőséget gunyos megjegyzésekre, esetleg alapot a nevelő más kijelentése cáfolatához.

A serdülő keresi a helyét a társadalomban. Az én - tudata fejlődése eredményeként gyakran megváltozik a család többi tagjaihoz - elsősorban a szülőkhöz - való viszonya. Természetesen ez nem feltétlen vezet nagyobb mérvű ellentéthez és később generációk problémához, de amennyiben az később kialakul, kezdete az esetek túlnyomó többségében a serdülőkorra esik. Az átmeneti kor a generációk egymáshoz való viszonyát másképpen veti fel, mint az az osztálytársadalomba volt, ezen belül másképpen a gyermek és a szülő kapcsolatát. Az osztálytársadalomban a gyermek és a szülő viszonyát embertelen módon, de megbízhatóan rögzítette a vagyon, az anyagi függőség. /Ez inkább az ifjúkor, mint a serdülőkor problémája volt, de gyökerei, amint említettük, a serdülőkorra nyultak vissza./ Ma a manuális gondoskodás egy részét az állam átveszi és ezen a címen tiszteletet, szeretetet, maga részéről a szülő egyre kevésbé követelhet, noha még napjainkban a manuális gondoskodás a szülők erkölcsi kötelességéhez tartozik. Tehát a rögzítőkben itt légtüres tér keletkezett, ahova még nem minden

esetben hatolt be a szocialista humanizmus olyan mértékben, mint ahogyan az szükséges lenne. A kölcsönös szeretet, tisztálet megteremtése ma más síkon zajlik le. A szülőknek saját erkölcsiségével kell kivívnia gyermeke szeretetét, tiszteletét és ezt sokszor nem vesszük tekintetbe, legalábbis nem mindig szívesen.

Az ember ember iránti igényt a pubertás időszakában már nem az alkalmasszerűség, a közös játékhoz szükséges társak megléte elégíti ki. Megértő barátira vágnak, akinek elmondhatják megfigyeléseiket, akire rábízhatják apró titkaikat. A barátság időtartama már hosszabb, és nem szakítják szét pillanatnyi másirányú érdeklődések. Elcélódnak egymással, de a sértést a más baráti társasághoz tartozóktól nem túrik el akkor sem, ha a sértés nem órájuk, hanem a barátjukra irányul.

A közösség iránti felelősség felerősödik. Súlyosan itélik el azt, aki az iskolára, vagy az osztályra szégyent hoz. A közös munkában nem túrik el a felületes látszatomunkát, a lógást. Gyakran elképzeléseik irreálisak, mint hadvezérek, filmesillagok, nemzetközileg elismert sportemberekként látják magukat a jövőjükben, ezek az álmódások azonban nem a nagy közösségre tartoznak, legtöbbször csak a meghitt barát tud róluk.

1966. májusában a felelősségtudat alakulása szempontjából Apátfalván 64 tanulót vizsgáltunk meg. Megállapításunk szerint a felelősségtudat, azaz ismeri saját felelős mivoltát, felerősödik a felelősségérzet és nyomán a felelősségvállalás morális tényezői létrejönnek.

A tanulók elképzelt esettel kapcsolatban írták meg, hogy adott helyzetben mit tennének. Az elképzelt szituáció a következő volt: "Labdátok az utcán űten. A labda betört véletlenül egy ablakot. A ház tulajdonosa egyiteknek sem rekona. Hogy kinek a hibájából történt, azt pontosan megállapítani nem lehet, mert az egyik tanuló dobta a labdát, a másik beleütött, onnan a fához, majd az ablakhoz pattant. Mit tesztek?" A válaszok semmiesetre sem bírálhatók tényleges cselekedetként, de utal a tanulók felelősségtudatára, továbbá arra, hogy az elképzelt esemény elbírálása és az elképzelt felelősségvállalás egyéni vagy közösségi szempontból történt-e. /Anyagi felelősségvállalásnak vettük az okozott kár kifizetését, erkölcsi felelősségvállalásnak a lakás tulajdonosával történő beszélgetést, amennyiben megmondták, hogy az eset nem szándékosan történt és valamilyen formában az okozott kárért elnézést vagy bocsánatot kértek. A példa a Csongrád Megye Tanácsa V.B.Művelődésügyi Osztálya egyik felmérésre kiadott kérdésséből 1965-ben./

Az adott válaszok alapján a felelősség valamilyen formáját vállalta 55 tanuló, 3 egyéb megoldást választott, 4 felelősséget nem vállalt, 2 tanuló válasza pedig nem volt értékelhető. A felelősségvállalásban megoszlások a következők:

anyagi és erkölcsileg vállal felelősséget	19 tanuló
csak anyagi felelősséget vállal	44 tanuló
csak erkölcsi felelősséget vállal	2 tanuló.

Közösségi szempontból bírálta el a felelősséget 38 tanuló. Ebből:

anyagi és erkölcsileg vállal felelősséget	14 tanuló
csak anyagi felelősséget vállal	23 "
egyéb	1 " .

Egyéni szempontból bírálta a cselekményt és vállalta a felelősséget

anyagi és erkölcsi szempontból	5 tanuló
csak anyagi szempontból	11 "
csak erkölcsi szempontból	2 "
egyéb	2 "
a felelősséget elutasította	4 " .

Felelősségvállalásra buzdította a társait 6 tanuló. /A vizsgálat a 6. osztályban történt/

Az adatok ismertetésénél még a felelősségvállalás szót használtuk, de mivel tényleges helyzetben a válaszaikat nem kontrollálhattuk, így következtetést csak a felelősségtudatra vonhatunk le, ami életkorukat tekintve kedvező. Erkölcsi szempontból a pedagógiai következtetések levonásánál figyelemre méltó az altruizmus hatása. Ez még a burzsoá erkölcs maradványát tükrözi, az egoizmus és az altruizmus látszólagellentétek ugyan, de mind a kettő az individualizmus két oldalának megnyilvánulása és nem egyeztethető össze a kommunista erkölcsi ideál tengelyét képező kollektívizmus eszméjével. Kapcsolatos azon kívül a gyakorlatból jól ismert helytelenül értelmezett szolidaritással is, azaz "nem árulkozunk".

Az adott válaszok figyelemre méltók abból a szempontból is, hogy az elképzelt labdázó csoport a tárgyakkal /ablak, fa, labda/ összefüggő művelet /amelyek eredménye célként nem tudatosul, nem önálló cselekvés/ következményeként más emberekkel kerültek kapcsolatba. Így hatást gyakorolt más emberekre. "Amikor a cselekvést maga a cselekvő szubjektum ebben a minőségben tudatosítja, a cselekvés tetté válik. A tett olyan cselekvés, amelyet a cselekvő szubjektum társadalmi aktusként fog fel és tudatosít, olyan megnyilatkozása a szubjektumnak, amely az emberek egymáshoz való viszonyát fejezi ki." /Rubinstein: Az általános pszichológiai alapjai 834.old./ A tettnek nem feltétlen kell cselekvésben megnyilvánulni, bizonyos esetben a cselekvéstől való tartózkodás is tettnek számít. A mai magyar irodalom egyik legvisszatartózkodóbb figuráját Poldini urat, Goda Gábor az alábbiakban jellemzi: "Semmitől sem félt jobban, mint attól a tehertől, amelyet az emberi közösség egyetemes haladását szolgáló vagy az ezekkel ellentétes ügyek szolgálata kényszerít rá arra a lelkiismeretre, amely sem a jó ügy, sem a rossz ügy szolgálatából származó legkisebb terhet sem képes elviselni." /Goda Gábor: Poldini ur. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963. 136.old./ Az 1956-os ellenforradalom alatt Poldini ur szavait, tetteit úgy irányította, hogy a reakció és a haladás képviselői is saját szájuk íze szerint értelmezhatték. A kritikus napokban bement ugyan a hivatalába, elfogyasztani a sült csirkét és megelégedetten állapította meg, hogy a sztrájkolásra is, de a nem sztrájkolásra is van tanuja.

Serdülők egy része képes már a tettekre. Maradva az 1956-os eseményeknél, országunkban 9 uttörő vállalta a felakasztást inkább, mint-

hogy társai követelésére hitoktatásra jelentkezzenek, /A nevelők közbelépésére egy sem végződött katasztrófával./ A vizsgálati anyagból 5 gyermek válasza utal a tettet előkészítő belső munkára, közülük egy megjegyzi, hogy a ház tulajdonosával abban az esetben is beszél és kifizetik az okozott kárt, ha ezért odahaza vagy a tulajdonostól verést kap.

Apátfalván a válaszokat hitelesíti az is, hogy a felső tagozat 6 különálló épületbe van elhelyezve. Így a szünetet a gyermekek gyakran a nevelő felügyelete nélkül töltik. /3 épületben csak 1 tanterem van./ Az esetleges kisebb vagy nagyobb szabálytalanságok következményeit a tanulók vállalják és a felelősök pedig mint a közösség képviselői a közösség nevében az esetleges rendbontókkal szemben fel tudnak lépni, és a magukról megfélemedezettek^a tisztségviselő társukban a közösség képviselőjét látják. /Látzólag kis dolog, de az udvarokon ősszel nemhogy eldobott papírt, de alma-, vagy szőlőcsumát sem lehet találni. Sajnos a többi iskolánkra nem ez a jellemző./

A nemi érés a prepubertás ideje alatt, amennyiben a gyermek érdeklődését a környezet károsan nem befolyásolja, még nem szexuális színezetű feszültség. A pubertás korban beálló gyors változás egyik jellemzője a vehemens szexuális érdeklődés. A serdülő leggyakrabban önmagára utalt. Igényeinek kielégítése nem a külvilágra irányul /onánia/. A pubertás korban megjelenik az első szerelem. A szerelem bonyolult emberi viszony. Egyrészt viszony a természethez

/fajfenntartás/, másrészt ember emberhez való viszonyt jelent.

/Társadalmi/. Természetesen a biológiai és a társadalmi oldal csak logikailag különíthető el. Szétválása /felnőtteknél/ súlyos anti-humanizmushoz vezethet. Garai által ismerttetett kristályosítási elv szerint a szerelem jelenti:

- 1./ Az egyén jótulajdonságainak felnagyítását. Ez a képzelet síkjához tartozik.
- 2./ A másik tette, tevékenysége átélésére vonatkozó igényt, azaz saját jótulajdonságait megtoldja a másik tulajdonságaival. Gyakorlat síkján ez a kölcsönös segítséget, egymás szükségleteinek kielégítését jelenti, természetesen a szexuális szükséglet kielégítését is.

A serdülő szerelme nem azonos a felnőttek szerelmével, sem annak kicsinyített másával. Nem igényel kielégülést a szerelme tárgyával kapcsolatban. Gyakori a közös rajongás. A szerelem két oldala közül náluk a társadalmi oldal az erősebb, esetleg a biológiai oldal külön válhat más személyre irányuló vágyakkal. A koedukált nevelés sok problémát vet fel ezen a téren, de ugyanakkor sok eszközt is biztosít a harmonikus fejlődéshez. Többek között a kristályosodási folyamat koedukált nevelés esetén felgyorsul. Imponálni akar tanulással, bátorsággal, helytállással, stb. Nevelés szempontjából nem mindegy, hogy a kristályosodásba milyen folyamatok kerülnek. Éppen ezért az ifjúság, a serdülők szexuális téren történő felvilágosítását, nevelését - amely egyre inkább égető problémánk lett -, nem lehet kiragadni összefüggéseiből, hanem csak az erkölcsi neveléssel

együtt megvalósítani.

A serdülők fejlődésével kapcsolatban egyes pszichológusok elmélete eltérő. Wallon "A cselekvéstől a gondolkodásig" c. művében a válság elméletét hirdeti. Szerinte az új tulajdonságok, az új készségek nincsenek összhangban a begyakorolt viselkedéssel. Ez konfliktushoz vezet. Szerinte a fejlődés menetét nagyobb válságok szakítják meg és ugrások teszik egyenetlenné. Elméletével vitatkozva Piaget a fejlődést egyenletes, ugrások és konfliktusok nélküli folyamatnak fogja fel. /A termékeny vita lényegét Mérei ismerteti "A gyermek lelki fejlődése - világképünkben" c. cikkében. Valóság, 1967. évf. 9. szám./

A marxista pszichológusok a konfliktusokat nem tartják törvényszerűnek. Rubinstein az esetről-esetre változó összefüggésekre hívja fel a figyelmet. Nowogradzki szerint: "Ezekben az átmeneti időszakokban a gyermek környezete megfelelő gondozással elősegítheti a nevelési nehézségek leküzdését, és a "fejlődési krízisek" elkerülését." /T. Nowogradzki: Fejlődéslélektan, Tankönyvkiadó Budapest, 1964. 46. old./ A hazai szakirodalomból: "Mi nem fogadjuk el a fejlődési "válságok" elméletét, bár elismerjük, hogy a gyermeki pszichikum jelentős átépülésének periódusaiban - pl. a serdülőkorban - valóban fellelhetnek olyan nehézségek, amelyek kedvezőtlen nevelési helyzetekben válságokhoz, krízisekhez vezethetnek. Ez azonban nem szükségszerű és egyáltalán nem indokolja a "válság-elmélet" létjogosultságát." /Duró-Kelemen-Radnai: i.m. 49. old./

II.

A tanulók erkölcsi tudatát, magatartását befolyásoló néhány tényező1./ A szülők jutalmazás - büntetés rendszere tanulásért

Minden társadalom igyekszik felépíteni a maga nevelési rendszerét. A mi nevelési rendszerünkben más a nevelés, mint az osztálytársadalmakban, így szükségképpen más a jutalmazás-büntetés rendszere is. A jutalmazás-büntetés szerepét vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg. A nevelés fő feladata a fejlődés elősegítése, ugyanakkor a nevelés a fejlődésnek csak külső feltétele. A pszichikum fejlődésének belső feltétele - mint minden fejlődésnek - a belső ellentmondás, azok egységének és ellentétének a harca. A jutalmazás-büntetés, mint a nevelés eszközrendszere, értékelés egy-egy nevelési szituációban, amikor is az objektív és szubjektív értékelés között feszültség keletkezik. Így helyesen alkalmazva elősegíti a gyermek személyiségének fejlődését, saját tettének objektív és szubjektív megítélésének összhangját.

Lényegét, szerepét Borbély András meghatározása ismerteti, amely szerint: "Az erkölcsi nevelés jutalmazás-büntetés néven összefoglalt eszközjellege közösségi jellegű, sajátos pedagógiai értékelés, a nevelési folyamat erejében fokozható, nagy fontosságot mutató, nélkülözhetetlen mozzanata. Nevelői célja: pozitív indítások keltése, a tevékenység és magatartás regulációja, s ezáltal a jellem kommunista vonásainak alakítása." /Borbély: A jutalom és büntetés alapvető kérdései, Tankönyvkiadó, Bpest, 1967. 110. old./

A szocialista pedagógia és pszichológia szakirodalma megegyezik abban, hogy a jutalmazás-büntetés eszközrendszeréből a személyiség fejlődésére káros büntetési formákat elveti /pl. testi fenytetés/.

Vitás azonban a kettő dialektikus kapcsolatának elismerése, a büntetés - ebben az értelemben nem a megengedhetetlen eszközökre gondolunk - alkalmazhatósága, hatása.

dr. Barkóczy Ilona: A 10-14 éves gyermek megismerésének pszichológiai alapjai című tanulmányában a büntetésnek csak negatív hatást tulajdonít. /Nevelőmunka az általános iskola 5-8. osztályaiban. Tankönyvkiadó, Budapest, 1967./ "Mindenesetre - összegezve a büntetés hatásának főbb jellegzetességeit - megállapíthatjuk, hogy általa a. a félelem az egész helyzethez és egyéb nem káros ingerekhez is hozzákapcsolódik, s így a félelemkeltő tárgyak, személyek és helyzetek száma káros mértékűre duzzadhat, b. értelmetlen és tartós kerülési viselkedések alakulhatnak ki, c. ha a büntetés nincs eléggé egyértelmű viszonyban a büntetett akcióval, akkor azt nem tanulják meg, d. büntetéssel kialakított közeledési - kerülési konfliktushelyzetek tartós szorongásos állapotot, fokozott drive - szintet hoznak létre, amelynek a viselkedésre és a tanulásra gyakorolt dezorganizáló hatására kívül neurózist és organikus megbetegedéseket előidéző hatása is van, e. mivel a büntetés a pozitív cél vonzó hatását nem csökkenti, abban az esetben, ha annak elkerülésére lehetőség nyílik, a büntetett cselekvést a személy nem fogja elkerülni." /dr. Barkóczy I. i.m. 29-30. old./ Véleményünk szerint ez a büntetés egyoldalú megítélése nem veszi figyelembe, hogy az indítás és gátlás a nevelési célt tekintve lehet pozitív is és negatív is; a büntetés is betölti a közösség, a társadalom értékelő szerepét; a szubjektív és az objektív értékelés nyomán keletkező feszült-

séget feloldja; ítélet jellegű, amiben a közösség ítélete tükröződik az egyén felé; a gyermekek igénylik az értékelést negatív tett esetén is. Természetesen avval egyetértünk, hogy a büntetéssel semmiféle fizikai, vagy morális szenvedést nem szabad okozni.

Egy másik műben szerzőtársával együtt véleményét magyarázza. /dr. Barkóczy Ilona-dr. Putnoki: Tanulás és motiváció. Tankönyvkiadó, Budapest, 1967/. "A büntetés káros hatásának bemutatásával azt a célt akartuk elérni, hogy a pedagógiai gyakorlatban - a családban és az iskolában egyaránt - kerüljük a büntetés közvetlen, elsődleges formáit; mindazokat, amelyek a gyermekben súlyos és tartós szorongást, értelmetlen konfliktushelyzeteket, sorozatos kudarcélményeket okoznak". /I.m. 223 old./

Véleményünk szerint az egyoldalú kiemelés káros, annál is inkább, mert nevelőink részére fontos utmutatásokkal szolgál a "Nevelőmunka az általános iskola 5-8. osztályában" kötet. Így a gyakorlati munkában is zavart okozhat. Helyesebb lett volna, ha a jutalmazás - büntetés eszközszerkezet kapcsolatát tárják fel.

Az egyén nem vétethet a közösség ellen. "Aki ezeket az érdekeket megsérti, aki szembehelyezkedik a közösséggel, az felel a közösség előtt. A büntetés a közösség ráhatásának a forgója, mégpedig a közösség közvetlen határozatának vagy olyan határozatoknak alakjában, melyet a közösség meghatalmazottjai hoznak, azok, akiket a közösség

azért választ meg, hogy óvják érdekeit." /Makarenkó Művei 5. kötet, 1955/56., 41 old./

A nevelési cél elérése érdekében megköszönnünk kell az összes nevelési tényezőket, megteremtve azok harmonikus egységét. Így: "A büntetést ugyanolyan természetes, egyszerű, logikailag helyénvaló rendszabálynak kell tekinteni, mint minden egyéb nevelési rendszabályt." /Makarenkó, i.m. 144.old./

Tapasztalataink azt igazolják, hogy a büntetések iskolai és családi viszonylatban is gyakoribbak, mint a jutalmazások. Gondoljunk csak arra, a naplókban mennyivel több a negatív, mint a pozitív bejegyzés. Az egészhez mért helyes arányt iskolai munkánkban is meg kell teremteni, ami később sugározhat a családi nevelésre is és kialakulhat a kívánt összhang. A helyes arányt véleményünk szerint az összefüggések feltárásával és nem egyik oldal előtérbe, vagy háttérbe helyezésével lehet elérni.

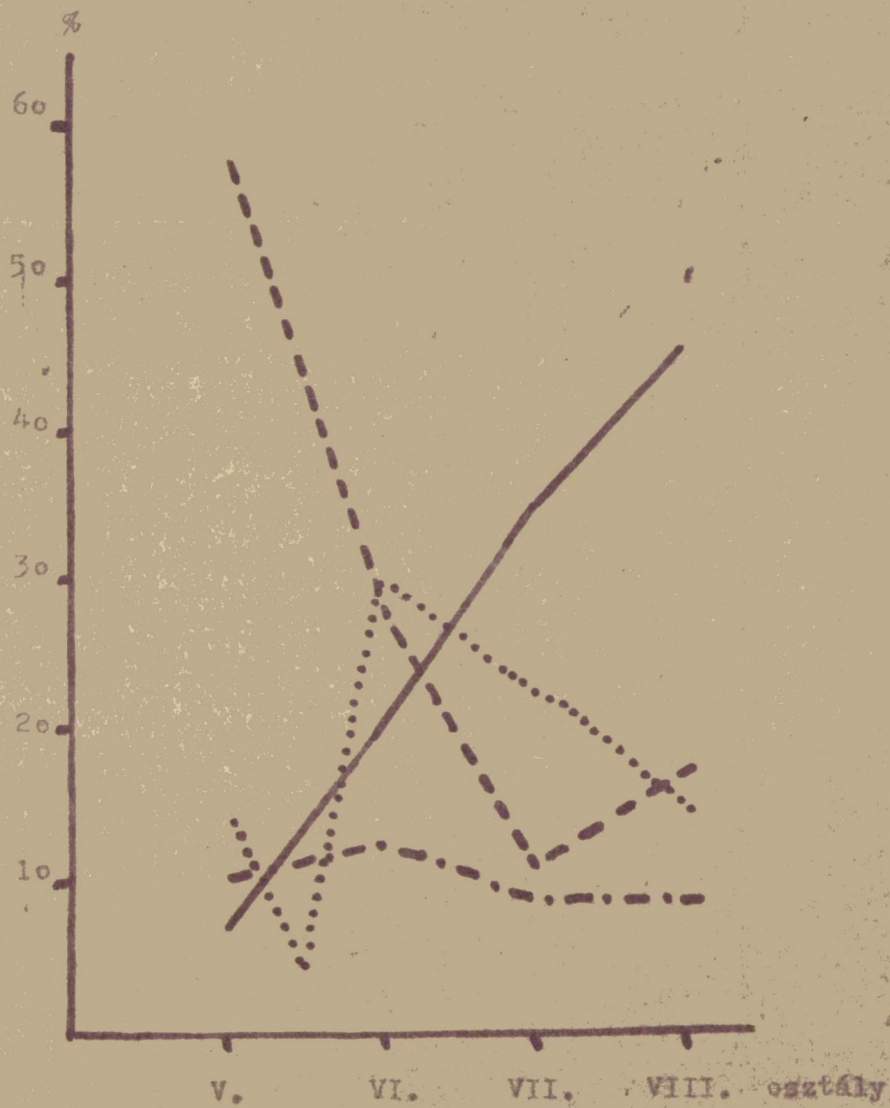
Mi a vizsgálatunknál csak a szülők által alkalmazott jutalmazás-büntetésrendszer egyik területére tértünk ki, vizsgálva, mennyiben befolyásolják a tanulás - mint munkához - való viszonyukat.

A tanulásért a szülők által alkalmazott jutalmazás - büntetés rendszer hasonló a szülők más tevékenységért - magatartásért használt jutalmazás - büntetés rendszeréhez az eddigi vizsgálatunk szerint. Mint értékelés, a kettő összetartozik, de elemzésünk során szét kell bontanunk.

Büntetés tanulásért.

Fiuk

Leányok

Testi fenyítés

Korlátozással

Szóva I

Egyéb

A büntetés módja koronként és nemeként eltérést mutat, amint az a mellékelt grafikonból is kitűnik. /1.sz. melléklet/

A büntetés módja	fiuknál	leányoknál
testi fenytés	29,4 %	30,4 %
korlátozással	25,5 %	22,4 %
szóval	22,3 %	26,4 %
egyébbel	9,8 %	12,- %
nem értékelhető	15,- %	8,8 %.

Első pillantásra szembeötlik a testi fenytés még mindig domináló szerepe. Okai: helytelen elképzelések a nevelés eszközárendszéről; szokás: "Engem is vertek és ezért lett belőlem ember"; tehetetlenség a gyermekkel szemben; gyakran látszólag gyors eredményre vezet. /Ez utóbbi sem mutatkozik meg a tanulás esetében legtöbbször./

A testi fenytés alkalmazása mindkét nemnél csökkenő tendenciát mutat, amint a gyermek idősebb lesz. Az ötödik osztályokban alkalmazása meghaladja az 50 %-ot, /Fiuknál 55,8 %, a leányoknál 61,3 %/ a hetedik és nyolcadik osztályoknál 10 % körül mozog. Ez a "fokozatos leszoktatás" nem hozhatja meg a kívánt eredményt. A Weber-Fechner-féle pszichofizikai törvény értelmében a fenytést ugyanolyan hatás elérése érdekében állandóan fokozni kellene. Ez azonban gyakorlatilag lehetetlen. Nem felel meg a valóságnak az az elképzelés tehát, hogy csak veréssel lehet nevelni, de megfelel az, hogy csak más eszközökkel lehet a gyermekekre eredményesen hatni.

A fenytés leggyakrabban nem értékelés, hanem megtorlás formájában jelentkezik. Pl. "Nem jutalmaznak jó osztályzataimért. Rossz osztályzatomért megvernek." /5.b.leány 4/x A verés természetesen együtt jár más büntetési formákkal, de az "értékrend" csúszán a fenytés áll. Pl.: "Ha az év végén kitűnő vagyok, akkor mindig kapok valami jót. Az ötösökért megdicsérnek. Az egyes, kettes, hármasért szidnak, az egyesért néha egy-két pofont kapok." /5.b.leány 9/ Így a gyermek értékrendszerében is zavarok állhatnak be, amennyiben a jutalmazás egyenlő: kapok valamit; a büntetés meg egyenlő: megvernek. Erre utal az alábbi 8. osztályos leány válasza: "A jó osztályzatért megdicsérnek, jutalmat nem kapok. Ha rossz osztályzatot kapok, akkor össze-szidnak, de büntetést nem kapok." /8.leány.4./ Ez esetben láthatjuk, hogy más családoknál alkalmazott helytelen jutalmazás-büntetésforma egy adott családban is torzulást idézhet elő, ha csak az eszközök alkalmazását nem követi megfelelő tudatosítás.

A testi fenytéssel ellentétes mozgást mutat a különböző korlátozó-sokkal való büntetés. Míg az ötödikeseknél a fiuknál 7 %, a lányoknál 3,2 %, addig a 8. osztályban már a fiuknál 45,7 %, a lányoknál 38,5 %. Az utóbbi években tett méréseink egyébként azt igazolják, hogy a szülők gyakorlatában összességében is a fenytés elhagyásával - mint a büntetés eszköze - a korlátozás lép előtérbe. /Értjük alatta: nem mehet valahova, nem kap meg valamit, stb./ Ez önmagában helyes. Az adott válaszok szerint betölthetik a magatartás regulációs szerepét, és lehetőséget adnak a mulasztottak pótlására. Pl.

"Rossz jegyet kapok, nem mehetek el a moziba". Hiba azonban, ha ezek az eszközök sablonossá, merevvé válnak. Pl.: "Engem jutalmazni nem szoktak, mert azt mondják, hogy akkor csak azért tanulok, hogy minél több jutalmat kapjak. De megbüntetni szoktak. Ha egyest vagy kettést kapok, akkor egy hétig nem mehetek el a barátnőmhöz".

/7.b.leány 8/. A korlátozásnak vannak káros formái is. Pl.: "A jó jegyért megjutalmaznak, a rossz jegyért pedig megbüntetnek. Ha jó jegyet viszek haza, akkor kapok 50.- Ft-t, hogy tegyen a takaréka, ha rossz jegyet viszek haza, akkor nem mehetek egész héten sem uttörőre, sem sportfoglalkozásra és semmilyen szakkörre". /8.a.leány 1./ Vagy: "Ha jó jegyet kapok, nem jutalmaznak meg semmivel. De ha rossz jegyet kapok, akkor nem engedik, hogy elmenjek klub-délutánra ...". /8.a.leány 5./

A fenti példák szörványosak ugyan, de figyelmeztető részünkre, hogy a nem megfelelő jutalmazás-büntetés önzővé tehet, eltorzíthatja a gyermek alakuló személyiségét és az anyagi szükségletet célként állíthatja a gyermek elé.

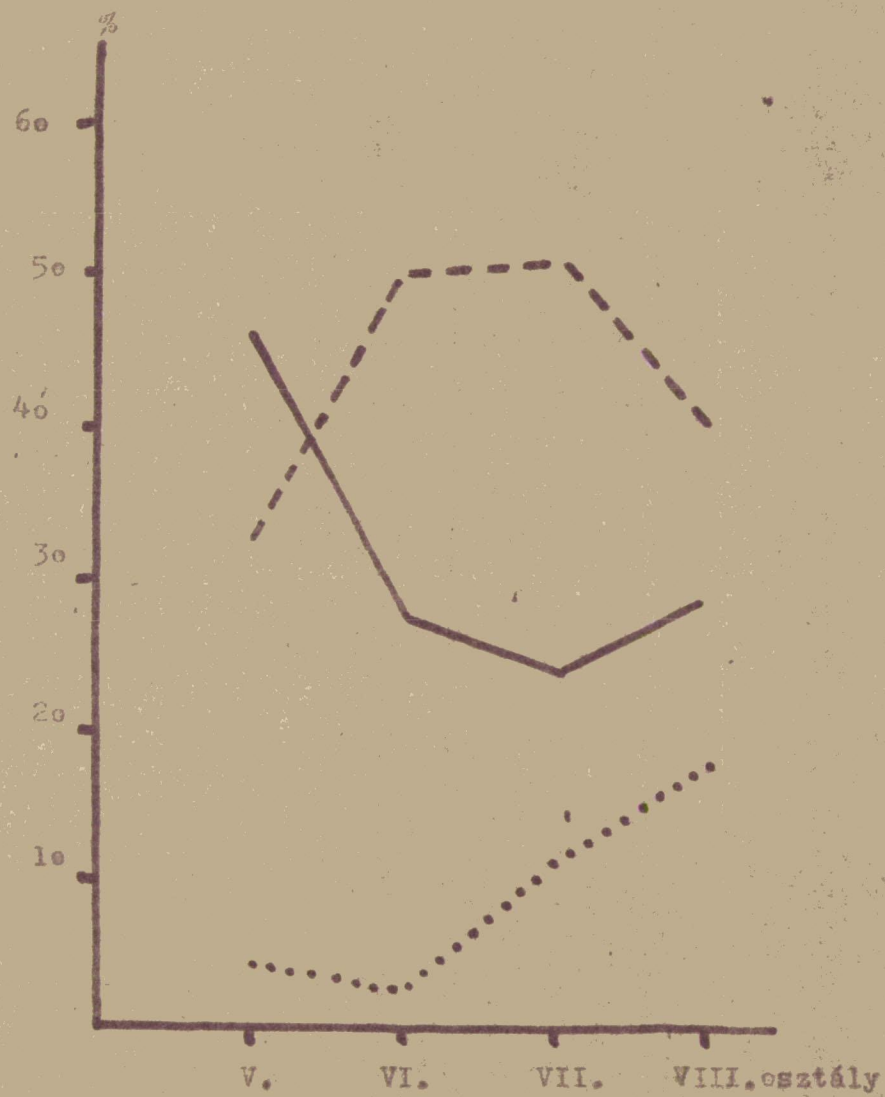
A szóval való fenyegetés nemenként és koronként már nem mutat ki oly világos alkalmazási rendszert, mint az előző kettő. Megállapítható azonban, hogy felsőbb osztályok felé haladva gyakoribb, és a lányoknál alkalmazzák a szülők sürűbben. Leggyakoribb a szidés, ami nem minden esetben mozditja elő kedvezően a tanulók erkölcsi fejlődését. /Természetesen gyakori, más módszerek együttes alkalmazásával./

Még kevés, de növekszik azon családok száma, ahol a gyermeket arra ösztönzik a szülők, hogy rossz jegyét javítsa ki. Erre 9 válasz utal. Kevésbé érthetünk egyet azonban a különböző fenyegetésekkel.

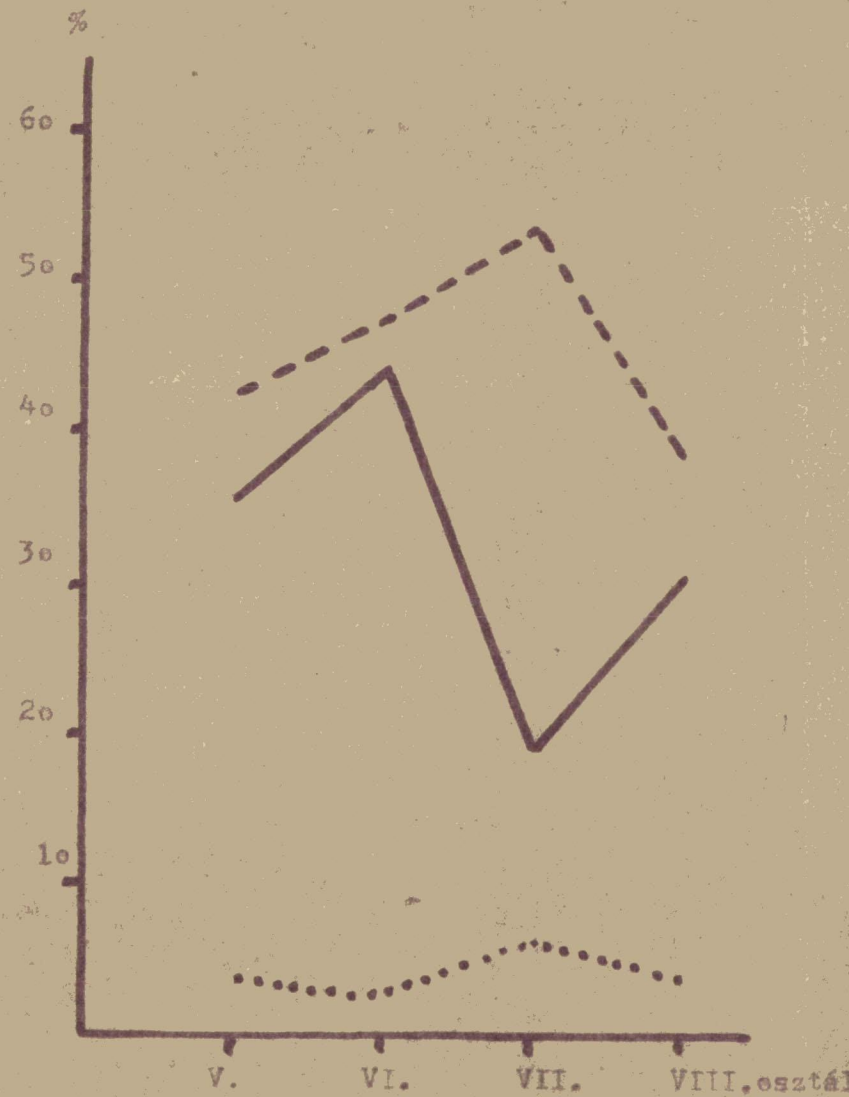
Büntetés terén az "egyéb" címszó alatt találjuk a legváltozatosabb válaszokat. Ezek alkalmazása annyira egyedi, hogy rendszerint nem tapasztalhattunk benne. Viszonylag gyakori a szülők érzelmi reagálása. Pl.: "Édesanyám nagyon szomorú". Ez természetesen hat a gyermekre. Eltulzása azonban elgondolkodtató. Egy-egy rossz jegy esetén a szülők szinte kétségbe esnek /tapasztalatunk szerint városokban ez gyakoribb/, és nem ritkán a gyermeket képességén felüli teljesítményre sarkalják. Ennek következménye lehet, hogy a gyermeknél nem a cél elérése, - hanem az értékelés mint cél - lép előtérbe. Pozitív eljárás, mikor a szülők pótoltatják a hiányt, ezzel szokássá kívánják rögzíteni a rendszeres munkát. Pl.: "Ha kettőt vagy ilyesmit viszek haza, akkor addig kell tanulnom, amíg meg nem tanulom." /6.a.fiu 5./ Visszajára fordul azonban akkor, amikor a gyermeknek büntetésből egész nap /vasárnap/ tanulni kell. Ez káros, mert a gyermek nemis érdekelve abban, hogy a feladatot valóban megtanulja, hanem csak a vele szembeni követelmény az, hogy uljón a könyv mellett. Esetleg másnap fáradtan is megy az iskolába. Néhány megdöbbentő válasz:

"Otthon a jó osztályzatért öt forinttal jutalmaznak. A rossz osztályzatért nem írják alá az ellenőrzőt. /5.a.leány 7./ Vagy: "Nem büntetnek, nem is jutalmaznak, mert nem szüleimnek tanulok, hanem

Fiúk

Leányok

Anyagi

- - - - -

Erkölcsei

—————

Egyéb

.

magannak." /8.a.leány 8./ A munka megbecsülésére való neveléssel a következő módszer sem célravezető és torzulást okozhat: "Amikor ötöst kapok, akkor szüleim örülnek, de nem jutalmaznak. Ha pedig egyest vagy kettest kapok, akkor szüleim nem örülnek és engem pedig megbüntetnek, mégpedig úgy, hogy a legdurvább munkát kell csinálnom, például mosogatnom kell". /6.a.leány 8/x

A jutalmazás - büntetés rendszerében a jutalmazás megoszlása a következő: /2.sz. melléklet/

	<u>Fiúk</u>	<u>Leányok</u>
Anyagi jutalmazás	43,1 %	46,4 %
Erkölcsei "	32,- %	32,8 %
Egyéb "	8,5 %	4,- %
Nem értékelhető	16,4 %	16,8 %.

A jutalmazás eszköze szembenetűnően e területen is az anyagi jellegű jutalmazás, ezen belül pedig a pénz. Mind a két nemnél 5-7. osztályig emelkedő tendenciát mutat, majd nyolcadikban szerepe csökken, valószínű itt arról van szó, hogy a gyermek már nem érzi jutalomnak az esetenként kapott összeget. A tanulók túlnyomó többségére azonban nem hat ösztönzően a szülők gyakran igen bonyolult és nem egyszerű mechanikus anyagiakkal történő jutalmazási rendszere. Ezt a megállapítást alátámasztják a "Miért igyekszel jól tanulni?" kérdésre adott válaszok, ahol szinte alig szerepel a várható összeg, vagy ajándék tanulásra készítendő motivusként. /Mindössze 16 gyermek

említi meg a tanulásra ösztönző motívumok között, holott a jutalmazásnál 124/ A szocializmusban a munkabér nemcsak ára a munkaerőnek, hanem a munka társadalmi elismerése is. Így helyesen alkalmazva nem is ítéltető el. Tulzott alkalmazása azonban a gyermek és szülő közötti kapcsolatban az áru- és pénzviszony jellegét ölti és torzítja a gyermek fejlődését. Ez különben más kérdésekre adott válaszokban is megnyilvánul. A kérdések többségére adott válaszokban szép számmal szerepelnek a helyes célkitűzések, addig a "Miért igyekezzel jól tanulni?" kérdésre adott feleletekben a hasznosság a domináló. E táblázat cél-rendszere elűt a többitől. Magyarázata: eddig a tanulók zöme a jó, illetve gyenge tanulmányi eredményt túlnyomóan a hasznosságon keresztül mérhette le.

Az anyagi jutalmazások között nem tartjuk a gyermek munkaerőköltése fejlesztésével összeegyeztethetőnek, de a jutalmazás-büntetés sajátos értékmérő funkciójával való egybeesésével sem azt, amikor a gyerekekről való manuális gondozási kötelezettség jutalom formát ölt. Pl. ruhát vagy cipőt kap. Ez feszültséget okozhat a közösségen belül a kevesebb és a több jövedelmű szülők gyermekei között. Ez a szükségletek jogos kielégítésének a köréhez tartozik. Nem érthetünk egyet a jutalmazás-büntetés ilyen mechanikus rendszerével sem, mely csak a fenytésre és pénzre szűkül: "Jutalmaznak, ha ötöt viszek haza, akkor a perselybe kapok egy új ötforintost, de a négyesért nem kapok semmit. A hármasért, kettesért egy-egy nagy pofont. Az egyesért egy elverést és utána két darab ötösért nem kapok semmit." /5.a.o. fiú 11./

Az iskolai és a családi nevelés kapcsolatainak hiányára utal az ilyen válasz: "Ha jó jegyet viszek az ellenőrzőbe, akkor aláírják és ráadásnak adnak 10-20 forintot. De ha rossz jegyet viszek az ellenőrzőbe, akkor nem írják alá és egy kicsit megvernek és nem engednek sehová sem játszani." /7.b.fiu 3./

A nyári táborozás lehetősége vonzó a gyermekre. A pillanatnyi előny helyett hosszabb távon is szabályozhatja a gyermek munkáját. Erre utal egy 6. osztályos gyermek válasza: "Engem egy kis szidással és többféle véleményel büntetnek meg. Ha jól tanulok, a nyáron elmehetek táborba. Külön az ötösért nem kapok semmit, de nem is baj. Némelyik gyerek pénzt kap az ötösért, én nem kapok semmit. Még egyszer mondom, nem is baj." /6.b.leány 9./

Az erkölcsi jutalmazás a 7. osztályig esőktenő jellegű és a 8. osztályban lendül fel az anyagi jellegű jutalmazás rovására mind a két nemnél. Jelentőségét ítéletükben alátámasztja az is, hogy szülei foglalkozásának jellemzésénél örömmel tértek ki a szülei kiüntetésére, vagy egyéb társadalmilag dokumentált elismerésre. Leggyakoribb és véleményünk szerint legeredményesebb a dicséret. Értékelő funkcióján keresztül pozitív indítékokat kelt és a hatása is maradandó. Erre utal a következő válasz: "Az ötösért kapok dicséretet és ha rosszabb jegyet viszek haza, akkor persze megdorgál anyukám és meg kell tanulnom hibátlanul a leckét és még magam sem érzem jól magam a szórakozóhelyeken és igyekszem kijavítani." /6.a.fiu 17./

Ily eredményt azt hiszem fenytékkal elérni nem lehet. A dicséret, buzdítás csak a formai oldal, nem feledkezhetünk meg a tartalmi oldaláról sem. Erre utal a következő válasz: "Ha az iskolából egy kicsit jobb jegyet viszek haza, akkor megdicsérnek, de ha rosszabb jegyet viszek haza, akkor sem büntetnek meg, hanem azt mondják, hogy jobban tanulj, mert nem mehetsz tovább és akkor csak paraszt leszel, ahogy szokták mondani". /8.a.fiu 6./

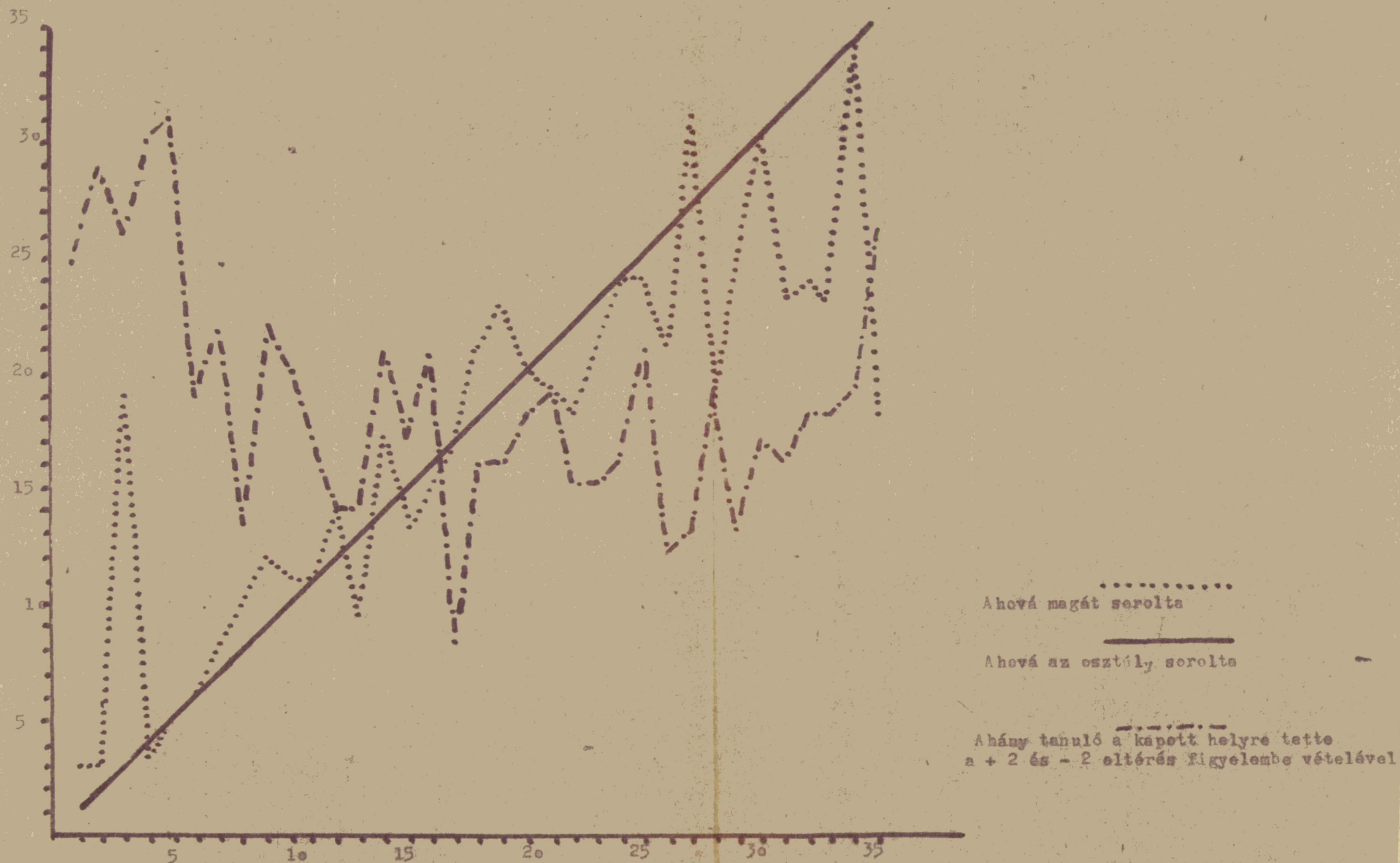
Az egyéb jutalmazási formák főleg különböző engedményeket, kedvezményeket adnak, bár ez számszerűségében kevés. Itt gondolni kell Makarenkóra: "A gyermeki öröm, szórakozás, kellemesség ne jutalomként jusson a gyermeknek jó viselkedésükért, hanem jogos szükséglet természetes kielégítéseképpen." /I.m. 344 old./ Az engedmény, kedvezmény legyen összhangban a gyermek életkorával. Így nem helyes a következő: "Büntetnek, mert nem nézhetek tv-t és azzal jutalmaznak, hogy megnézhetem a 14 éven felüli nézők részére sugárzott filmet." /7.a.leány 14./

A büntetés-jutalmazás rendszerből kiemeltünk néhányat. E ^{ér}kérdésre sok a nemleges válasz. Okai: a szülők közömbössége, azaz sem a jó, sem a rossz osztályzatot, eredményt nem veszik figyelembe /16,6 %/. Erre utal az egyik válasz: "Engem ha ötöst kapok, nem jutalmaznak, ha egyest kapok, nem büntetnek." /6.a.fiu 8./ A legnagyobb hiba talán ez. A közömbösséget, amit a családi ház áraszt, az iskolának kell ellensúlyozni.

A fejezet bevezető részében szakirodalmi szempontból helyesnek tartottuk a büntetés - mint nevelési eszköz - árnyaltabb elemzését pozitívumai és negatívumai szempontjából. A szülők jutalmazás-büntetés-rendszere azonban továbbra is időszerűvé teszi Makarenkó figyelmeztetését: " A büntetés nagyon nehéz dolog, nagy tapintatot és óvatosságot követel a nevelőtől, ezért a szülőknek /kiemelés tőlem.P.J./ azt ajánljuk, hogy lehetőleg kerüljék a büntetés alkalmazását, és elsősorban a helyes fölérendeltséget ujítsák fel." /Makarenkó: A gyermek nevelése a családban. Művei 4. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó-Tankönyvkiadó, 1955. 42.old./

Egy tanulóra eső eltérés + az osztály besorolása és a tanuló önmagát besorolása között: 3,49

+ Egyes tanulóknál levő + és - eltérések összege osztva a tanulók számával.

2. Az egyén és a közösség ítéletének összefüggése

A szociálpszichológiai vizsgálatunk másik területe az egyén és a közösség ítéletének összefüggése a tanulás - mint munka - eredménye alapján. Itt említjük meg, mert itt szembetűnőbb, mint az előző résznél - a szociálpszichológia alapját és tárgyát. "A szociálpszichológiai kutatás alapvető kiindulópontja az emberi kooperáció, tárgya pedig a szociális kölcsönhatás." /Hans Hiebsch-Manfred Vorwerk: Bevezetés a marxista szociálpszichológiába. Kossuth Könyvkiadó 1967. Budapest, 21. old./ A vizsgálat során a tanulóknak el kellett helyezni rangsorolva, hogy tanulmányi szempontból kit hányadik helyre tesznek, természetesen közöttük sajátmagukat is. Célja: mennyiben egyezik meg az egyén és a közösség véleménye. Erre a 8. osztályos tanulók voltak a legalkalmasabbak, mert ők ismerik egymást legjobban, közös tevékenységük időben és a kísérlet hitelére a legkedvezőbb. A felmérést Beke Mihályné kartársnő végezte a saját osztályában./8.a.osztály, létszám 35./ /Lásd 3.sz. ábra/

A vizsgálat megállapította, hogy a tanulók véleménye saját helyüket illetően a közösség véleménye körül ingadozik. A jobb tanulóknál inkább a szerénység a domináló, ezt igazolja az is, hogy az első és második helyre senki sem tette magát, a gyenge tanulók pedig csaknem kivétel nélkül előbbre helyezték magukat. Pontosan megegyezett az osztály és az egyén véleménye nyolc esetben, nagyobb eltérés mutatkozott szerénységből /"Ne tartsanak önhittnek"/ egy esetben és feltűnően jobb helyre sorolta magát 5 tanuló. Az egy tanulóra eső

eltérés az osztály besorolása és a tanuló önmagát besorolása között 3,49. /Kiszámítási módja: az egyes tanulóknál mutatkozó + és - eltérések összege osztva a tanulók számával./

Megvizsgáltuk + és - 2 eltéréssel hány tanuló sorolta be arra a helyre az érdekelt tanulót és azt tapasztaltuk, hogy az első 16 tanulóknál lényegesen többen helyezték az 5t megillető helyre a tanulót, mint a közepeseknél, vagy a gyengébbnél. /A két szélső határ 31 és 14 szavazat./ A többenél a vélemények már kevesebb egyöntetűséget mutatnak. /A két szélső határ 26 és 8./ Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kiemelkedő teljesítményt tanulóink jobban figyelemmel kísérik, mint a hanyag és eredménytelen munkát. Az egyes tanulók véleményét a tárgyilagosság nem minden esetben jellemezte. Így a felületességen kívül nagymértékben befolyásolta a fokon-, illetve az ellenszenv. A rivarizálás a jó tanulók között a besorolásnál nem volt tapasztalható. Az első 5 szavazatot kapott tanuló egymást az első 5 közé sorálta.

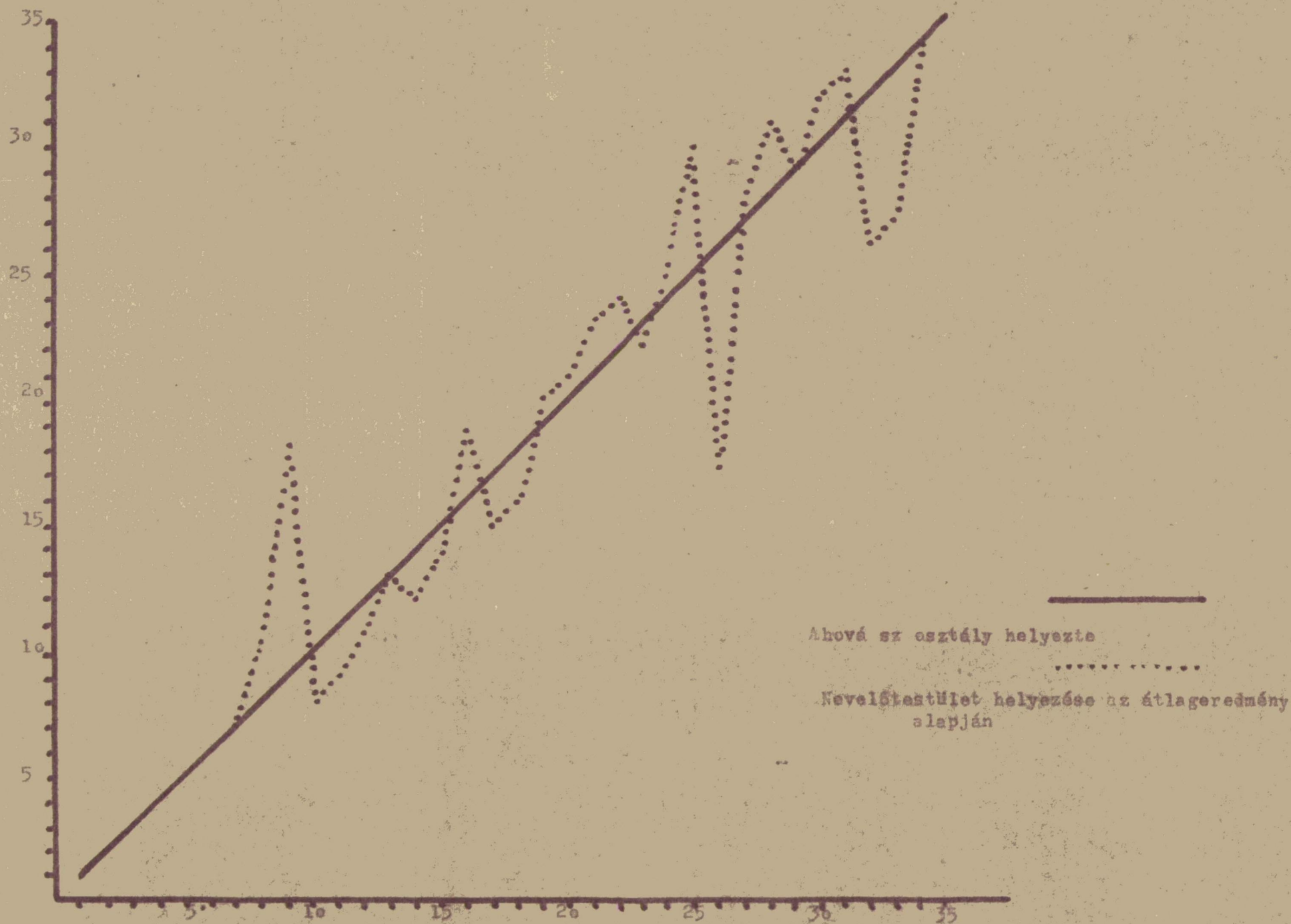
A tanulók rangsorolását összevetettük a nevelők átlag tanulmányi eredmény alapján történő rangsorolásával. Alapnak azért vettük a tanulók által kialakított rangsort, mert az előzőekben is abhoz viszonyítottunk, valamint azért, mert a nevelők által adott átlag tanulmányi eredményben több azonos szám fordul elő szükségszerűen, pl. 5 kitűnő, 5 tanuló 3,5 átlaggal, stb. A nevelőtestület véleménye és az osztály véleménye jobban megegyezik, mint az egyén és a közösség

Egy tanulóra eső eltérés

+ az osztály besorolása és az átlageredmény sorrendje között: 2,23

4. sz. melléklet

+ Egyes tanulóknál levő + és - eltérések összege osztva a tanulók számával.

véleménye. Egy tanulóra eső eltérés az osztály által történt besorolás és az átlageredmény sorrendje között 2,38. Nagyobb eltérés csak négy tanuló esetében mutatkozik. Ebből levonható pedagógiai következtetés: bizzuk a tanulókat a döntést a különböző tisztségek megválasztásakor minden olyan esetben, ahol a döntés a tanulókat illeti. Véleményükben megfontoltak, gondosan mérlegelik társaik képességeit, magatartását, cselekedeteit és ítéletük fejlettségében megbízhatunk. Ez természetesen nem teszi feleslegessé az osztályfőnök, nevelő véleményének közlését, a közvélemény befolyásolását pedagógiai tevékenységével. /4.sz. melléklet./

A pedagógiai következtetések bevonásával változtatás nélkül egyetértettünk Beke Mihályné által megfogalmazottakkal:

"1./ A kritika és önkritika terén tovább kell fejleszteni azt a helyes gyakorlatot, hogy osztályfőnöki órákon maguk mondjanak véleményt az elmúlt héten kifejtett tanulmányi munkájukról és magatartásukról. Minden, az egyént érdeklő probléma megoldásában segítségül kell hívni a közösséget, mert amennyiben az egyén tévesen értékeli önmagát, a közösség szigorúan javítja azt. Feltétlenül fontos, hogy a gyerek tisztába legyen önmaga értékeivel és hibáival. Különös figyelemmel kell lenni a visszahuzódó, félszeg, de alapjában sok jótulajdonsággal rendelkezőkre. Pozitív tulajdonságaik kibontakoztatása egyik legfontosabb nevelői feladat.

2./ Ápolni kell a jó tanulóknál kivétel nélkül tapasztalt szerénységet.

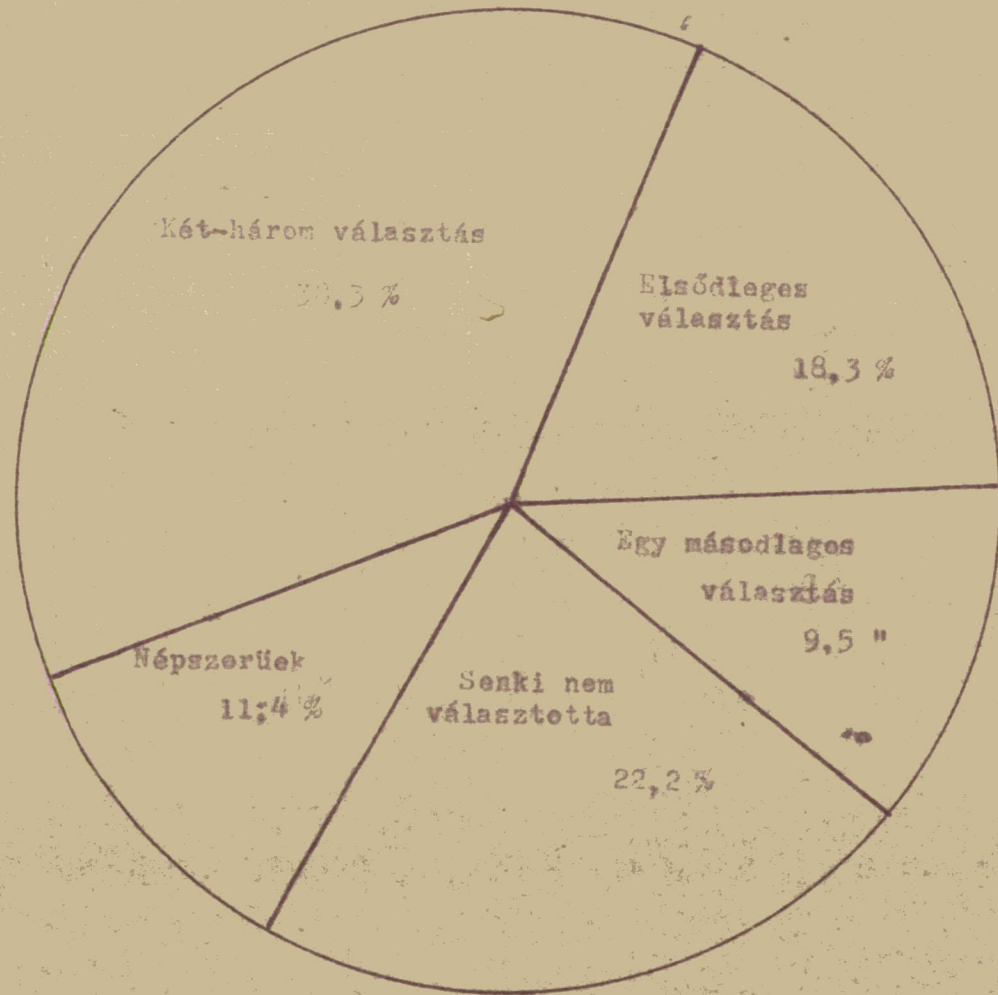
Feltétlen figyelemmel kell lenni az indoklások azon részére, hogy az osztály azért helyezte őket a megtisztelő első helyre, mert segítik a gyengébbeket, nem maguknak valók. Feladat továbbá ezek esetében annak tudatosítása, hogy nagy tettek végrehajtására alkalmas szocialista ember csak úgy fejlődhet ki, ha sohasem elégszünk meg önmagunkkal. Táplálni kell a mély érzéseket.

3./ Harcolni kell a túlzott szerénység ellen, mely akadály lehet a tehetség kibontakozásának.

4./ ^hllandó biztatás azok felé, akik többre lennének képesek, hivatkozva az osztály beléjük helyezett bizalmára is. /6 fű./

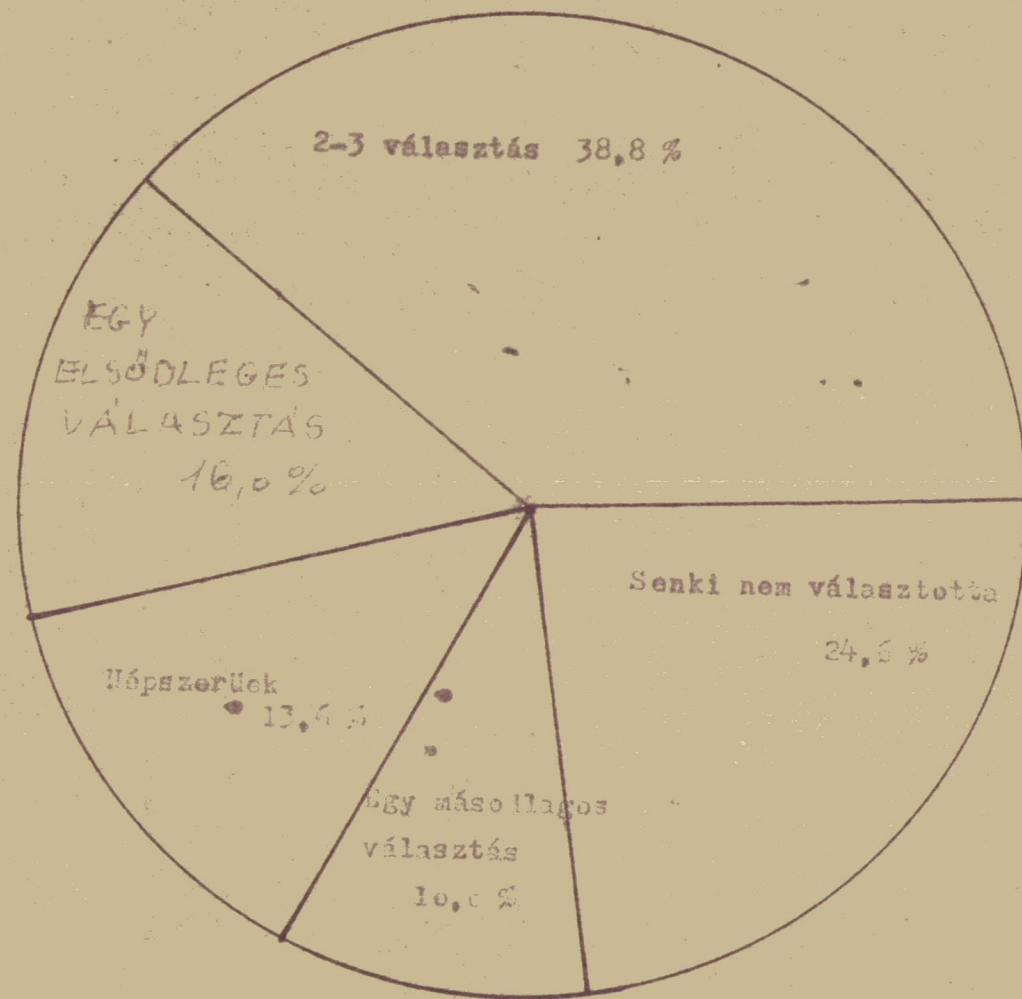
5./ Büntetés és jutalmazás vonatkozásában - szigorúan meg kell akadályozni, hogy egyéni bosszúból bántalmazzák egymást. A közösség erejével jobb belátásra bírni a hanyagokat és rossz magatartásukat. Nemcsak érdemjeggyel, hanem dicsérettel és a jutalmazás különböző eszközeivel fokozni a jó, de különösen a közepes tanulók aktivitását! /Beke Mihályné: Közvélemény és az egyén értékelésének összefüggése. Kézirat./

Fiúk és lányok összesen:

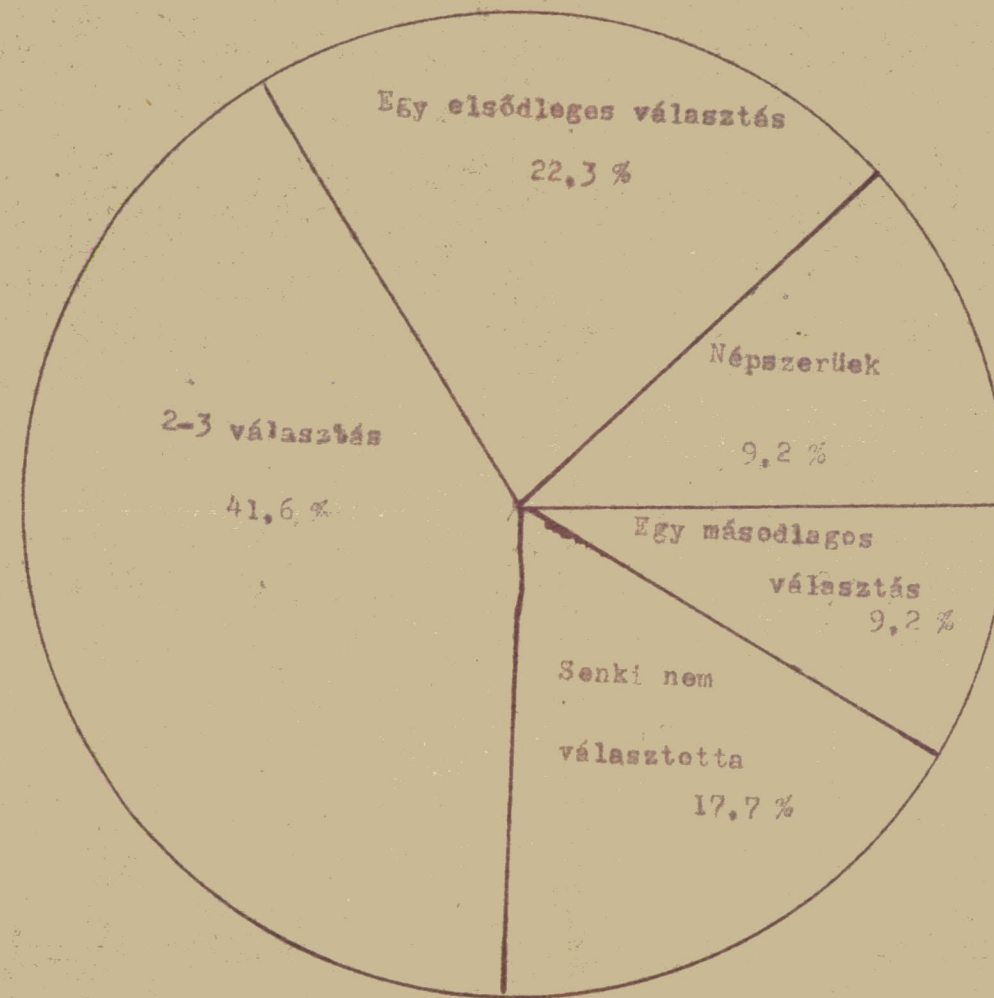
Válaszolt 292 tanuló

Fiúk

Választott 162 tanuló

Leányok

Választott 130 tanuló

3. A tanulók spontán társas kapcsolatai

Az osztályfőnökök által elkészített szociogramok alapján elkészítettük az iskolai összesítést. Ezek szerint: /5.sz.melléklet/

	<u>Fiúk</u>	<u>Lányok</u>
Senki nem választotta	24,6 %	17,7 %
Egy másodlagos választás	10,- %	9,2 %
Egy elsődleges "	16,- %	22,3 %
Két vagy három "	35,8 %	41,6 %
Négy "	8,6 %	4,6 %
Öt "	2,5 %	2,3 %
Hat "	2,5 %	2,3 %
Viszonyzatlan választás	9,2 %	3,- %
Más osztályba járó választott		
elsődlegesen	13,6 %	6,9 %
másodlagosan	10,5 %	5,4 %.

Mind a két nemre és minden korcsoportra jellemző, hogy a két vagy a három választások száma a legtöbb. Így egy-egy osztály közössége mikrostrukturáját kedvezően befolyásolja. A másik jellemző a közösség perifériájára szorultak száma. Ez számszerint 63 tanulót jelent. Igaz, ezt némileg befolyásolja és enyhíti az egyes osztályokból kifelé irányuló választások, de ezek nem minden esetben a magánosok felé irányulnak. Feladat e téren az, hogy egyengetni kell a tanulók helyzetét kisebb-nagyobb eredményeik elismerésével elsősorban, hogy ők is be tudjanak épülni a közösségbe. A gyakorlati példák azt iga-

Négy vagy több gyermek választaná barátjának

Tanulók neme	Megnevezés	Szülők foglalkozása										
		Tsz tag		Fizikai m		Alkalmazott		Értelmiségi		Egyéb		
		szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	
fiúk	Rendezett	17	77,3	8		4		3		1		
	Rendezetlen	5	22,7	2		2						
	Összesen:	22	100,-	10	45,45	6	27,27	3	13,64	1	4,55	
	Gyenge	2	9,1	1				1				
	Közepes	7	31,8	5		2						
Jó	13	59,1	4		4		2		1			
Összesen:	22	100,-	10	45,45	6	27,27	3	13,64	1	4,55	2	9,09
leányok	Rendezett	12	100,-	5		2		3		1		
	Rendezetlen											
	Összesen:	12	100,-	5		2		3		1		
	Rendezett Gyenge											
	Rendezetlen Közepes											
Jó	12	100,-	5		2		3		1			
Összesen:	12	100,-	5	41,67	2	16,67	3	25,-	1	8,33	1	8,33
Fiúk és leányok Össz	Rendezett	29	85,3	13		6		6		2		
	Rendezetlen	5	14,7	2		2				1		
	Összesen:	34	100,-	15		8		6		2		
	Gyenge	2	5,9	1				1				
	Közepes	7	20,6	5		2						
Jó	25	73,5	9		6		5		2			
Összesen:	34	100,-	15	44,12	8	23,53	6	17,65	2	5,88	3	8,82

Senki nem választotta barátjának

Tanuló neme	Megnevezés	Összesen:		Szülők foglalkozása					
		szám	%	Tsz. tag	Fizikai m.	Alkalmazott	Egyéb	Cigány	
Fiúk	Szülő és gyermek	2	5,-	2					
	Gyermek	10	25,-	4	2	2	2		
	Egyéb	11	27,4	4	4	2	1		
	Összesen:	17	42,5	14	2			1	
	Gyenge	4	100	24	160,-	8	20,-	3	7,5
Leányok	Szülő és gyermek	16	40,-	13					
	Gyermek	16	40,-	3	2	3	2		
	Egyéb	8	20,-	3	3	1	1		
	Összesen:	40	100	24	60,-	8	20,-	3	7,5
	Gyenge	4	100	24	60,-	8	20,-	3	7,5
Fiúk és Leány Összesen	Szülő és gyermek	4	17,4	2					
	Gyermek	3	13,-	2	2				
	Egyéb	4	17,4	2	1	1			
	Összesen:	12	52,2	6	4				
	Gyenge	2	100	10	43,48	9	39,13	1	4,35
Fiúk	Szülő és gyermek	6	9,5	4					
	Gyermek	13	20,7	4	2	2			
	Egyéb	15	23,8	6	4	3	2		
	Összesen:	29	46,-	20	5	5	6		
	Gyenge	6	100	34	53,96	17	26,98	5	7,94
Leányok	Szülő és gyermek	28	44,4	13					
	Gyermek	28	34,9	11	8	4			
	Egyéb	13	20,7	5	5	1			
	Összesen:	63	100	34	53,96	17	26,98	5	7,94
	Gyenge	6	100	34	53,96	17	26,98	5	7,94
Fiúk	Szülő és gyermek	2	7,4	1					
	Gyermek	6	22,6	1	1	1			
	Egyéb	19	70,4	3	4	1			
	Összesen:	27	100	9	33,33	6	22,22	2	7,41
	Gyenge	19	70,4	6	6	1			
Leányok	Szülő és gyermek	7	25,9	3					
	Gyermek	1	3,7						
	Összesen:	27	100	9	33,33	6	22,22	2	7,41
	Gyenge	13	100	4	30,77	6	46,16	1	7,69
	Gyermek	19	76,9	2					
Fiúk és leányok Összesen:	Szülő és gyermek	3	7,5	1					
	Gyermek	12	30,-	5	2	5			
	Egyéb	24	60,-	11	5	2			
	Összesen:	49	100	13	32,5	12	30,-	3	7,5
	Gyenge	29	72,5	8	11	2			
Fiúk és leányok Összesen:	Szülő és gyermek	2	5,-	1					
	Gyermek	2	5,-	1	1	1			
	Egyéb	2	5,-	1	1	1			
	Összesen:	4	100	13	32,5	12	30,-	3	7,5
	Gyenge	29	72,5	8	11	2			

Osztályonként öt tanuló akiket legtöbben nem választottak barátjuknak.

zolják, hogy akit a közösség ilyen vagy olyan ok miatt kivet magából, az szembefordul a közösséggel és az antiszociális magatartás személyiségjeggyé rögződhet jellemében. A népszerűek /4-6 választás/ a szociogramok alapján nem alakítanak klikket maguk köré, csoportjuk kapcsolatban van egymással, sőt több esetben választásuk is egymásra esik. Témánk szempontjából bennünket elsősorban a "Miért?" érdekel. Ezt a problémát a tanulók indoklásai és az osztályfőnökök jellemzése alapján vizsgáltuk. Nézzük ezt meg azon tanulók esetében, akik népszerűek, illetve azok esetében, akiket nem választottak és végül a "Nem választanám" indokolás alapján.

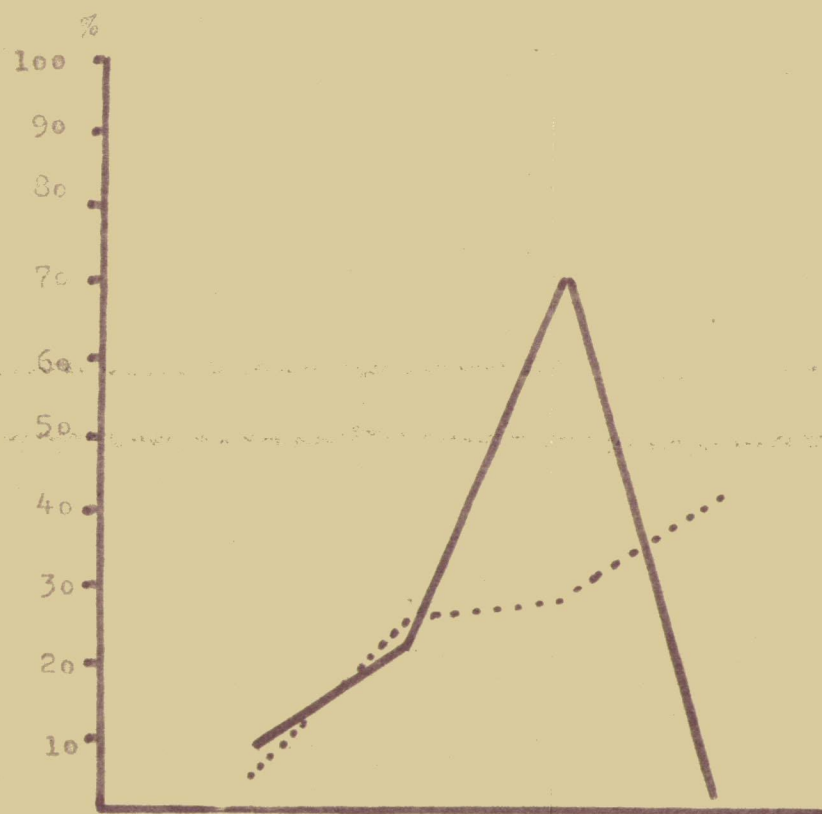
A népszerű gyermekek száma 34, 63 gyermeket nem választott senki és 40 gyermek, akiket nem is választanánk. Helyzetüket elemezve vizsgáljunk meg néhány okot, ami a gyermeki vonzódást, illetve taszítást okozza. Először a szülők foglalkozása szerint. /6 és 7 sz. melléklet./

Foglalkozás, származás	Választották		Nem választották	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány
Taz tag, paraszt	45,45	41,67	60,-	43,48
Fizikai /ipari/ dolgozó	27,27	16,67	20,-	39,13
Alkalmazott	13,64	25,-	10,-	4,35
Értelmiségi	4,55	8,33	-	-
Egyéb	9,09	8,33	7,5	-
Cigány	-	-	2,5	13,04.

2. sz. melléklet

A szülők családi életének hatása a barátok megválasztására,
illetve elutasítására.

Fiúk

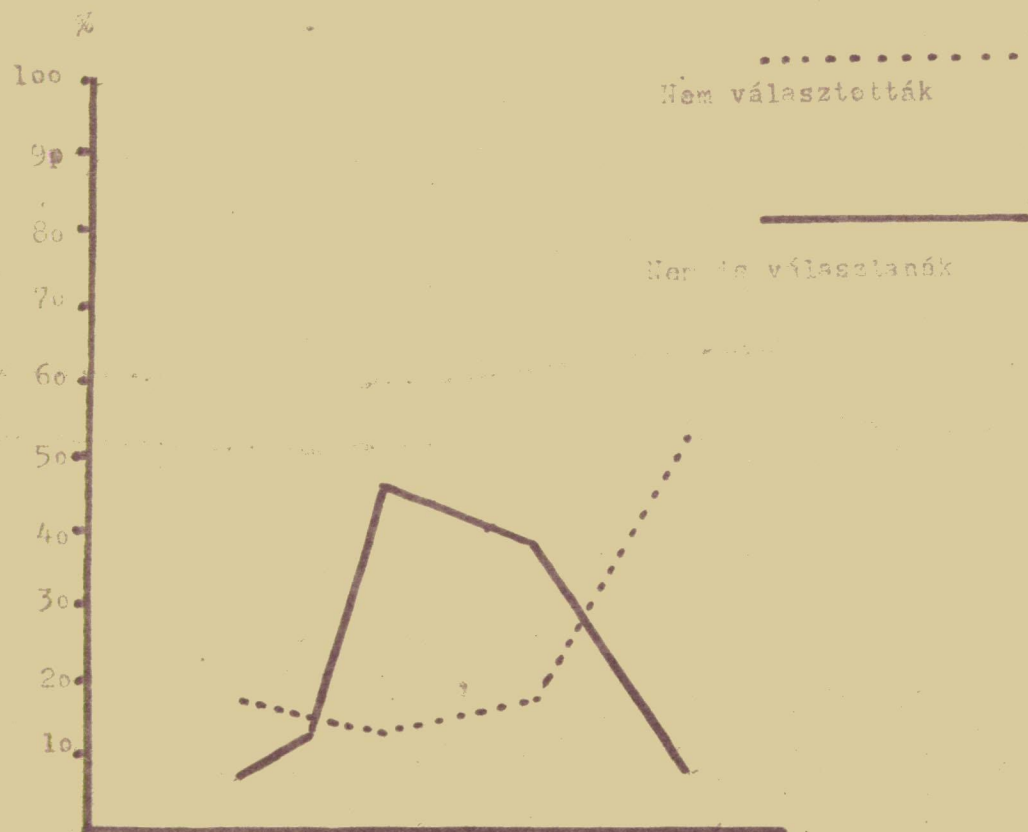
Szülők
hibájából

Szülő és
gyermek hibájából

Gyermek hibájából

Egyéb ok
miatt

Leányok

Szülők
hibájából

Szülő és gyermek
hibájából

Gyermek hibájából

Egyéb ok miatt

A tanulók státusz helyzetét tekintve mind a vonzások, mind pedig az elutasítások hozzávetőlegesen megközelítik a község és az iskolai közösség megoszlását. Ez tehát a lényeges okok között nem szerepelhet. /A cigánytanulókat kénytelenek voltunk külön venni, mert:

- a./ Apátfalván komoly problémát okoznak nagy számarányuk miatt is,
- b./ torzította volna a fizikai munkások helyzetét./

Tükrözi társadalmunk fejlődését, mert már a személyiség megbecsülésében nem a vagyon, az anyagi javak mennyisége játssza az uralkodó szerepet, hanem mindinkább a tulajdonságai. A megítélésben azonban - mint később látni fogjuk - a pénzre váltható tulajdonságok még túlzottan előtérbe kerülnek. Ezt tükrözik a "Miért igyekszel jól tanulni?" és a "Mi akarsz lenni?" kérdésre adott indoklások is.

A szülők családi életének, harmonikus együttélésének a hatása már nagyobb. /8.sz. melléklet./

Családi élet	Választás népszerűeknél	
	Fiuk	Leányok
Rendezett	77,3 %	100,- %
Rendezetlen	22,7 %	- %

A fiuk jobban elfogadják barátjukként a rendezetlen viszonyok között élő társukat. A falu közvéleményében él még a férfi és a nő más értékkel történő megítélése. És ez "az anyja is olyan volt" gondolkodással elsősorban a leánygyermekre sugárzik ki.

A családi légkör gyermekek elfogadására gyakorolt hatása szembeötlőbb, ha az elutasításon keresztül vizsgáljuk.

Kinek a hibájából?	Nem választották		Nem is választanák	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány
Szülő hibájából	5,-	17,4	7,4	7,4
Szülő és gyermek együttes hibájából	25,-	13,-	22,6	46,1
Gyermek hibájából	27,5	17,4	70,4	38,5
Egyéb ok miatt	42,5	52,2	-	7,7.

A családi légkör hatása itt is kimutatható, de fokozott mértékben lép előtérbe a szülők és a gyermek egyéni hibája. Az éleztetebb kérdésnél, tehát a: "Nevezd meg, ki az, akivel nem barátkoznál semmiféleképpen sem! Miért?" számarányuk csaknek 90 %-os. Itt már a gyermekek között lévő "szürke" személyek - akik az előző oszlopban /nem választották/ az egyebek között szerepelnek kiesnek és az elutasítás csaknem kizárólagos oka az osztálytárs egyéni és közösségi magatartására, jellembeli hibáira vezethető vissza. Ezek azonban többségükben kapcsolatban vannak - mint a második vízszintes sor is mutatja - a kedvezőtlen családi légkörrel.

A harmadik lényeges ok a tanulásához, mint munkához való viszony, a tanulás terén megmutatkozó produktivitás.

Tanulmányi helyzete, eredménye	Népszerűeknél		Nem választották		Nem is választanák	
	Fiu	Leány	Fiu	Leány	Fiu	Leány
Jó	59,1	100,-	20,-	21,7	3,7	7,7
Közepes	31,7	-	40,-	26,1	25,9	15,4
Gyenge	9,1	-	40,-	52,2	70,4	76,9.

Természetesen számolnunk kell avval, hogy a gyenge tanulmányi eredmény legtöbb esetben a családi élet diszharmóniájával összefüggő okozat. A választás azonban mégis a két szélső helyzetnél a gyermek munkája befolyásolja. Ez különben a tanulók indoklásában gyakran szerepel. "Rossz tanuló, rontja az osztály átlagát", vagy: "Lusta, nem szeret tanulni", esetleg: "Sokat csavarog", stb.

Az okok keresése alapján döntének találtuk a választásra

- a./ a gyermek családi környezetét,
- b./ egyéni adottságait,
- c./ iskolai munkájának produktivitását.

Kevés szerepet játszott a szülők osztályhelyzete.

De befolyásolja még a tanulókat ítéletükben:

- a./ a közvélemény multban gyökerező hatása,
- b./ figyelmük gyakran csak a feltűnő társukra irányul.

A közvélemény hatásával kapcsolatban megjegyezzük, hogy járásunk területén a hagyományokhoz, szokásokhoz való ragaszkodás Apátfalván a legerősebb. Ez nevelési szempontból annyiban kedvező, hogy a tanulók fegyelmezettek, mert az utcákon a rendetlenkedőkre rászólnak a felnőttek akkor is, ha a gyermek nem tartozik a rokonsághoz. Az idősebbek tisztelete, annak külső megnyilvánulása is nagyobb mérvű, mint a többi községeinkben, vagy a városban. Másrészt kedvezőtlen, mert a szokásokon belül a vallással összefüggő szokásokat, világnézeti elemeket is jobban átveszik a gyermekek.

A közvélemény erejére, annak továbbélésére, de ugyanakkor a régi szokások és az újonnan kialakulókat harcolt szemlélteti az alábbi eset.

A fiatal, szimpatikus pártvezetőségi tag részére nagy gondot jelent a névadó szülő kiválasztása. E tisztségre még nőtlen barátját kívánja felkérni. Igen ám, de akkor neki is el kell vállalni a keresztapaságot, mert az a leány, akit a barátja el fog venni, vallásos szülők gyermeke és majd a barátjáéknál nem névadó ünnepség lesz az egyházi szertartás mellőzésével, hanem keresztelés. A keresztapaságot pedig sem világnézete, sem beosztása miatt el nem vállalhatja. Megoldásnak jelenleg azt tekinti, hogy a barátja, a leendő névadó szülő ne drága ajándékot vegyen a születendő gyermek részére. Ez azért látszik a legjobb megoldásnak, mert kis értékű ajándék mellett majd később, ha a keresztapaságot visszautasítja senki ne mondhassa rá, hogy lám, az ajándékot elfogadta, de amikor viszonzni kellene, már "oda a komaság". A kis értékű ajándék viszont a leendő névadó szülő önérzetével nem fér össze. Ő sem tudná elviselni, hogy ujjal mutogassanak rá a faluban és összehasonlítsák az ajándékát más kolozsmákkal. A gyermek még nem született meg, a másik részről a házasság majd ezután lesz megtartva. Mégis mennyi gond! Keresik a megoldást, de arra gondolni sem tudnak egyelőre, hogy a leendő fiatalasszony szüleit más véleményre bírják, mert tudják, az elve reménytelen.

Az elmondottak utalnak arra, hogy a vallás mint világnézet a fiataloknál már szerepet nem játszik, az érzelmileg is távol álltőlük, de a szokás, a hagyomány ereje még rendkívül erős és gyakran megkeserítik az egyes családok életét.

9. sz. melléklet

Cigánytanulók spontán társas kapcsolatai

Fülek

Osz- tály	Cigány- tanulók száma	Nincs kapcsolat Nem Viszony- v. zott	Egy másodlagos kapcsolat Cigány- tanulótól	Kisbővebb kapcsolat Cigány- tanulótól	Két vagy három választás Cigány- tanulótól	Négy vagy több választás Cigány- tanulótól	Saját válasz- tása			Nem választaná az osztály
							C. tanulókhoz	Más- hoz	Osztályon kívülre	Fü
V.	2			2			2	2		2
VI.										1
VII.	3	1		2			2	2	2	3
VIII.	3		1	2			2	4		2
V-VIII. össz.: 8		1	1	6			6	8	2	7
				Leányok						
V.	4			2			2	4	2	
VI.	2	2						4		
VII.	1				1			2		
VIII.	1	1						2		
V-VIII. össz.: 8		5								

A tanulók egymással kapcsolatos válaszaik nem utaltak arra, hogy azok, akiket nem is választanának egyenlőre negatív tulajdonságaikon keresztül vonzanak egymást és a közösséggel szembenálló klikket alkotnának, vagy huligán bandát. Ennek megakadályozása később a KISZ feladata is lesz, hogy bevonva őket a közösségbe, annak hasznos tagjává való válásukat elősegítse.

A szociogramokban megjelöltük a cigánytanulókat, és azok adatait külön is kigyűjtöttük. 16 cigánytanuló /8 fiú és 8 leány/ helyzete a következő. Hat tanulót nem választott senki az osztálytársak közül. Egy kapott egy irányulást és egy tanuló kapott három irányulást a nem cigánytanulóktól, 8 gyermek pedig egymást választotta. Ugyanakkor az 6k 32 irányulása /16 elsődleges és 16 másodlagos/ közül 20 a nem cigányszármazású tanulók felé irányul. Ez tükrözi is a megfigyeléssel megállapítható helyzetüket. Magánosak, vagy legjobb esetben egymásra utaltak. Válaszuk szerint szívesen beolvadnának más csoportokba, az osztály közösségébe. /9.sz. melléklet/

Az elemzésből levont következtetés alapján jelentős feladat hárul mind a nevelőtestület, mind pedig az SzM. tagjaira. Feladatokon keresztül, azok értékelésén keresztül lehet felhívni az osztályközösség tagjait a "szürke" társakra, vagy a közösség periferiájára szorultakra. Egy-egy jobb pedagógiai érzékkel rendelkező szülő közreműködését érdemes lenne megnyerni, hogy e gyermekkel részben az ő felügyeletével barátkozzon gyermekük.

Igy az esetleges kedvezőtlen hatás csírájában elfojtható lenne és derűsebb, munkaszerető, kötelességtudó légkörben ezek a gyermekek is megváltozhatnának. Társadalmunkban a felnőttek egyénenként is nemcsak a saját gyermekükért felelősek - természetesen elsősorban azokért -, de nem lehetnek közömbösek a többi iránt sem.

A tanulók miért-jeit vizsgálva, majd válaszaikat összegezve kirajzolódik a barátról, de ezen túl a tanulók tudatában lévő ideáltípus tartalma. Etikai szempontból ideáltípus alatt értjük egy elgondolt, tipikusan erkölcsi lény személyiségvonásainak leírását, az erkölcsös ember absztrakt modelljét, nevelési példaképet. Levezetése az erkölcsi ideálból történik, ami alatt értjük egy adott társadalmi helyzetből levezetett erkölcsi "legyen"-t, erkölcsi követelményt, melyek erkölcsi elvek és normák formájában konkretizálódnak. /Marxista etika alapjai I. évfolyam. Módszertani utmutató. OPI. 1966/67. évi kiadvány 33. old. alapján./ Ilyen absztrakt ideáltípus a Nevelési Terv. Az adott esetben az általunk szociológiai módszerrel létrehozott erkölcsi tulajdonságok rendszerét, ha összehasonlítjuk a Nevelési Terv erkölcsi ideából bevezetett rendszerével, a főbb területeken összhangot találunk a Nevelési Terv követelményeivel mind a hat ajánlott tevékenységi formák által kifejleszthető tulajdonságok rendszerében. Egy területen azonban még hiányok vannak és ez a világnézeti-politikai nevelés. A tulajdonságokra utaló válaszok nem szerepelnek kellő mértékben a tanulók megnyilatkozásaiban ez egyben a feladatot is megszabja. A Nevelési Terv e területen ajánlott tevékenységi formáit az elkövetkező időben fokozottan kell alkalmazni.

A BARÁTVÁLASZTÁS ÉS ELUTASÍTÁS INDOKAI

OSZTÁLY	KONFORMIZ- MUS		SZOLIDARITÁS				JELLEMRE, TU- LAJDONSÁG- RA, FUNKCI- ÓRA VONAT- KOZÓ	ÉRTEL- MESÉG	KÜLSŐ- LEGES	HAGYO- MÁNY	ISKOLÁN KIVÜLI KAP- CSOLAT	ÉRZEL- MI IN- DOKO- LÁS	EGYÉB	MUNKA	TANULÁS		ÜTTÖRŐ TEVÉ- KENYSÉG	
			PRIMI- TIV	CIN- KOSI	BIZTONSÁGI													
V-VI																		
VII-VIII																		
V-VI	18,7%	25,9%-	4,1% 1,4%	2,8% 1,9%	17,4%	29,7%	10,4% 2,2%	20,8% 13,9%	6,2% 1,9%	2,2% 1,9%	3,8% 0	4,7% 0	2,6% 2,9%	0,3% 0,4%	5,1% 5,1%	10,7%	7,6%	2,5% 7,5%
VII-VIII	11,4%	19,6%	1,0% 0,0%	0,9% 0,7%	37,1%	21,2%	4,6% 0,7%	13,2% 7,8%	1,6% 4,7%	2,3% 4,7%	5,2% 0	3,8% 0	2,8% 5,6%	0,5% 5,6%	1,0% 2,1%	12,4%	16,2%	2,9% 15,3%
ÖSSZ	15,3%	21,6%	2,9% 0,6%	2,0% 0,9%	23,5%	26,3%	9,7% 1,2%	18,1% 11,4%	0,8% 2,9%	2,1% 0,2%	4,8% 0	2,1% 0	3,2% 4,1%	0,4% 2,9%	1,7% 4,8%	11,4%	12,6%	2,0% 10,2%

VÁLASZTÁS:

ELUTASÍTÁS:

A% KISZÁMÍTÁSA AZ ÁBRÁHOZ:

1% = 1 mm

V+VI. OSZTÁLYOK %-AINAK ÖSSZEGE, ILL. VII-VIII. O-OK %-AINAK ÖSSZEGE

2

2

/A válaszokból kirajzolódó tulajdonságok felosztása Árkosiné Udvardi Sarolta: A barát-választás indokolása az óvodáskorban c. cikkel alapján, megjelent a Pszichológiai Tanulmányok, Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1958. év 161. old. Az általa használt felosztás bővítve a munkára, tanulásra és közösségi magatartásra vonatkozó indokokkal./

A tanulók "Miért"-jeit számszerűen kigyűjtöttük és ez képezte a vizsgálat, és az elemzés alapját. Ugyanakkor ezek az adatok tükrözik, hogy a tanuló fejlődésében milyen változások mennek végbe a 10-12 és a 13-14 éves életkorban. /10.sz. melléklet./

A konformizmus jelentős mind a két keresztálynál, de az 5-6. osztálynál nagyobb mérvű és az elutasításnál nagyobb a szerepe, mint a választásnál. Ez egyben a gyermek egyéni ítéletének fejlődésére is utal.

A primitív szolidaritás az 5-6. osztályosoknál gyakoribb. /Pl. "Engedi, hogy játsszak a kiscicákkal", vagy: "Kerékpárral vitt haza." 7-8. osztályosoknál ez már 9,6 %-ról 2,1 %-ra csökken. Természetesen ez a választásnál nagyobb mérvű. A gyermek fejlődését tükrözi, mert a felületes, alkalmi benyomásoktól halad a lényegesebb személyiség-tartalmi jegyek felismerése felé.

A cinkosi szolidaritás /pl. "Nem árulkodik"./ a 7-8. osztályosoknál az 5. és 6. osztályosoknál meglevő 9,3 %-ról 3,2 %-ra csökken. Szerepe nagyobb a választásnál, hiszen ez a ténylegesen meglevő kapcsolat velejárója.

A változás legjobban a biztonsági szolidaritásnál gyorsul fel a választásnál. /Itt külön vesszük a választásnál és elutasításnál/ Az 5. osztályban még csupán 9,6 %-ban szerepel, addig a 8. osztályosoknál aránya 45,7 %-ra nő. A kisebbeknél ez gyakran fizikai biztonságot jelent /pl. Nem enged bántani"/, addig a 8. osztályosoknál már ez szellemi sikra az együtt, de nem egyenlő partnerként végzett tanulásra tevődik át /"Segít a tanulásban", vagy: "Megmagyarázza, amit nem értek"/ és különösen a lányoknál a bizalmas barát, az ember ember iránti igényét foglalja magába. /"Mindent elmondhatok neki és nem él vissza bizalmammal"./ Erre utal az alábbi válasz is: "Nekem legjobb barátom F.M. Segitek neki a tanulásban, hogy ne bukjon meg. Kivüle Gy.F., az meg nekem segít." /M.J. 7.b.fiu./ Vagy: "A legjobb barátnőm V.B. Azért, mert sok mindenben megértjük egymást. Sok egyforma szokásunk van. Ha segítsre szorulok, őhozzá megyek". B.P. 7.a.leány/. Ennek negatív változata az elutasításnál viszont az 5-6. osztályosoknál gyakoribb. /Pl. csufolódik, verekszik./

A játszótársi szolidaritás szerepe a választásnál nagyobb. Az 5-6. osztályosok esetében 25,2 %, a 7-8. osztályosoknál 10,7 %. Ez egyben indokolja azt is, hogy gyengébb tanuló miért szerepel a népszerűek között, hiszen a "fociban" a jól játszó "kapitány" mellett csaknem biztos a győzelem.

A jellemre, tulajdonságra, funkcióra vonatkozó indokok számszerűen jelentősek ugyan, de adott kérdésünkénél inkább a kooperációval összefüggő szubjektív tendenciákban olvadnak fel. Vonzza őket a

kedves, barátságos fellépés, a megértés, jóindulat, a vidámság. Nem tűrik azonban a álhatatlanokat, megbízhatatlanokat: "Mert mindenkinek igazat ad" /7.a.leány/, "Kétszínűek" /7.a.fiu/, vagy: "Nincs egyéni véleménye" /7.a.leány/. Az érzelmi indoklás szerepe /pl. "Szeretjük egymást"/ inkább az elutasításnál nagyobb a 7-8. osztályosoknál. Okát nem mindig ismerik, vagy közlik, /pl. nem szimpatikus/, de oka lehet a felkinált barátság visszautasítása is. "Én elmentem hozzájuk, de ő nem jött el hozzánk", vagy: "Felvág".

Az egyéb indoklás inkább az elutasításnál szerepel. Rivalizálás /8.a.leány/, cigarettázás /8.a.fiu/, kártyázás /7.a.fiu/, hangoskodás. /5.a.fiu./

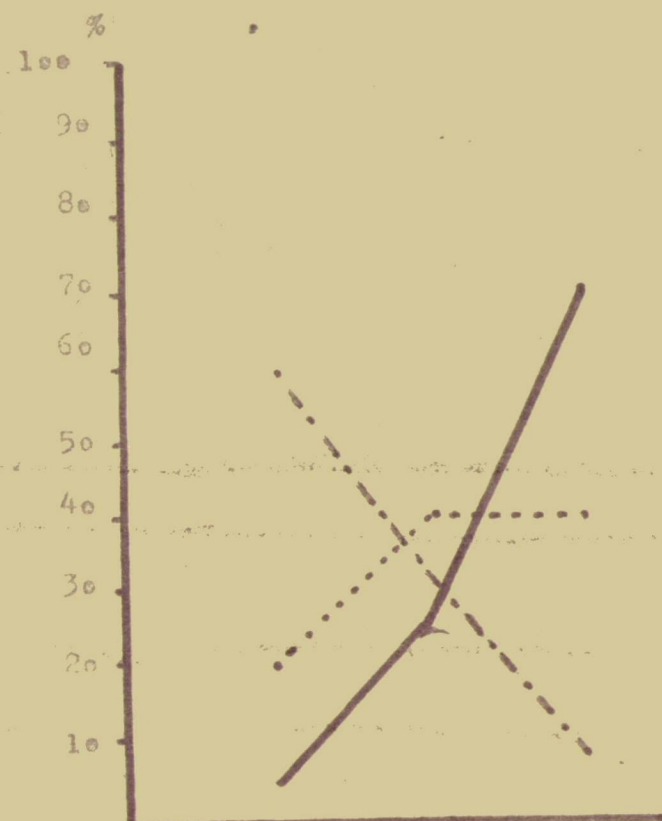
A munka szerepe, szeretete, ritmusa már felkelti a gyermek figyelmét, noha ennek végzése legtöbb esetben nincs kapcsolatban a megfigyelővel. F.J. 7.a. fiu azért vonzódik K.F.-hez, mert: "...otthon mindig megeteti a jószágot, jó tanuló, rendszeren jár uttorőre és szülei is rendesek". Figyelmüket azonban inkább a munka - mint kötelesség - elhanyagolása kelti fel. "Hanyag a munkában" /8.a.leány/. "Lusta" /8.a.fiu/ "Munkájukat nem végzik el". /5.b.leány./

A munka - mint tanulás - érthetőbb, megközelíthetőbb részükre, könnyebben megfigyelhető. Indokul inkább a 7-8. osztályban szerepel /36,4 %, náluk 57,1 %/ és részükre az elhanyagolása a feltűnőbb /a 7-8. osztályosoknál 32,3 %/. Ez a felismert kötelességérzés gyorsuló ütemére utal, de figyelmeztet arra is, hogy az értékelésben

11. sz. melléklet

Tanulmányi eredmény hatása a barátok megválasztására, illetve elutasítására.

Fiúk

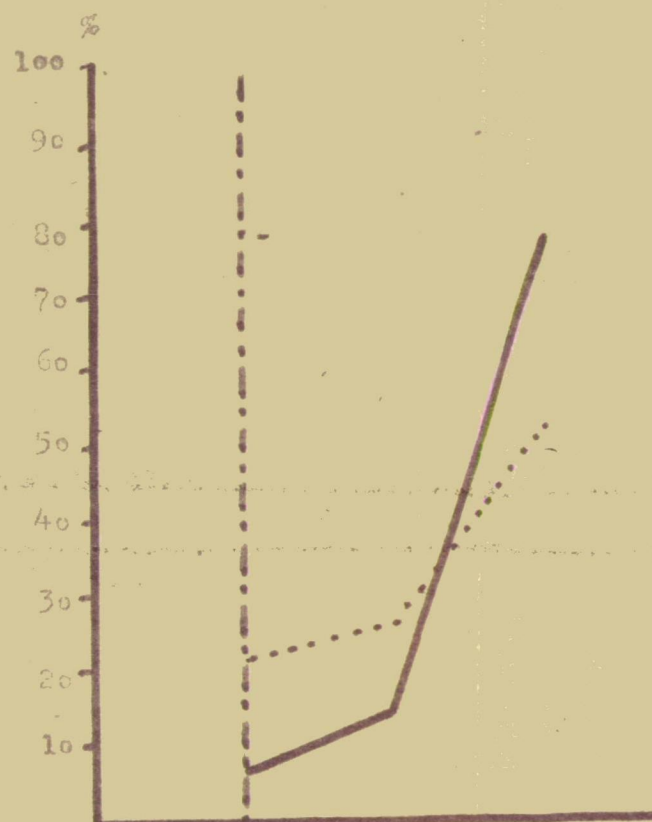

Jó tanulm.eredmény

Közepes tanulm.eredmény

Gyenge tanulm.eredmény

Leányok

Jó tanulm.eredmény

Közepes tanulm.eredmény

Gyenge tanulm.eredmény

Barátjának választott sztárok

Nem választotta senki

Nem is választaná senki

a negatívumoknak még nagyobb a szerepe, mint a pozitívumoknak.

/ 11. sz. melléklet/

A közösségi magatartáson keresztül történő megítélés szintén a korcsoporttal változik abban a mértékben, ahogyan a tapasztalatok alapján mélyül és szélesül erkölcsi fogalmuk. /Szerepe az 5-6. osztályosoknál 36,4 %, a 7-8. osztályos tanulóknál 57,1 % együttesen a választásnál és elutasításnál./ Szerepe mégis az elutasításnál nagyobb összességében is, de korcsoport szerint is /2 % és 10,2 %./ Oka: a gyermekek, akik éveken keresztül éltek egy közösségben, annak törvényeit többnyire maguké^{nek} vallják. Az egyéni célok közösségi célokká integrálódnak, illetve a közösségi célok az egyénre alkalmazva elismertek, és kötelező erővel bírnak és regulátorként működnek tevékenységében. Így súlyosan esik latba a: "Nem szereti a közösséget", vagy: "Az osztály munkáját zavarja" /8.a.leány/, "Órán figyelmetlen és rosszkodik" /5.b.fiu/, esetleg: "Mulasztásával rontja az osztály átlagát" /7.a.fiu/.

Összegezve az elmondottakat: a tanulók tudatában kialakult ideáltípus kedvező, összhangban áll a Nevelési Terv követelményeivel. A továbbiakban azonban az előrejutáshoz a személyiség alaposabb megismerése szükséges és nevelőmunkánk nyomán a világnézeti-politikai problémáknak - azok regulációs szerepének - jelentősebb helyet kell biztosítani és az ebben gyökerező erényeknek nagyobb társadalmi elismerést kell szereznünk.

11/a. sz. melléklet

Tanulók eredményei családi környezetük, szociális helyzetük szerint

M e g n e v e z ős	Tanulói száma	Magatartási átlag	Szorgalom átlag	Tanulmányi átlag	Mulasztási átlag	Bukás %
Iskola átlaga	678	4,5	3,8	3,6	32	9,2
Naponta eljáró szülők gyermek.átl.	180	4,5	3,8	3,55	40,3	
Havonta hazajövő " " "	2	5,-	4,-	3,7	28,5	
Hetente " " "	16	4,8	4,-	3,9	26,9	
Fizikai munkát végző szülők gyermek átlaga /iparban/	67	4,6	3,6	3,43	19,5	11,94
Fizikai munkát végző szülők gyermek átlaga /mezőgazd.-ban/	170	4,57	3,68	3,4	29,3	10,-
Beteg szülők gyermekeinek átlaga /egyik szülő állandóan/	28	3,99	3,17	2,77	54,4	21,42
Cigány származású tanulók átlaga	16			2,4	55,5	31,2
Nehéz anyagi körülmények között élő és sok gyermeket szülők gyermekeinek átlaga	30		3,1	2,9	21,5	16,66
Rendezetlen családi körülmények között élő szülők gyermekeinek átlaga	11	4,09	2,72	3,05	28,4	9,09
Elvált szülők gyermekeinek átlaga	31	4,54	3,51	3,44	19,-	9,67
Új házasságot kötött szülők gyermekének átlaga	21	4,6	3,8	3,7	26,-	
Egy gyermeket szülők gyermekeinek átlaga	104	4,7	4,17	4,05	19,5	

4./ A szülők családi helyzetének, státuszának hatása a gyermek tanulmányi eredményére

E vizsgálatot nem Apátfalván folytattuk, de az egyéb részleges vizsgálatok eredményei azt igazolják, hogy a Kiszomboron 1967-ben tapasztaltak érvényesek Apátfalvára és más hasonló gazdasági, földrajzi adottságokkal rendelkező közösségekre is. Ezért véleményünk szerint a két község egyes számszerű adatainak külön-külön vizsgálata az adott témánál, és az azok alapján levonható pedagógiai következtetéseket illetően nem eklekticizmus, hanem az azonos komponensek egyeztetése. A vizsgálatban résztvett nevelők többsége az államilag szervezett ideológiai oktatásban részt vett /a marxista etika alapjai I.-II. évfolyam/ és a záródolgozat témájaként a témakörökkel kapcsolatban már végeztek vizsgálatot és azt a vizsgálatvezető által megadott szempontok szerint kiegészítették, illetve bővítették.

a./ Fizikai munkát végző szülők gyermekeinek eredményei

A IX. Kongresszus határozata V. rész 30. pontja szerint: " A származás szerinti megkülönböztetés megszüntetésének és az új egyetemi felvételi rendszer bevezetésének helyességét az élet indokolta... További feladatunk, hogy különösen a pedagógusok közreműködésével segítsük a kétkézi dolgozók gyermekeit, akik a szülői házban kevesebb támogatást kapnak."

E feladattal foglalkozott már a VIII. Kongresszus is. Nekünk pedagógusoknak ez szép, nemes és megtisztelő feladat. Ezt megköveteli tőlünk a kommunista humanizmus eszméje. Mint tudjuk, a marxista egyenlőség elmélete azt jelenti, hogy ott mérünk egyenlő mércével, ahol és amiben a személyek valóban egyenlők. Egyenlő mértékkel mérni ott, ahol és amiben az emberek nem egyenlők, antihumanizmus. A jó eredmény elérésének lehetőségeit tekintve a kótkesi dolgozók gyermekei adottságai egyenlők azon gyermekek lehetőségeivel, akiknek odahaza minden lehetőségük megvan a tanulásra, a szülők képzettségük folytán ellenőrizni, segíteni tudják gyermekeiket a tanulásban, esetleg a gyermek érdeklődését felkeltheti és kielégítheti az édesapa magánkönyvtára és nem utolsósorban a szülő a gyermek életének középpontjába állítja a minél magasabb fokú tudás, széleskörű ismeret megszerzését. Részünkről a származás szerinti megkülönböztetést nyílt, vagy burkolt formában vissza kívánnánk hozni, de jelenti az egyenlő feltételek kialakítására való törekvést oly területen, ahol erre az iskola keretén belül mód és lehetőség van. Helyzetüket vizsgálva, néhány számszerű adatot veszünk. Természetesen csak ezen adatokból, osztályzatokból a személyiséget megragadni nem lehet, hanem csak a gyermek egész magatartását vizsgálva. Továbbá: vitatható a különböző osztályzatok realitása is, mégis alkalmasnak tartjuk arra, hogy némi összehasonlítást tegyünk és következtetést vonjunk le, mert feltételezhető, hogy pozitívumok és a negatívumok az egyes származási kategórián belül egységes elbírálás szerint történt. Ezen adatok összehasonlításával nem a gyermek személyiségét kívánjuk vizsgálni, csupán: hogyan realizálódik a különböző viszonyok között élő

Fizikai munkát végző szülők gyermekeinek eredményei
1965 - 66. tanév végén

I-VIII. osztályos fiúk és lányok

Osz- tály	A szülők az iparban dolgoznak										A szülők a mezőgazdaságban dolgoznak										Kitűnők					
	Tanu- lók száma	Magatartás		Szorgalom		Tanulmányi á t l a g		Mulasztás		Dukás		Tanu- lók száma	Magatartás		Szorgalom		Tanulmányi á t l a g		Mulasztás		Dukás		Munkás		Paraszt	
		Osz-tály- zatok össz.	át- lag	Osz-t. össz- szego	át- lag	Tan. átl. össz.	oszt. átlag	órák össz.	át- lag	bu- kott össz.	át- lag		oszt. zatok össz.	át- lag	oszt- össze- go	át- lag	tan. átl. össz.	oszt. átlag	órák össz.	át- lag	bu- kott lag	át- lag	szá- ma	%	szá- ma	%
1.a.	9	44		32		32,3		49		1		13	62		42		45,9		152		1		3		2	
1.b.	4	19		17		14,		11		1		7	31		25		24,1		52		1		-		-	
2.a.	1	5		5		4,6		-		-		6	27		26		21,		36		-		-		-	
2.b.	3	13		12		11,8		8		-		9	42		37		35,3		208		1		-		3	
3.a.	5	22		16		17,6		110		-		9	44		37		38,8		103		-		-		3	
3.b.	1	4		3		2,5		9		-		9	40		30		27,3		124		2		-		-	
4.a.	7	31		21		20,2		116		2		13	59		51		48,2		283		-		-		1	
4.b.	6	27		26		24,2		69		-		10	45		39		37,		90		-		1		-	
1-4.b.	36	165	4,58	132	3,67	126,8	3,52	372	10,3	4	11,1	76	350	4,60	293	3,85	277,6	3,85	1048	13,79	5	6,57	4	5,26	9	11,84
5.a.	4	17		14		14,4		73		-		14	62		54		46,2		421		2		-		-	
5.b.	6	27		18		18,1		190		1		8	35		25		21,		254		2		-		-	
5.c.	3	14		11		8,7		62		1		13	62		55		42,7		535		2		-		-	
6.a.	2	9		5		5,9		42		-		3	14		11		10,9		10		-		-		1	
6.b.	3	13		7		4,6		56		2		8	35		24		27,		278		-		-		-	
6.c.	2	10		7		8,2		47		-		8	37		23		24,5		569		-		-		-	
7.a.	2	10		10		6,7		183		-		18	83		66		56,9		985		3		-		-	
7.b.	4	10		15		14,6		68		-		10	45		34		30,3		330		3		1		-	
8.a.	2	10		9		8,7		87		-		5	25		20		18,1		301		-		-		-	
8.b.	3	14		13		13,1		128		-		7	30		21		22,2		264		-		1		1	
5-8.b.	31	143	4,61	109	3,52	103,	3,32	936	30,19	4	12,9	94	428	4,55	333	3,54	299,8	3,19	3947	41,99	12	12,76	2	2,12	2	2,12
1-4.	36	165	4,58	132	3,67	126,8	3,52	372	10,3	4	11,1	76	350	4,60	293	3,85	277,6	3,85	1048	13,79	5	6,57	4	5,26	9	11,84
5-8.	31	143	4,61	109	3,52	103,	3,32	936	30,19	4	12,9	94	428	4,55	333	3,54	299,8	3,19	3947	41,99	12	12,76	2	2,12	2	2,12
1-8.b.	67	308	4,60	241	3,60	229,8	3,43	1308	19,52	8	11,94	170	778	4,57	626	3,68	577,4	3,40	4995	29,38	17	10,	6	3,52	11	6,47
munkás 1-8.	67	308	4,60	241	3,60	229,8	3,43	1308	19,52	8	11,94															
paraszt 1-8.	170	778	4,58	626	3,68	577,4	3,40	4995	29,38	17	10,-															
munkás + paraszt	237	1086	4,58	867	3,66	807,2	3,41	6303	26,59	25	10,54															

gyermekek tudásszintje az osztályzatokban. Nem utolsó sorban az adatok összehasonlítása alapján kívánjuk megállapítani, hogy tanulmányi szempontból és ismételten hangsúlyozzuk: csak tanulmányi szempontból, milyen körülmények között élő gyermekeket tekintünk hátrányos helyzetűeknek, ezek tanulmányi eredménye hogyan viszonylik az iskola átlagához, továbbá: milyen feladatok hárulnak az egyes osztályokkal, rétegekkel kapcsolatban a társadalomra és ezen belül a nevelőtestületre.

Az iparban dolgozó fizikai munkások gyermekeinek helyzete a magatartást /mint osztályzatot illetően/ kedvezőbb, mint az iskolai átlag, 0,1- el. Meglepő, hogy a felső tagozatban az eredmény jobb, mint az alsó tagozatban. Meg kívánjuk jegyezni, hogy az iskolai átlagot, a 4,6-et magasnak tartjuk. Véleményünk szerint a Rendtartás 16. §./3. bek. -ét következtetesebben kell alkalmazni, mert a gyermekek magatartása ellentmond annak, hogy a tanulók csaknem 50 %-a a közösségben végzett munkájával, jó kezdeményezéseivel iskolai és iskolán kívüli példás viselkedésével a rend megtartásával és magatartásával "kitűnik és társainak példát mutat".

A szorgalom osztályzat szempontjából már kedvezőtlenebb a helyzet, 0,2- el alacsonyabb az iskolai átlag 0,1 és ezen belül a felső tagozaté csaknem 0,3 -el. Itt a helyzet már utal a körülményekre, lehetőségekre. A kétféle osztályzatot összevetve /magatartás, szorgalom/ arra a következtetésre kell jutni, hogy a gyermekek "jobbak" ugyan az órán is, de passzívabbak a befogadást illetően. Itt feltétlenül felvetődik az a probléma, hogy a nem mindig körültekintően alkalmazott rejtett feleltetés az egész osztály aktivitását vagy csak néhány tanuló aktivitását fokozza-e.

Továbbá, mi okozza a szorgalom hiányát? Érdektelenség, ami lemaradásban gyökeredzik? Avagy az otthoni lehetőségeik nem kielégítőek? Az egyénekre lebontott okok felderítése után pedig vizsgáljuk meg, hogyan lehet ezen segíteni.

A tanulmányi átlagukat vizsgálva a következő helyzetet találjuk. Az iskola átlaga 3,6, az alsó tagozatban tanuló munkás szülők gyermekeinél 3,52, a felsősöknél 3,32, tehát majdnem 0,3-el kevesebb. Itt már kimutatható az osztályzatok nevelők részéről szubjektív okokból adódó hibái. Az elmúlt év végén több nevelő részesült felelősségrevonásban, mert az osztályzatokat nem írták be a tanulók ellenőrző könyvébe, elsősorban azoknál a tanulóknál, akik elégtelenre álltak vagy közel jártak ahhoz. Sajnos az egyik osztályban a tanév decemberében is találtunk olyan osztályt, ahol 5 fizikai munkás gyermekének csupán 1-1 elégtelen osztályzata volt. Így a szülőnek nem nyílt lehetősége gyermeke fejlődésének figyelemmel kísérésére. Természetesen a jó eredmény elérése, a teljesítményképes tudás nemcsak ezen múlik. A jól szervezett, hatékony óravezetés, mely egyik jellemzője az aktív befogadás, az iskola és családi nevelés összhangjának biztosítása, a tanuló érdeklétté tétele hozhatja meg a tanulók felzárkózását.

A mulasztási átlagok összehasonlítása még kirívóbbá teszi a helyzetet. Átlaguk kedvezőbb az iskolaátlagánál. Tehát a szülők küldik az iskolába gyermeküket. Az iskolában több lehetőségük van a tananyag elsajátítására, és amint látjuk, eredményük mégis gyengébb.

Bukási százalékarányuk 2,7 %-al több az iskolaátlagánál. Ezen belül a felső tagozatban 3,7 %-al. A bukások zömmel az 5. és 6. osztályban történnek. Ez az átmenet problémáját is felveti, különösen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy az 5. osztályos munkásszármazású tanulók átlaga 3,16 volt.

Egyik pedagógiai következtetés: az 5. osztályban a munkát ott kell folytatni, ahol a 4. osztályban abbahagyták. A tanulókat meg kell tanítani a tankönyvek használatára, segíteni őket, hogy a mechanikus tanulásról áttérhessenek a logikai tanulásra és nem utolsósorban az 5. osztályban tanító nevelők ismerkedjenek meg a 4. osztályos nevelők munkájával és fordítva.

A mezőgazdaságban dolgozó szülők gyermekeinél hasonló a helyzet. Mind az öt mutatójuk alatta van az iskola átlagának, /A munkásszülők gyermekei átlagánál is/ a szorgalom és bukási százalék kivételével. A szorgalom éretnegyvet befolyásolja náluk az otthoni tanulásra nem mindig kedvező helyzet. Az okok többségükben azonosak a munkásszármazású tanulók helyzetével, esetleg azzal a megszorítással, hogy a tanulók otthona szüleiktől még kevesebb segítséget kaphatnak.

A fizikai dolgozók gyermekeinek helyzetének kedvezőbbé tétele nemcsak az iskolán és nemcsak a pedagóguson múlik. Ez utóbbi esetben senmi esetre sem a liberális osztályzáson. Senkit nem kell meggyőzni arról, hogy ez csak látszateredményre vezetne és nekik csak ártana. Az előbb

az egyenlőség marxista értelmezéséről tettünk néhány szót. Hozzá kell tennünk azt, hogy a "nem egyenlő mértékkel" nem a felelet elbírálására kell érteni, azaz ugyanaz a felelet egyik gyermeknél ötös, a másiknál esetleg kettes. Az egyenlőséget a kedvezőbb feltételek megteremtésére kell értenünk.

A társadalomnak, de nevelőknek is meg kell tenni, amit pártunk és dolgozó népünk e vonatkozásban elvár tőlünk. Adott esetben a munkásszülők gyermekei eredményeinek fokozására az alábbiakat javasoljuk:

- 1./ Az átmenetet az alsó és felső tagozat között a már említett módon meg kell könnyíteni részükre.
- 2./ Korszerű ösztönözéssel, motivációval érdekeltté kell tenni őket a tanulásban. /Ezt részleteztük a megelőző záróertekezőben az 1964/65-ös tanévben/.
- 3./ Az iskola és családi nevelés összehangolása érdekében gyarapítani a szülők pedagógiai képzettségét, a szülők akadémiáján és a családlátogatáson történő beszélgetéseken keresztül. A szülők meggyőződése alapján biztosítani részükre a tanulás feltételeit, lehetőségét.
- 4./ Elveiben tisztázni a nevelőtestületen belül a hátrányos helyzetű tanulók és fizikai dolgozók gyermekeinek problémáját.

Ehhez néhány szempont. Az a tény, hogy a fizikai dolgozók gyermekei tanulmányi szempontból még hátrányban vannak /pl. az értelmiségi

tanulókkal szemben/ ez egyáltalán nem, vagy nem számottevő esetben jelent szoci. helyzetükből fakadó hátrányokat. A hátrányos helyzetű tanulók segítségét sokan úgy értelmezik, hogy a segítséget elsősorban a nehéz szoci. körülmények között élő tanulóknak kell nyújtani. A segítségnek nem feltétlenül a leggyengébbek felé kell irányulni elsősorban. /Bár nekik is minden támogatást meg kell adni, hogy megnyugtató eredménnyel végezzék el az általános iskolát/, hanem tehetségkutató és kibontakoztató munkára van szükség, hogy a tehetséges munkás és parasztszármazású tanulók eljussanak a középiskolákba, majd később a főiskolára vagy az egyetemre. Konkrét példán keresztül: kiemeltük az egyke gyermekek eredményeit, ami részint kedvező helyzetükből következik. Tévedés lenne ebből azt a következtetést levonni, hogy az ezek közé tartozó, kiemelkedő képességű gyermekekkel ne törődjünk és a nevelő esetleg - élvezve a példát - csak az egyiket - szoci. szempontból nehéz körülmények között élő gyermekekre fordítsa az összes energiáját, akit esetleg szülője nem kívánt a gyógypedagógiai tagozatra beíratni, de ugyanakkor elhanyagolja a tehetséges gyermekek képességeinek kibontakoztatását arra a legmagasabb szintre, amire képességeik folytán eljuthatnak.

b./ A vidékre dolgozni járó szülők gyermekeinek helyzete

/Nagy Józsefné vizsgálata alapján/

Vissgáltuk, hogy a szülők vidéki munkahelye, az odautaztatás, mennyiben befolyásolja gyermekük tanulmányi helyzetét. Ezeket a tanulókat sorolhatjuk-e a hátrányos helyzetű tanulók közé, milyen tennivalók hárulnak ezzel kapcsolatban a nevelőkre?

Hasonlítsuk össze az iskolai átlagot és a tanulók átlagát az általunk használt mutatókkal. Nagy számuk miatt az általánosításra kiszombori viszonylatban a naponta vidékre járó szülők gyermekeinél nyílik lehetőség. /A hetente és a havonta hazajáró szülők gyermekeinek száma 18, a tanulók átlaga mindenben jobb az iskola átlagánál. /Ezzel külön nem foglalkozunk./

A 198 gyermek begyűjtött adatának összképe azt mutatja a táblázatunk szerint, hogy a gyermekekkel tanulmányi szempontból különösebb probléma nincs. A vidékre járás a szülők részéről gazdasági életünk fejlődésének következménye és az elkövetkezendő években is számolni kell ezzel a helyzettel. A számok azt igazolják, hogy a tanulókat tanulmányi szempontból nem sorolhatjuk a hátrányos helyzetű tanulók közé. A vidékre járó szülők gyermekeinek száma, mint már említettük, 198, azaz az iskola létszámának 28,9 %-a. E számarány 0,5 % híján megegyezik a napközis igényvel. Tehát eredményeiknek fokozására az elkövetkezendő években szükségessé válik új napközis csoport megszervezése.

A magatartási átlaguk megegyezik teljes egészében az iskola átlagával /4,5/ a szorgalmuk átlaga 3,8. A tanulmányi eredményük már 0,05 -el kevesebb. Gyakorlatilag összefüggést mutat a mulasztással, mert mulasztásuk viszont 8,3 -al meghaladja az iskola átlagát.

Az a téren mutatkozó eltérés helyzetükből magyarázható. Nagyobb

lehetőségük van arra, hogy idejüket szülői ellenőrzés nélkül, saját-maguk elképzelése, hangulata és akarata szerint osszák be. A felső tagozatosoknál a tanulmányi eredmény már lényegesen gyengébb az osztály átlagánál.

Pl. a 6.a. osztályban az oszt.átlag 3,5, vidékre járó sz.gyerm. átl. 3,1					
8.a.	"	"	3,1	"	2,9
8.b.	"	"	3,1	"	2,1.

E számok részint az órán való passzivitásra, részint a délutáni eredménytelen felhasználásra utalnak - legalábbis tanulmányi szempontból - egyes tanulóknál, elsősorban a fiuknál. Ezek a tanulók tehát jobban érvényesíthetik saját elhatározásukat, akaratukat, ami gyakran nem esik egybe, sem egyéni, sem a közösség érdekével. A viszonylagos "önállósággal" való élés, sőt visszaélés mutatkozik igazolatlan mulasztásoknál is. Igazolatlanul mulasztott órák száma az alsó tagozatban 29 óra, addig a felső tagozatban már 88 és ebből 55 óra a hetedik és a nyolcadik osztályokra esik / 6 fiu és 2 leány/.

A vidékre járó szülők nagy része azonban figyelemmel kíséri gyermeke fejlődését. Erre utal, hogy a vizsgált csoportban a tanulók csaknem 20 %-a a nem mulasztott és a 180 gyermek közül 19,5 %-a kitűnő rendű.

A nagyobb önállóságot a tanulóknál "a madármese megoldása is igazolja". Míg azoknál, ahol mind a két szülő helyben dolgozik, a tanulók megoldása szerint 14,7 %-ban menekül meg a kismadár saját erejéből, addig önáluk 17,7 %-ban. A mese tanulsága szerint a gyermek vonzalma

nem egyformán irányul mind a két szülőre. A helyben lakó, ill. dolgozó szülők gyermekei megoldásánál a kismadarat 32,4 %-ban segíti megmenekülésében mind a két szülő, addig közülük csak 27,7 % választotta ezt a megoldást. Jellemző az ilyen válasz: "Gyakorolta ő is a repülést. Addig gyakorolta, hogy egyszer ő is felrepült és így életben maradt. /Sz.S.6.o.tanuló megoldása/. A vidékre járás befolyásolhatja a gyermeknél a szülőföldhöz való ragaszkodást. G.Á. 3. oszt. tanuló válaszából: "Felrepültek a kismadarak és csináltak maguknak másik fészket és ott felnevelkedtek. És elmentek más vidékre". E tanulóknál a kismadár 16,1 %-ánál meghal. /A helyben dolgozó szülők gyermekeinél 10,6 %-ban/. A válaszokban a madárszülők megsiratják a gyenge madárkát, de a megoldás olykor utal a családon belüli feszült helyzetre: "A madárfióka megpróbál felrepülni az anyjához, de gyenge volt a szárnya és nekiment a fának. A madárpepa látván fia halálát, nekiment párjának és elzavarta". /S.M. 8.oszt. tanuló válasza/.

Pedagógiai következtetések a vidékre járó szülők gyermekeivel kapcsolatban:

- 1./ A napközis hálózat bővítésével kielégíteni a várható és fokozódó igényeket.
- 2./ A tanulók házirendjének elkészíttetése, fontosságának megértetése a szülőkkel. A nevelő a családlátogatások alkalmával győződjön meg arról, mennyiben tartják azt be a tanulók. Természetesen a házirendeknek figyelembe kell venni a tanulók konkrét helyzetét, amit Kiszomboron többek között az is befolyásol, hogy két községből járnak oda a felső osztályos tanulók, és ezenkívül több gyermek a tanyáról jár be.

c./ Sok-gyermekes szülők gyermekeinek helyzete

/dr. Antalfi Sándorné vizsgálata alapján/

A vizsgálat 13 olyan családra terjedt ki, ahol 4 vagy több gyermek van.

A gyermekek kor szerinti megoszlása

Iskolás 30 gyermek /közülük 4 napközis/

Még nem isk. 28 "

Keresőképes 10 "

Összesen: 68 gyermek /+ 24 szülő, nagyszülő, rokon/

Lakásviszonyok

Egy szobában lakik 11 család

Két szobában lakik 2 "

Egy szobában lakik átlagosan 6,13 fő

Padolt szobák száma 5 /16,66 %/

Televisióval rendelkezik 1 család /7,6 %/

Rádióval rendelkezik 10 család /76,9 %/

Villanyvilágítás 13 család /100 %/

Eredményük

Tanulmányi eredmény 2,9 /napköziseké közülük 3,2/

Szorgalom 3,1

Mulasztási átlag 21,5

Megbukott 5 /16,66 %/

A fenti adatok is igazolják, hogy a gyermekek hátrányos helyzetükből kifolyóan nagyobb segítséget igényelnek. Különösen szembeötlő lesz hátrányos helyzetük, ha összevetjük eredményüket az egyékek eredményével.

Az egyikék		Aki nek 3 vagy több testvére van	
Kitűné rendű	30,5 %		3,3 %
Tanulm. átl.	4,05		2,9
Szorgalom	4,17		3,1
Mulasztás	19,54		21,5

/A sokgyermekes szülők gyermekeinek tanulmányi átlagát bekértük Csánádpalotáról, a helyzet ott még kedvezőtlenebb, mert a gyermekek több, mint 40 %-a meghukott. Sajnos a kiszombori esetet nem tekint-
hetjük elszigeteltnek./

A mulasztásnál lényegesebb eltérést nem tapasztalunk, az iskolai átlaghoz viszonyítva, a szülők elküldik iskolába gyermekeiket. A feltételek elsősorban odahaza a tanulásra vonatkozóan nem egyenlők. Nézzük meg a lehetőséget közelebbről dr. Antalfi Sándorné felosztása alapján.

- 1./ Ahol a családtagok számát az eltartásra szoruló is emelik. /Pl. nagyszülők/. Ők részesülnek ugyan tsz nyugdíjba, de anyagi fenntartásuk kiegészítésre szorul. Három családból 4 gyermek van ebben a helyzetben. Tanulmányi eredményük 1,8. Az egyik családnál a nagyapa éjjeliőr, aki nappal pihen, így a gyermek mozgásszabadsága, de tanulási lehetőségei is korlátozottak.
- 2./ A második csoportba azok a gyermekek sorolhatók, ahol a gyermekek száma a meghatározó. A Kartársné ezt két alcsoportra bontotta.

- a./ Azokra a családokra, ahol a gyermekek egymásutániségében nagy korkülönbség mutatkozik, pl. ahol 5 gyermek közül 2 dolgozik. E csoportba tartozik le tanuló. Tanulmányi eredményük 2,3. E családoknál az anyagi gondok másodrendűek. A nap egyöntetűségét a sok komponensű család megbontja. Nincs meghatározott időrendűség. A család szétfolyó ritmikája mellett megterhelően hat az a tény, hogy a tanuló abban a helyiségben dolgozna, ahol több irányú tevékenység, esetleg váltott műszak miatti pihenés folyik. Az idősebb testvér házasságkötése még szűkebb területre szorítja a családot. Fennáll annak is a lehetősége, hogy a gyermek felbomló családi életnek lehet a szenttanuja. Ha a korkülönbség viszont a kisgyermekkor felé tolódik el, úgy az ösike vagy a hugocska gondozása köti le a tanuló figyelmét, vagy könyvén és füzetén hagyja rajta érdeklődésének nyomait.
- b./ Legszorosesebb helyzetben azok a tanulók vannak, ahol a gyermekek egymásutániségét rövidebb idő szakítja meg. Az e csoportban vizsgált 9 gyermek tanulmányi eredménye 3,2. /Ezt az apátalvi és csanádpalotai eredmények nem támasztják alá/.

Jellemző továbbá mindegyik alcsoportra, hogy többen alusznak egy ágyban, /leggyakrabban két gyermek/, továbbá, hogy az étkezés szempontjából a 0 - 2 évesek kivételével nem azt a táplálékot kapják, amit a szervezetük az adott korban megkíván. Olyan helyiség, de még lakásrész sem áll rendelkezésükre, ahol nyugodtan felkészülhetnének.

Pedagógiai következtetés:

- 1./ Ritmikus életfeltételek biztosítása elsősorban a napközsin keresztül.
- 2./ Amennyiben ez nagyobb anyagi megterhelést jelentene a szülők részére, tanulószoba megszervezése, ahol a jobb tanulók bevonásával aktív tanulókörök működhetnek, ahol az uttörők a tanulás segítésén kívül kezdeményezői lehetnek a közösség javát szolgáló tevékenységeknek.
- 3./ A tanulmányi munka ellenőrzésénél /tanórákon/ a begyakorlásnál törekedni kell arra, hogy a tanulók a lényeges ismeretek elsajátításának módszereit ismerjék meg.

d./ Az egyke gyermek problémája

/dr. Baesa Pálné tanulmánya alapján/.

A különböző csoportokra bontott iskolai átlagköszül a legkedvesebb a tanulás vonatkozásában az egykek helyzete. Számuk 104, az összlétszám 16,56 %-a. Az iskola általunk eddig használt mutatóinkból leggyengébb tanulmányi átlaguk magas volta 4,05 %-al /iskola átlaga 3,6/. Érdemes ezt további bontásban megvizsgálni.

Egykék tanulmányi eredménye

Oszt.	Egyke tan.sz.	Kitűnő rendű	4 egészen felüli	4 egészen aluli	Negbukott
1.	14	7	6	1	-
2.	10	7	2	1	-
3.	15	4	9	2	-
4.	19	4	6	9	-
5.	20	4	10	6	-
6.	7	1	1	5	-
7.	10	2	-	8	-
1-7 össz.	95	29	34	32	-
%	100	30,5	35,8	33,7	-

A fenti számok igazolják, hogy túlnyomó többségükben minőségi tanulók. Eltérés van az alsó és a felső tagozat között. Az alsó tagozatban 75,8 % kitűnő. A felső tagozatban már a 4 egészen aluli egyke tanulók százalékaránya a magasabb 59,4 %. Ez különben jellemző a más körülmények között élő tanulóakra is, de ebben az esetben belejátszik, hogy az alsó tagozatban a tanulók feladatait gyakran a szülők oldják meg. Részükre a tanulás feltételei biztosítottak. A zömük kedvező anyagi feltételek között él. A szülők érdeklődéssel kísérik gyermekük előmenetelét, a kapott érdemjegyre érzékenyen reagálnak, sőt előfordult olyan eset is mint D.T. esetében, akinél csak az 5-ös, esetleg a 4-es érdemjegyet írja alá a szülő a tanuló ellenőrző könyvében, ennél gyengébb osztályzatot nem hajlandó tudomásul venni.

A szülők az iskola munkájában a Szülői Munkaközösségen belül bekapcsolódnak. Az iskolai rendezvények rendszeres látogatói. A gyermek személyiségének harmonikus fejlődésében az egykeség sok veszélyt rejthet magában. Egyetértünk dr. Bacsa Pálné kartárssal alábbi megállapításával: "Az egyik veszély az egyszem gyermek szinte szükségszerű és elkerülhetetlen agyonfélése. A túlféléstől csak egy lépés a túlkényeztetés. A gyermek, aki 2-3 éves koráig természetesen a világ közepének érzi magát, az ön-központuságot az egyke esetében továbbra is megtartja. Ez később önzéssé fajulhat. Semmibe veszi és természetesen tartja a szülők érte hozott áldozatait... Egészségesen gondolkodó szülők között a háromtagú család is nyújthat egészséges közösséget, ha a gyermek úgy érzi, hogy megbecsült, de nem legfontosabb tagja a családnak, ha alkalmazkodnia kell a család napirendjéhez, apja pihenéséhez, anyja elfoglaltságához, ha erejéhez képest együtt kell dolgozni a család többi tagjaival, akkor a legfőbb veszélyt már elhárították a feje fölé." /dr. Bacsa Pálné: Az egyke gyermek problémája. Kézirat/.

A madármese elemzése alapján, de egyéb megfigyelés tanúsága szerint is, a gyermekek nagyobb védettséget érznek, ami alsó tagozatban gyakran önállótlanossággal párosul, de ami az évek múlásával rendszerint megszűnik. A felső tagozatban, az uttörő mozgalomban, nem egy közülük kezdeményezőképes, önálló gondolkodásra kész aktívává válik. Az egyéni és közösségi célok egyeztetésében is vannak néha nehézségek, gyakran az egyéni érdekeket nézik, és a szülők is ezt a nézetet támogatják: "Neked különbnek, neked elsőnek kell lenni!"

A gyermekek egy része menekül a felnőttek által rájuk kényszerített racionális életből. Gyermekek, és természetesen ők is igazán jól a gyermekközösség öntörvényű életében érzik magukat, ahol szabadon játszhatnak, versenghetnek, ábrándozhatnak. Erre utal K.K. tanuló megoldása is a mese befejezésében. Többek között ezt írja: "Arra repült egy másik kismadár és meglátta, hogy hogyan szomorkodnak. "Miért szomorkodtok?" - kérdezte. Ők elpanaszolták, hogy mi a bajuk és szárnyaival intett, hogy kövessék. ÉS A KISMADÁR elvezette őket egy odvas fához." Az idegen kismadár nevét, aki megoldja a madárcsalád problémáját, gondosan és szeretettel rajzolja csaknem három akkora betűkkel, mint ahogyan a szöveg többi részét írja. Ez a néző tekintetét az első pillanatban leköti. Lehetetlen ebből nem kiolvasni egy negyedik utáni végyakozást, aki minden problémát megold. Az egyke tanulók esetében két esetben fordult elő olyan megoldás, hogy a feltételként használt egy leesett kismadárból két fióka lett, akik összebujva mentették meg életüket, vagy jutottak vissza a madárszülőkhöz.

e./ Elvált szülők gyermekei helyzete

/Monostori Ernőné elemzése alapján/

Magyarországon az utóbbi években a válás elharapózott. Okairól, hatásáról szinte naponta találunk a sajtóban véleményt, vitát. Mi a problémához etikai vonatkozásban és pedagógiai vonatkozásban azt a véleményt fűzzük, hogy ez nem feltétlenül az erkölcsi romlással kapcsolatos, részint összefügg a nők megváltozott helyzetével, a-

nyagi függetlenségük lehetőségével és nem utolsósorban avval, hogy a család összetartásának már nem a vagyon a legfontosabb eszköze. Az anya már nem kénytelen eltűnni gazdasági okok miatt a férj esetleges brutalitását. Különben a monogám család válsága világviszonylatban tapasztalható jelenség. E probléma elemzésénél tehát nem tekinthetjük a fel nem bomlott családot, illetve házassági köteléket ideális állapotnak a gyermek részéről sem. A fiatalok bűnözők statisztikája azt bizonyítja /Huszár Tibor: A fiatalok bűnözői/, hogy a gyermekekre nem a szülők elválása a legveszélyesebb, hanem az, ahol a válók megvan, de a szülők ilyen, vagy olyan indokok miatt együttmaradnak.

A vizsgált három községben a helyzet a következő:

- egy szülő gyermekkel a három községben a családok	10,96 %-a
" " járásunkban	" 11,34 %-a
" " megyénkben	" 13,5 %-a.

A fenti adatok szerint e szempontból vizsgált községeinkben kedvező helyzetet találtunk a járás, illetve a megyei átlaghoz viszonyítva. Egyben e számok bizonyítják azt is, hogy a más városokban levő munkahelyre való utazás nem vezet a családi élet felbomlásához, legalábbis nem sorolhatjuk a fontosabb tényezők közé.

A gyermek szempontjából vizsgálva: a szülők között felbomló családi élet mély nyomot hagy a gyermekben, legtöbbjük óhajában a harmonikus családi együttlét áll. Erre a madármese is utal. Felismerésnek érezhetik, esetleg tehernek magukat, keresik az okot, úgy érzik, hogy az egyik vagy másik, esetleg mind a két szülő becsapta őket.

Ernőné
 Monostori kártyánál megállapítása szerint: "A gyermek lelki meg-
 réskódításának ellensúlyozására a gyermekkel maradó szülő, de a
 családi kötelékből kikerült másik szülő is, a nagyszülők is tulzott
 kényeztetéssel, engedékenységgel igyekeznek kárpótlást adni, ami
 együtt jár gyakran a másik szülőtől való elidegenítéssel. Ezek a
 módszerek később káros kihatással lehetnek a gyermekekre: magába
 zárkózik, bizalmatlan, követelő és elégedetlen lesz". /Monostori
 Ernőné: Az elvált szülők gyermekeinek helyzete. Kézirat./

A vizsgált 52 tanuló /akik közül 21 anyja ismét házasságra lépett/
 eredményei a következők:

A tanuló elhelyezése	Száma	Tanulm. átlag	Magatartás jegyek átlaga	Szorg.	Mul.órák átlaga
Apánál	1	2,3	4,-	3,-	19
Anyánál	22	3,4	4,6	3,5	17
Nagyszülőnél	8	3,6	4,3	3,6	22
Új házasságban	21	3,7	4,6	3,8	26
Összesen:	52	3,6	4,6	3,7	22

Egy szülő gyermekkel családoknál a gyermek elhelyezése a következő:
 apával él 3,2 %
 anyjával él 71,- % /megyei átlag 90 %/
 nagyszülővel 25,8 %.

As anyánál nevelkedő tanulók tanulmányi átlaga alacsonyabb, mint az
 iskolai átlag. Okai: az anya még ma is a legelfoglaltabb még a

házastársi kapcsolatokon belül is a családban. Az egyedül élő anya minden megvizsgált esetünkben rendszeres és állandó munkaviszonyban áll. A kevesebb idő miatt nem tud annyit törődni gyermekével, mint a kevesbé elfoglalt szülők, és ez a gyermek részére lazaságra ad lehetőséget. A 21 anyánál nevelkedő gyermek közül 8 anya nehéz anyagi gondokkal küzd. Ilyen esetekben a Községi Tanács gyakran nyújt anyagi segítséget. Az anyák egy részénél tapasztalható olyan törekvés is, hogy nem akarják gyermeküket szegényesen járatni, így a gyermek ruházatára költött viszonylag magasabb összeget egyéb területről - igen gyakran az élelmezési költségekből -, vonják el. Az iskolával a kapcsolatot igyekeznek tartani, noha gyakran küdenek időzavarral. Többségük hatalmas erőfeszítését tükrözi, hogy gyermekeik mulasztási átlaga 17 óra, ami csaknem fele az iskola átlagának, sőt egy esetben az anya maga is tanul, hogy gyermeke tanulmányait ellenőrizhesse. Így érthető, hogy 13,6 %-a kitűnő rendű a gyermekeknek. Az elvált szülők gyermekei számaránya osztályonként a 8. osztályig emelkedik.

Osztályok szerinti megoszlás

	Fiu	Leány	Összesen	%
1. osztály	1	-	1	1,9
2. osztály	2	3	5	9,8
3. osztály	5	2	7	13,4
4. osztály	2	1	3	5,7
5. osztály	5	3	8	15,2
6. osztály	5	4	9	17,4
7. osztály	6	3	9	17,4
8. osztály	6	4	10	19,2
Összesen:	32	20	52	

Ez arra utal egyrészt, hogy a válások a gyermekek iskolás korában történnek, másrészt pedig a szülők fokozottabban ügyelnek arra, hogy gyermekük el ne maradjon a többitől.

A nagyszülőknél nevelkedő gyermekek átlaga megegyezik az iskola átlagával a magatartás kivételével. Ez a nagyszülők nevelési eljárásának tudható be, akik általában elnőzöbbek, engedékenyebbek, és a tanulók visszaadlnak ezzel.

Apénál egy gyermek él, így általánosításra, következtetésre lehetőség nincs.

A szülő ismételt házasságkötése a gyermekek többségét nem érintette negatívan tanulmányi szempontból. Ezt eredményük is igazolja. Gyakori azonban, hogy az "új papa" - félve a mostoha szerepétől -, nem avatkozik a gyermek nevelésébe, noha mamális vonatkozásban mindent megtesz a gyermek érdekében. E tanulók helyzete mind anyagi, mind erkölcsi vonatkozásban kedvező vizsgált területünkön, kivéve egy leánytanulót, ahol az újabb házasságból több kistestvér született. Nevelőapja, de édesanyja is háttérbe szorítja. Sokat segít odahaza. Tanulmányi eredménye 2,4 és 104 órát mulasztott. Különben a család anyagi körülményei is igen rosszak.

f./ A beteg szülők gyermekeinek helyzete

/Oláh Veronika adatai alapján/

A különböző mutatókat összehasonlítva a legmegdöbbentőbb adatokat azoknál a tanulónál találjuk, akiknek egyik, vagy mind a két szülője

Állandó jellegű betegségben szenved, vagy rokkantsági nyugdíjban van. A cigánytanulók kivételével náluk legmagasabb a bukási átlag és leg-alacsonyabb a tanulmányi átlag. A számokat elemezve: az itt szereplő 28 tanuló közül 25 felső tagozatra jár, sőt 13 tanuló csaknem fele a 8. osztályba. Ez azt tükrözi: a szülők ragaszkodnak ahhoz, hogy gyermekük elvégezze az általános iskola 8 osztályát. Helyzetükből kifolyóan nehéz anyagi viszonyok között élnek. Az egyik szülőnél, esetleg mind a kettőnél, hiányzik a társadalmi hasznosság érzése, ami meggátolja a családi légkör harmonikus kialakulását. E szülők az iskola rendezvényein szinte alig vesznek részt. A gyermekeknél nincs meg a védettség érzése. Helyzetükből adódóan az otthoni munka, a háztartással kapcsolatos feladatok jelentősebben terhelik őket, mint társaikat. Erre utal nagyobb mulasztási átlaguk is, amely zömmel igazolt mulasztás. Ezek a tanulók kapják odahaza a legkisebb segítséget. Amelyik tanuló pedig ezek ellenére is kitűnő eredményt tud felmutatni, mert van ilyen közöttük, az megérdemli, hogy az iskola részéről is megkapjon minden támogatást képességei kibontakoztatására.

Eredményeik önmagukban is sugalmazzák nevelőink részére azt a feladatot, hogy segíteni kell őket, ezt követeli tőlünk a szocialista humanizmusban gyökerező lelkiismeret.

Feladatok velük kapcsolatban:

1./ A község szervezetei és vezetői részéről.

a./ Amennyiben lehetséges továbbra is megfelelő anyagi támogatásban részesítsék ezeket a családokat.

- b./ Tegyük lehetővé, hogy ezek a tanulók napközis ellátásban részesüljenek és amely családnál ez anyagi nehézségbe ütközik, ott a tan vagy vállalat nyújtson anyagi segítséget.

2./ A nevelőtestület részéről.

- a./ Fokozottabb családlátogatással kiépíteni a kapcsolatukat a szülőkkel.
- b./ Beépíteni őket az osztályközösségbe, a részükre is hasznos pajtási kapcsolatokba. Kisebb-nagyobb megbízatásokkal, azok értékelésével felkeltve irántuk az osztálytársak figyelmét.
- c./ Az órán való szerepeltetés, különösen a tanóra "begyakorlás" mozzanatánál.

g./ A cigánytanulók helyzete

/Marosvári Mihályné felmérése alapján/

A cigánytanulók adatai még mindig a legkedvezőtlenebbek a többi adatokhoz viszonyítva. Ennek ellenére ha az 1965/66. tanév adatait összevetjük, az 1957/58. tanév adataival, jelentős fejlődést tapasztalunk. 1957/58-as tanévben 52,6 %-uk járt 1. osztályba, most 12,5 %-uk. A felső tagozatban tehát az 5-8. osztályokba a tanulók 5,3 %-a jutott el, most pedig 18,8 %-a. A bukást tekintve lényegesebb változás nem történt, /31,6 %-ról mindössze 31,2 %-ra esökkent/, de ha figyelembe vesszük, hogy az első mérésnél több, mint a tanulónak fele megkezdte az első osztályban - így tehát kevés valószínűség marad a bukásra - a fejlődés szembeötlő.

Mihályne
 Marosváriné kartársnő a fejlődés okát, amivel mindannyian egyetértünk, a következőkben látja: "A felszabadulás felszámolta a "VÁLYOGOS" cigányviskókat, a házhely és földjuttatással a cigányok is kiléptek a ninestelen, megalázott sorsukból ...A munka- és életkörülményekben is történt előrelépés, hiszen a régi szokásokat fokozatosan elhagyták és rátértek az állandó jellegű munkára. Lényeges változást hozott a cigányság életében is a termelőszövetkezeti mozgalom, hiszen nem egy cigány férj, ill. feleség lépett be a közös gazdálkodásba. Ez se ment könnyen. Az első időkben a község többi lakosa nem fogadta szívesen, vagy nem vette be a dígányt azzal, hogy ott ugysen dolgozik. Azok a cigányok, akik a tsz-ek tagjai lettek, bebizonyították, hogy ők is igyekeznek előbbre lépni a fejlődésben, a munkához való hozzáállásban. Sok cigány dolgozik évek óta iparban, ott is helyt állanak, lelkiismeretesen dolgoznak." /Marosvári Mihályné: A cigányszármazású tanulók helyzete. Kézirat./

A fellendülés ellenére is többségük a többi gyermekhez viszonyítva hátrányos helyzetben él. Ez megnyilvánul:

- a./ Szűk lakás, pl. Fauréknél, Gaudiéknál nyolcan laknak szobakonyhás lakásban. Petrovicséknél több generáció él együtt.
- b./ A szülők nem tudják segíteni gyermekeiket.
- c./ Egyes szülőknél még megtalálható az igénytelenség.
- d./ A még mindig nagymértvű mulasztás. Máluk az egy tanulóra eső mulasztási átlag 55,5 óra /iskola átlaga 32/. Itt azonban figyelembe kell venni, hogy 4 tanuló összesen 450 órát mulasztott, tehát a nagyfokú mulasztás csak 25%-ra jellemző.

Három községben élnek nagyobb számmal járásunk területén cigányszármazású tanulók. Helyzetük Kiszomboron mutat legkedvezőbb képet.

Pedagógiai következtetések:

- 1./ Társadalmi vonatkozásban: anyagi feltételeik további javítása, munkalehetőség biztosítása, lakásépítési akciók, stb. útján.
- 2./ Művelődésügyi teendők:
 - a./ Szorgalmazni náluk az óvodába való beíratást, mert így már az 1. osztályban is hátrányba kerülhetnek a többi gyermekhez viszonyítva.
 - b./ Rábeszélni a szülőket, esetleg a szülők munkaadójának bevonásával, hogy gyermekeiket irassák be a napközis otthonba, tanulószobába, ahol a feladataikat a gyermekük el tudja végezni.
 - c./ Tovább folytatni az eddig is bevált korrepetálást, kiterjesztve ezt a felsőtagozatos tanulókra is.
 - d./ A Tanács és tömegszervezet segítségével meggyőzni a felnőtteket, ők is szerezzék meg a szükséges ismereteket a dolgozók esti iskolájában.

h./ Azoknak a tanulóknak a helyzete, ahol a szülők között a válók megvan, de a szülők együtt élnek

/Szathmári Lajosné megfigyelései nyomán/

E csoport megállapítása a legnehezebb és egyben a leghálátlanabb feladat. Egyrészt titkolják a szülők, de titkolják szégyénérzetből igen

gyakran a tanulók is. Másrészt pedig a magánélet és a közélet problémájával függ össze, azaz mikor szólhat és szóljon bele a társadalom a magánéletbe? Beleszólhat-e? A beavatkozás meghozza-e a kívánt eredményt? A nehézségét hűen tükrözi az alábbi kiszemelt példa. Az egészségügyi szervek egy apát elvonókúrára akartak vinni. A sokat megvert, megrugdosott és nélkülözéseknek kitett anyja erre öngyilkossággal fenyegetőzött, ha "ezt a szegényt" meg kell érnie. Az ide sorolható 11 tanulóval a számszerűség tükrében tulcsok probléma nincs.

Magatartási átlaguk		4,09
Szorgalmi	"	2,72
Tanulmányi	"	3,05
Kulcsztási	"	28,40

Az adatok azt bizonyítják, hogy értelmileg jól fejlettek, van közöttük egész jó képességű gyermek is, probléma náluk elsősorban az osztály, illetve munkaközösségbe való beilleszkedés. E szempontból magatartásuk két végletet szorol.

- 1./ Visszahuzódók, töprengők. Ezekkel kapcsolatban féltő, hogy kikerülve az iskolából, olyan csoportokhoz csapódnak, akik között "nem kell szegyniük" szüleik magatartását. Ezalatt természetesen nem az egészséges közösséget értjük, amely megértően fogadná, hanem azokat, akik ilyen, vagy olyan mértékben, vagy formában szembeállnak társadalmunk ólkitűzéseivel, erkölcsével.
- 2./ Mások az otthonról hozott durva hangot használják, nyersességükkel kívánnak társaik fölé emelkedni.

Igy érthető, hogy társaik között népszerűtlenek és félő, hogy a közösségből kirekesztettségük az antihumánus tendenciák felülkerekedéséhez vezet személyiségük alakulásában. Ezeknél a tanulónál különösen hiányzik a szeretet, a valakihez tartozás érzése.

A felmérés során az egyik ezt írja a madármese befejezésénél: "...milyen nagy öröm fogta el, mikor meglátta a madármanát és madárpapát, éppen új fészket raktak" /az anya albérletben lakik munkahelyén/, vagy: "...lecsett a fáról, nehezen felrepült a fára". Tehát a kismadár saját erejére van utalva. Esetében ez érthető, az anya kikapongó, az apa iszákos.

A nevelőknek talán e téren a legnehezebb a munkájuk. A szülők az iskolával a kapcsolatot nem keresik. Ha a nevelő családlátogatást végez, a fogadtatás rendszerint rideg, sőt gyakran visszautasító. E légkörben a gyermek örlődik. A társadalmi szervezetek is gyakran védelmére kelnek, de ez a beavatkozás nem mindig hozza meg a kívánt eredményt. Álljon itt példaként az egyik kislány esete, amit Oláh Veronika jegyzett fel. "Már évekkel ezelőtt felfigyeltek rá az Ifjúságvédelmi Bizottság tagjai és sokszor elhangzott a neve ott, ahol érdeklében szót lehetett emelni. Egy helyiségben a földre terített szalmán aludt a héttagú család. Az édesanya csaknem teljesen vak, a háztartást a kislány vezette helyette. Sok rosszat ért meg ez a kislány, sokat küzdött és szenvedett. Ő maga az elmúlt tanévben 314 órát mulasztott. Fiútestvérét az elmúlt iskolai évben sok mulasztás miatt nem

osztályozták. Több alkalommal részesültek támogatásban a helyi tanácson keresztül, de mindez nem segített. Az iszákos, korhely apa tönkretette a családot. Volt olyan eset, amikor az erkölcsrendészetnek kellett közbelépni a kisleány mellett édesapjával szemben. Akkor még aleőtagozatos volt. Az igen elmaradt szülőkkel nehéz volt bánni. Ez az elmaradottság édesanyja vaksága, végső fokon mostoha körülményei és nemtörődomség a szülők részéről okozta halálát."

Ismereteseek más megdöbbentő események is. Például a gyermek este nem mehet be a lakásba, mert az édesanya "vendéget" fogad. Vagy a vizsgálat időszakában történt két eset. Az egyik: több fiú szétszedte az iskola rádióját, az egyik szülőt nem a köztulajdon felelőtlen szétrombolása háborította fel, hanem az okozott neki problémát, hogy az okozott kár személy szerinti megtérítésénél mennyiben volt használható a saját gyermeke által elvitt alkatrész, és hogyan lehetne a térítést néhány forinttal olcsóbban meguszni. A másik eset: az egyik kisleány pénzt lopott. Az apa nem tartotta szükségesnek ellenőrizni, hogy a leánya visszaadta-e a károsultnak az összeget, holott a pénz a leánynál volt és a leány csak a rendőrség beavatkozása után fizette vissza az ellopott összeget.

Sajnos több példát is tudnánk felsorolni, de ezekből is megállapítható, hogy a szülők egy szűkebb rétege veszélyeztetni saját, de a többi gyermek erkölcsi fejlődését is.

Tennivalók:

- 1./ A község dolgozói idejében tárják fel a veszélyeztetett gyermek körülményeit, győzzék meg a szülőket magatartásuk helytelenségéről, ne várva be azt, hogy a magánélet a közéletbe botránként berobbanjon. Ezeket az eseteket hozzák tudomására a Gyermek- és Ifjúságvédelmi Bizottságnak. E téren sokat tehetnek a Szülői Munkaközösség tagjai is.
- 2./ Gyermek- és Ifjúságvédelmi Bizottság vonja felelősségre a szülőket, és ha szükséges, tegyen javaslatot a gyermek állami gondozásba vételére.

1./ Hátrányos helyzetben lévő tanulók és a korszerű óravezetés

A hátrányos helyzetben lévő tanulók segítésének legcélravezetőbb módja a jól megszervezett, hatékony óravezetés, az alapos osztályfoglalkozás. A javasolt tennivalók közül ezt ismételten első helyen hangsúlyozzuk annál is inkább, mert a hátrányos helyzetben lévő tanulókkal való foglalkozás nem kampányfeladat, ami esetleg irreális, formális felajánlásokban nyilvánul meg, nem véve figyelembe a tantestület teherbíró képességét.

A korszerű óravezetés egyik fontos és lényeges mozzanata a sűrűn beiktatott gyakorlás. A hagyományos óravezetés erre kevés lehetőséget nyújt. A megfigyelt órák számánál lefokozott gyakorlást tapasztalunk, azaz egy gyermek a nevelő utasítása alapján dolgozott a táblánál, a többi pedig másolta, vagy legalábbis erre megvolt a lehetősége.

Az ilyen gyakorlás kétes eredményt ad, mert a tanulók részéről erő-kifejtést nem igényel. Kísérletet láttunk arra, hogy a tanulók a gyakorlást önállóan végezzék, mind az alsó, mind a felső tagozatban. Ezek azonban még magukon hordták a kísérletezés hibalehetőségeit.

/Pl. egyes tanulók nagyon elmaradtak/ A gyakorlásokat úgy szervezzék meg a ^{nevelők} ~~kartársak~~, ami természetesen az óra egyéb részeire is vonatkozik, hogy a tanulóknak ne legyen alkalmuk nem dolgozni, az óra különböző szakaszaiban. Természetesen az alsó tagozatban ezt csak módjával, hiszen a tanulókat fokozatosan kell vezetni a közösen végzett munkától az önállóan végzett munkára. A jól szervezett óránál mód és lehetőség van arra, hogy a gyakorlást az óra különböző egységeibe beiktassák. Így lehet a számonkérésbe. Pl. nyelvtanórán a mondatnyi résznél a felelő tanuló úgy is ír fel a táblára nyelvi tényt és utána ismerteti a szabályt és felel a nevelő egyéb kérdéseire. E folyamatot meg lehet fordítani. A példamondatot előbb leírja az egész osztály és utána önállóan elemezheti mindenki. Majd a nevelő 3-4 gyermek munkáját ellenőrzi, már most szert tett az osztályozáshoz, értékeléshez szükséges információhoz úgy, hogy óratervét tekintve időt nyert és mégis minden tanuló önállóan dolgozott.

Ez persze beépíthető az új anyag tárgyalásába is. Esetleg az összefoglalásba. Lássunk erre is egy példát az ötödikes nyelvtan tanításában.

/Elnézést a példákért, nem azt jelenti, hogy ezt csak a magyar szakos kartársaknak címezem/. Az órán, mondjuk a nevelő az igeidőkről, módokról tanított. Az összefoglalásnál felszólítja az osztályt, egy igét

lenik előttük írásban és leolvashatják azt az anyagrészt, amelyet nem tudnak, vagy amelyben bizonytalanok.

Az órát így rendkívül gazdaságosan lehet felhasználni. Eredményeként a gyengébb tanulók sem sorolják be magukat az "ezt én ugysem tudom megtanulni" csoportba. A tapasztalatok szerint, amikor a tanulók intéznek egymáshoz kérdést, a gyengébbek rendszerint a jobb tanulókat szólítják fel és a jobb tanulók a gyengébbek közül szólítanak valakit. A siker-élmény biztosításával párhuzamosan nőtt a gyenge tanulók aktivitása.

Az eredményre jellemző a következő felmérés adatai, amelyet a megye különböző 7 iskolájában végeztek az 1964/65. évben.

1.	iskola	6	osztály	/	oros	tag.	/	Részes	hat.e.	11,80 %
2.	"	6	"	"	"	"	"	"	"	29,45 %
3.	"	6	"	"	normál	tag.	"	"	"	28,5 %
4.	"	6	"	"	"	"	"	"	"	19,5 %
5.	"	6	"	"	"	"	Tárgy	eset,	"	17,- %
6.	"	6	"	"	"	"	Eszköz	hat.e.	"	9,83 %
7.	"	6	"	"	"	"	"	"	"	11,55 %.

A fenti iskolák közül 3 falusi, 4 városi iskola, mindegyik osztott. A hét iskola vizsgált tanulóinál a teljesítményképes tudás 17,94 % volt. Ezen belül a legjobb 29,45 %, a leggyengébb pedig 9,83 %.

E tanévben a kisorozati 6. osztály /normál tagozat/ tanulói a himnusz keménytörű főnevek tagozása az egyesszám valamennyi esetében 68,9 %-os eredményt értek el.

A fenti adatok is bizonyítják, hogy a korszerű eszközök és módszerek alkalmazása, amennyiben az hozzáértő és lelkiismeretes nevelő kezében van, nagyban hozzájárulhat az egész osztály tudásszintjének emeléséhez, a gyengébb tanulók felszárkóztatásához.

Jelentős az a kísérlet, amit az iskolánál Láng Róbert folytat a programozott oktatással. Napjainkban az oktatás-nevelés nagy átalakuláson megy keresztül, új eszmék hatolnak be a pedagógiába, a társadalom új és magasabb fokú igényeket támaszt mind az iskolával, mind pedig a nevelőkkel szemben. Szükségként merül fel, hogy a tanulás folyamatát irányíthatóbbá, ellenőrizhetőbbé tegyék. Ez az igény hozta létre a programozott oktatást, az oktatógépek alkalmazását, a hatékonyabb módszerek kutatását. Láng Róbert eddig elért eredményei arra engednek következtetni, hogy a programozással megszüntethető azok a hátrányok és következményei, amelyet a tanulók részére a kedvezőtlen lakásviszonyok, a család rendszertelen életritmusa, és egyéb okokból eredő negatív hatások eredményeznek.

Az 1964/65-ös tanév eredményei alapján 11 hátrányos helyzetben lévő tanuló tanulmányi eredményét elemezve, akik a földrajzot a programozott oktatással tanulták, a következő megállapítást tehetjük. Közülük 10 tanuló tanulmányi eredménye földrajzból jobb, mint a többi, aktívabb tanulást igénylő tantárgyakból, /magyar, orosz, történelem, szántan, élővilág/, és csupán egy tanuló ért el gyengébb eredményt. A kiszámítás a tantárgyi átlagok alapján történt. A 11 tanuló átlageredménye földrajzból 1,- érdemjeggyel ért el jobb eredményt, mint a többi tárgyból.

Kíváncsi, hogy a tanévben is elemezze Láng kartárs a tanulók eredményét az év végén, megvizsgálva, mennyiben erősítik meg az újabb adatok azt a feltevést – és további vizsgálatot igényel – hogy a programozott tanítás esetén a hátrányos helyzetet előidéző okok az adott körülmények között nem hatnak azért, mert:

- 1./ A programkészítő olyan feltételezett tudásszintre építi az anyagot, amellyel minden tanuló rendelkezik, tehát az induláskor elvileg nincs szintkülönbség a tárgyi ismeretekben.
- 2./ A programozott tananyagot a gyermekek az iskolában dolgozzák fel, otthoni munkára általában nincs szükség, tehát az iskolában biztosított a tanuláshoz szükséges nyugodt körülmény és idő.
- 3./ Minden kis egység elvégzése után a tanuló megerősítést kap, ami kiváltja a gyermekből a siker élményét és további munkára serkenti.

Természetesen a vita a programozott oktatás alkalmazhatóságát illetően még nem dőlt el, de a módszertani erjedés, ami közoktatásunkat jellemzi, és amire Kiszomboron is kiemelkedő példát láthatunk, hosszú fog járulni, hogy nevelőink az elkövetkezendő időkben még hatékonyabbá, tehetség munkájukat.

k./ Hogyan segítik az szakkörök a hátrányos helyzetben levő tanulókat?

/dr. Jantos Lajos kartárs vizsgálata alapján/

As iskolában 8 szakkör működik 330 tanulóval. A szakkör célja: a tanulók tantervi anyagon túlmenő szakirányú érdeklődésének kielégítése. A szakkörökre való jelentkezés önkéntes, így sok esetben megtörténik, hogy éppen az arra talán legjobban érdemes tanuló nem vesz részt

ezen a foglalkozásokon, mert a szülők helyzete megköveteli a gyerekektől, hogy az iskolai foglalkozásokon túli idejét különböző háztartási munkákra fordítsa.

Mind ezek ellenére nagy jelentőségük van a hátrányos helyzetű tanulók segítésében is. Ezt bizonyítja azoknak a tanulóknak esete, akik részére odahaza a tanuláshoz szükséges légkör nincs biztosítva, esetleg a szükséges segítséget a szülők nem tudják megadni. H. É. édesapja és édesanyja osztott műszakban dolgoznak, ő beteg testvérével és nagymamájával van otthon. Szorgalmas, jótanuló leány, azonban meglátszik rajta, hogy segítség híján nem jutna erre az eredményre, mert földrajz jegye is pl. azóta javult, amióta a csillagászati szakkör tagja. Nem értette meg az órán teljes egészében a csillagászati földrajz anyagát, amelyet azután kibővítve hallott a foglalkozásokon, s ezután feleletei jók lettek. Ezt bizonyítja F. József, R. Ferenc, K. Katalin jobb eredménye is. A szakkör alkalmas a hátrányos helyzetű tanulók segítésére, de elsődleges feladata és ez a tantestület meggyőződése is, a tehetséges munkás- és parasztszármazású tanulók érdeklődésének felkeltése, képességeik kibontakoztatása, természetesen a többi tehetséges tanulókkal együtt.

A továbbiakban nem csoportosítjuk a tanulókat szoci. vagy társadalmi helyzetük szerint, hanem egy-két jellemző adatot, tényt merítünk életükből válaszaik alapján, amely utal a személyiségüket kibontakoztató, vagy azt hátráltató tevékenységeikre.

Madármese.

Összesítés a szülők munkaviszonya, családi helyzete szerint

A kiemelés sorsa	M e g n e v e z é s	Szülők munkaviszonya, családi helyzete										
		Válaszolt összesen	A szülők helyben dolgoznak		Az egyik szülő vidéken dolgozik		Mind a 2 szülő vidéken dolgozik		Szülők vidéki munkahelyük-ről 1-2-3-4 hetenként járnak haza	A szülők elváltak	A szülők ismételt házasságot kötöttek	Lees any
		szám %	szám %	szám %	szám %	szám %	szám %	szám %	szám %	szám		
Helyben marad	Mind a két szülő segíti	123 29,2	73 32,4	36 27,7	1 12,5	1 25,-	5 17,8	1 14,3	1			
	Apa segíti	23 5,5	11 4,9	7 5,4	1 12,5		3 10,8	1 14,3				
	Anyja segíti	67 15,9	35 15,6	17 13,1	2 25,-	2 50,-	4 14,3	3 42,8	1			
	Más segíti megmenekülés.	60 14,2	35 15,6	20 15,4	2 25,-		1 3,5					
	Saját erejéből menekül m.	71 16,8	33 14,7	23 17,7			11 39,3	1 14,3				
	Egyéb ok miatt menekül m.	4 0,9	2 0,8	1 0,7								
	Ö s s z e s e n :	348 82,5	189 84,-	104 80,-	6 75,-	3 75,-	24 85,7	6 85,7	2			
Meghalt	Egyik szülő sem segíti	39 9,3	15 6,7	15 11,5	1 12,5		3 10,8	1 14,3	1			
	Csak apja segíti	1 0,2	1 0,4									
	Csak anyja segíti	2 0,5	1 0,4	1 0,8								
	Más segíti	2 0,5	1 0,4	1 0,8								
	Egyéb	11 2,5	6 2,7	4 3,-			1 3,5					
	Ö s s z e s e n :	55 13,-	24 10,6	21 16,1	1 12,5		4 14,3	1 14,3	1			
Összesen	Értékelhető v.összesen:	403 95,5	213 94,6	125 96,1	7 87,5	3 75,-	28 100,-	7 100,-	3			
	Nem értékelhető össz.:	19 4,5	12 5,4	5 3,9	1 12,5	1 25,-						
	Válaszolt összesen:	422 100,-	225 100,-	130 100,-	8 100,-	4 100,-	28 100,-	7 100,-	3			

5./ A tanulók viszonya szüleikhez a madármese elemzése alapján

A madármeséből levont néhány következtetés.

A mese Louise Dűss svájci pszichológus ismert vizsgálati eljárása.

Szövege a következő: "Volt egyszer egy madárpapa és egy madármama.

Aludtak a fészekben fiókájukkal. Egy éjszaka nagy vihar támadt. Letört az ég, leesett a fészek. A madárpapa egy fenyőfára, a madármama a másik fenyőfára repült. Mi történt a kismadárral? Már egy kicsit tudott repülni.

A mese megoldásán keresztül kívántuk vizsgálni:

- a tanulók és a szülők viszonyát,
- a tanulók és a felnőttek viszonyát,
- a tanulók önmagukhoz való viszonyát.

422 tanuló fejezte be a mesét. Ebből értékelni lehetett a megoldások 95,5 %-át. E tanulók azonosították magukat a kismadárral vagy leírták, mit tettek volna a helyében, többségükben pedig emberissítették őket és kapcsolatukat teljes egészében a szülők és gyermek egymásrautaltságán, érzelmein keresztül ítélték meg. A megoldásokat a szülők munkaviszonya, családi és szociális helyzete szerint csoportosítottuk, vizsgálva, hogy ezek milyen hatással vannak a gyermek lelkiületére a család egyik vagy másik tagjához való kötöttségére. Természetesen egy-egy elemzést teljesen elvégezni csak többoldalu vizsgálat alapján lehet megtenni, hiszen egy-egy megoldást különféle érzelem, vágy és kívánság motiválhat. Pl. a kismadár az apjához repül. Ez jelentheti azt, hogy az apjához vonzódik jobban, esetleg tőle kíván nagyobb szeretetben részesülni, jelentheti, hogy szeretné, ha neki is lenne apja, stb.

Tehát az egyes vizsgálatoknál ez az eljárás csak egy lehet a sok közül. Véleményünk szerint a tömegmérésben való vizsgálatnál egy-egy csoport jellemzőjeként használható. Figyelembe kell venni, hogy döntők a személyiség fejlődésére a körülmények, de a külső hatások önmagukban nem kizárólagosan meghatározók. A külső feltételek a belső feltételeken keresztül hatnak, így a teljesen azonos helyzetben levő gyermekektől sem várhatunk azonos választ.

A tanulók válaszait szociális helyzetük alapján csoportosítottuk és a válaszokat a 422 tanuló átlagmegoldásához viszonyítjuk. Az átlagmegoldás a következő: A kismadár életben marad a megoldások 82,5 %-ánál, tehát a gyerek kiutat talál, bizik a felnőttekben, ezen belül elsősorban szüleikben, továbbá társaikban és elvárja a bajbajutott gyermekeken történő segítséget. A legtöbb megoldás /29,2 %/ egyformán igényli és elvárja mind a két szülő együttes segítségét. Erre jellemző S.J. 5. oszt. tanuló megoldása: "... mikor a vihar elcsendesült, a papa és a mama boldogan látták, hogy az 5 fiókjuk él és boldogan csicseregtek mondókájukat. Mikor végetért a vihar, újból felépítették a fészket és boldogan éltek tovább ..." Az egyik szülő segítségével 21,5 % arányban jelentkezik. Ebből az anya segítése /15,9 %/ az elsődleges. Érthető, hiszen a gyermeket erősebb érzelmi szálak fűzik általában az anyához, mint az apához. Sorrendben követi a saját erejükből való megmenekülés. E megoldások variációinak többségében a saját erejéből megmenekült kismadár később felkeresi a szülőket, de akad dacos szembenállás is. Ilyen O.M. 6. osztályos válasza: "... A madárka dideregni kezdett és kérte szüleit, hogy jöjjenek le érte, de azok annyit mondtak, gyere fel, mert tudsz már egy kicsit repülni.

Zokogni kezdett a kicsi. Megpróbálta egyszer, megpróbálta kétszer, de nem ment. Harmadszorra is megpróbálkozott, kétszer-háromszor meglebbentette a szárnyát és felemelkedett. Repesett szíve az örömtől, tudak repülni, kiáltotta. Már messze járt, mikor visszakiáltott szüleinek, nem vagyok többé gyermeketek. Nem látták soha többé a kicsi madarat".

A más segítségével történő megmenekülésnél az uttörő normarendszer a motiváló. K.K. 6. osztályos megoldása is utal erre: "... egy osztály kirándulni ment, meglátták a kismadarat és szánakozva nézték. Pista és Jutka mindjárt jelentkezett, hogy ők felnevelik a kismadarat. Gyakoribb az az eset, amikor az uttörő szót is használják. Pl.: "... néhány szorgalmas uttörő madáretetőt készített és onnan szerezte be az élelmet..." /U.K. 5.oszt. tanuló/.

A helyben dolgozó szülők gyermekei megoldása hasonló képet mutat az összesítetthez. Százalékos megoszlása megegyezik az átlagossal. Eltérés mutatkozik azonban a kismadár halálával kapcsolatban /10,6 %-ban hal csak meg/ és az életben maradás variációjánál ez a mindkét szülő segítségénél jelentkezik, tehát a többlet ide tolódott el, így a megmenekülésnél itt a legnagyobb arányú a szülők együttes segítése /32,4 %/. Ez arra utal, hogy a védettség érzése nagyobb, és ezekkel párhuzamosan több a bizalom is a szülők iránt.

A vidékre dolgozni járók gyermekeinél - mint erre előzőleg utaltunk - módosul a helyzet. A két szülő együttes szerepe csökken /27,7 % de csökken a szerepük külön-külön is a kismadár megmenekülésében

/18,9 %/. Az anya szerepe itt is nagyobb: "... a madárnama sokáig bízta a fiókat, akinek sikerült felrepülnie a mama mellé. A mama puha szárnyai alatt megnyugodott a kismadár és hálásan nézett a mamájára." /N.R.9.oszt.tan./ E tanulóknál erősödik a saját erejükbe vetett hit, azaz a kismadár addig próbálgatja szárnyaeszkait, míg neki is sikerül felrepülnie. A saját erőbe vetett hit mellett az elbizonytalanodás is megtalálható. A kismadár meghal, a szülők legtöbb esetben siratják.

Legszembetűnőbb az érzelmi élet megrendülése az elvált szülők gyermekei válaszaiban /egyben a nagyobb számok törvénye szerint igazolja, hogy e módszer használható a gyermek érzelmi életének vizsgálatánál érvényességi körén belül, továbbá az azonos körülmények között élő gyermekek válaszaiban többségükben jellemző körülményeikre/. A két szülő együttes szerepe itt a legkevesebb a többiekhez viszonyítva /17,8 %/. A két szülő külön-külön történő szerepe pedig meghaladja az előzőket /25,1 %/. Ez érthető, mert ezek a gyermekek egyik szülőre vannak utalva. Érzelmi kötöttségük aszerint jelentkezik, hogy vonzalma melyik szülőhöz kapcsolja, illetve melyikhez szeretné kapcsolni a viszonzás reményében. Az elvált szülők gyermekei közismert ingadozását a két szülő között megdöbbentően tükrözi G.S. 5. oszt. tanuló megoldása: "... a kismadár azt sem tudta, hogy hova repüljön és mit csináljon. Megpróbált repülni, sikerült is neki. Vajon hová repült? Az anyjához, vagy az apjához? Ezt nem tudja senki sem". A két szülő családi életébe való együttes beilleszkedés vágyára utalt D.A. 6.oszt. tanuló:

"... a papa és a mama új fészket épített. A kismadár is segített. Kis csőrével igazgatta a fészket. A madármama most már vastagabb ágra csinálta a fészket. Az új otthonnak nagyon megörültek". /Kiemelés tőlem. P.J./ Nem tűzött megállapításunk, arra gondolva, hogy a "vastagabb ág" kifejezést homályosan a házasság megalapozottságának megsejtése válthatta ki, az "új otthon" pedig a helyreállított családi élet óhajára utal, amiben saját kis munkájával is résztvenne. Náluk legmagasabb az önmagára utaltság. Bizalmatlanságból? E kismadarak élni akarnak, de nincs kiben bízniuk? Lehet. Az ilyen eseteknél nagy nevelői tapintat, de a pártások segítése is sokat segíthet rajtuk. Az érzelmi variációk, szinte ahány válasz, annyiféle: vágy a harmonikus családi élet után, ragaszkodás az egyik félhez. A magáramaradottság érzése mellett megtaláljuk a szembe fordulást, a szülők megbüntetését. I.M.S.oszt. válasza: "... rettenetes hideg volt és esett az eső. A szülők meg nem hallották a nagy zugásban a csipegetését. /A "zugás" - "csipegetés" mennyire kifejező szavak! P.J. megjegyzése/. Amikor a vihar elmúlt, az árva madárkának utolsó ütemét a szíve és meghalt. Így maradtak gyermektelenül a hűtlen szülők". /Kiemelés tőlem.P.J./

Mintha a nagy zugásban elhaló "csipegetését" elrestellte volna, a mesét a szokott meseelemmel zárja be és teszi groteszkké megoldását, mintegy keserű kacajba torkolló sirást: "... így volt, mese volt. Aki nem hiszi, járjon utána! " Komoly figyelmeztetés ez. Önkéntelenül is József Attila szavait juttatja eszünkbe:

" Hogyha nem kell senkinek,

Hát az ördög veszi meg". /J.A.:Tiszta szívvél/

A második házasságot kötött szülők gyermekeinél jellemző a szüksézsavuság. Míg a mese befejezést a más kategóriába tartozó gyermekek igyekeztek színessé, lendületessé tenni, még a gyatra kifejezőkészséggel rendelkezők is, addig itt a szüksézsavuság a domináló. A kevés szám /7 ide tartozó gyermek meséjét elemezhetük csak/ mellett is feltűnő a válaszok szórtsága. Talán az anyához való vonzódás a nagyobb, ami érthető, hiszen többségük az anyjukkal maradt. A kismadár egy esetben hal meg $\times$ /E családban az új házasságból is születtek gyermekek/ és feltehetően madárkánk háttérbe szorult. Itt messzebbmenő következtetést levonni nem lehet, mert viszonylag kevés válasz áll rendelkezésünkre, de a meglevők arra engednek következtetni, hogy e gyermekek hajlamosak fokozottan a befelé fordulásra, töprengők, bizonytalanok és csaknem minden esetben kritikusan figyelik környezetüket. Ez utóbbira utal V.I. 8. oszt. válaszából a következő: "... a mama és a papa azért szállt két fára, hogy meglássák, melyiküket szereti jobban".

A leányanyák gyermekei válaszai szórtak és a kevésszámu válaszból /3/ nem általánosíthatunk. A társas kapcsolataikat vizsgálva sajnos ezek a közösség perifériájára szorulnak.

A félárva válaszai már jobban csoportosítható. Szembeötlő, hogy a két szülő együttes szerepe náluk a legnagyobb /36,3 %/. Ez az elhalt szülő emlékéhez való ragaszkodás a domináló, mint M.N. esetében, akit édesapja nevelt: "... a kismadár észrevette, hogy bajbajutott. Először az anyukája után kiabált, azután az erdei bokrok között elbujt."

Pigyelemre méltó, hogy 3 gyermeknél találunk olyan motivumot, amely szerint az erősebb ág vagy fészek utáni vágy jellemez, amit majd a "következő vihar" nem fog letörni.

Megdöbbentő azoknak a gyermekeknek a válasza, akik szüleik között a válók megvan ugyan, de ilyen vagy olyan ok miatt - esetleg a gyermek "érdekére" hivatkozva együttmaradnak. Ez természetesen teljesen kiszűrni számszerűen nem lehetett, többek között azért sem, mert az ilyen helyzetet a gyermekek is szígyellik és titkolják. Míg átlagosan a két szülő szerepe és a szülők szerepe külön-külön a megmenekülésben több, mint 50 %-os, addig a vizsgált hat eset közül a két szülő együttes szerepe csak egy esetben merül fel, a szülők szerepe külön-külön egyszer sem található. Hálátlanok? Ezt megállapítani igazságtalanság lenne. A gyermekeknek gyakran kell azt hallaniuk, hogy csak utban vannak, csak terhet jelentenek a szülők részére. A pedagógus helyzete talán itt a legkényesebb. Győzze meg a gyermeket a szülő szeretetéről? Ez nehéz lenne és a valóságot torz és nem meggyőző formában akarnák ez esetben a gyermekkel elfogadtatni. Véleményünk szerint nem ez az út. A kiut itt az lehet, amire a gyermekek válasza is utal, a kapcsolataikat a társadalommal kell erősíteni, hiszen ők maguk is bíznak a kismadarat megmentő vándorban, az uttörőben, esetleg saját erejükben. A szülőknek számolni kell azzal, hogy gyermekük szeretetét, tiszteletét csak azzal, hogy a világra hozták őket és bizonyos fokig anyagi ellátásukról gondoskodnak, nem szerezhetik meg. Ezt a pedagógusoknak sem szabad erőltetni. Természetesen tevékenységünk nem irányulhat oda, hogy a szakadék a szülők és gyermekek között még mélyebb legyen.

A madármese legfőbb tanulsága a gyermek érzelmi világához a nevelő körültekintően és tapintatosan nyuljon hozzá. Minden esetet egyénileg kell elbírálni, mérlegelni és amennyiben szükséges, vissza kell adni egyes gyermekek hitét az emberekben, társaikban, de gyakran a szülőkben is, ha ez lehetséges és indokolt. Ennek útja a közösséghez való erősebb kötöttség építgetése. Feltétlenül minden pedagógiai eszakközzel meg kell gátolni, hogy a szülők hibáját, esetleg vétkét a társak gunyolódása, kiközösítése kísérje, mint ahogyan ezt láthattuk a társas kapcsolatok elemzésénél. Módszerét tekintve: erre az osztályfőnök és a gyermek kölcsönös bizalmán alapuló egyéni beszélgetés alkalmas, amit nyilvánosságra hozni az osztályközösség előtt legtöbb esetben nem lehet, amely csak kettőjükre tartozik, amely hangnemében az egymás tisztelete az uralkodó. Elítélendő volt annak a pedagógusnak az eljárása, aki a szülők veszekedése elől munkásszállásra menekülő gyermeket az osztály előtt vonta felelősségre a "csavargásért".

/Nem Kiszomboron történt/ x A makacsul hallgató gyermeket a "csavargáson" kívül "konokságért" elítélte, noha az eset megtörténte után és az osztály előtt történő megbeszélés közötti időben a szülők már külön költöztek.

A gyermeki korban kapott sebek sokáig kísérhetik a gyermeket, döntő hatással lehetnek személyiségének fejlődésére, hiszen a személyiségben a jelenbe belejátszik a múlt és a jövő elképzelése is és a pedagógusokon is múlik, megtalálják-e útjukat a társadalomhoz, vagy szembefordulnak vele.

III.

A tanulók erkölcsi tudatának és szintjének vizsgálata a munkaerkölcs
alakulásának szempontjából

A munka fogalmának vizsgálata nem egy tudományág feladata, vizsgálata sokrétű, bonyolult feladat.

"Mindenekelőtt a politikai gazdaságtan, a munkafiziológia, a munkapszichológia, a munkaesztétika, a munkaszociológia, a munkaetika, a munkagazdaságtan eszközeit és eredményeit kell felhasználnunk már a munka fogalmi megközelítése érdekében is." /Fukász: i.m.18.old./

Marx: A tőke I. kötetében a következőkben határozza meg: "A munka mindenekelőtt olyan folyamat, amely az ember és a természet között megy végbe, amelyben az ember tetteivel közvetíti, szabályozza és ellenőrzi a természettel való anyageserőjét. A természeti hatalommal szemben az ember maga is mint természeti hatalom lép fel. A testi mivoltához tartozó természeti erőket, karját és kezét, fejét és kezét mozgásba hozza, hogy a természeti anyagot saját élete szempontjából használható alakban elsajátítsa. Miközben e mozgása által hat a rajta kívül álló természetre, és megmozgatja azt, egyúttal megváltoztatja saját természetét. Kifejleszti a benne ^{sz} rejlő képességeket, s saját uralma alá hajtja erői játékát ... Mi a munkát olyan formájában tételezzük fel, amelyben kizárólag az ember sajátja." /Marx: A tőke I. köt. Budapest, 1961. 170-171.old./

Rubinstein szerint pszichológiai szempontból tevékenység. A tevékenységen keresztül az ember konkrét viszonyát fejezi ki a valósághoz, amelyben a személyiség tulajdonságai megjelennek. Sajátossága a tudatosság, célszerűség. "... specifikus pszichológiai problémámatikája elsősorban az emberi tevékenység céljait és motivumait, belső értelmi tartalmát és szerkezetét illető kérdésekkel kapcsolatos." /Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai 833. old./

A tevékenység azonban nemcsak hatás, hanem viszony is. Így motivációjában különösen lényeges annak a társadalom ideológiájához jogi és erkölcsi normáihoz való viszonya. A tevékenységet három nagy területre bontja: játékra, tanulásra és munkára. Így a motivumok vizsgálataival sokat fogunk foglalkozni. Értelmezése: "Minden meghatározott célra irányuló cselekvés valamilyen ösztönzésből ered. A többé-kevésbé adekvát tudatosult ösztönzés mint motivum lép fel; mint a cselekvés motivuma elsősorban annak céljával való vonatkozásba hozatalán keresztül válik az ember számára a cselekvés motivumává, ugyanúgy, ahogy másfelől az objektum, amelyre a cselekvés irányul és amely ösztönöz a cselekvésre, a motivummal való vonatkozásba hozatalán keresztül válik a cselekvés céljává ... a tudatosított magatartás motivumait többé-kevésbé az uralkodó ideológiai szolgáltatja. ... A motiváció többé-kevésbé sokrétű és gyakran ellentmondásos viszonya a cselekvés feltételeihez, a célhoz való viszonyal vonatkozásba lépve konkrétta, tartalmassá és időnként ellentmondásossá teszi." /Rubinstein i.m. 842 old./

A motivum és a motiváció elmélete a pszichológiában még nem kellően tisztázott. Vizsgálatát nehezíti, hogy a személyiségben, a személyiség fejlődésében nem élesen elkülöníthetők, másrészt a különböző szerzők elnevezése is gyakran önkényes, és a definiálás helyett gyakran csak jelölik a fogalmakat.

Fiziológiai alapját Pavlov határozta meg. "A motivum maga Pavlov értelmezésében az agykéreg uralkodó ingere, amely a belső szükségletek és a külső ingerek szintéziseként jött létre. A cselekvés és maga a tanulás is akkor indul meg, ha vannak bizonyos belső szükségletek, és ugyanakkor a szükséglet kielégítésére alkalmas külső tárgyak." /Kelen: A pedagógia pszichológiai alapkérdései, Tankönyvkiadó, Budapest, 1967. 185 old./

A hazai szakirodalomban Gegesi Kiss Pál /MPSz. XVIII. / tett kísérletet "az embert mozgató tényezők" bemutatására. Bevezetőben leszögezi, hogy "az embert alapvetően az élet iránti igény mozgatja", majd az utóbbit mint "nem egységes valamit" három osztályra bontja: 1./ fiziológiai, 2. biológiai és 3. társadalmi jellegű igényekre." /Garai "Az emberi szükségletek kutatásának dilemmái, Valóság, 1968. évf. 2.szám./ Körültekintő tanulmánya befejezéseként a következőket állapítja meg: "Az emberi szükségletek kutatásának dilemmáit a specifikusan emberi alapszükséglet általános pszichológiai és személyiségpszichológiai elméletének kidolgozásával lehet megoldani."

Csirszka a motiváció forrását és tulajdonságait, ezen belül a

szükségleti köröket vizsgálva J. P. Guilfordnak a motivációk mélyén levő szükségletek rendszerezésének áttekintését adja. Majd R.B. Cattel rendszerezését, aki különbséget tesz a szükségletek és az érzelmek között, amelyek egyaránt lehetnek a motiváció forrásai. A két felosztás ismertetésénél fenntartással él, amennyiben megállapítja: "... egyik felosztást sem lehet egyedül jónak és érvényesnek tekinteni." /I.m. Csírszka 115-116.old./

Barkóczy-Putnoki szerint: "A szükséglet, a homeosztázis a drive, az érzelem, a vágy közösen alkotják a viselkedés motivációs bázisát". /Barkóczy-Putnoki: A tanulás és motiváció, Tankönyvkiadó, 1967. 171.old./ A gyakorló pedagógusok részére sokat ígérő című művükben sajnos zömmel az állatkísérletnél és az azzal kapcsolatos ösztönzőknél maradnak.

Az állatkísérletek eredményei a nevelők munkájában sem nem teljesen elvetendőek, sem teljes egészükben át nem vehetőek a személyiség formálásához. "Az állatok tipikus belső késztetései, mint az éhség és a szomjúság, organikus szükségleteiktől függenek". (Woodworth-Schlossberg: Kísérleti pszichológia, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 798 old./ Egy jó ebéd, vagy fagyalt kilátásba helyeződésének lehet motiváló szerepe, de szellemesen jegyzni meg Prihoda: "Egy pedagógusnak sem jutna eszébe, hogy neveltjét előbb kiéheztesse, majd tíz vereszsakot tanultasson meg vele". /V.Prihoda: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába, Tankönyvkiadó, Budapest, 1963.244 old./

A szakirodalom egy része elsődleges és másodlagos ösztönzőről beszél, többek között Prihoda is az idézett művében. "Egy ösztönzőt akkor nevezünk másodlagosnak, ha ösztönző értéke feltehetően egy elsődleges ösztönzővel való társulásból ered." /Woodworth i.m. 824 old./ A munka motivációját vizsgálva megállapítja: "Szerencsére nem kell minden más motívum eredetét előbb kikutatnunk, hogy rátérhessünk annak a vizsgálatára, hogyan működnek az ösztönző, az emberi munkában és teljesítményben. A laboratóriumban a fiatal felnőtt k.sz.-ek szívesen együttműködnek a k.v.-vel és könnyen motiválhatók arra, hogy a különböző feladatokon dolgozzanak..." /W. i.m. 832 old./ A másodlagos ösztönzők a társas együttélésben az egyén és a társadalom kölcsönhatásában fejlődnek. Bennünket vizsgálatunkkor nem az elsődleges ösztönzőkkel való kapcsolata, hanem annak társadalmi és ideológiai tartalma érdekelt.

Az etikai szakirodalom etikai szempontból a szükségleteket három területre osztja: 1. anyagi szükségletek, 2. társadalmi, politikai szükségletek és 3. kulturális szükségletek. Ezeket vizsgálatunkkor figyelembe vettük.

A motívumokat kutatva, azok regulátorként való működése a személyiség vizsgálatával függ össze, hiszen a személyiség alanya, ^é de ^e egyben eredménye is a tevékenységnek. A személyiség pszichikus arcúlatának vizsgálata Rubinstein szerint három alapkérdést foglal magába:

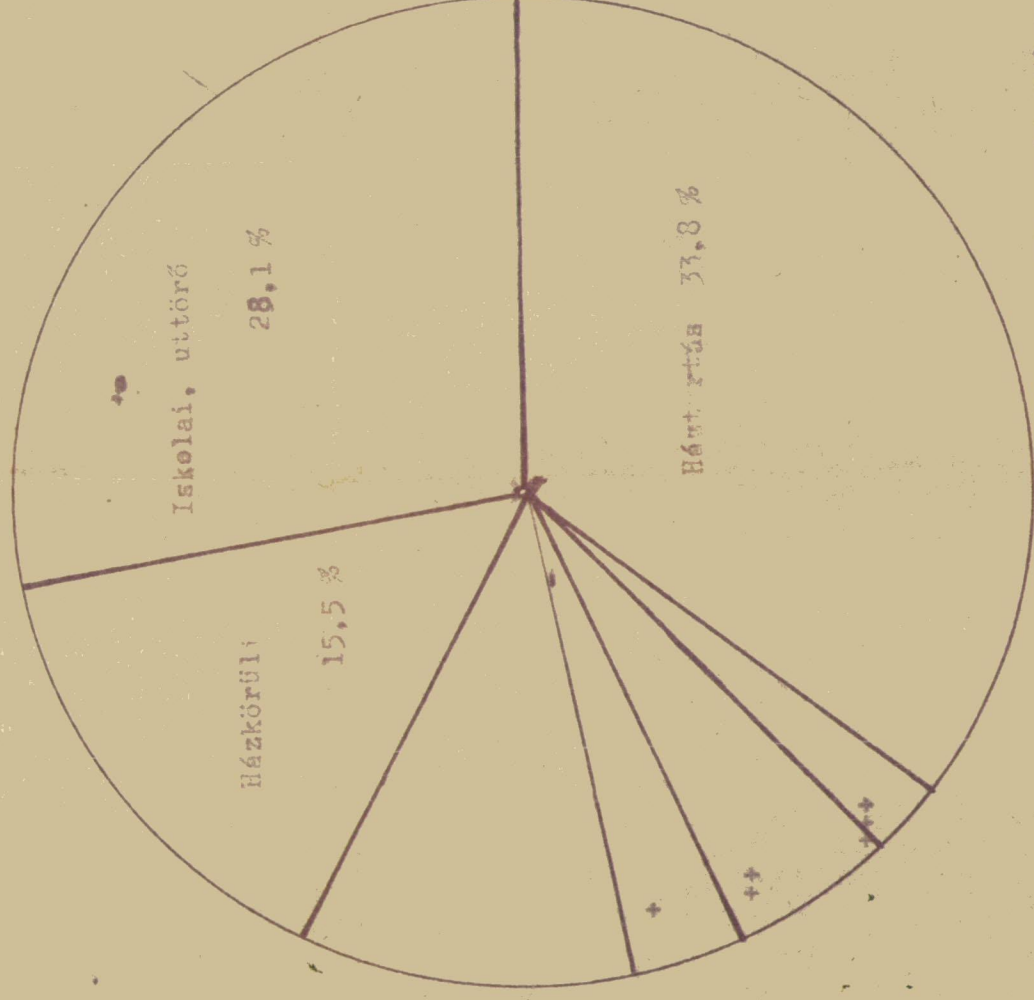
- 1./ Mit akar, mi vonzó számára, mire törekszik?
- 2./ Mire képes?
- 3./ Mi ő, azaz hogy tendenciáiból és beállítódásából mi'
vált húsvá és vérévé? /Rubinstein i.m.957.old./

Vizsgálatunknál zömmel az első alapkérdésre kívántunk választ kapni a munkaerkölccsel kapcsolatban, mert: "Elsőrendű jelentőségű az a kérdés, hogy mi, milyen eszmei tartalom válik az ember számára ösztönző erővé. A kérdés az ember élete során, a nevelés folyamatában dől el. A nevelésnek igen fontos célja, hogy a szükséges eszmék számára kidolgozza a megfelelő ösztönző erőt." /Rubinstein: Léte és tudat II. kiadás, Kossuth Könyvkiadó, 1967. 259.old./

16. sz. melléklet

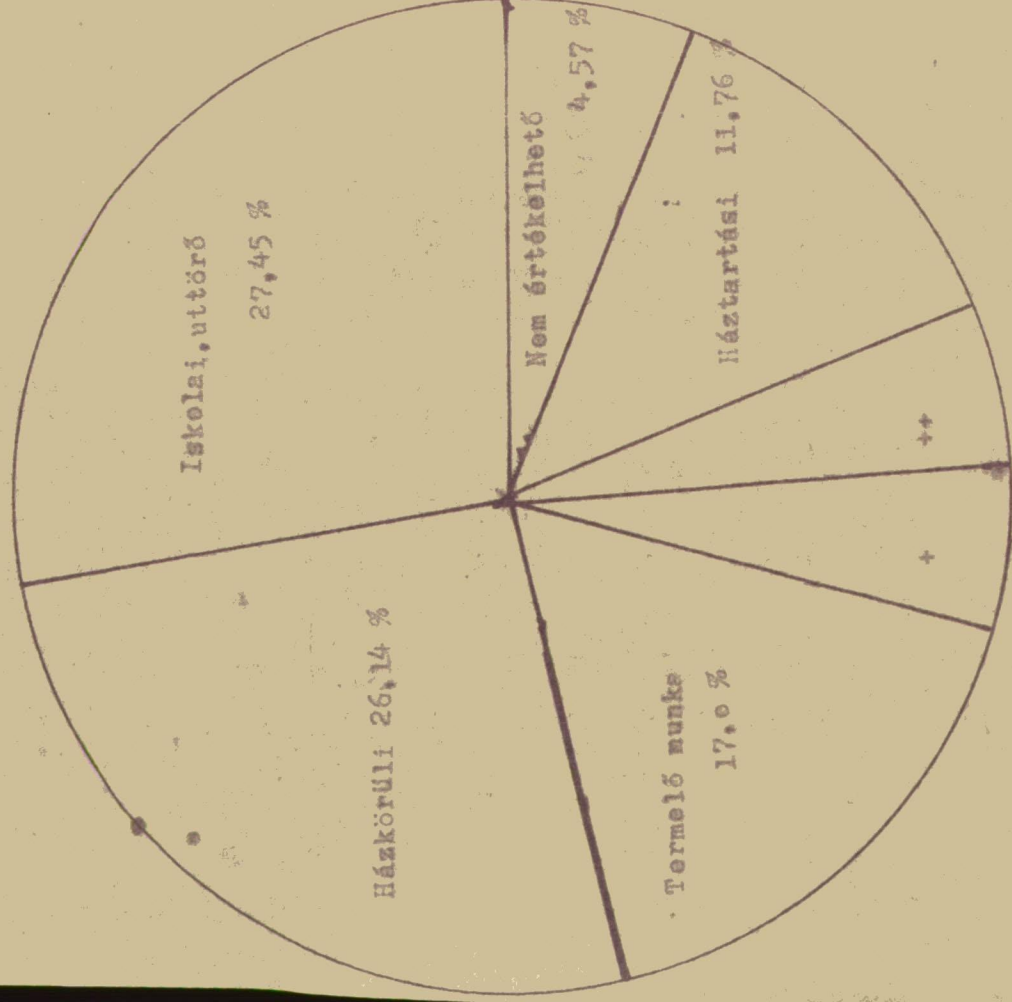
Szávesen végzett munkák

Füük leányok összesen

+ Barkácsolás ++ Egyéb +++ Nem értékelhető

Füük

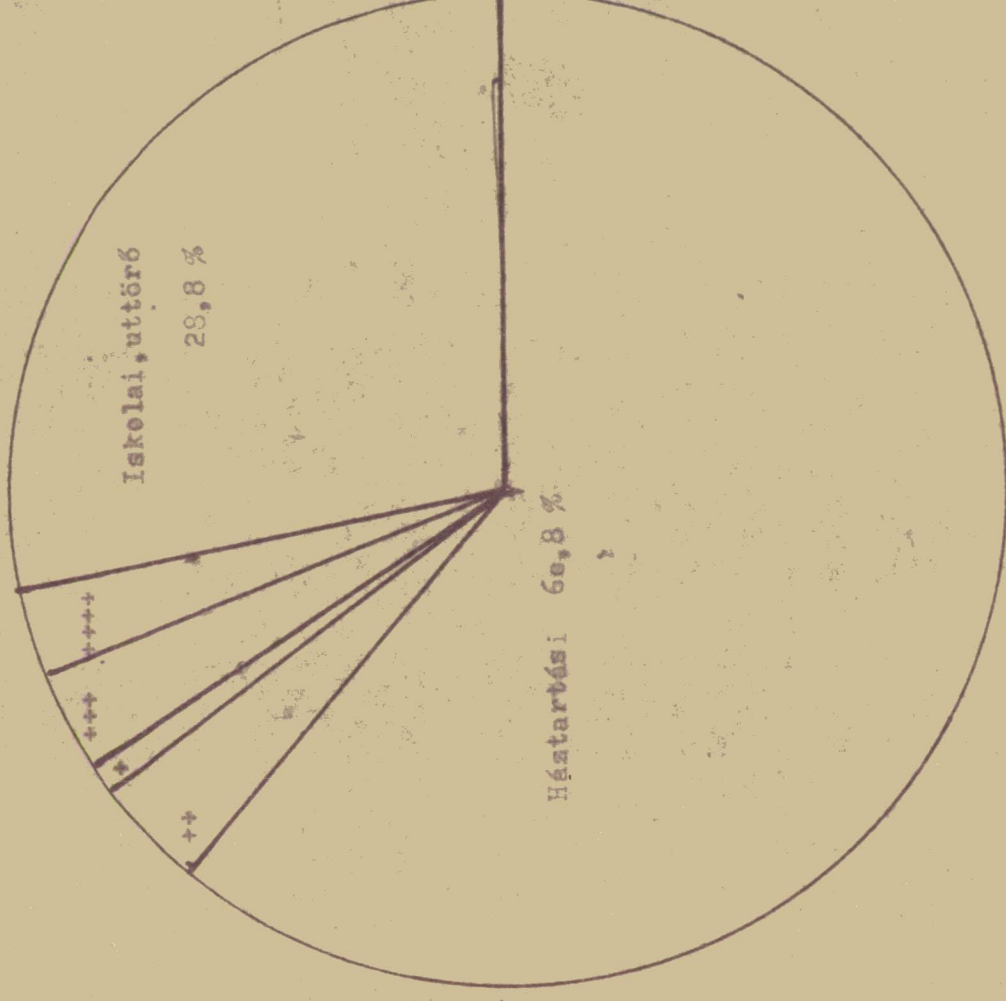

+ Barkácsolás ++ Egyéb

Válaszolt 153 tanuló

Válaszolt 278 tanuló

Leányok

+ Barkácsolás ++ Egyéb +++ Termelő munka +++ Házkörűli

Válaszolt 125 tanuló

1./ Szívesen végzett munka és motivumai

A munkaterületek felosztása Dobos-Juhász-Komár-dr.Majzikné-Nagyné:

A tanulók világnézeti és erkölcsi fejlődése c. mű alapján történt.

/Tankönyvkiadó, Budapest, 1964./ E szerint:

Megnevezés	Fiu %	Leány %	Összesen %
Háztartási	11,76	60,8	33,8
Iskolai, uttörő	27,45	28,8	28,1
Házközüli	26,14	2,4	15,5
Termelő munka	17,-	3,2	10,8
Barkácsolás	6,54	0,8	3,9
Egyéb	6,54	4,-	5,5
Nem értékelhető	4,57	-	2,5.

/12.sz. melléklet./

A háztartással kapcsolatos munkákat számszerűségében is a legtöbb tanuló jelölte megszívesen végzett munkaként. A családi gyakorlatnak megfelelően a lányok választása e tekintetben messze meghaladja a fiukét. Mind a két nemre jellemző, hogy az 5. osztálytól a 8.-ig emelkedő tendenciát mutat. A lányoknál ez kismérvű, de a fiuknál a felfelé ívelés nagy. /5.oszt. 4,7 %, a 8. osztálynál 20 %./ A háztartási munkák közül legnépszerűbbek fiuknál a takarítás, háztartás általában, a lányoknál takarítás /36,8 %/, háztartás általában, a főzés, mosogatás, a többi szórványos. Motivumait tekintve fiuknál legtöbb az érzelmi indok /3,3 %/, amely szerint édesanyjának kíván

segíteni, mert ez örül neki. Érdekes módon ez a 7-8. osztályosoknál fordul elő és végül a felismert kötelességgel. Továbbá az esztétikai /szép, ha tiszta a lakás/ és az egészségügyi indoklás. A felismert kötelesség egy alkalommal fordult elő a nyolcadikban: "Nagymamám már öreg és én nem vagyok már kicsi". /8.b.fiu 2./ Szerpelnek még az érvényesülés "Mire nagy leszek, én is megtanuljam" /8.b.fiu 14./, a megszokás, szórakoztató jellege, a dicséretért végzett munka. Külső követelmény egy esetben szerepel. A leányoknál az esztétikai indok az indokok csaknem egyharmada, majd a különböző humánus indokok /főleg a 7-8. osztályokban/, amelyek zömével a segítségben nyilvánulnak meg. Jelentős a szeretet, hála diktálta tevékenység is. A felismert kötelesség érdekes módon a 6. osztályban a legtöbb. A megtanulás módja az 5. osztályban jelentkezik, ugyanők hivatkoznak a megszokásra is. Kis mértékben jelentkezik az érvényesülés. Az 5-6. osztályosoknál szerepet játszik még a dicséret és a mások véleménye.

Az elmondottak is arra utalnak, hogy a pozitív erények kifejlődéséhez szükséges a munka, de ugyanakkor nem pusztán forrásainak egyike, hanem az erények megnyilvánulásának legfontosabb területe, lehetősége is.

Kialakulásában és személyiségjeggyé rögzítésében jelentős szerepe van az erkölcsi gyakorlatnak, az ahhoz szükséges tevékenység megszervezésének, a tudatosításnak, amely funkciót gyakran a belső indítékká vált uttörő norma-rendszer biztosítja. E folyamatra jellem-

zõ az alábbi válasz: "Otthon segíték. Azért segíték otthon, mert édesanyám nem tud mindent megcsinálni, és nekem is részt kell venni a házi munkában. Uttörõ órán elmegyünk egy öreg, magános nénihez vagy bácsinak segíteni a házi munkában. Ezt szívesen teszem." /6.b.leány 2.

Az iskolai és uttörõ munkák közül mind a két nemnél a tanulás áll az elsõ helyen. ^A leányoknál 20 %, a fiuknál 11,1 %. Ez az arány összhangban is áll a pályairányulással pályaprestízzsel. Motivumait tekintve a jövõ, az érvényesülés kerül elõtérbe. /Fiuknál 8,5 %, leányoknál 10,4 %. Ebben a párosításban a cél és az eszköz alá, illetve fölé rendelésével. A válaszok értékét emeli, hogy a tanulás nem mond ellent a fizikai munkának, hanem más és más motivummal kiegészítik egymást. "A tanulás /szívesen végzett munka/ azért, mert megtanulunk számolni, olvasni és írni. Ha tovább akarunk tanulni, tanulnunk kell. És nem maradunk buták. A kukoricaszedést pedig azért szeretem, mert szüleimet segítem és nagyon örülnek neki."

/6.a.fiu 14./ Vagy: "Gyakorlati órán szívesen dolgozom, mert tudom, hogy jóra vezet, mert nekem nagyon jót tesz, ha dolgozom. Mondjuk nem vesznek fel zenei gimnáziumba, akkor a tsz-ben keresek munkát. 2. A tanulás: szeretném, ha felvennének a zenei gimnáziumba." /6.a. fiu 15./ A hasznosság mellett jelentõs azoknak a motivumoknak a száma is, amelyek a személyiség harmonikus kibontakoztatására irányulnak. /Leányoknál 4,8 %, fiuknál 3,3 %./

Az uttörőben végzett munkát főmkel az 5-6. osztályban /26 gyermek/ választották. Indokaik szerint szórakoztató /8 gyermek/, mely párosul az emberek iránti igényvel. "Az uttörő foglalkozást szeretem, mert itt megtalálom az én gyermekszórakozáson. Itt lehet játszani, énekelni, rajzolni, tanulni. A pajtásokkal jó együtt élni, egy akarattal. Szeretek a nagymamának a háztartásban segíteni. Jó érzés, ha egy öreg néninek segítünk, ha ő nem tudja, vagy nem bírja elvégezni." /7.b.leány 17./ Az őrs és csapat jó hírneve sem közömbös előttük. "Azért végzem rendesen és jó kedvvel, mert az őrsöm és az uttörőcsapatom hírért, és jó munkáját segítem elő." /6.b.leány 9./ Az uttörő mozgalom internacionalizmussal összefüggő normája is érezteti hatását. "Hősök sírjának rendbetevése /a szívesen végzett munkán/. Azért végzem szívesen, mert nagy hálát érzek az elesett katonák iránt és a sírjuk rendbetevésével viszenzom hősiességüket." /6.b.leány 15./

A házkörüli munkák jelentősek a fiuknál. A háztartási munkákkal összevetve együttmozgás fordított. A fiuk 26,14 %-a választotta, míg a leányok 2,4 %-a. A fiuknál előtérben a favágás, ásás, locsolás, állatok gondozása áll. A motivumait tekintve elsősorban a tevékenység tárgya vonzza őket, az állatok vagy növények szeretete, majd a segíteni akarás a szülőknek. "Odahaza segíteni szoktam anyukámnak fát vágni, boltba menni és más egyebet. Én ezt mind azért szeretem, mert anyukám is sokat megtett értem". /8.a.fiu 5./ Ez egyben felismert kötelesség is. Az indokok között szerepel a munkák

könnyű volta, valamint erejük miatt érzett öröm és fizikai erejük fejlesztésére irányuló tudatos gyakorlás. "Azért szeretek ásni, mert erősíti az izmokat." /6.a.fiu 18./

A munka örömteli, szórakoztató volta sem hiányzik. "Otthon a favágást szeretem csinálni, mert ezzel szórakozok és segítek szüleimnek. A másik az iskola rendbetevése azért, hogy szép legyen az iskola udvara". /8.a.fiu 11./

A termelő munkában való részvétel aránya a két nem között hasonló az előzőkhöz. A fiuk 17 %-a választotta, míg a lányoknál ez szinte elenyésző /3,2 %/. A válaszokon érzik a felmérés időpontjával összefüggő évszakhoz kötött munka és a tanulók közös részvétele az őszi betakarítási munkákban. Legtöbbször a kukoricatörést, répaszedést, burgonyaszedést és paprikaszedést jelölték meg. Ez is, mint az előző, az 5. osztálytól a 8.-ig esőket mutat és ez összefügg a mezőgazdasági munkáktól való idegenkedéssel, a pályairányulással. Motivumai közül a munkák könnyű volta a leggyakoribb. Közrejátszik a munka öröme, a munka közben alakuló kapcsolatok. "A kukoricatörést, burgonyaszedést azért szeretem, mert ebben a munkában sokat lehet dolgozni és társaimnak segíteni. A burgonyaszedést azért szeretem, mert sokat lehet keresni." /6.a.fiu 23./ Szép példáját találtuk a munkában való önmegvalósításnak az egyik fiu válaszában: "A kertészkedés a legszivesebben végzett munkám. Azért választom, mert szeretem a növényeket és látom, hogy az én gondozásom alatt nő az fel." /6.a.fiu 22

A végzett munka "haladás" volta, az eredmény azonnali megnyilvánulás, kézzelfogható volta is közrejátszik a választásnál és mint később látni fogjuk, az elutasításnál is. A pozitív és a negatív indítékok keveredhetnek is. "Az egyik a kapálás. Azért szeretem, mert nem kell tanulni és megkapjuk érte a jutalmunkat. A másik a burgonyaszedés. A burgonyaszedés egy kicsit nehezebb, de én akkor is ezt szeretem jobban". /6.b.fiu 3./ A különböző motívumok színezhetik egymást, a közelállóért végzett munka vegyülhet a "távol állóért" /Lenin/ végzett munkával. "A répa- és a kukoricaszédést szívesen végzem, mert édesanyámnak és édesapámnak meg az egész nép munkáját és feladatát szívesen elősegítem." /7.b.fiu 3./

A barkácsolás szeretete szintén a fiukra jellemző és tárgya összefügg legtöbb esetben a pályairányulással és a 7-8. osztályosoknál gyakoribb. Érzékelhető a szülő ügyes irányító szerepe is. "Motor-szerelést /kedvelem/ azért, mert ha édesapám a motort szereli, mindig hív segíteni, és én is nagyon szeretem ezt a munkát." /5.a.fiu 11./ Meglepő, hogy a leányoknál a "hagyományos" női elfoglaltság, a kötés és horgolás csak elvétve,^a második helyen kerül megemlítésre. Ez összefügg a lakáskultúrában végbement változással, amennyiben a kis, kézzel horgolt vagy kivarrt terítőket a műanyag alátét háttérbe szorítja.

Az egyéb munkáknál a segítség különböző formái a gyakoribbak, de egészében számuk kevés. Így: "Segíteni a gyengébbeken, mert az az

uttörőnek kötelessége." /8.a.leány 1./ Vagy: "Azért szeretek idősebb néninek segíteni, mert ők már nem bírnak otthon annyit dolgozni és nagyon örülnek, ha valaki segít nekik. Nagyon szívesen látnak és én is szívesen megyek." /6.b.leány 5./ Esetleg a kölcsönös egymásra utaltság: "Szívesen segítek a társamnak, mert az is segít, ha valamit nem tudok." /5.b.leány 18./ Néhány szép megnyilvánulás az egyéni és közérdek egybeesésére: "A társadalmi munkát /szeretem/ végezni, mert azzal növelem az iskola vagyonát. Tanulni szeretek, mert javamra válik". /6.a.fiu 3./ Vagy: "A társadalmi munka, mert hazánk szépítésében veszek részt. Az otthoni munka: mert a ház szép és tiszta lesz". /6.a.fiu 6./

Az uralkodó motivumok gyakoriságuk szerint:

- érvényesülés	12,9 %
- segítség, humanitás	11,5
- esztétikai indok	10,4
- könnyű munka	7,2
- általános	7,2
- felismert kötelesség	6,5
- érzelmi	6,5
- szórakoztató	6,1 .

Hiba lenne természetesen mechanikusan értelmezni a fenti adatokat.

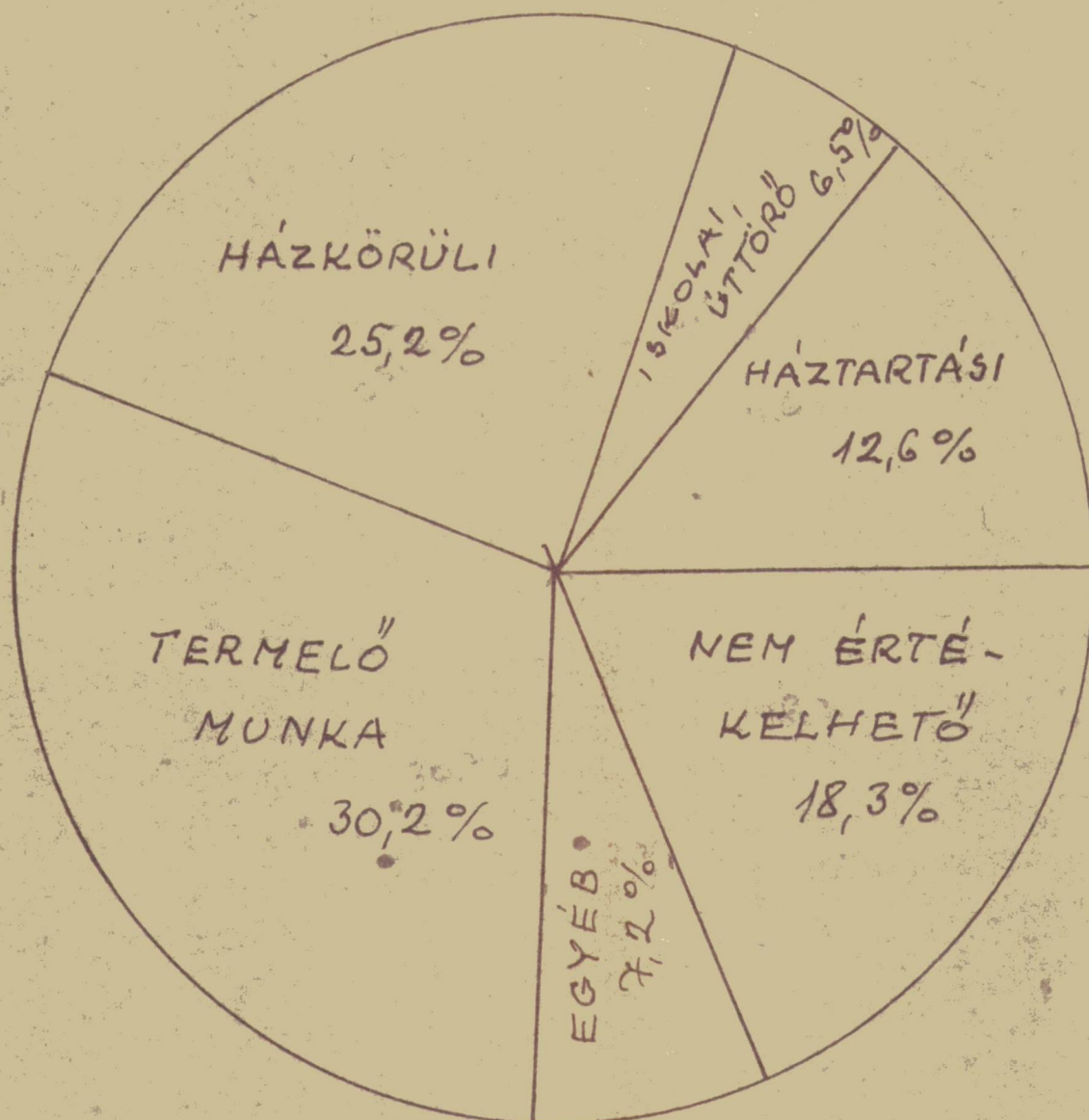
A hozott idézetek tükrében azonban utalnak arra, hogy:

- nemenkénti irányulás jelentős eltérést mutat,
- egy-egy tevékenységben több különböző motívumok játszanak szerepet,
- az egyéni és közösségi érdek többségükénél harmonikusan kiegészíti egymást,
- a kötelesség és boldogság dialektikus egységének elemei gyermekeinkben társadalmi igényeiknek megfelelően bontakozik ki.

NEM SZIVESEN VÉGZETT MUNKÁK

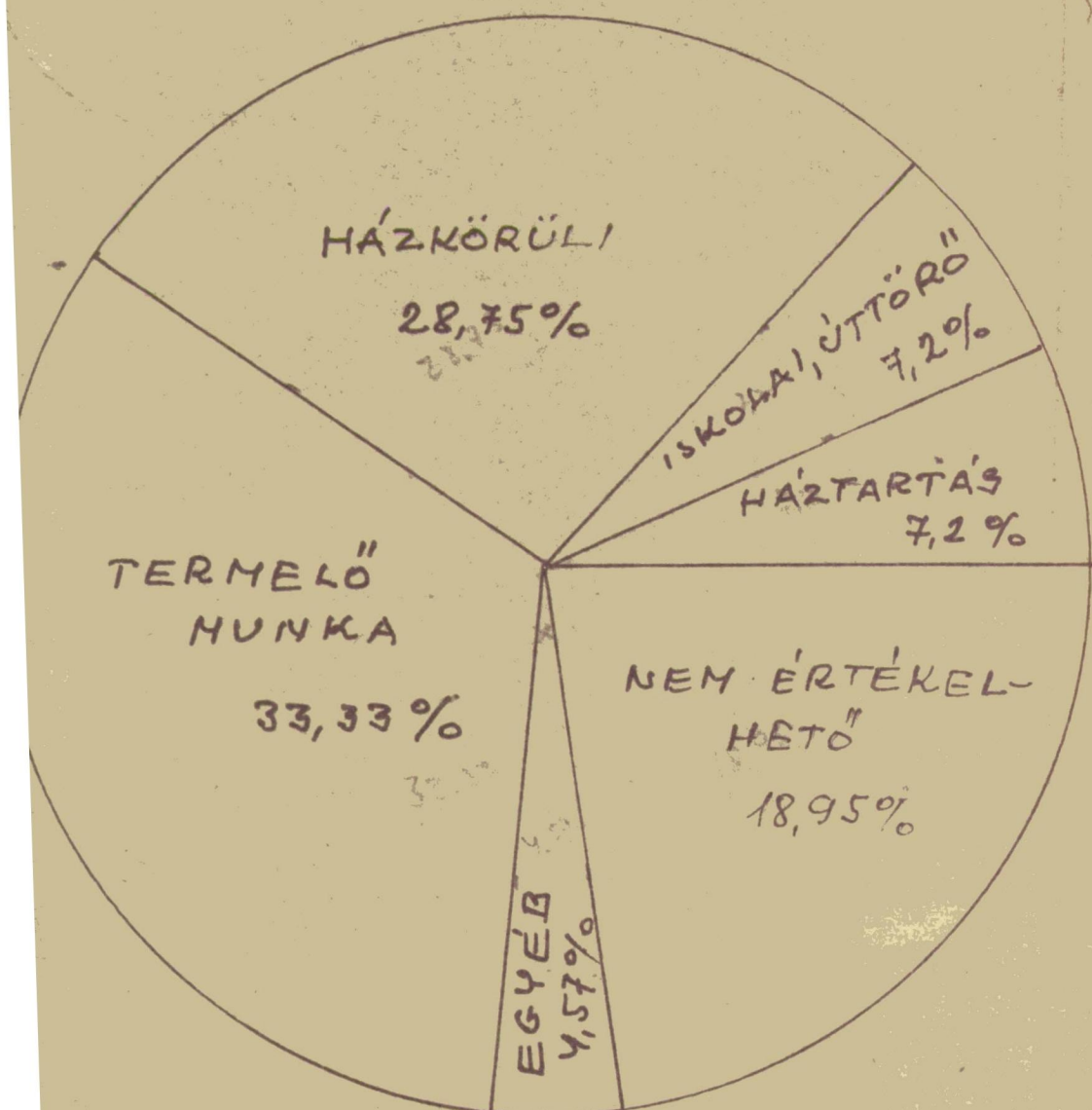
m. melléklet

FIÚK ÉS LEÁNYOK ÖSSZESEN

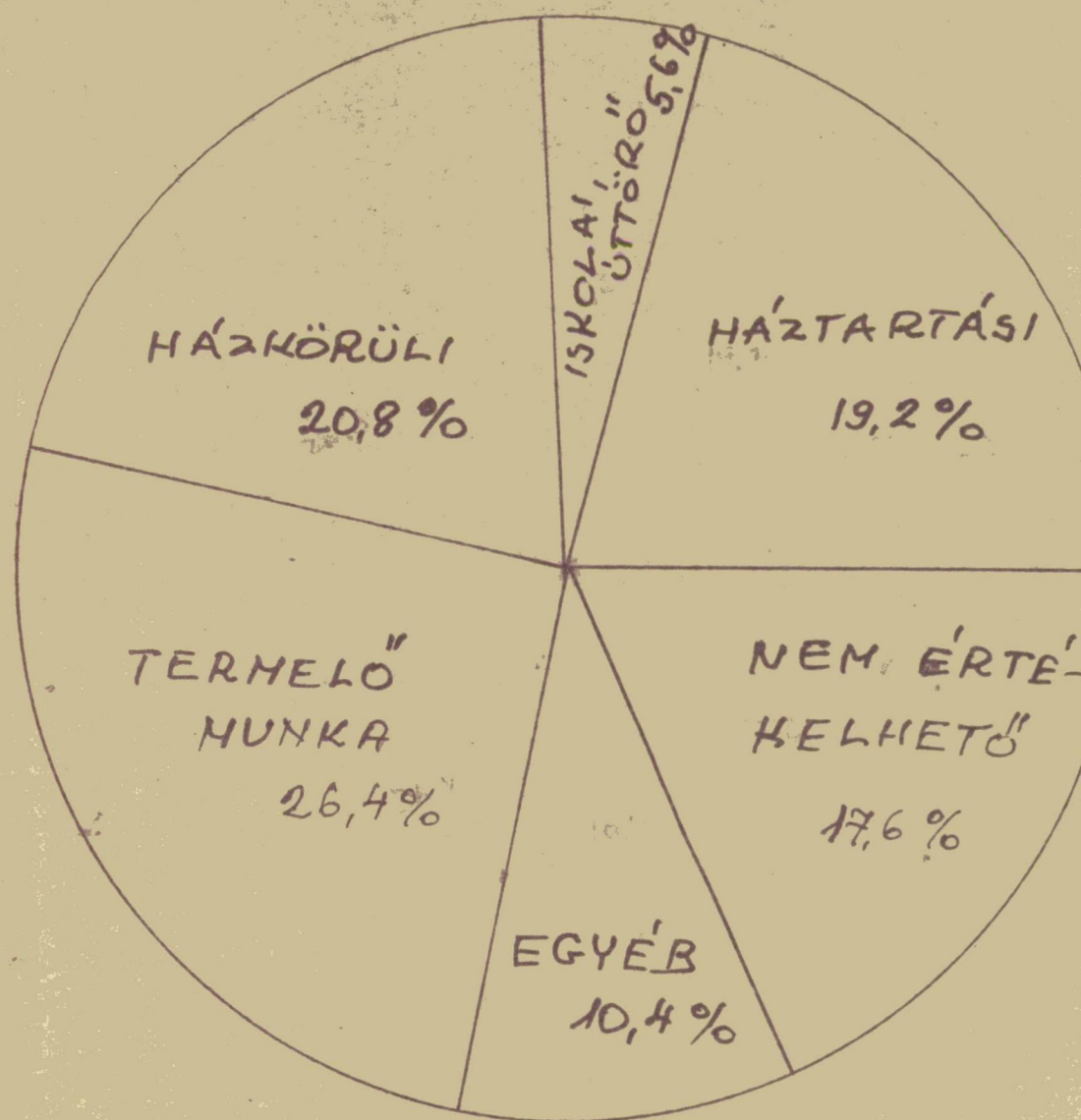
VÁLASZOLT 278 TANULÓ

FIÚK

VÁLASZOLT 153 TANULÓ

LEÁNYOK

VÁLASZOLT 125 TANULÓ

2. Nem szívesen végzett munkák és motivumaik

Az előző felosztásnak megfelelően a tanulók válasza a következő képet adják:

Megnevezés	Fiúk %	Lányok %	Összesen %
Háztartási	7,2	19,2	12,6
Iskolai, uttörő	7,2	5,6	6,5
Háskörüli	28,75	20,8	25,2
Termelő munka	33,33	26,4	30,2
Egyéb	4,57	10,4	7,2
Nem értékelhető	18,95	17,6	18,3.

/13.sz. melléklet/

A táblázatból mindenekelőtt az tűnik ki, hogy a nem értékelhető válaszok százalékaránya igen magas. Ennek oka, hogy a tanulók vagy nem válaszoltak erre a kérdésre, vagy többségükben azt a választ adták különböző formákban, hogy nincs olyan reájuk bízott munka, amit vonakodással végeznének el. Mind a két nemnél a nem szívesen végzett munka elutasítási százalékaránya emelkedik, lányoknál 3,2 %-ról 23,1 %-ra, a fiuknál 7 %-ról 20 %-ra 5-8. osztályig. Még szembe-
 tetűbb, ha a 6. és 7. osztályok adataival együtt nézzük. Ez önmagában is a munka szeretetére, megbecsülésére való nevelés eredményességére utal. A fiuk válasza többnyire lakonikus: "Nincs olyan munka". 7. fiuk többsége/ A lányoké inkább zömmel. "Én minden munkát szívesen végzek, mert ha nem szeretem ezt a munkát, akkor

nem tartanának rendes gyerekek, hanem azt mondanák, hogy lusta vagyok. Meg ha most könnyen elvégzek minden munkát, később nem bánom meg". /8.a.leány 4./ Vagy: "Ilyen ninos! Szeretek mindent csinálni, mert kötelességemnek érzem és akaraterővel /kiemelés tőlem.P.J./ csinálok minden munkát. Ezt azért csinálom így, mert szüleim jó tanácsát akarom becsülettel követni". /8.a.leány 6./

A többi indokolások is hasonlóak. Jelentős szerepet játszanak benne: ^{ül} a kötelesség, a közvélemény, a jövő érvényesülés és szórványosan, amint láttuk az akarat tervszerű erősítése is.

A konkrét, nem szívesen végzett munkákat részleteiben tartalmazza a mellékelt táblázat, azokkal kevesebbet foglalkozunk, hanem inkább a motivumokkal, mert néhány fontos következtetést vonhatunk le a munkára neveléssel, a munkaerkölcs fejlődésével kapcsolatban.

A háztartási munkáknál a leányok elutasítása a nagyobb mérvű. Ez érthető, mert tevékenységük e területen gyakoribb és a külső kényszer erősebb. Fiuknál az elutasítást elsősorban a hozzá nem értés indokolja. "Mosogatni azért nem szeretek, mert kiesuszik a kezemből és összetörik, és ezért leszidnak." /7.a.fiu 16./ Fokozhatja az idegenkedést, amikor is a jó szándék ellenére a következmény negatív, és a szülő a mérlegelésnél ezt nem veszi tekintetbe és gyermekét megbünteti. A nemek miatti elutasítás is közrejátszhat. "Nem szeretek takarítani, mert nem férfimunka". /8.a.fiu 13./ Az e kérdésre adott válasz a leányoknál tulnyomóan a mosogatás elutasítására esik. Indokuk elsősorban esztétikai - ez érthető is - mert a

zsíros lében való művelet a fejlődés magasabb fokán meg is fog szűnni a háztartási kisgépek gyarapodásával, és a főzőcske társadalmilag nem lesz életszükséglet. A válaszok így elfogadhatók e téren, de egyes indoklások később antihumánus személyiségjeggyé torzulhatnak. Pl.: "Mosogatni nem szeretek, mert meleg vízben kell és inkább mást csinálok, de ezt édesanyámra hagyom". /7.b.leány 4./ A hozzá nem értés az 5-6. osztályosoknál szerepel. Pl.: "Ablaktisztítás és mázolás, mert nem tudom szépen megcsinálni". /5.b.leány 7./ Harmadik és negyedik helyen a munka hosszadalmasságát és unalmasságát veszik. Figyelemre méltó az egyik leány válasza: "Főzés, a kertben való munka. Ha nem tudok valamit elvégezni, akkor kikapok. A kertben való munkát azért nem szeretem, mert nagyon szigorúan veszik az ellenőrző munkát a szüleim". /6.a.leány 6./

E válasz világosan tükrözi, hogy ^{testi}fenytéssel pozitív indítékokat kelteni nem lehet és annak alkalmazása csak a fenytés oka - adott esetben a munka - iránti elutasítást eredményezheti.

Megdöbbenő az alábbi válasz és a szülő könnyelműségére utal, mert esetleg tragikus következmény lehet: "A vasalást azért nem végzem szívesen, mert a vasaló róz és nem is tudom rendesen kivasalni..." /6.b.leány 18./

Az iskolai és uttörő munkától való idegenkedés összességében a legkevesebb, problematikája azonban részünkre jelentős. Az ellenszenv egy-egy tantárgy iránt mutatkozik meg, indoka az anyag megértéséhez szükséges előző ismeretek, esetleg a gyakorlati foglalkozásokhoz

szükséges ügyesség hiánya. A nevelő szigorúságával egy gyermek indokol.

Az uttörő munka elutasítására: "Uttörő munkát nem szívesen végzem, mert rajomban nincs megértés". /8.b.leány 8./ A válasz figyelemre méltó. Egyrészt benne van az egészséges közösségi szellem utáni vágy, másrészt a kivülállás, a "csak" megállapítás. A következő válasznál az egyén belefoglalja ugyan magát a közösségbe, de a megállapítás csak a mások kritikájának elfogadásán alapszik. "Uttörő órára nem szeretek járni, mert mindig panasz van reánk". /8.b.ány 9./

A házkörűli munkák közül a fiúk nem kedvelik a jószággondozást /főleg a kisebbek/, a söprögetést, ásást, favágást, vízfordást. A leányok a jószággondozást, morzsolást, favágást. A fiuknál a motívumok között első helyen a testi erejüket meghaladó fizikai munka nehézsége áll /kb. egyharmada/. "Kukoricaszedést és zsákolást /nem végzem szívesen/ mert belefájul a derekam, mert még gyenge vagyok rá". /8.b.fiu 1./ Majd esztétikai motívumok: "Nem szeretem a jószágok helyét takarítani, mert piszkos munka". /7.b.fiu 9./

Az egyhangú, unalmas munkát főleg a 7-8. osztályosok nem szeretik. "Nem szeretem a babfejtést, mert unalmas". /7.a.fiu 21./ A hozzá nem értés, a félelem is gyakori, elsősorban a kisebbeknél. "A sertésnek nem szeretek vinni kukoricát, mert néha nekemjön. Nem szeretem a tehenet legeltetni, mert elszalad a tehén". /5.b.fiu 2./

A ritkán végzett munkával járó fizikai fájdalmat "kényelmetlen" címszó alatt gyűjtöttük össze, mert a munka ismétlődése folytán ez az érzés eltűnik, így a fájdalmas kifejezés nem lenne megfelelő. Ez az indok is megnyilvánul a kisebbeknél. "... morzsolás, mert feltöri a kezem." /5.b.fiu 14./ De találkozunk meghökkentő véleménnyel is: "A felmosást, mert azt nem szeretem, és az nem is az én munkám. A másik a kert ásása. Nem szeretem, mert én nem falusi vagyok, hanem budapesti". /8.a.fiu 11./ E válasz még a falu és város szembeállítására utal.

A leányoknál is első helyen a fárasztó, nehéz munka áll. Így a fagyás, ásás, vízfordás. Ez érthető és indokolt. Majd a hozzá nem értés követi. "Nem szeretek a malacnak adni, mert összekeni a ruhámat, de tüzet rakni sem szeretek, mert legtöbbször elalszik és szidást kapok érte". /5.a.leány 9./ A kényelmetlen fizikai érzés: "Nem szeretek morzsolni, mert kidörzsöli a kezemet." /5.b.leány 3./ Az idegenkedés előző kellemetlen élményre épülhet: "Kukoricát darálni azért nem szeretek, mert egyszer beszorult az ujjam és levette a körömöm. Varrni azért, mert megszurom az ujjam". /6.b.leány 13./ Mint látjuk, itt az idegenkedés más tárgyra is átnegy, ami a megsérült ujját esetleg veszélyeztetheti.

A termelő munkával kapcsolatos elutasítás mind a két nemnél a legnagyobb. A válaszok három nagy csoportba sorolhatók:

- a./ átfogó, nagy munkaterületre, a mezőgazdaságra,
- b./ szervezeti formára, a tsz-re,
- c./ egyes konkrét munkákra.

Közös jellemzőjük, hogy a mezőgazdasággal kapcsolatosak, amiben többségük szülője dolgozik és amivel részint - legalább is jelenlegi helyzetükben - nekik is van tapasztalatuk. A munkát a napjainkban még megtalálható fizikai nehézség oldaláról ismerik, és ellenszenvüket gyakran táplálják a különböző környezeti hatások. E munkák végzése részükről két irányu:

- a./ mint leendő életpályát tulnyomó többségük elutasítja,
- b./ mint iskolával végzett munka többségük előtt kedvelt.

Erre utal Bakos János megfigyelése is:

"A tanulók jókedvűek, bizakodóak a munkát illetően, és indulás után néhány perccel már zeng a dal. Az út mindössze 10 percig tartott. A megérkezés után a tanulók osztályok szerint, kisebb baráti csoportokba verődve reggeliznek, hogy 8 órakor meg tudják kezdeni a munkát. Azonnal szemükbe ötlik, hogy a területen alumínium-kannák vannak elhelyezve, benne friss ivóvíz. Felhívjuk figyelmüket, hogy a kannákba belenyulni tilos, mindenki csak a saját ivóeszközét használhatja. Közben a reggelinek a végére érnek, még egyszer felhívjuk figyelmüket a pontos és minőségi munkára, egymás kölcsönös segítésére, valamint az előforduló baleseti veszélyekre. /Előzőleg a traktorossal is megbeszéltük, hogy a tanulót a munkagéphez ne engedje közel./

Mivel a munka díjazása a terület nagyságától és a felszedett gyökérmennyiség súlyától is függ, Beke István kartárssal felmértük a terület hosszát, a létszámnak megfelelően közöltük, hogy egy tanulóra hány öl hosszú terület jut. Így minden tanuló világosan látta, hogy neki mekkora területen kell felszedni a gyökeret, amíg a munkagép egyszer fordul. Akaratlanul is néma verseny kialakulását figyelhetjük meg a tanulóknál, és végtelenül beldegok voltak, hogy mire a munkagép újra az ő területükre ért, ők már felszedték és ládákká rakták a gyökeret. Az első forduló után már felszínre kerültek a jobb munkamódszerek, hisz a sorokban lévő gyökereket igen különböző módon lehet felhuzni. Főleg azon tanulók jártak az élen, akik szüleiknek is segítettek már a betakarítási munkákban. Igen hasznos volt, hogy pl. Vigh Márton nagypja, ki közel lakott a területhez, kijött megnézni unokája munkáját és megmutatta neki, hogyan lehet ebben a munkában jó eredményt elérni. Ezt néhány tanuló is megtekintette, ők is belátták, hogy nagypa igen jó módszert mutatott be a gyökér felhuzásával kapcsolatban, amit ők is azonnal kipróbáltak és így jelentős időmegtakarításhoz jutottak. Ezek után a minőségi munkára kellett figyelni, ami jó volt. Bizonyítja ezt, hogy a Petőfi tsz elnöke, agronómusa, könyvelője, kik a területen kerestek fel bennünket, igen elismerőleg nyilatkoztak a tanulók munkájáról. Ezt közölték a tanulókkal is, ami igen ösztönzően hatott további munkájukra. A nevelőknek elmondták, hogy a tanulók minőségi szempontból jobb munkát végeznek, mint a tagok. Igen szép példáit láttuk a kölcsönös segítségnek is. A gyengébb fizikumú tanulóknak lemaradás esetén szívesen segítettek. /Pl. Kiss Józsefnek, aki szív-

beteg. Megjegyzem, hogy a fenti tanuló testnevelés - gyak. fogl. tantárgyakból fel van mentve. Közöltük vele, hogy neki nem kötelező a termelő munkában résztvenni, mire a tanuló elmondta, hogy ő is dolgozni akar a többiekkel, és az utolsó napig részt vett a munkában./

Itt emliteném meg, hogy az említett órákon gyengén szereplő tanulók között itt többen kitűntek jó mennyiségi, minőségi munkájukkal, s a gyengébbeknek is gyakran segítettek. Mi ezt az anyagi javak elosztásánál figyelembe is vettük, pl. Kaposvári János, Varga P. Julianna, Sóki Máttyás 10-15 forinttal is többet kaptak. Ugyanakkor jó lehetőség kínálkozott itt a pályaválasztással kapcsolatos lehetőségek megbeszélésére, irányítására is. A munka végzése közben látták a tanulók, hogy elméleti órákon tanult ismereteiket a gyakorlatban hogyan lehet felhasználni, csupán az ok - okozati összefüggésekre kellett utalni és a tanulók már önmaguk is alapvető igazságokat fogalmaztak meg, hogy az anyagi javak megteremtésének forrása a jól végzett munka. Ugyancsak összehasonlítást végeztek a mai tsz tag és a régi kisparcellákon dolgozó földműves között, és sajátmaguk belétták, hogy a mai tsz tag munkáját könnyebben végzi, rövidebb a munkaideje és saját szüleik példáján elmondták, hogy az én édesapámnak az elmúlt évben is 600 munkaegysége volt, ami a mi viszonyaink között 30-35 ezer forintnak felel meg."

/Bakos János: Egy nap a termelőmunkában. Kézirat 4-6.old./

Apátfalván az őszi mezőgazdasági munkában való részvétel évek óta kiemelkedő mind eredményében, mind pedig a tanulók keresetét illetően. A tanulók egy munkanapra eső keresete 39,62 Ft volt. /A járási átlag 18,37 Ft./

A leírást tekintve frontális munkát végeztek a tanulók, amelyet a közös eredmény fog össze, és a tanulók lényegében nem függenek egymástól. Nagy szerepe van a rokon- és ellenszenvnek. A terv, norma mint feltétel jelentkezik. E formát követeli meg nevelőinktől a fennálló rendelkezés. Meggondolandó, helyesebb lenne-e tanulóink munkáját komplex munkával felváltani, amely megkívánja a munkamegosztást. Különböző nemű egymással összefüggő műveletekre oszlik és amelyben lehetőség lenne az egyéni adottságok figyelembe vételére és szervezeti formája üzemi jellegűt adna a munkának.

Elemmezve tovább a leírást a munka feltételei biztosítása terén a következőket találjuk. Az előzetes megbeszélés alapján biztosították a tsz-el közösen a higiénia feltételeit, a pontos szállítással az "üresjáratok" kikapcsolását, és a nevelők már előzőleg megszervezték a tanulók adottságainak megfelelően, csaknem egyénekre lebontva a feladatokat. A végzett munka hasznos hajtó volta, és eredménye a tanulók előtt is világos volt. Az egyén is megismerte feladatát a közösség tevékenységén belül. A munka üteme összefüggött a gép munkájával, az a közösség munkájához igazodott, és egyben a

nagyobb mérvű lemaradást is kirívóbbá tette, továbbá elősegítette, hogy a tanulók egyénenként is végzett munkájukat, feladatukat a közösség munkájához viszonyítsák. A közben kapott értékelés ösztönzően hatott. A különböző generációk között kapcsolat alakult ki /nagyapa szerepe/, ami eredményesebb munkához vezetett. Már a munka végzése közben megállapíthatták a tanulók, hogy elvégzett munkájuk anyagiakban hogyan realizálódik.

Ezek eredményeképpen a tanulók már az első forduló után egyéni és közösségi tapasztalatokon alapuló jobb módszerek, gazdaságosabb mozdulatok után kutattak. Felismerhették az otthon végzett munkatapasztalatok hatását, azt továbbá, hogy a gondolkodás, az értelem hatására csökkenteni lehet a nyers fizikai munka fáradalmait. Tapasztalatok alapján felismerhették, hogy az elméletben tanultak hogyan alkalmazhatók a gyakorlatban, a jól végzett munka és eredménye ok-okozati összefüggését. Ítéletet alkothattak a nevelők magyarázata alapján társadalmunk fejlődéséről, elősegítve saját helyzetük felismerését. Erősödött közöttük a szolidaritás, az egymás segítése. A tanulmányaikban gyengébb eredményt elért tanulóknál erősítette a társadalmi hasznosság érzését.

Mint az anyagi elismerésnél említettük, Apátfalván évek óta legjobb eredményt érnek el tanulóink az őszi mezőgazdasági munkák végzésében. Ennek egyik oka, hogy a tsz vezetősége is olyan feltételeket biztosít, amelyek tanulóink tapasztalataira, ezen keresztül munka-

moráljukra pozitívan hatnak. Sajnos ez még nem általános községeinkben. Gyakori még: szép szavak az órán a fizikai munkáról, ugyanakkor a gyakorlatban "tűzoltó munka", ahol a kimondott, vagy ki nem mondott legfontosabb követelmény, hogy gyorsan végezzék el a tanulók. Még legtöbb helyen az őszi mezőgazdasági munkák végzése nem áll a nevelés szolgálatában, illetve nevelés szempontjából kihasználatlan. Roger Gal: Hol tart a pedagógia? c. népszerű művében a következőket írja: Szovjetunióban tett látogatása tapasztalatairól: "... és a szünidők rendszere is eléggé eltér a miénktől, ezek egy részét arra használják fel, hogy pedagógusokat és tanulókat falura vigyék ki. Fel kell vetnem magamban a kérdést, vajon a tanulók spontán, aktív, fegyelmezett, de nem feszengő magatartása nem ennek az életmódnak eredménye-e?" /I.m. 80.old./

Nálunk még sajnos a szervezetlenség, a nem megfelelő területek, a pedagógiai módszerek hiánya miatt az őszi mezőgazdasági munkák hatása negatív is lehet. A "csak a munka kész legyen" elve esetleg a gyermeket a Szevasz Vera c. nívódíjas filmben megfogalmazottakhoz vezetheti el, amely szerint: "... fehér kezünkkel kihúztuk a mezőgazdaságot a sz...ból."

A munka nevelőhatása szempontjából figyelembe kell venni Ágoston György megállapítását, amely szerint: "A fizikai munka csak akkor vonzó, ha alkotó munka, ha nem a nyers izmok működtetése. Az értelen nélküli testi erőfeszítést nem lehet megszerettetni. A

fizikai munkába tehát szellemet, értelmet kell belevinni, ne csak a kéz, hanem a fej munkája is legyen. A mi ideálunk nem a nyers fizikai munka, hanem az elméleti tudást, műszaki ismereteket, önálló gondolkodást, szervezést igénylő munka." /Agoston-Jausz: A nevelés elmélete II. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964. 20. old./

A frontális munka, amelyet tanulóink végeznek sem nyújt e követelményekhez megfelelő feltételt, hiszen többek között a termelésből is csak részfolyamatot ismerhetnek meg. De az adott helyzetben is - amint az elemzett munkafolyamatban láttuk - sokat tehetnek nevelőink, hogy a munka valóban nevelő értékű legyen.

A termelőszövetkezetben végzett munkát általában mind a két nem így is nagyobb mértékben elutasítja mint a többit. Ez azonban korcsoportok szerint már különbséget mutat. Az 5-6. osztályosok közül 16 tanuló, a 7-8.-ból 5 tanuló. Ez arra utal, hogy jobban megismerve és a lehetőségeket is mérlegelve a pályairányulásnál, esőkenő a tendencia. Hasonló a helyzet a mezőgazdaságnál is. Az egyes konkrét munkák a felmérést közvetlenül megelőző időszak munkákkal kapcsolatosak, zömmel betakarítási munkák. A motívumok közül az időjárásra való hivatkozás az elsődleges, azaz nyáron meleg van, télen hideg. Ez persze képletes, a kedvezőtlen körülmények között végzett nehéz munkára alkalmazzák e nép által használt szólást. 20 gyermek találja fárasztónak, nehéznek. /Közüllük 14 5-6. osztályos./ Egyéb indokok közül: "Én nem szeretem a mezőgazdasági

munkát, nyáron kint a melegben kapálni. "Egyszóval én nem is akarok oda jutni." /8.b.leány 2./ Kényelmetlenség, fizikailag fájdalmas, kellemetlen érzéssel járónak találja 14 tanuló /11 közülük 5-6. osztályos/. A munka esztétikumára inkább a 8. osztályosok hivatkoznak. E munka problémái a következő válaszokkal is összefüggnek. Így a tanulók gondolkodásában, értékrendjében központi helyet foglal el és a különböző elemzéseinknél még vissza fogunk rá térni.

Az egyéb nem szívesen végzett munkák száma 20, és inkább a lányok hivatkozásánál található. Közülük legtöbbször a boltba menéstől huzódnak. Indokuk: sokan vannak és a felnőttek előbük állanak a kiszolgálásnál, illetve a vásárolt áru kifizetésénél. Vagy félelem este az utcán, ami nem is indokolatlan az utóbbi hónapok eseményeit tekintve. /Garázdálkodó banda/ A szórványos válaszok érdekesek.

Az alábbi válasz önállósági törekvést tükröz: "Én mindent szeretek, csak azt nem, amikor én akarok valamit elvégezni és beleszólnak."

/7.b.leány 11./ A felismert szükségszerűségtől elszakítva és csak a szabadság hétköznapi értelemben vett formai oldalára utal a következő válasz: "Nem szívesen végzem azt a munkát, amit énnekem más parancsol, vagy mond. Azért, mert a más munkáját nem nagyon szeretem végezni." /8.a.fiu 6./

A nem szívesen végzett munka motivumai gyakoriságuk szerint:

Nem válaszol, vagy a kérdést elutasítja	18,3 %
Fárasztónak, nehéznek találja	15,1 %
Időjárásra /hideg, meleg/ hivatkozik	10,- %

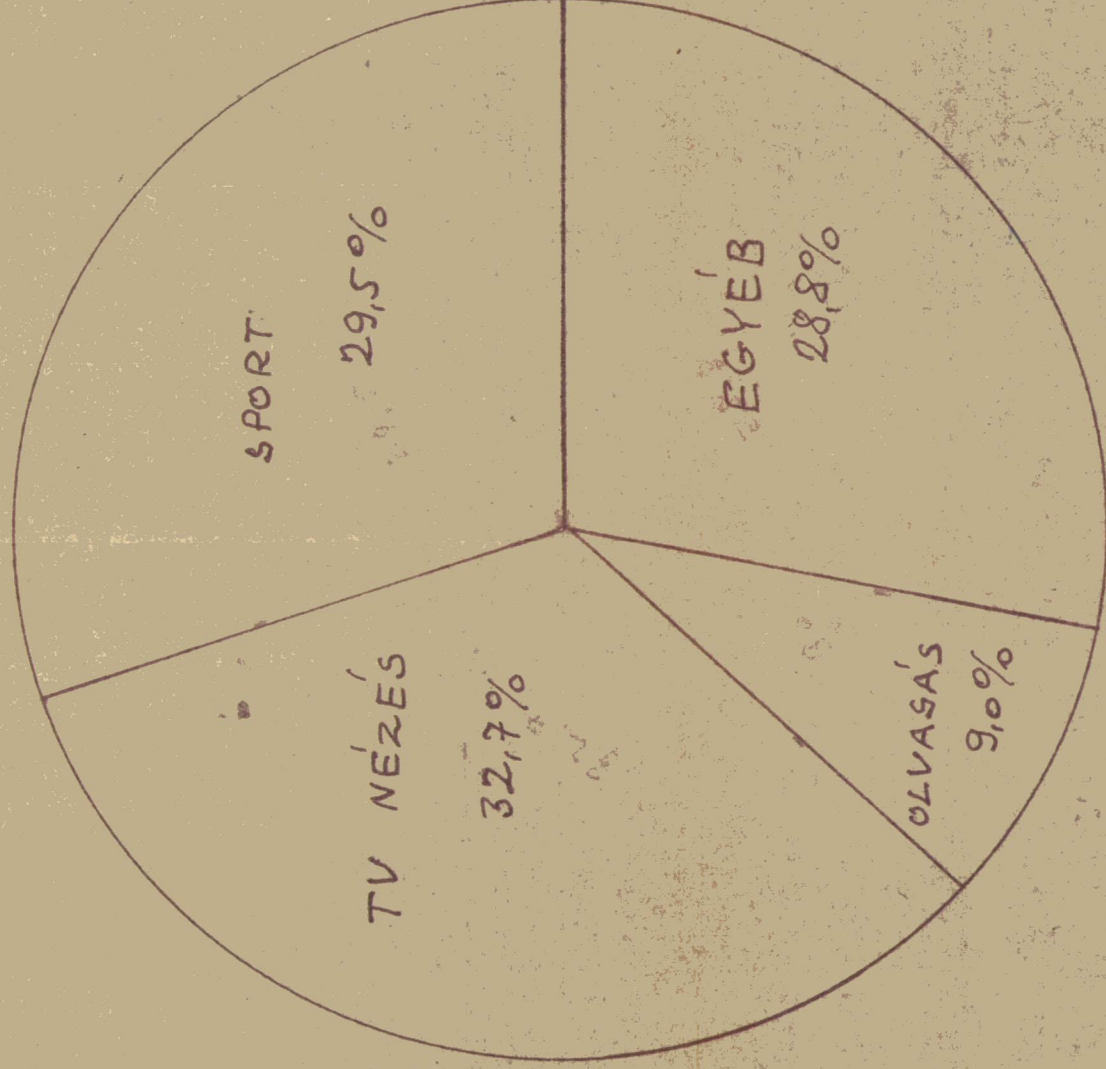
Esztétikai szempontból	8,3 %
Kényelmetlenség miatt	7,6 %
Hozzá nem értés miatt	7,2 %
Unalmasnak, egyhangúnak tartja	5,4 %
Hosszadalmasnak	3,6 %.

Az elmondottakból következtethető:

- a tanulók elutasítása elsősorban a menőgazdasággal kapcsolatos munkákat, ezen belül a tsz-ekben végzett munkát, elsősorban mint leendő pályát utasítják el,
- az elutasítás ^{zömme} elsősorban már az 5-6. osztályoknál található,
- az indokok egy része még valóban helytálló /fizikai fáradtság/, de a gépesítéssel a jövőben csökkenni fog,
- a szülők, a környezet véleményét átveszik,
- jelentősek az esztétikai indokok és ez figyelmeztet arra, hogy nem elég pl. csak a korszerű istálló, ha nincs hozzá fürdő,
- a csak részmunkák végzése, ami a gyermekek alkotó képzeletének kielégítésére nem nyújt lehetőséget, nem vonzó.

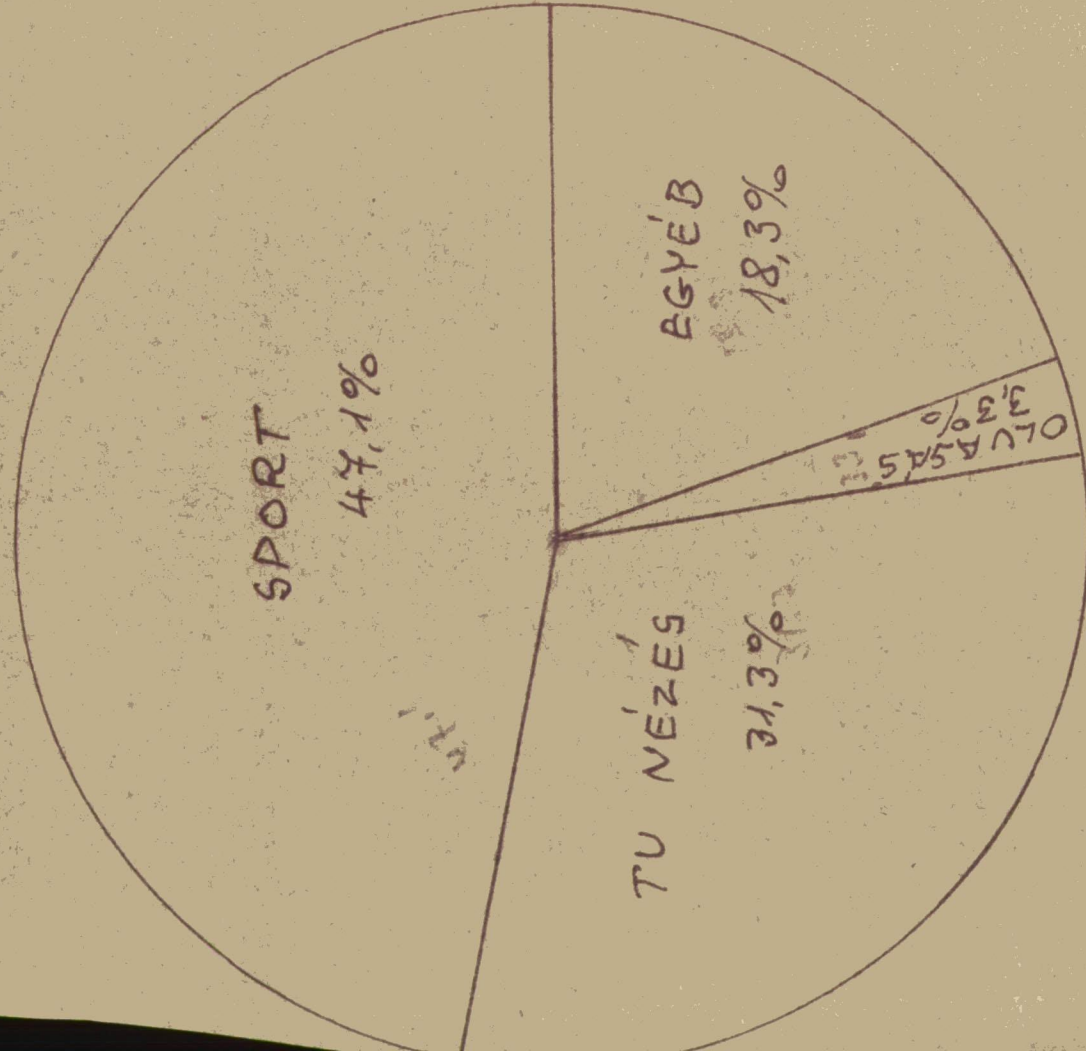
A TANULÓK SZÓRAKOZÁSA

FIÚ ÉS LEÁNY ÖSSZESEN

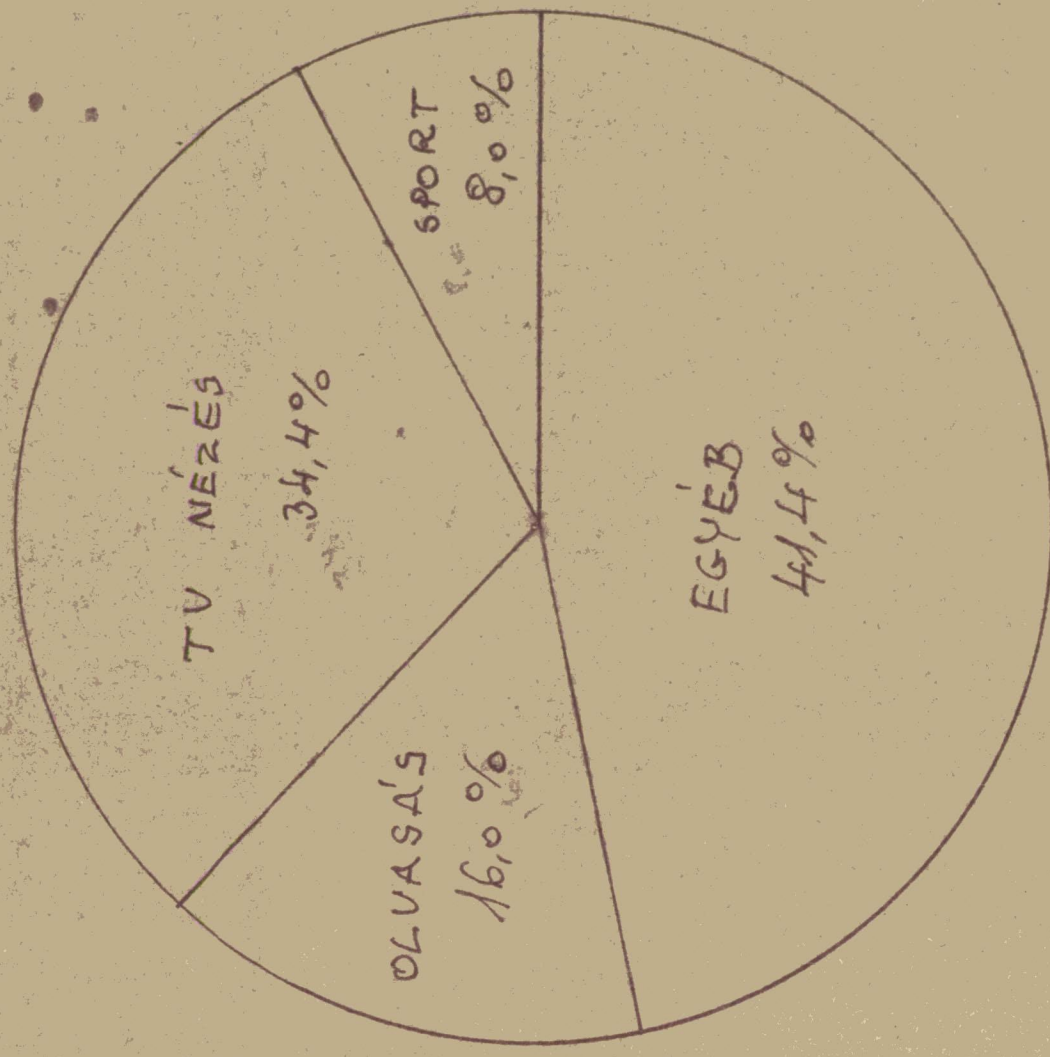
VÁLASZOLT 278 TANULÓ

FIÚK

VÁLASZOLT 153 TANULÓ

LEÁNYOK

VÁLASZOLT 125 TANULÓ

3. A tanulók szórakozása, játéka

"A játék az élet egyik legérdekesebb jelensége, látszólag haszontalan, de mégis szükséges tevékenység. Mint életjelenség a játék akaratlanul elbűvöli és vonzza az embert, a tudomány számára viszont igen komoly és nehéz problémát jelent" - mondja Rubinstein /I.m.II.kötet 909 old./

Meghatározása szerint: "... a játék olyan tevékenység, amelyben megoldódik az ellentmondás a gyermek szükségleteinek és igényeinek gyors növekedése - amelyek tevékenységének motivációit meghatározzák - és operatív lehetőségeinek korlátozottsága között. A játék módot nyújt rá, hogy a gyermek szükségleteit és igényeit lehetőségeinek korlátain belül kielégítse". /I.m.II.kötet 914 old./

Igy érthető is, amíg a kedvelt szórakozására vonatkozóan minden tanuló értékelhető választ adott, addig a "miért"-re csupán 32 % válaszolt /ezek zöme is általánosságban/, hiszen a motívumok mibenléte nem is lehet előttük tudatos és szerepük regulátorként legfeljebb akkor játszhat szerepet, ha a játék és a kötelesség között kell dönteniük, vagy egyéni indítékaikat a közösség határozatának kell alávetniük /"Mit játszunk?"/, vagy ez ellen érvényesíteniük.

Igy e rész tárgyalásánál a motívumokkal lényegesen kisebb mértékben foglalkozunk és csak a gyakoribb, a nemek között közös, nagyobb számban előforduló szórakozási, játszási területeknél elemezzük.

/ 14.sz. melléklet /

A fiúk játékában, szórakozásában a társakat és mozgást igénylő sport áll az első helyen /47,06 %/. Ezen belül pedig a futball /30,7 %/. A lehetőségük is ezt a sportágat teszi részükre leginkább gyakorolhatóvá. Érdeklődésük iránta, ha kis mértékben is, 5-8. osztályig esőken. Motivumait tekintve néhány tanuló a leendő életpályára való felkészülést látja benne /2/, testét edzi, szervezetét ellenállóvá kívánja tenni /4/, a drukkolás /esetleg a kedvenc csapatnak /4/ és a sikerélmény /2/. Tulnyomó többségüknél a cél és motivum azonos, tehát nem a hasznosságban keresendők. A televízió évről-évre jelentősebb helyet foglal el elterjedése arányában szórakozásunkban /31,3 %/. Érdeklődésüket elsősorban a kaland-filmek ragadják meg /10,9 %/, majd az ismeretterjesztő filmek, így a "Tenger enciklopédiája" c. sorozat a pályaprestízs és pályairányulás vonatkozásában is érezteti hatását. Ugyanez vonatkozik a táncdal-fesztiválokra is. Az elsősorban gyermekek részére sugárzott műsorra két gyermek hivatkozik /esti mese, Bell és Sebastian/, az Uttörő Híradóra egy sem. Jelentősek még: a mozi és a zene. Ez utóbbinál figyelemre méltó tényező az uttörő zenekar, amelyben való eredményes szereplés pályairányulásul is szolgál. Sajnos, az olvasás csupán 3,3 %-ban szerepel, az is a 7-8. osztályosoknál.

A lányoknál a sport szeretete kisebb mérvű és korcsoporton belül is inkább az 5-6. osztályos tanulóknál gyakoribb. Kiugró a tv nézés, mint kedvelt szórakozás /34,4 %/. Motivumai hasonlóak a fiukéhoz. "legkedvesebb szórakozásom a televízió, mert abból régi és

új dolgokat tudok meg, és ha őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy szeretem a táncdalt". /6.a.leány 13./ Az olvasás szerepe már lényegesebb náluk /16 %/ és mint az ismeretek forrása, a valóság mélyebb megismerésének szándéka is felmerül némánál. "Legkedvesebb szórakozásom a könyv. Sok olyan problémájuk van a főszereplőknek, mint az életben. A könyvben megoldódik a probléma is majdnem úgy, mint az életben. Könyvből ismerem meg őseim életét. Az olvasás kellemes és hasznos szórakozás". /6.b.leány 15./ Vagy: "Legkedvesebb szórakozásom az olvasás, de azért túlzásba nem viszem. Olvasni azért szeretek, mert megismerteti velem az életet és nevel, sokat tanulok belőle." /8.a.leány 6./ Náluk a tánczene hallgatás igen jelentős /12,6 %/ és mint életpálya is vonzó. Egyéb szórakozásaik szintén aktív tevékenységre és társas együttlétre utalnak.

Az audiovizuális eszközök által nyújtotta szórakozás, tanulás tömeges terjedése, hatása az oktató-nevelőmunkával kapcsolatban is felvet több problémát. Ezek közül az egyik az ellentmondás, hogy tanulóink életében betöltött és egyre fokozódó szerepe ellenére sem kapnak gyermekeink alapvető ismereteket a képi megfogalmazások terén. Természetesen filmesztétikai szakkörök már a középiskolákon kívül néhány általános iskolában is működnek. A működésükhöz szükséges feltételek azonban nem biztosítottak. Hangosvetítő a legtöbb iskolánál megtalálható ugyan, de hiányoznak olyan szemléltetésre alkalmas kisfilmek, esetleg filmrészletek, amelyek segítségével egy-egy képi megfogalmazás tartalmát közelebb lehetne vinni a

gyermekhez, és amennyiben ez szükséges, megismételhető legyen. Nem vitatjuk most azt, hogy helyesebb-e, ha gyermekeink lényegesen több filmet néznek meg, mint ahány könyvet olvasnak. A tények viszont arra utalnak, hogy szükséges tanulóinkat bizonyos szintű filmesztétikai ismeretekkel felvértesni.

A játékok és szórakozás összegenve:

- nemüknek és koruknak megfelelő,
- társas együttlétet kíván,
- a tv nézés szerepe erősödik, hatása kétirányú
 - a./ a valóság mélyebb megismerését szolgálja,
 - b./ ugyanakkor eltávozás is a valóságtól, elsősorban a kalandos filmek következtében,
- az olvasás iránti érdeklődés a fiuknál kevés és érdeklődésük fokozása szükséges.

4. A tanuláshoz való viszony

Mint említettük, a tanulás helye a tevékenység körében van, a játék után következik, jellegét tekintve a munkához áll közelebb, mert: a gyermeknek feladatokat kell megoldania; leckét készít; fegyelmet kell tartania; kötelességre épül. Fő célja a jövőbeni munkatevékenységre való felkészülés. Fő eszköze az emberiség megelőző munkája általánosított eredményei elsajátítása. Az oktatás folyamán valósul meg. Lényegét tekintve kétoldali folyamat, egyrészt ismeretközlés, másrészt az ismeretek elsajátítása. A folyamat két oldala nem szembeállítható. A tanulás tágabb értelemben ismeretek gyarapítása, újabb tevékenységet tesz lehetővé, a személyiség megnyilvánulási lehetőségeit bővíti. Szűkebb értelemben olyan folyamat, amely az új tananyag elsődleges megismerésével kezdődik és azonnal végződik, hogy az anyag a tanuló sajátja lesz. Így tehát a tanuló érti, meg is tudja magyarázni, össze tudja kapcsolni ismereteivel, alkalmazni tudja. /dr. Radnai B.: Neveléslélektan c. jegyzete alapján./

A tanulás-tanítás köréből néhány problémát fogunk kiragadni:

- tanulás mint otthoni munka Apátfalván,
- az ellenőrzés és arányos megterhelés szerepe a készségek kialakításában,
- a tanulás motivumai.

Az első problémára Sánta Valéria vizsgálata alapján adunk választ.

"Évek óta tapasztalható, hogy a nálunk kitűnő, vagy jeles tanulók

a középiskolákban közepes eredményt érnek el. Az ipari tanulók közül pedig a gyengébbek, akik fölünk 2-3-as osztállyal mennek el, ott sorra megbuknak. Vajon hol keresendő ennek az oka? Nagyon nagy a középfokú oktatási követelmény, tanulóink tudásszintje alacsony, vagy nem tudnak tanulni gyerekeink? Most ez utóbbira próbálok válaszolni. Való igaz, hogy a gyereket meg kell tanítani tanulni. Ez a probléma különösen a felső tagozatban lép fel, ahol megszaporodnak a könyvből tanulandó tárgyak: történelem, földrajz, élővilág. Mindig, amikor 5. osztályban kezdek tanítani, s az első órák ismételésekkel telnek el, s a módszer rendszerint beszélgető, elégedetten állapítom meg, hogy a gyerekek aktívak, sokat tudnak, legalább is a kérdésekre tudnak válaszolni. Néhány hét múlva azonban, amikor az új tárgyakból önálló feleltetésre kerül sor, kiderül, hogy folyamatosan csak néhányan, az ötös tanulók tudnak beszélni. Kérdésekre válaszolnak, de összefüggően nem tudják elmondani az anyagot. Fokozott mértékben tapasztaltam ezt az idén. Most ugyanis is egy ugynevezett "rossz osztályt" kaptam. A 38-as létszámból 26 fiú van és 12 leány. Sok gyenge tanuló és kevés jó tanuló van közöttük. Mivel a leányok kisebbségben vannak, a fiúk pedig elég nagyhangúak, ez magatartásukban is megnyilvánul. A leányok félénkek, bátortalanok és főleg nem mernek beszélni. Előfordult, hogy olyan kisleány, akinek magyar nyelvi és irodalmi írásbeli munkája 4-est, 5-öst érdemel, történelemből elégtelenre felelt, mert meg sem tudott szólalni. Ugyanez a leány most félévkor élővilágból meg is bukott. A szaktanár közlése szerint többszöri felszólításra sem tudott beszélni. És ilyen van az osztályban 4-5. Mi lehet ennek

az oka? Nyilván bizonyos adottságok, gátlások is közreműködnek. De az is lehet, hogy nem gyakorolják az önálló, folyamatos beszédet.

Minden évben, valamennyi osztályban néhány órát - ahol lehet, több osztályfőnöki órát -^x rászánok, hogy a tanulás módjáról beszélgesünk a tanulókkal. Először is mindig kiderül, hogy a legtöbben csak az írásbeli munkát értik házi feladatnak. Tehát elsősorban a tanulást, mint munkát, mégpedig szellemi munkát kell tudatosítani. Azután azt, hogy mikor a legeredményesebb, milyen időben, milyen helyen, milyen körülmények között, stb. A szöveg felbontását részekre, a lényeg megértését, elmondását, majd nagyobb egységek, végül az egész anyag összefüggő elmondását, rögzítését, többszörre ismétlését. Ezt azután gyakoroljuk is, amikor rájönnek, hogy ilyen módon valóban rövid idő alatt lehet az ismeretanyagot megérteni és megjegyezni. Ezután az önellenőrzés következik, tehát mondják is el, mert valamit megérteni és ugyanest szépen, értelmesen elmondani nem ugyanaz. Ehhez gyakorlás kell. Utána rendszerint egy-két alkalommal sokan szeretnének felelni az órán mert ugymond, jól megtanulták a leckét. És van is eredmény. Csak sajnos, ^x nem tartós. Később ellanyhul az igyekezet, mert még nem vált szokássá a tanulás. Az osztályfőnök sok más probléma miatt nem tud állandóan ezzel foglalkozni, az otthoni körülmények pedig a legtöbb helyen nem segítik elő a rendszeres, komoly tanulást. Természetesen az osztályfőnök mindent megtesz ennek megjavítása érdekében. A szülőkkel ugyanúgy megbeszéli a dolgot, ^{és} egy szülői értekezleten is megvitatják. Családlátogatáskor ellenőrzi hogyan, hol, mikor tanul a gyerek?

Sajnos, e téren nem jó tapasztalataim vannak. Azt nem lehet állítani, hogy a gyerekek nincs ideje a tanuláshoz. Hiszen, amióta a szülők tsz-ben dolgoznak, otthon nincs nagy gazdaság, jószágállomány, a gyerekek semmi dolga sincs."

/Sánta Valéria: Az otthoni tanulásról. Kézirat./

Felmérése szerint az általa vezetett 5. osztályban házi feladatát elvégzi:

állandóan és minőségileg jól	11 tanuló
állandóan, de minőségileg kifogásolhatóan	15 tanuló
rendetlenül	12 tanuló.

Az általa feltett "Megnézik-e odahaza a házi feladatodat?" kérdésre:

igennel felelt	35 tanuló
nemmel "	3 tanuló.

A két adat összevetése alapján megállapítható, hogy ezek az ellenőrzések túlnyomó többségükben mennyiségi ellenőrzést jelentenek.

Az 1966/67. tanév végén megvizsgáltuk, milyen problémák adódnak a helyesírási készség fejlődése terén a 4. és 5. osztályok közötti átmenettel kapcsolatban. Ezt szükségessé tette az a közzismert tény, hogy az 5. osztály buktató jellege még mindig fennáll. A vizsgálat nem tért ki a probléma egészére. Vizsgáltuk:

- 1./ Az adott időszakban hány százalék a hibásan leírt szó a
 4. és 5. osztályos tanulóknál,
 - a./ az iskolai füzetben, amikor a tanulók lényegében másolják a szöveget a tábláról,
 - b./ a házi füzetben.

2./ Hogyan függ össze a nevelők ellenőrző munkája a tanulók írásbeli munkájával, a hibák számával, hol végeznek nevelőink felesleges munkát és hol kell munkájukat mennyiségileg és minőségileg fokozni?

3./ Milyen eltérés tapasztalható az írásbeliség mennyisége tekintetében a 4. és 5. osztályok között?

4./ A mikroelemzés mennyiben alkalmas egyes osztályokban, iskolákban folyó munka eredményének összehasonlítására?

A vizsgálat kiterjedt a 4. osztályokban 79 tanuló 2381 írásbeli munkájára, az 5. osztályban 94 tanuló 3775 munkájára. Egy munkának vettük a tanuló tevékenységének azt a mennyiségét, amit egy tanítási órán végzett, vagy amennyi írásbeliséget otthon elvégzett a következő órára az adott tárgyból.

A kiválasztás a következőképpen történt: minden osztályból összeszedtünk 3-3 füzetet azoktól a tanulóktól, akik a tárgyból félévkor 5, 4, 3, 2, 1 osztályzatot értek el. Így legfeljebb 15 füzetet vizsgáltunk osztályonként és tantárgyanként. Amennyiben nem volt az adott érdemjegynek megfelelően 3 tanuló, úgy azt a következő magasabb osztályzatot nyert tanulók füzetéből szedtük össze. Pl. csak egy elégtelen volt az osztályban, akkor az elégségesek közül ötöt szedtünk be. Így a 4. osztályban 90, az 5. osztályban 105 füzetet kellett volna megvizsgálnunk. A vizsgált füzetek száma azonban kevesebb, mert előfordult, hogy a kiválasztott tanuló a füzetét otthon hagyta, vagy új füzetet kezdett. Az egyik közösségben meg csupán 11 negyedikes tanuló volt. Helyesírási szempontból nem vettük külön a Tanterv által már megkívánt követelményeket, mert

Az ellenőrzés és az arányos terhelé szerepe a helyesírási készség alakulására

4. osztályok

Vizsgált Tanuló száma	Község és írás	Tanulók munkájából				Kijav. közül a tan. is			Utolsó 50 szó az isk. m.				Utolsó 50 szó a házi m.				Legutolsó 5 isk. m.		Legutolsó 5 házi m.		Tanulók éremjegyei a vizsgált tantárgy ból				
		mun- kák össz.	neve- lő ki- javít tott	neve- lő lát- tamoz zott	neve- nem jav.	Kija- vi- tott	Készben javi- tott	nem ja- vitott	sza- vak száma	hibák száma	nev. kija- vitott	tan.ki- javít tott	sza- vak száma	hibák száma	nev. kija- vitott	tan.ki- javít tott	munk. sz. sz.	sz. sz.	munk. sz. sz.	sz. sz.	5	4	3	2	1
12	Magyarcsanak körny. ism. A.	519	6	44	469	-	-	6	600	159							60	1266			3	3	3	2	1
13	Magyarcsanak nyelvtan A.	378	-	26	352	-	-	-	620	278			223	118			62	1437	23	1223	4	5	4		
15	Apátfalva B. olvasás	331	331	-	-	250	33	48	750	163	166	122	721	80	58	18	72	1505	67	1299	3	3	3	3	3
15	Apátfalva B. nyelvtan	379	352	8	19	324	5	23	638	24	39	4	750	45	30	3	59	1997	75	1160	3	3	6	3	
11	Kövegy C. írás	318	311	-	7	158	3	149	550	97	61	15	550	69	28	2	55	1684	55	1689	1	4	5	1	
13	Kiszombor D. nyelvtan	456	72	132	252	35	6	31	650	212	1	2	613	126	23	8	62	2370	64	1033	3	3	3	3	1
79	%	2381 100	1072 45,-	210 8,8	1099 46,2	768 32,-	47 2,-	257 11,-	3808 100	933 24,-	237 6,-	143 4,-	2857 100	438 15,-	199 5,-	39 1,-	370 Egy mun- kára esik	8259 25	284 Egy mun- kára esik	5412 49,-	17	31	24	12	5
5. osztályok																									
15	Apátfalva B. földrajz	690	2	-	688	1	-	1	750	257							75	1044			3	3	3	3	3
15	Apátfalva B. irodalom	747	47	6	694	43		4	750	218			700	528	1		67	1507	59	13932	3	3	4	4	1
11	Földvár E. irodalom	875	264	32	579	74	81	109	550	141			550	123	26	12	55	1104	53	1860	3	3	3	2	-
11	Apátfalva B. történelem	282	-	-	282	-	-	-	519	144			-				53	718			3	2	3	2	1
15	Apátfalva B. irodalom	651	27	11	613	9		18	750	239			750	301			75	2172	74	1343	3	3	3	5	1
13	Magyarcsanak nyelvtan A.	303	21	24	257	1	1	19	650	289	3		536	229	8		59	1859	52	900	3	3	2	5	-
14	Magyarcsanak történelem A.	228	3	38	187			3	700	370	1						70	2371			3	3	2	5	4
94	%	3775 100	364 9,6	111 2,9	3300 87,5	128 3,4	82 2,1	154 4,1	4669 100	1658 35,8	4	0,1	2536 100	911 35,9	35 1,4	12 0,5	454 Egy mun- kára esik	10775 23,7	238 Egy mun- kára esik	11035 46,3	21	20	20	26	7

a figyellem, illetve figyelmetlenség hatását vizsgáltuk, ami az iskolai munkáknál fontos volt, amikor is a tanulók lényegében a táblai vázlatot másolták.

Ellenőrzésként megvizsgáltuk a tanulók benti dolgozatfüzetébe írt utolsó fogalmazást is. Ezek száma kevesebb, mert itt minden ötödikes tanuló csak egyszer szerepelhetett, míg a füzetek vizsgálatakor a tanuló füzetét esetleg három tárgyból is megvizsgálhattuk.

A szavak száma esetében egy szónak számítottunk minden egyes szót, vagy számot, amit a helyesírási szabályok szerint egybe kell írni. E szempontból becsültuk a címet és a keltezést is. /Az "Utolsó 50 szó az iskolai munkában" e. részét a címmel^{nél} nem számítottuk be semmilyen szempontból, mert a földrajz és környezetismereti munkafüzetekben a cím nyomtatott./ Az egyes osztályokat sorsolás útján választottuk ki.)

A vizsgálat eredménye

/ 15.sz. melléklet/

A nevelők ellenőrző munkájának a megváltozása a legszembetűnőbb. A negyedik osztályokban az összes munkák 45 %-át kijavították a nevelők, addig az ötödik osztályban csupán 9,6 %-át. A láttatás a negyedik osztályban 8,3 %, az ötödikben 2,9 %. Így tehát a tanuló az ötödik osztályban felelőtlenül írhat. A minimális ellenőrzés semmiféle ösztönzést nem ad és nem is adhat a figyelmesebb, fele-

lösségteljesebb munkára. A javítás megoszlása is aránytalan. Az irodalom- és nyelvtan füzetek javítása mellett más tárgyak füzetekben csak elvétve találunk javításokat. Pedig a helyesírási készség kialakítása nem csupán a magyart tanító tanárok feladata. Sokat segíthetnek és kell is segíteniök a más tárgyakat tanító nevelőknek is. Pl. a földrajzi munkafüzetbe való bejegyzés pontosságára jó alkalom a földrajzi nevek írásának gyakorlata, elmélyítése. Az egyes nevelők eljárásában is nagy eltérés tapasztalható. Vannak olyan nevelők, akik nagy fáradtsággal a tanuló csaknem minden munkáját kijavítják, míg mások az egész év folyamán csupán néhány láttatására szűkítik az ellenőrző munkát. Az eredmény kézenfekvő. Pl. "B". iskolában az olvasás és nyelvtan füzeteknél a nevelő a munkát /710-ből 683-at/ 96,2 %-át kijavította és a kijavítottak közül a tanulók is kijavítottak teljesen 574 munkát. Ennek az eredménye megmutatkozott a hibaszázalékban is, az iskolai munkánál 13,5 %, a házi munkánál 8,5 %-át írták hibásan. "A" közösségben nyelvtanból a nevelő egyetlen javított ki /erre sajnos sem a felügyelő azervek, sem az igazgató nem tett észrevételt idejében/ hibaszázalék az iskolai munkánál 14,9 %, a házi munkánál 52,9 %. Hasonló helyzetet találunk a felső tagozatban is. "E" iskolában irodalomból a nevelő 30,2 %-át javította ki a tanulók munkájának, a hiba százaléka az iskolai munkánál 29 %, a házi munkánál 22,3 %. Ugyanebből a tárgyból "B" iskolánál a nevelő a munkák 6,3 %-át javította, hibaszázalék az iskolai munkánál 29 %, a házi munkánál 75,4 %. Eltérés mutatkozik egy nevelőnél is. U.a. a nevelő javítja és javíttatja ugyan az irodalom

és a nyelvtan füzetet, de már a történelem füzetet nem.

Méginkább nagyobb az eltérés, ha a füzeteket abból a szempontból vizsgáljuk, hogy az elkövetett hibákat mennyiben javították ki a tanulók. A felső tagozatban a munkák 3,4 %-át javítják ki esupán. Így tehát a nevelő a vizsgált munkákat tekintve hiába javított 154 munkát.

Igy tehát az alsós nevelők 304,

a felsős nevelők 236 füzetet lényegében hiába javítottak ki és nem túlság, ha erre azt mondjuk, "üres járat" volt.

Az indexek eredménye a következő:

	<u>4. oszt.</u>		<u>5. oszt.</u>	
	szám	%	szám	%
Utolsó 50 szó az iskolai munkában				
Szavak száma	3808	100	4669	100
Hibák száma	933	24	1658	35,8.

Nem jobb a helyzet a házi munkák terén sem:

Utolsó 50 szó a házi munkában	<u>4. oszt.</u>		<u>5. oszt.</u>	
	szám	%	szám	%
Szavak száma	2857	100	2536	100
Hibák száma	438	15	911	35,9.

A hiányos ellenőrzés - és mint később látni fogjuk az aránytalanul nagyobb terhelés miatt - az 5. osztályokban a tanulók nagyobb hibaszázalékkal dolgoznak, mint a 4. osztályokban. Megdöbbentő, hogy a tábláról való másolásnál is. /Itt feltételeztük, hogy a nevelő nem

követett el helyesírási hibát.)

A tevékenység tehát, ami nem jár tökéletesítéssel, káros is lehet, amennyiben a már megszerzett jártasságot esőkkenti. Az elmulasztott ellenőrzés nyomán fellépő érdektelenség fékezően hat a tanulókra.

A másik ok az aránytalan és az indokolatlanul fokozottabb terhelése a tanulóknak.

Szavak száma a legutolsó 5 iskolai munkában	szám	4. oszt.	szám	5. oszt.
		1 munkára eső szavak száma		1 munkára eső szavak száma
Munkák száma	370	-	454	-
Szavak száma	8259	25	10755	23,7

Az alsóban több az egy munkára eső szavak száma 1,3 szóval. Itt azonban maga az írás szorosabb kapcsolatban van az óra főrészével /írás óra, fogalmazás/, így több idő is áll a tanulók rendelkezésére. Az 5. osztályban viszont az írásmennyiség szinte "melléktermék"-ként jelentkezik, azaz vázlat. Sajnos kétoldalas vázlatot is találtunk történelemből, igaz, nem Apátfalván. Mint az eredmény igazolja, a felgyorsítás ilyen ütemét a tanulók nem bírják el.

A házi feladatoknál az aránytalanság még szembeötlőbb.

Szavak száma a legutolsó 5 házi munkában	szám	4. oszt.	szám	5. oszt.
		1 munkára jutó szavak száma		1 munkára jutó szavak száma
Munkák száma	284	-	238	-
Szavak száma	5412	19,-	11035	46,3

A hibák oka továbbá abban is rejlik, hogy a hirtelen felgyorsulást igénylő írástempó a tanulóknak nem ad lehetőséget - tehát nem neveljük rá őket -, hogy a leírt szavakat újra szemügyre véve megállapítsák, munkájuk hibás vagy hibátlan. Ez viszont az otthon elkészített munkák tanúsága szerint - ahol a gyermeknek már lenne ideje - az önellenőrzés elhagyásához vezet. A probléma nemcsak az oktatás, hanem a nevelés körébe is tartozik.

A fentiek igazolják, hogy a jobb eredmény elérése érdekében a 4. és 5. osztályokban tanító kartársaknak jobban együtt kell működni.

Igy:

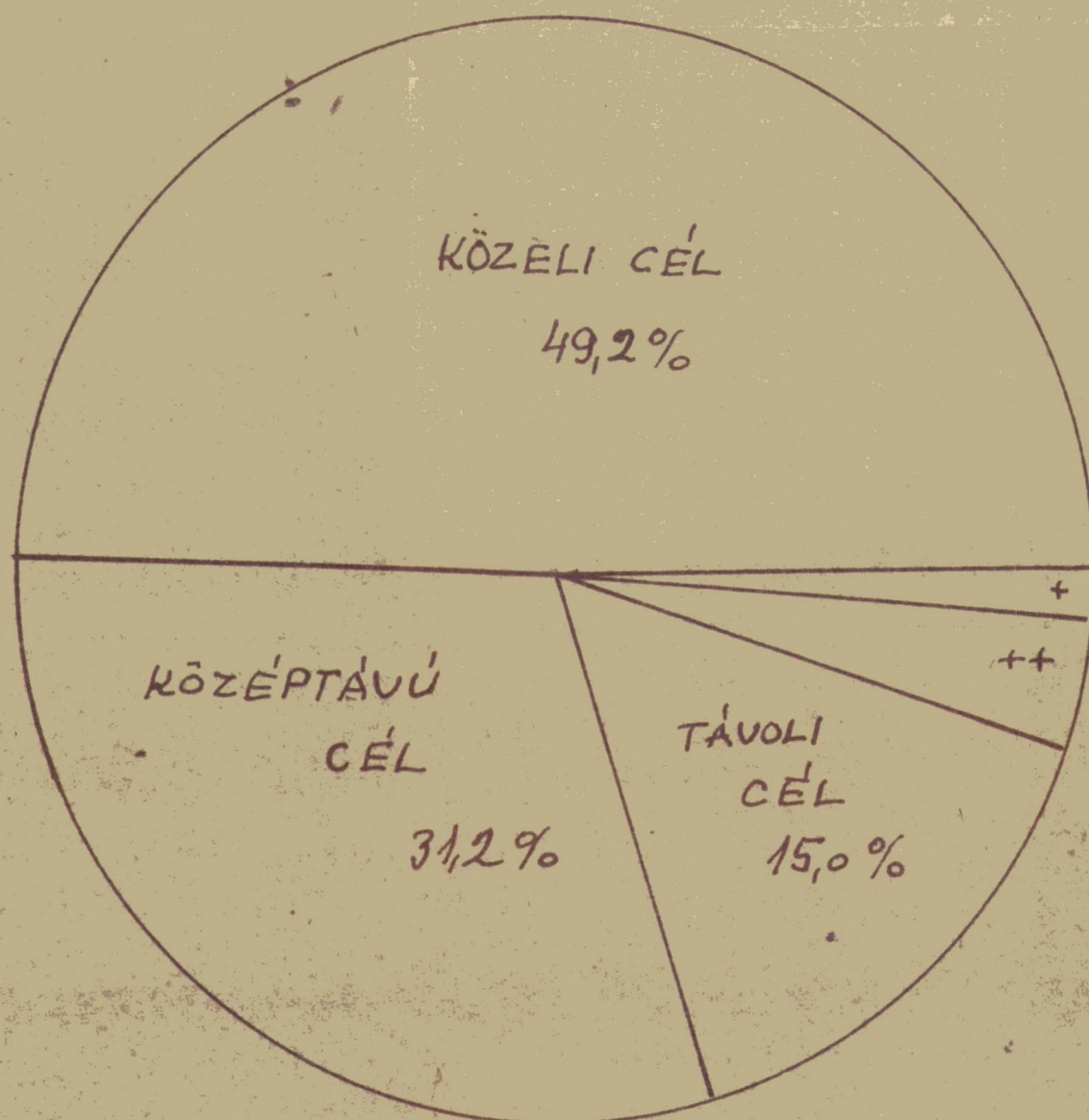
- az alsóban a tempót fokozni kell,
- a felsőben a tempót lassítani,
- az 5. osztály főnöke koordinálja a munkát és a magyar szakos kartárral együtt küzdjön a túltelherelés ellen,
- a készségek kialakítása nemcsak egy szaktanár, de az egész testület feladata,
- ellenőrzéssel oda kell hatni, hogy a tanuló felelőtlenül ne dolgozhassék, erősítve bennük az önellenőrzés igényét,
- a mechanikus, lefokozott gyakorló órákat hatékony és ténylegesen a gyakorlást szolgáló órákkal kell felváltani.

Természetesen a helyesírási készség romlása nem abszolút. Megvizsgáltuk a tanulók benti dolgozatfüzetét, amellyel kapcsolatban tudták, hogy a nevelő ellenőrizni fogja és itt jobb eredményt találtunk.

MIÉRT IGYEKSZEL JÓL TANULNI?

TÁVLATOK SZERINT

FIÚ ÉS LEÁNY ÖSSZESEN

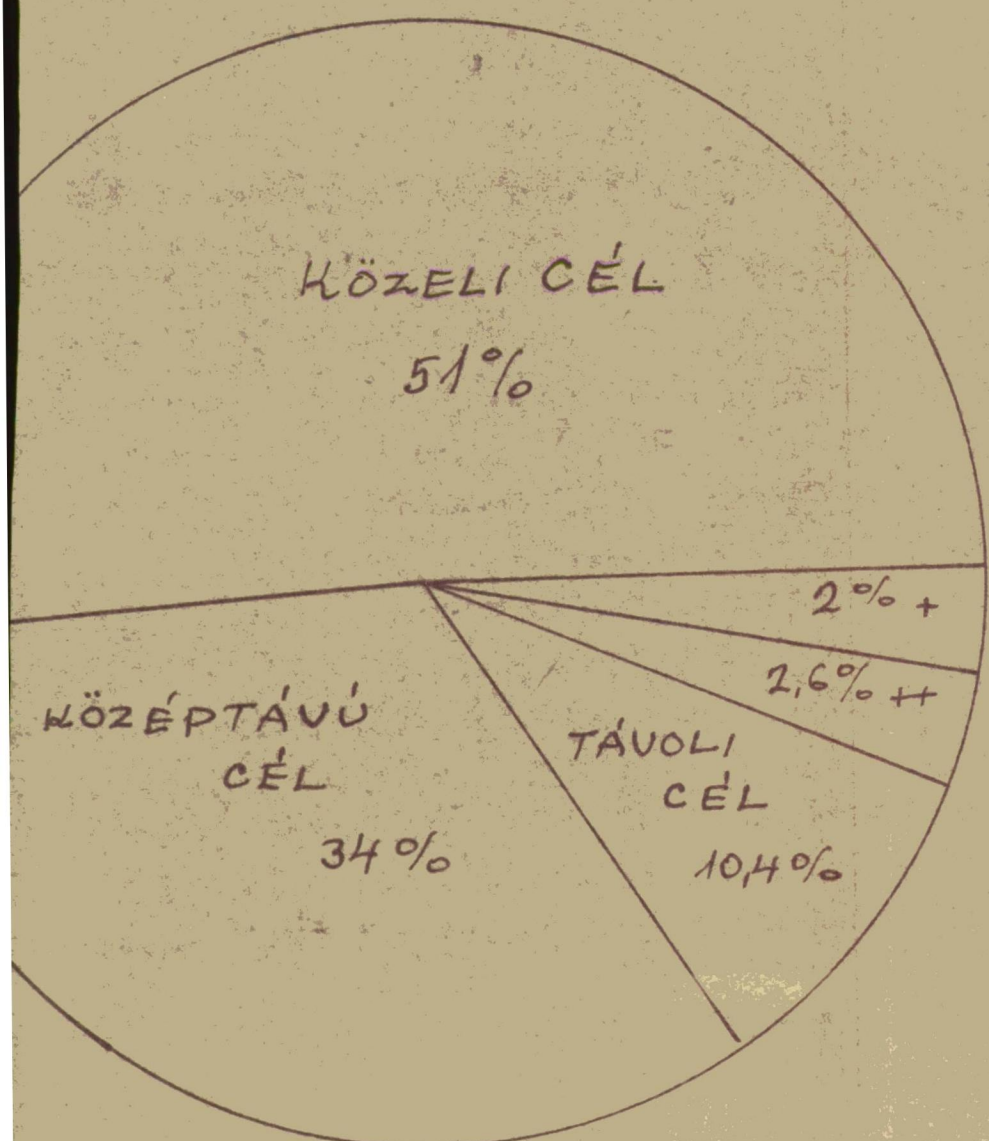

+ NEM ÉRTÉKELHETŐ 1,1%

++ TÁVLAT NEM TŰNIK KI A VÁLASZOKBÓL 3,5%

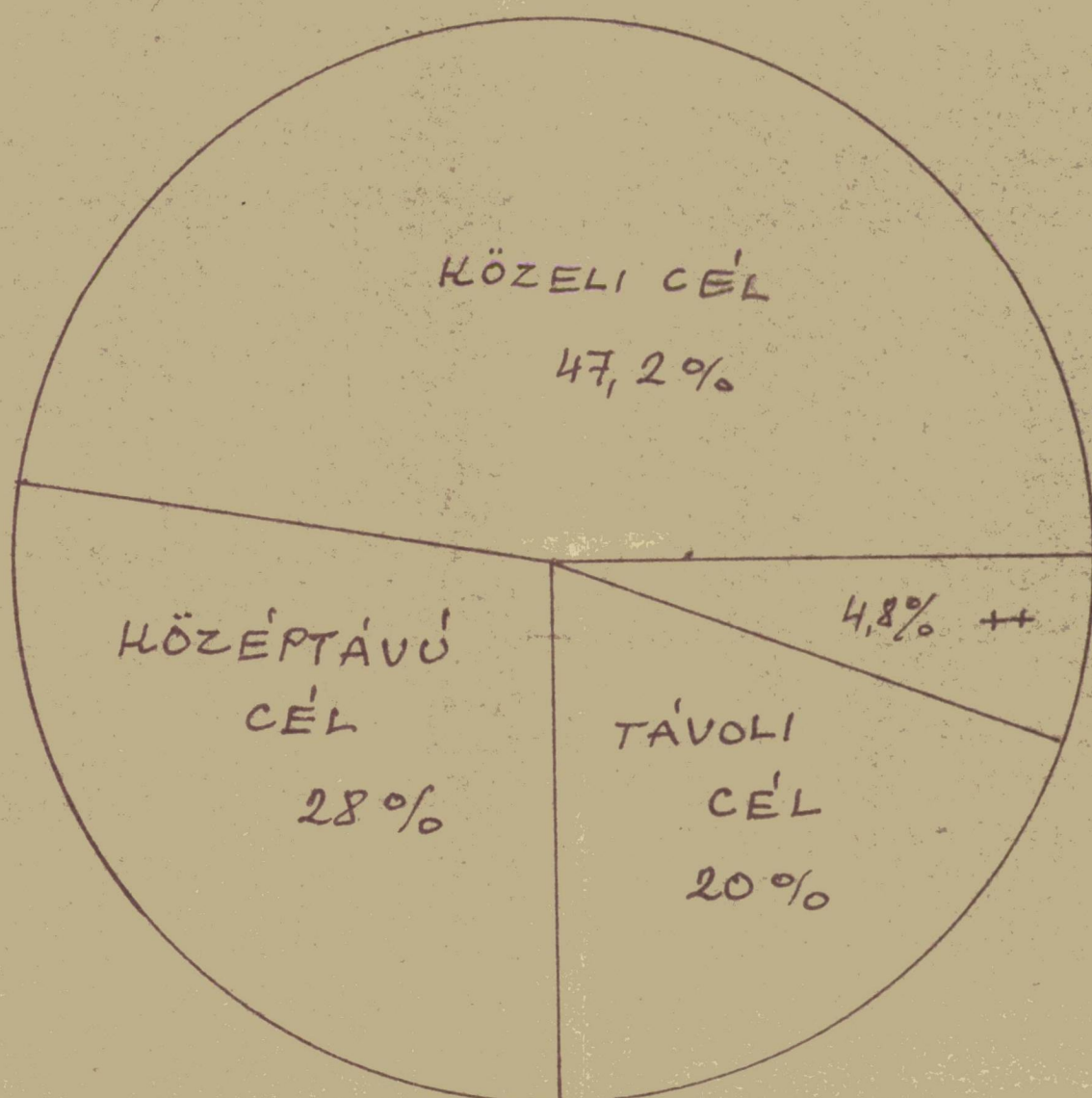
VÁLASZOLT ÖSSZESEN 278 TANULÓ

FIÚK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 153 TANULÓ

LEÁNYOK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 125 TANULÓ

Az elmondottak nem jelentik azt, hogy követelményként támasszuk a tanulók minden munkájának a kijavítását és kijavíttatását. Erre a jelenlegi óraszámok és az osztályok létszámai lehetőséget nem is nyújtanak. De az ellenőrzés legyen rendszeres és kerüljük el a munkánkban a felesleges "üresjáratokat". És amint látjuk, az osztályzatok szerinti bontásnál pont a leggyengébbek kapják a legkevesebb ellenőrzést. /A vizsgálat az MM.5.számú módszertani körlevele megjelenése előtt készült./

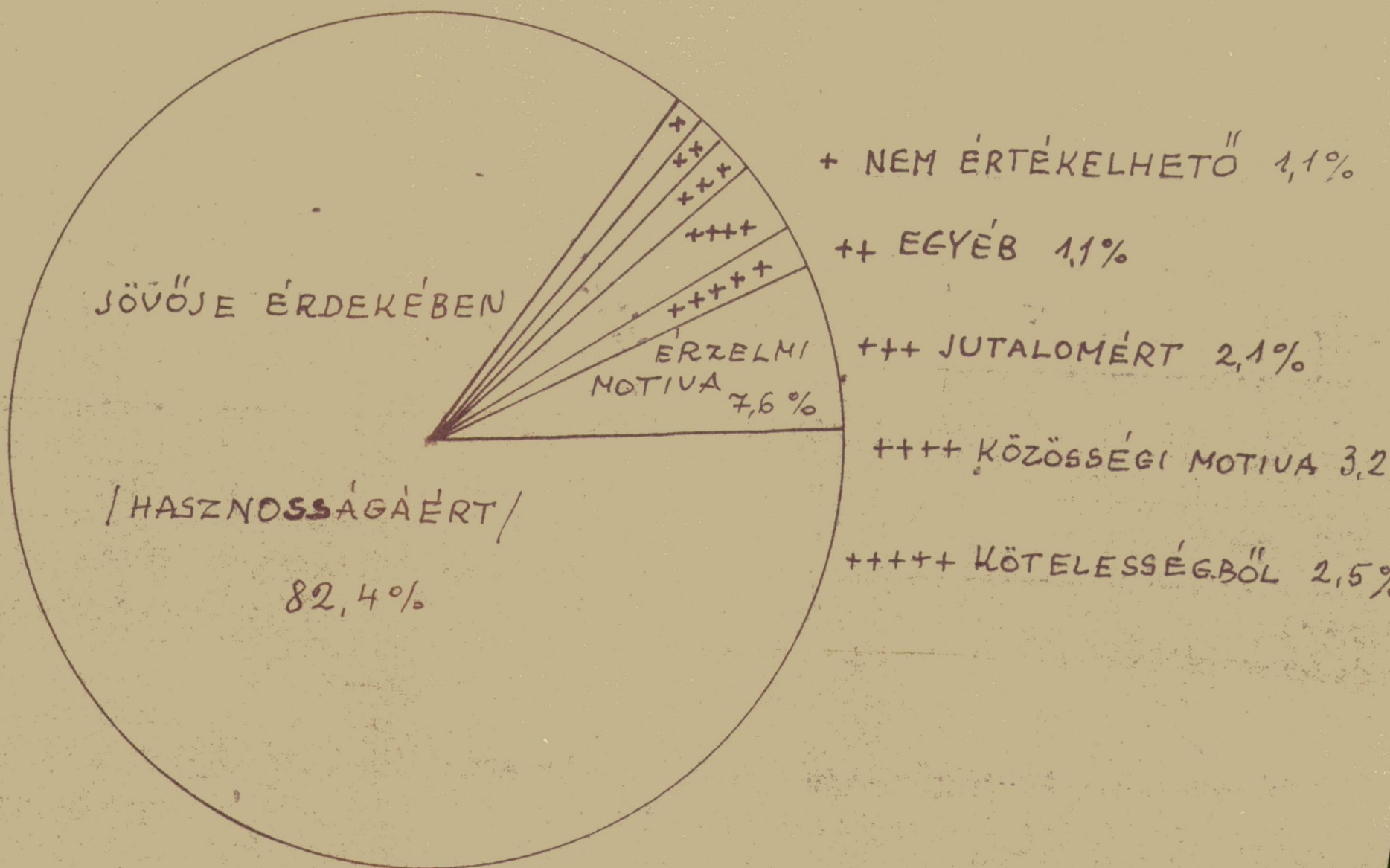
A tanulásra serkentő motivumokat először távlatok szerint vizsgáltuk a célhoz viszonyítva. /Közeli célnak vettük az általános iskola sikeres befejezésére irányulókat, az általános iskolával összefüggőket, pl. jó bizonyítvány és a középiskolai felvételig terjedő célokat. Középtávú célnak egy szakma elsajátítását. Távoli célnak oly ismeretek, tulajdonságok megszerzésére irányulókat, amelyek egész életük munkássága alatt befolyásolják tevékenységüket.

/16.sz. melléklet./

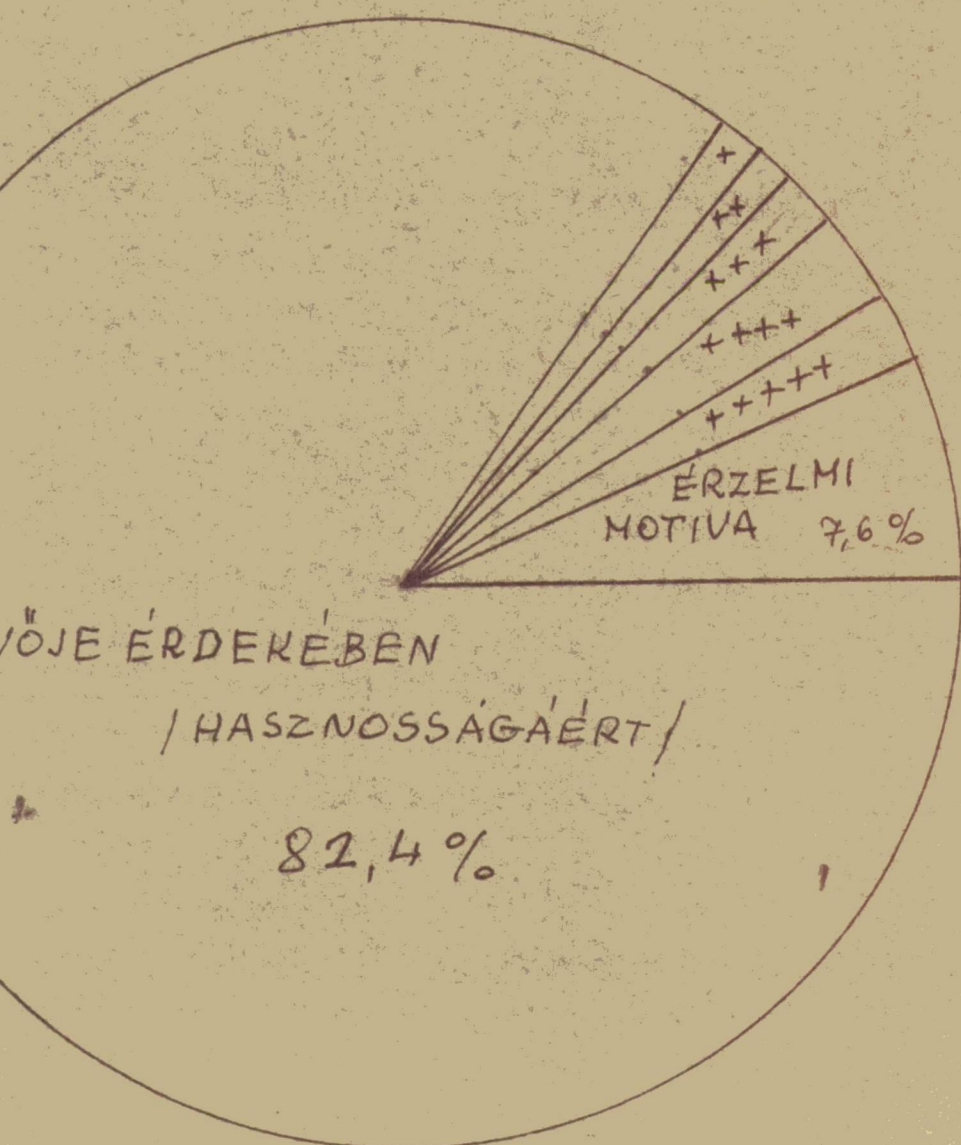
Távlat szerint	Fiúk %	Leányok %	Összesen %
Közeli cél	51,-	47,2	49,2
Középtávú cél	34,-	28,-	31,2
Távoli cél	10,4	20,-	15,-
Távlat a válaszból nem tűnik ki	2,6	4,8	3,5
Nem értékelhető	2,-	-	1,1

Koresoportok szerint a közeli célok az 5. osztálytól esőkennek a

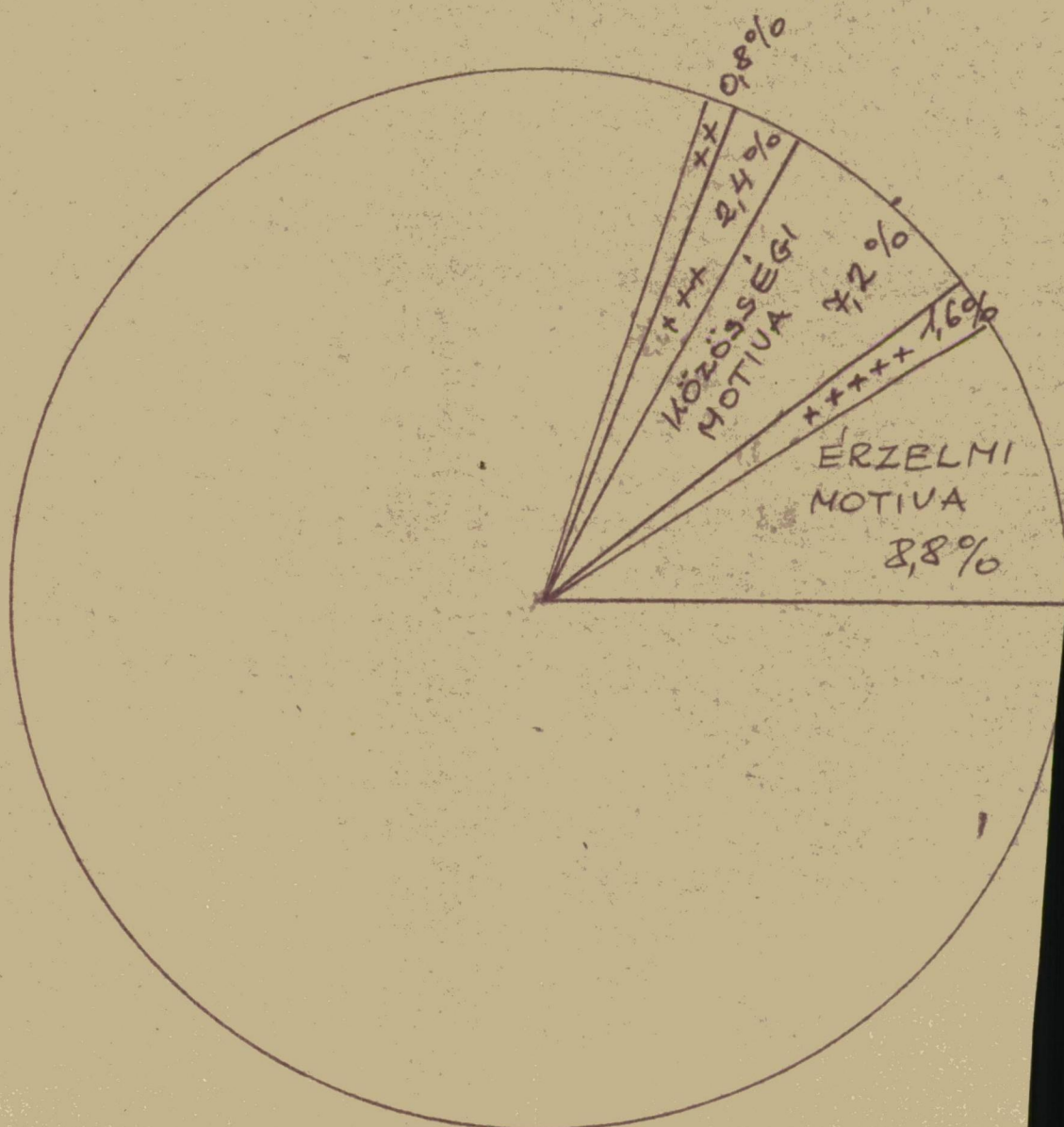
MIÉRT IGYEKSZEL JÓL TANULNI? MOTIVUMOK SZERINT

FIÚK

LEÁNYOK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 153 TANULÓ

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 125 TANULÓ

8. osztályig /45-29/. A középtávu céloknál lényegesebb változás nem mutatkozik. Növekszik a 8. osztály felé haladva a távoli célok szerepe. Nemenként eltérés elsősorban a középtávu céloknál van a fiúk javára /fiúk 34 %, a lányok 28 %/. Ez az eltérés azután a távoli céloknál egyenlítődik ki /fiúk 10,4 %, a lányoknál 20 %/. Sajnos nem áll rendelkezésünkre e tekintetben megfelelő adat az összehasonlításra, így dönteni nem lehet, hogy a célok távlati rendszere, annak fejlődése megfelelő ütemű-e. A távlatok a válaszokban gyakran keresztezik egymást.

Pl. "Azért, hogy: 1./ Felsőbb iskolába jussak.

2./ Elérjem céloim, foglalkozásom.

3./ Ne legyek buta, neveletlen." /7.b.lány 17./

Rubinstein a tanulás motivumait négy nagy csoportra osztja:

1./ Közvetlen érdeklődés a tantárgy, az általa tükrözött valóság iránt.

2./ A tantárgy által megkívánt szellemi tevékenység jellege iránt.

3./ Hajlamaik váltják ki, erősítik meg.

4./ Közvetett érdeklődés váltja ki /hasznosság, jövője érdeke/.

A válaszok többsége vizsgálatunknál az utóbbira utal. Így a motivumok feloszlását az alábbiak szerint tettük meg:

1./ Jövője érdekében /hasznosság/

2./ Érzelmi motivumok

3./ Kötelességből

4./ Jutalomért

5./ Egyéb

6./ /Külső kényszerrel egy tanuló sem indokolt./

/17.sz. melléklet/

A motívumok ez esetben eltérnek a többiektől. Míg a más kérdésre adott válaszoknál a munka öröme, szépsége, az általa történő önmegvalósítás nagy mértékben szerepelnek, addig itt a motívumok a tevékenység egyik eredményére tevődnek át. Legtöbb esetben nem egy motívumot említettek. Az értelmi, érzelmi és akaratú indítékek színezik egymást. Pl. "... azért /igyekszem jól tanulni/, hogy édesanyjának örömet okozzak, az osztály átlagát is javítom, és pályámon boldoguljak /tanárnő szeretne lenni - P.J./". /7.b. leány 14./

Fontosságát, társadalmilag szükséges voltát azok a tanulók is elismerik, akik gyenge tanulmányi eredményükön változtatni nem tudnak és esetleg a felismerés tanulmányi munkájukra ösztönzőleg nem hat, így a motívum, mint regulátor, nem játszik szerepet. "Én azért akarok asztalos lenni, mert nagyon szeretek a fával bánni, furni, faragni. A termelőszövetkezetbe nem nagyon van kedvem menni. Nem érzem magam olyan jó tanulónak, hogy ennél magasabb pályára menjek, és nem is nagyon vennének fel. Amennyit azonban meg bírnék tanulni, amennyit egy asztalosnak kell." /K.F. 8.a. fiú./

A válaszokban természetesen nemcsak mint korlát, hanem mint az eredményt biztosító feltétel is szerepel a tanulás. "Szerintem el fogom végezni ezt a fizikai munkát /gépszerelés/ rendesen és pontosan. A tanulmányi eredményem is jó ehhez..." /B.I. 8.a. fiú./ Esszéaként való szemléltetésre talán az alábbi válasz utal legjobban: "Az időn egy kicsit megnyomjuk a tanulást és hátha akkor felvesznek. Tudom,

hogy majd a felsőbb iskolában jobban kell tanulni, de mindegy ..."
 /E.K.J. 8.b.fiu./ A továbbiakban az elemzésnél hivatkozni fogunk
 Dobos-Juhász-Konár-dr. Majzikné-Nagyné: A tanulók világnézeti és
 erkölcsi fejlődése e. műre összehasonlításként./

Mint említettük, legtöbben jövőjük érdekében hasznosságért igyekez-
 nek jól tanulni. Érthetően első helyen a továbbtanulás áll /22,3 %/.
 A továbbtanulás fogalma a mi tanulóinknál nem csupán a szellemi pá-
 lyákra való felkészülést jelenti, mint az idézett műben /211. old./.
 Tanulóink ide sorolják a különböző MŰM intézetekben folytatott ta-
 nulmányt is. Erre sok válasz utal: "Én már eldöntöttem, hogy autó-
 és motorszerelő leszek... Ezt a pályát azért választottam, mert úgy
 érzem, a továbbtanulásban is helyt állok". /P.I. 8.b.fiu./ Így ter-
 mészetes, hogy a jó bizonyítvány megszerzése mint cél, szorosan kap-
 csolódik az előbbihez és számszerűségében is a második helyen áll.
 /15,1 %/.

Harmadik helyen a jó állás elnyerése /12,2 %/.

Piuknál a "jobb állás" ipari szakmunkát jelent. /7.a.fiu 7-8./ A
 leányoknál a szolgáltató ipar, vagy kiskereskedelem valamelyik ágát.
 Jelentős azoknak a száma, akik a hasznát jelölik meg. Ezek a vála-
 szok részint a felnőttek véleményét, nézeteit tükrözik. Gyakran je-
 lenti a "jobb állás" az átrétegeződést, a mezőgazdasági munkáktól
 való menekülést. Ezeket külön gyűjtöttük ki: "Azért /igyekszem jól

tanulni/, mert jobb munkahelyet kapok, mint a tás-ben, ezt mondja anyukám is." /6.a. leány 1./ Vagy: "Azért igyekszem jól tanulni, hogy felvegyenek valahova és ne kerüljek a termelőszövetkezetbe." /8.b. fiu 9./

Az idézett műtől eltérően nálunk 12 fiu és 3 leány jelölte meg a jó szakember, szakmunkás elérését mint célt, továbbá tízenketten a művelt embert. "Az életben becsületes, önálló akarok lenni és törekszem arra, hogy osztályom és iskolám jó véleményvel legyen rólam." /8.a. leány 6./ "Mert szeretném megállni a helyem az életben." /8.a. leány 5./ "Azért igyekszem jól tanulni, hogy bármilyen szakmát választok, megálljam a helyem" /6.b.fiu 15/. Gyakori ennek az önző formában való megnyilvánulása: a "csak magamnak tanulok" elve. E szöveget a tanulók környezetükből vették át, ami a szülői "buzdítás" egyik formája. "Egész életemben hasznát veszem és csak nekem tanulok". /8.a.leány 3./ E válaszok /6 fiu és 8 leány/ az egyéni érdek és közösségi érdek szembeállítását tükrözik. Gyakrabban a 7. és 8. osztályosoknál fordul elő. A csak "több fizetés"-re utaló válaszok száma kevés. Összességében vizsgálva az anyagi javak megszerzésére irányuló törekvés megtalálható ugyan, de az anyagi szükséglet nem nyomja el a többit és a többségnél nem a célként jelenik meg. A szükségletek szerepét vizsgálva /anyagi, kulturális és közéletben való részvétel/ a többi válaszok is ezt tükrözik.

Szükségletként a közéletben való megnyilvánulás, az abban való részvétel igénye csak szórványosan jelentkezik elsősorban a társadalmi

megbecsülés /tehát mint értékelés/ formájában. "Azért igyekszem jól tanulni, mert a felsőbb iskolában hasznát fogom venni. A tanult, művelt embert jobban megbecsülik, mint a műveletlen embert. Amit az iskolában megtanulok, arra egész életemben szükségem lesz és hasznát fogom venni" /6.b.leány 15./.

Az érzelmi motívumok szerepe kisebb, mint a hasznossággal összefüggőké, de amint láttuk, másodlagosan az ott előforduló motívumokkal is keveredtek. A leányok válaszaiban gyakoribb és korcsoportok szerinti eltérést nem mutat. Természetesen ezek nemcsak önmagukban fordulnak elő. Első helyen e csoportban a szülők iránt érzett szeretet áll. "Szüleimnek akarok örömet szerezni és csunya a rossz jegy." /8.b.leány 13./ "Édesanyámnak szerzek vele örömet". /5.a.fia 2./ Gyakori formája, amikor a szülők számára szerzett öröm a hasznossággal párosul. "Azért /igyekszem/, mert szüleimnek azzal, hogy jól tanulok, örömet szerzek. Mindig arra törekszek, hogy jó jegyekre feleljek, mert akkor könnyebben lehetek az, ami szeretnék." /8.b. leány 12./ Motívum lehet a sikerélmény, az elismerés is további munkára serkenthet. "Jól tanulni azért igyekszem, mert érdekes. Jó érzés a felelés után ötössel helyre menni. A továbbtanuláshoz nagyobb kedvet ad." /8.a. leány 8./

A kötelesség - belső azonosulás a követelményekkel - viszonylag ritka. Ez következik abból, hogy a tanulás zömüknél közvetett célt szolgál.

Külső kényszerre – ellentétben az idézett művel – egy tanuló sem hivatkozik /213 old./.

Az anyagi jutalom, mint motivum, alig játszik szerepet és inkább csak az 5.-6. osztályosok említik. Ez önmagában is megkérdőjelezi a jutalmazás-büntetés rendszerében gyakorlatilag alkalmazott szerepét. Csupán 4 gyermek hivatkozik azonnali jutalomra. "Kaptam valami ajándékot". /5.b. fiú 3./ Mint távolabbi jutalom a nyári uttörőtáborban való részvétel szerepel. "Azért igyekszem jól tanulni, mert szeretnék jövőre táborba menni." /7.b. leány 13./

A közösségi motivumokra a leányok hivatkoznak /7,2 %/ "Pajtásaimtól nem akarok lemaradni". /5.a. leány 4./ Vagy: "Ezzel növeljem az osztályom átlagát". /7.a. leány 8./

Összegezve a tanulás motivumait:

- jelentőségének felismerése még nem mindig tölti be a regulációs funkcióját, nem vezet feltétlenül elhatározáshoz és így nem is realizálódik cselekvésben, azaz tanulásban,
- esetenként az egyéni és közösségi érdek szétválasztásához vezet, az egyén célját nem a közösség céljain keresztül kívánja megvalósítani,
- a motivumok nem a tevékenység céljával, hanem annak egyik eredményével kapcsolatosak.

5. A tanulók pályairányulása, pályaválasztása

A problémakörön belül vizsgáltuk:

- a./ a foglalkozási profil követelményeinek ismeretét /8.oszt./
- b./ a tanuló pályaválasztásának, pályairányulásának összefüggését a szülők foglalkozásával /9.oszt./
- c./ a pályaprestizst /5-8.oszt./
- d./ a pályairányulást, pályaválasztást /5-8.oszt./

a./ A foglalkozási profil követelményeinek ismerete

A nyolcadik osztályos tanulók dolgozatot írtak a név feltüntetésével "Miért tartom magamat alkalmasnak az általam választott pályára?" címen. A dolgozatokat Csirkszka János: Pályalélektan c, műve 74-76. oldalán feltüntetett szempontok szerint elemeztük. /A táblázatban csak azokat a követelményeket tüntettük fel, amelyekre a tanulók is válaszoltak. Az általa feltüntetett követelményeken kívül még a tanulók eddig szerzett tapasztalatait is felvettük. Ezt természetesen csak azoknál a válaszoknál, ahol ennek a realitása feltételezhető volt, pl. a mezőgazdasági munkákkal kapcsolatos tapasztalatok. Egyes foglalkozásoknál ennek figyelembe vétele irreális lett volna, pl. óvónő szeretne lenni ^{mert} és sokat játszik kistestvérével./

A pályaválasztás gyermekeink életében két fontos szakasznál jelentkezik. Első az általános iskola elvégzése, második a középiskolai tanulmányok befejezése. Többségük /járásunk területén a tanulók 75,2 %-a/ az általános iskola befejeztével kényszerül a pályavá-

lasztásra. Felmerül a kérdés, rendelkeznek-e a tanulóink a választáshoz szükséges érettséggel? Mennyiben igyekeztek egybehangolni az egyéni adottságokat a pályaadottságokkal?

A tanulók válaszai elemzése teljes egészében a fenti kérdéseket nem meríti ki, de összefüggésben a többi válaszok elemzésével az adott iskola tanulóival kapcsolatban fontos következtetésekre juttat.

Elfogadva Csirkusza J. követelményrendszerét, megállapítható, hogy tanulóink élni kívánnak a társadalmunk által nyújtott lehetőségekkel, de a realitásokat nem veszik figyelembe. Válaszaikban a követelmények az alábbiakban oszlanak meg:

Megnevezés	Fiúk	Lányok	Fiúk és lányok összesen
Foglalkozás követelményei	4,1	5,4	4,7
Személyiség adottságai	13,3	13,4	13,3
Együtt	7,8	8,6	8,1

Mint később látni fogjuk, a tanulók és szüleik is inkább csak beleélik magukat leendő élethivatásukba a követelmények reális mérlegelése helyett. Még szembeötlőbb lesz a mérlegelés hiánya, ha a követelmények és az alkalmasság rendszerét hasonlítjuk össze.

Foglalkozási profil követelményei a 8. oszt. tanulók válaszaival tükrében.

Megnevezés	Fiúk					Lányok					Fiúk és lányok össz.				
	Tanulók száma	Követelmények számai		Követelmények tényleges sz.		Tanulók száma	Követelmények számai		Követelmények tényleges sz.		Tanulók száma	Követelmények számai		Követelmények tényleges sz.	
		Egy tan. követelh.	Összes követelh. Össz.	Össz. Az oszt. hány %-a	Egy tan. követelh.		Összes követelh. Össz.	Össz. Az oszt. hány %-a	Egy tan. követelh.	Összes követelh. Össz.		Össz. Az oszt. hány %-a			
Foglalkozás követelményei	38	38	1.216	51	4,1	27	38	864	47	5,4	65	32	3.080	98	4,7
A személyiség adottságai	38	21	798	106	13,3	27	21	567	76	13,4	65	21	1.365	182	13,3
Együtt	38	53	2.014	157	7,8	27	53	1.431	123	8,6	65	53	3.445	280	8,1

A követelmények egy tanulónál követelhető maximális száma Csizsáka J.: Pályádilektan c. műve 74-76 old. alapján. /Gondolat Kiadó Budapest, 1966/

A követelmény ismeret % értékeinek kiszámítása: $\frac{\text{ténylegesen feltüntetett követelmények száma}}{\text{tanulók száma szorozva maximális követelménnyel}}$

M e g n o v e z é s	Fiúk		Leányok		Összesen	
	szám	%	szám	%	szám	%
Egészségügyi követelmények	9	5,7	3	2,4	12	4,3
Érzékszervi követ.	2	1,3	1	0,8	3	1,1
Ügyességi követ. és lehetőségek	4	2,6	3	2,4	7	2,5
Mentális adottságok iránti követ. és lehetőségek	36	22,9	40	32,5	76	27,1
Foglalk. követ. összesen:	51	32,5	47	38,1	98	35,-
Munkával kapcs. állásfoglalásban	16	10,2	9	7,4	25	8,9
Érzelmi életben, szociabilitásban	64	40,8	55	44,7	119	42,5
A személyiség orrektikus /törekvési/ tényezőiben	8	5,1	5	4,1	13	4,7
A munkaerköles követelményei	4	2,5	3	2,4	7	2,5
Tapasztalat	14	8,9	4	3,3	18	-
A személyiség adottságai összesen:	106	67,5	76	61,9	182	6,4
Foglalkozási követ. és a személyiség adottságai összesen:	157	100,-	123	100,-	280	100,-

/A fenti táblázatnál a viszonyítást Csirszka János által ténylegesen feltüntetett követelmények alapján vettük./

A foglalkozás követelményei mind a két nemnél csaknem egyharmada az összes követelményeknek, tehát ez is bizonyítja, hogy a tanulók a mérlegelés helyett inkább csak "beleéli magát" a választott foglalkozásába. Ezen belül a mentális követelmények állnak első helyen, de ez is csaknem egészében az értelmi felfogó képességre /31/

és a tanulmányi helyzetük kritikájára /30/ szűkül. Az értelmi befogó képesség követelményével kapcsolatban mérlegelésük egyrészt alátámasztja a választott foglalkozás elérésének lehetőségét, másrészt lehetőségeik korlátját jelenti. "Gépipari technikumba jelentkeztem... Miért tartom magamat alkalmasnak? ... Gondolom elég jó a tanulmányi eredményem ahhoz, hogy ezt az iskolát elvégezzem. Ami azt illeti, a magaviseletemmel sem volt még eddig baj ... a két legfontosabbat beirtam, ami a továbbtanuláshoz szükséges: a tanulás és a magatartás." /8.a. fiú 1./ Valóban fontos mind a kettő, de amint látjuk, a tanuló által említett követelmények elsősorban az általános iskola a tanuló által kiragadott és szubjektívan felnagyított követelményei. Mint a lehetőség korlátja érdekes módon tűnik föl az alábbi válaszban: "Én nem az a jó tanuló vagyok és nem számítok tovább tanulni. Azt gondoltam, ahol nem kell tanulni, ott lesz a legjobb helyem. A tsz-ben... Én szeretem ezt a munkát és otthon is igen sokat foglalkozom vele. Az állattenyésztést, a földművelést. Itt is sokan vannak /a tsz-ben/ de lehet, hogy még többen is lesznek, mert a sok kitanult diákot nem tudják elhelyezni a gyárban. Állást nem tudnak biztosítani a kitanult diákoknak. Én odaadom az iskolában másik tanulónak a helyemet. A pénzért és a megélhetésért mindenütt meg kell dolgozni." /8.b. fiú 13./

A tanulók érzelmi életben, szociabilitásban megnyilatkozó adottságaik előtérbe helyezése a legfeltűnőbb. Ezen belül az érzelmi beleilleszkedés /42/. Ennek hatása kettős. Egyrészt helyes az

érzelmi beilleszkedés, másrészt azonban elvonja a tanulókat, illetve helyettesíti náluk a többi követelmény reális mérlegelését. Így tehát nehezen jöhet létre érzelmi azonosulás a felismert és magáévá tett követelményekkel. Gyakori, hogy az érzelmi beilleszkedésből áll puszta az alkalmasság mérlegelése. "Én nagyon szeretnék fodrász lenni... kedvelem, szép szakma. Szép, tiszta ruhában dolgozunk. Nyáron mindig hűvösön dolgoznánk, télen pedig melegben. Szeretem a szép hajviselést, szeretem, ha valakinek szépen meg van fésülve a haja. Nagyon szeretem másoknak a haját szépen megfésülni, egyszerűen szeretnék fodrász lenni." /8.b. leány 1./

Természetesen nem kívánjuk az érzelmi megnyilvánulásokat háttérbe szorítani, de az emóciók tulzott szerepe - amennyiben nem a követelményekkel való azonosulásra épül - ábrándozássá válhat.

A válaszok azt bizonyítják, hogy a tanulók többségénél pályaválasztási érettségről nem beszélhetünk. A követelményeket nem ismerik, így a személyi adottságok és a foglalkozás követelményeit egyeztetni nem tudják. Különösen problematikus ez részükre akkor, ha a választott pályára való felkészülést az egyetemen, vagy főiskolán történő továbbtanulást még a középiskolában elért eredmény is megkérdőjelezi, számolva a felvételi nehézségekkel. Erre utal az egyik - dolgozatából ítélve értelmes - leányka válasza.

"Ha valaki megkérdezné, hogy még-e tovább tanulni, a válasz: "Szeretnék!"

- És mi lesz?

• Még nincs meghatározva végleg. Még van idő. Én azért válaszolok így, mert az élet sokféle lehet. Soha nem lehet tudni, merre sodorja az embert. Ezért "csak" szeretnék gyógyszerész lenni." /8.a.leány6
A foglalkozás megválasztása azonban ritkán történik szülői "parancs"-ra.

Ebből levonható pedagógiai következtetés:

A tanulók és a pályaválasztás problémája előtérbe lép mind a szocialista, mind a többi országokban. Nálunk lényegében még megoldatlan feladat.

A továbbtanulás "értékelése" csak az irányulást tükröző statisztika alapján történik. Ez az utolsó két évben differenciáltabb ugyan, de nem tartalmazza a választott pályára való alkalmasság követelményeit. Így inkább csak az átrétegződésre, annak az ütemére szolgáltat adatot.

Az egyes foglalkozások ismertetéséhez jelentős segítséget nyújtanak ugyan az évenként megjelenő, rendszerint megyék által kiadott tájékoztatók. Ezek a tájékoztatók azonban nem alkalmasak arra, hogy megismerjék tanulóink az egyes pályatükröket, a szükséges általános és speciális képességeket. Így inkább csak a beleélést segítik elő. A televíziós adások is - jelentőségét nem kívánjuk lebecsülni - többet foglalkoznak az étlappal, mint a követelményekkel.

Nevelőink zöme pszichológiai ismeretei nem állanak és nem is állhatnak azon a szinten, hogy a pályalélektan, munkalélektan ismeretében tanácsal láthassák el mind a tanulókat, mind pedig a szülőket.

Örömmel vesszük kézbe azokat a dokumentumokat, amelyek ilyen irányu

munkánkat elősegítik. Például az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Iskolaorvosi Szakcsoportja 1966. április 8-án tartott ülésén elhangzott anyagát. /Pályaválasztási tanácsadás az orvosi, pedagógiai és pszichológiai gyakorlatban. Munkaügyi Minisztérium 1968. évi kiadása./ A komplex vizsgálatok mindjobban szükségessé válnak minden területen, mert a társadalmi tudás összessége rohamos növekedésével az egyéni tudás nem tarthat lépést. Ez nevelőmunkánkban legjobban talán a pályaválasztás problémáival kapcsolatban érezteteti hatását.

Az elmondottak alapján szükséges:

A pedagógusok továbbképzése terén olyan továbbképzési forma megszervezése, ahol az arra önként jelentkezők elsajátíthatják a pályaválasztási munkalélektan alapjait.

A pályaválasztással kapcsolatos kiadványok ismertessék a pályatükröket, az egyes szakmákhoz szükséges általános és speciális képességeket is. Amilyen ütemben népgazdaságunk helyzete engedi, bővítsék a pályaválasztási tanácsok hálózatát úgy, hogy azok konkrét segítséget nyújthassanak iskoláinknak, a hozzájuk forduló szülőknek és tanulóknak egyaránt.

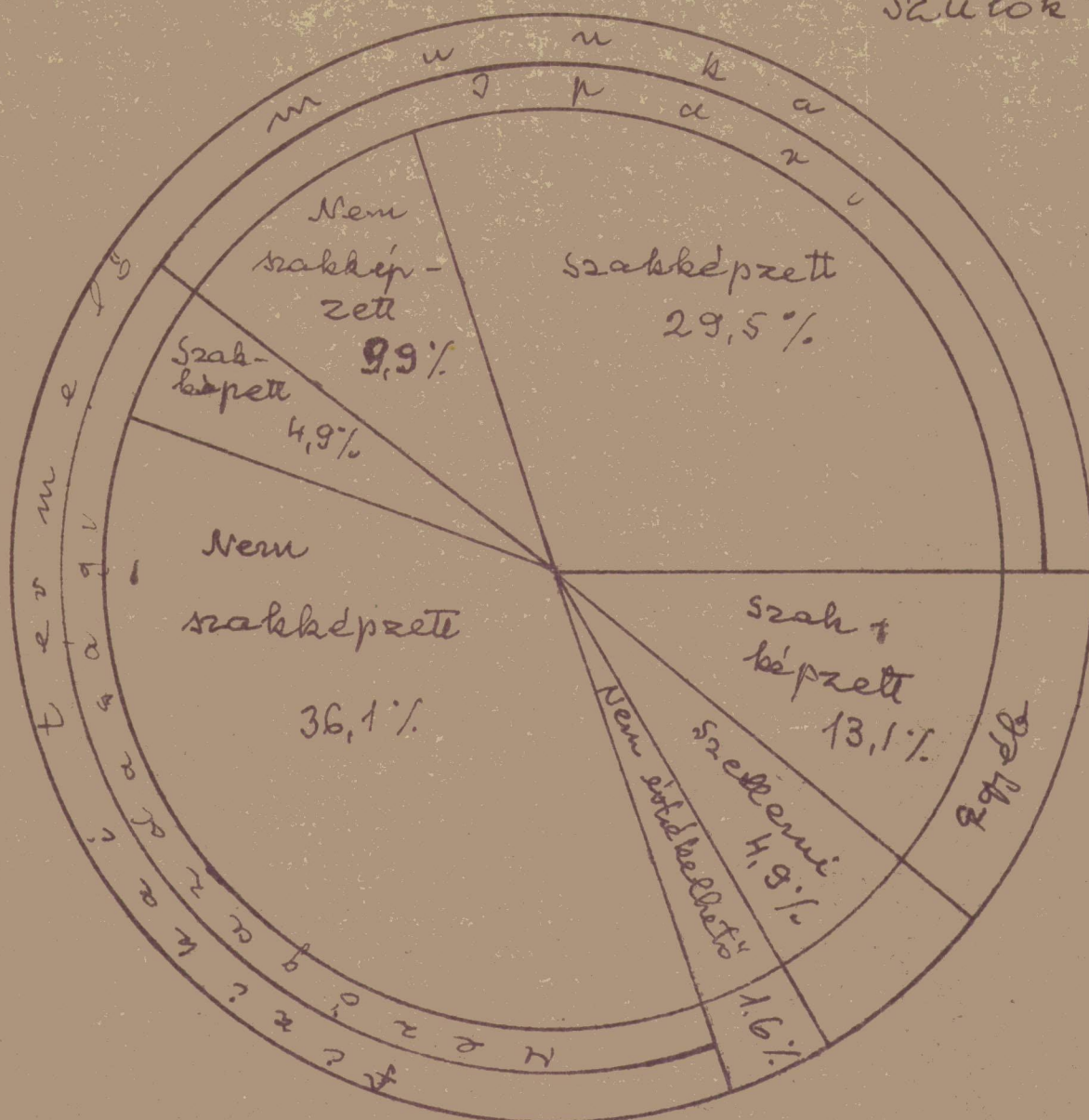
E szempontból is figyelemre méltó Ortutay Gyula felvetése a jelenlegi iskolareform igenlése mellett, hogy a fejlődés későbbi szakaszán érdemes lenne olyan iskolarendszer megalkotása, amelyben a tanulók zöme nem 14 éves korban kénytelen pályát választani./Ortutay: A szocialista művelődésszervezés kialakításának kérdései. Valóság, 1967. év. 11. szám./

b./ A tanulók pályaválasztásának, pályairányulásának összefüggése
a szülők foglalkozásával

A gyorsan fejlődő társadalmakra jellemző a nagymérvű átrétegződés. Az iparfejlődés gyors üteme elsősorban a paraszti rétegeket szivja fel. Így a parasztság számaránya rohamosan csökken. A mezőgazdaság gépesítése azonban pótolja az eltávozottak munkaerejét. Időlegesen természetesen, hogy ellentmondások lépnek fel, mert az ütem nem pontosan azonos az eltávozottak és a gépesítés aránya között, másrészt pedig a mezőgazdaságban a gépekkel dolgozók szaktudása sem növelhető tetszés szerint. A munkahely-struktúra megelőzi és maga után vonzza a szakmai strukturát, mert a fejlődés megköveteli, hogy a munkahely-struktúra ne a mai, hanem már a holnapi szakma-strukturának feleljen meg. Az iparosítás gyors üteme nálunk is fokozta a gépi nagyipar hatását a munkásokra. Egyrészt nőtt a szakmunkát helyettesítő tanulatlan munka iránti kereslet /lásd segéd munkások nagy száma/, másrészt a gépek karbantartásához, szereléséhez és felügyeletéhez szükséges magasán képzett munkás iránti igény. De amíg az említett folyamat felgyorsult, megindult egy másik folyamat is. "Míg ugyanis az ipari termelés kialakításának kezdetén a munkafolyamat felaprózódása sok, önmagában érthetetlen részműveletre valóban elengedhetetlenül szükség van - hiszen csak ezáltal váltak e műveletek gépesíthetőkké - a technika mai fejlettségi szintjén a korszerű automata gépsorok segítségével lehetővé vált a - korábban számos különféle gépekre felosztott - részműveletek

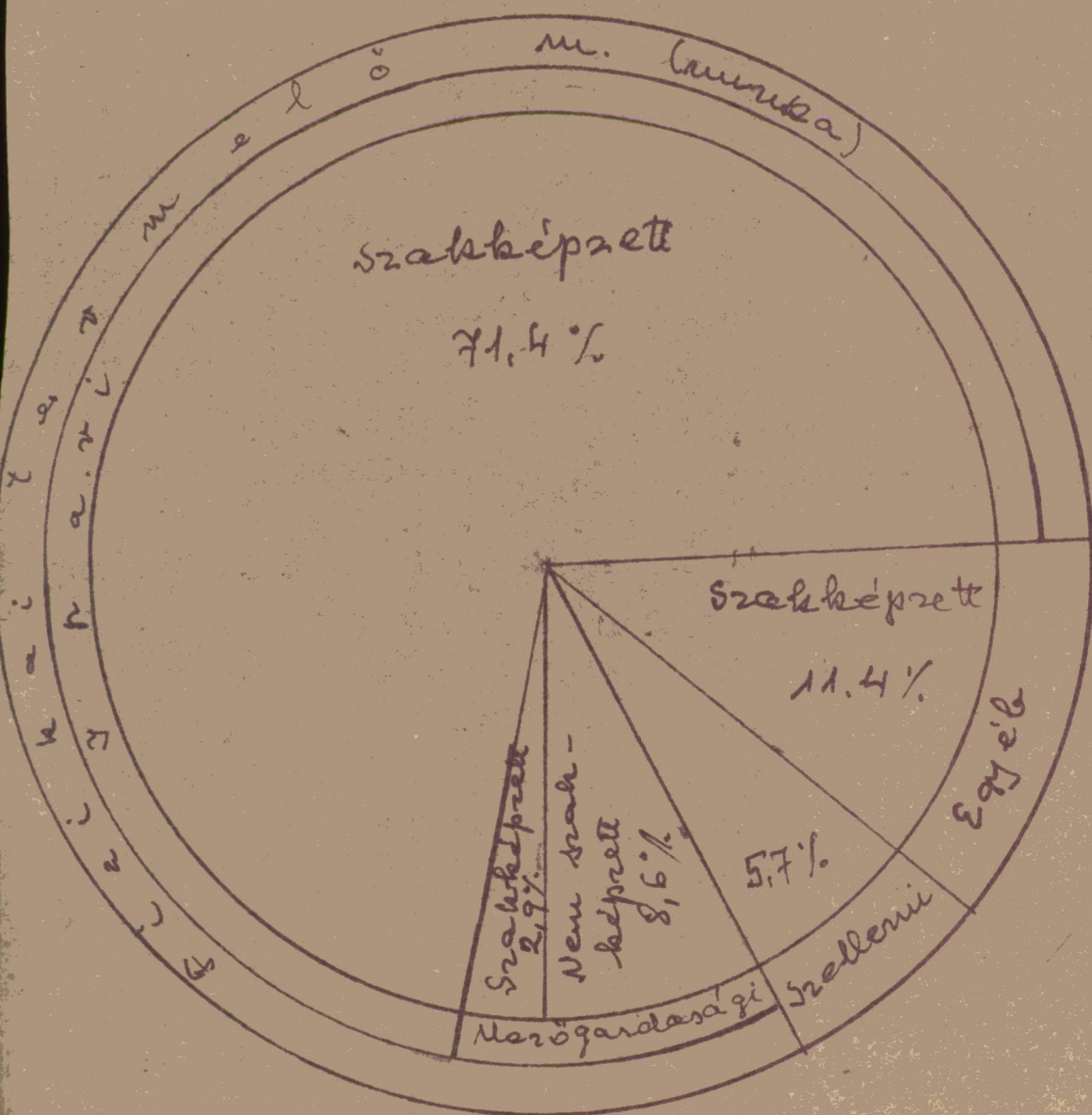
A szülők (gondviselők) foglalkozása és a VIII. osztályos
tandulók pályaválasztása (Átrétegződés)

Szülők foglalkozása

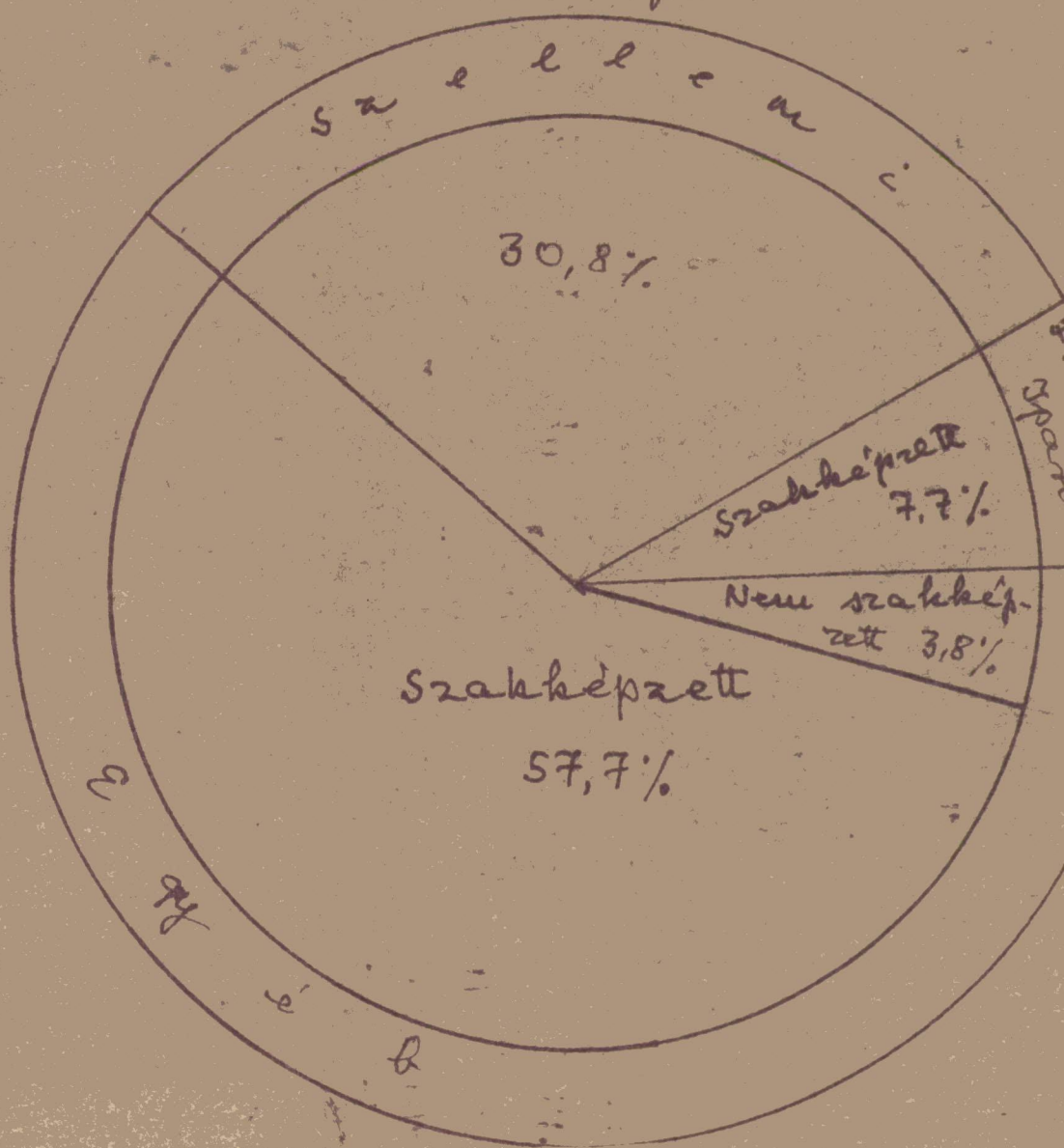

Válaszolt 51 tanulói

Fülek

Leányok

ujjbóli összevonása... Döntő hatása nézetünk szerint abban nyilvánul meg, hogy a felaprózott részmunkák ujjbóli integrációja útján elősegíti a munka emberhez méltóvá válását ... Az automatizálás hatása már ma is megmutatkozik jóllehet abban a szerény formában, hogy nő a kereslet jólképzett szakmunkások iránt és egyidejűleg azok a munkák, amelyek sem ismereteket, sem jártasságot nem igényelnek, vagyis a legembertelenebbek, fokozatosan eltűnnek; minthogy éppen ezeket a munkákat lehet legkönnyebben automatizálni." /Jánossy F.: A gazdasági fejlődés trendvonala és a helyreállítási periódusok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1966. 228-229./ Ezt a folyamatot tükrözik a 8. oszt. tanulók pályaválasztásai is, ha összehasonlítjuk a szülők foglalkozásával. Különösen szembeötlő ez a folyamat a fiúk esetében.

/18. sz. melléklet./

Megnevezés	Szülők			Fiúk			Leányok		
	%	szak-képz.	nem szak-képz. ért.	szak-képz.	nem szak-képz. ért.		szak-képz.	nem szak-képz. ért.	
Fizikai	29,5	9,9	-	71,4	-	-	7,7	-	-
Fiz.mezőgazd.	4,9	36,1	-	2,9	8,6	-	-	-	-
Fizikai Össz.:	34,4	46,-	-	74,3	8,6	-	7,7	-	-
Szellemi	4,9	-	-	5,7	-	-	30,8	-	-
Egyéb	13,1	-	-	11,4	-	-	57,7	3,8	-
Nem értékelh.	-	-	1,6	-	-	-	-	-	-
Összesen:	52,4	46,-	1,6	91,4	8,6	-	96,2	3,8	-

Amint a fenti adatok igazolják, a fiuk részéről is megvan az átrétegeződés, de a fizikai termelő munkán belül, a mezőgazdaságból az iparba. Az irányulás azonban még meghaladja a szükségletet. Ez az arány a mezőgazdaságot illetően Fritz Bade: Versenyfutás a 2000 évig c. érdekesítő műve alapján országunkban csak kb. 50 év múlva lesz reális. Figyelemre méltó azonban a szakképzett és a nem szakképzett munkák aránya. Ez teszi különben érthetővé a pályaválasztás és pályaprestizsnél kimutatható trendvonalat is, azaz fiuknál a regressziós arány a szakképzettséget igénylő fizikai termelőmunka irányába mutat. /Ez városi iskolákra, ahol értelmiségi és alkalmazott származású tanulók vannak, nem érvényesülhet./

Természetesen a fejlődés felismerése és az ahhoz való tudatos alkalmazkodás ritka, a munkahely-struktúra változása és szívó hatása a szakmai struktúra alakulása a szubjektív elhatározásokban, azok motívumaiban nem mindenkor megragadható, de statisztikai, kvantitatív folyamatában a törvényszerűség felismerhető és csak így ragadható meg.

A leányoknál már az átrétegeződés a fizikai munkákkal kapcsolatban nagymértű /ezzel később foglalkozunk/, de náluk is az irányulás egyik jellemzője a szakképzettséget igénylő foglalkozások választása.

Erre utal az alábbi válasz: "En mezőgazdasági gépszerelőnek szeret-

nék menni, mert ezt a szakmát nagyon szeretem. Azért szeretem ezt a szakmát, mert nem mindig egyfajta munkát végzünk /kiemelés tőlem. P.J./ és én már gondoltam arra is, hogy később majd mindent gépesítenek és akkor nagyon sok munka lesz. Akárhányszor ültem már a gépen, mindig arra gondoltam, hogy két vagy három év múlva én is majd önállóan tudom vezetni a gépet. És aki érti és szereti a munkáját, annak nagyon jó lesz a kereseti lehetősége. Szerintem ez a legelterjedtebb munka. Ha leteszem a gépszerelői vizsgát, akkor elmegyek valamelyik tsz-be gépszerelőnek." /8.b. fiu 5./

A fiukra jellemző, hogy a népgazdaság szükségletét igyekeznek figyelembe venni az általuk ismert foglalkozási ágakban, noha a foglalkozás követelményeinek ismerete hiányos.

Az egyéni választásokban a felismerés, annak regulátor szerepe és a megvalósítás módja ellentétes is lehet. Az egyik fiu helyesen ismeri fel a foglalkozási ág szükségességét, mérlegel néhány követelményt és személyi adottságot, de a foglalkozást mint magánkisiparos kívánja folytatni. "Én azért tartom magam alkalmasnak e szakmára, mert gondolom, hogy elég ügyes vagyok, meg szeretek dolgozni is. Van más szakma, de abhoz nem vagyok alkalmas, mert kicsi vagyok és nem vesznek fel, abban biztos vagyok. Azért is választottam a kőműves szakmát, mert szeretek építeni és szeretek a tetején mászkálni /kiemelés tőlem.P.J./ kicsi ember a tetőn!/" és dolgozni. Akihez el akarok menni inasnak, az is nagyon szeret, tudja, hogy szorgalmas és ügyes vagyok." /8.b.fiu 11./

c./ A pályaprestizs a tanulók válaszai alapján

A pályaprestizst a pályaválasztással összefüggésben vizsgáltuk.

Célunk volt megtudni:

- mennyiben függ össze az általuk legszebbnek tartott pálya a választásukkal,
- világosabban kívántuk látni, illetve megismerni a választás motivumait /tehát kontrollként is alkalmaztuk/,
- milyen fokon élnek a társadalmi szabadság biztosította lehetőségekkel, feltételekkel, az mennyiben határozza meg egyéni választási szabadságukat.

Mit értünk a munka szabadsága alatt? "Az emberi munka szabadságának elve azt a követelményt foglalja magába, hogy a társadalom minden munkaképes tagja akadály nélkül végezheszen tervszerű tevékenységet, lehetőleg foglalkozásszerű gazdasági munkát, teljesítve a társadalom munkával járó kötelezettségeit és élvezze az ebből származó előnyeit." /Hellei András: Munkatan, Budapest, 1948. 20-22 old./

E szerint a munka szabadságának tényezője:

- 1./ a munka hivatásszerűsége,
- 2./ társadalmi szerepe,
- 3./ az ember megélhetésének legfontosabb eszköze.

"A mai burzsoá filozófiai irodalom jellegzetes terméke F.G.Jünger álláspontja. Jünger, szembeállítva a munkát a szabadsággal, a szabadság munkaellenességét állítja, s e következtetést ad absurdum

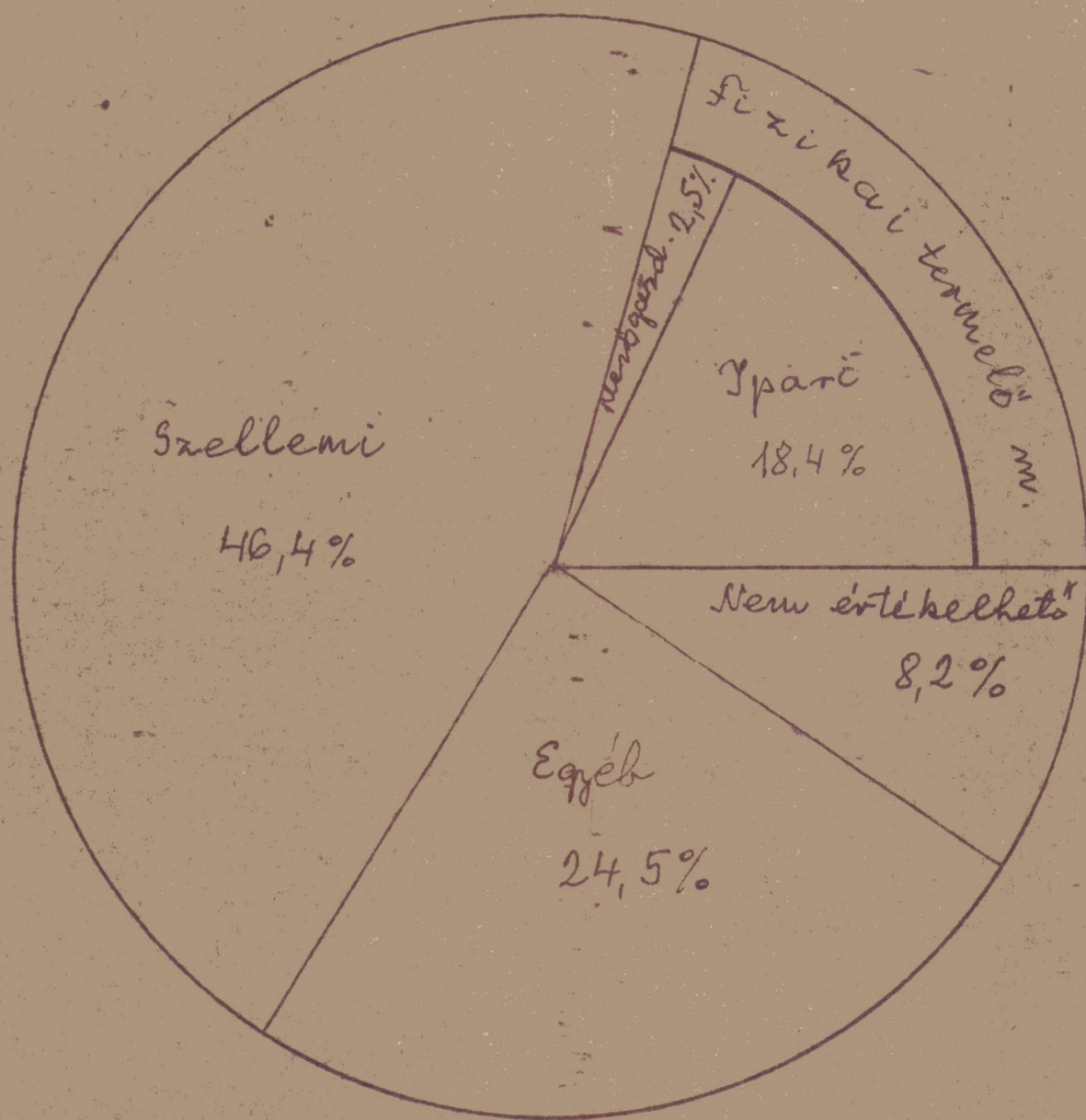
viszi. A munka és öröme szembesítéséig jut el, azt tartva, hogy a munkát nem lehet örömmel végezni. "Minden tevékenység, amelyet a szabadság tudatával teljesítenek, elveszti a munka jellegét. Amit örömmel tesznek, éppen ezen tevékenység örömteliségén keresztül elveszti munkajellegét." /Fukász Gy. i.m. 532 old./

A munka szabadságának marxista elmélete szerint alapvető feltétel a munka elidegenedés megszüntetése, a társadalmi tulajdon létrejötte, és a munkamegosztás természetes jellegének megszüntetése alapján; a munka alkotó jellegének kibontakoztatása a célkitűző, szervező és végrehajtó funkciót társadalmi egyesítése útján; a munka ne pusztán a létfenntartás eszköze legyen; a munkamegosztás mai jellegének megszüntetése, az egyén felszabadítása a munkamegosztás egy valamely ágába történő kényszerű besorolás alól. Ez természetesen a kommunizmusban végzett munkára lesz jellemző, de ismernünk kell, fejlődésünkben meddig jutottunk.

Fraisse a prestízs vizsgálatánál különböző foglalkozásokat tömörít egy-egy csoportba. Így valóban pontos képet kaptak, de az adott esetben ezt nem használhattuk, mert:

- zömrel értelmiségi foglalkozásokat használ és ezek jó-része még távol áll a mi falusi gyermekeink zömétől,
- az általa felsorolt foglalkozások közötti választás nem ad képet a fizikai termelő munka megbeesülésére.

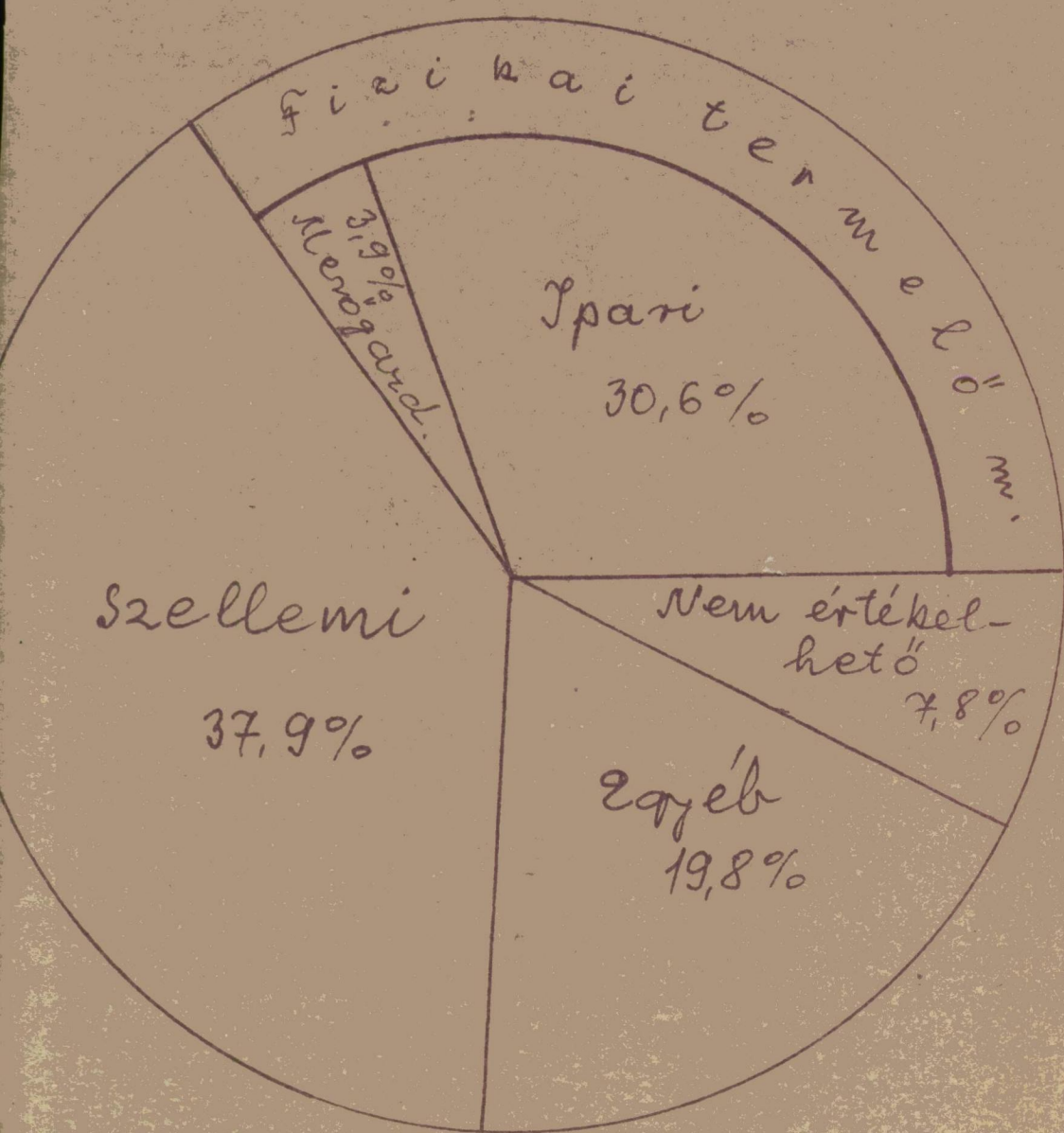
A LEGSZEBBNEK TARTOTT PÁLYÁK ÉS FOGLALKOZÁSOK

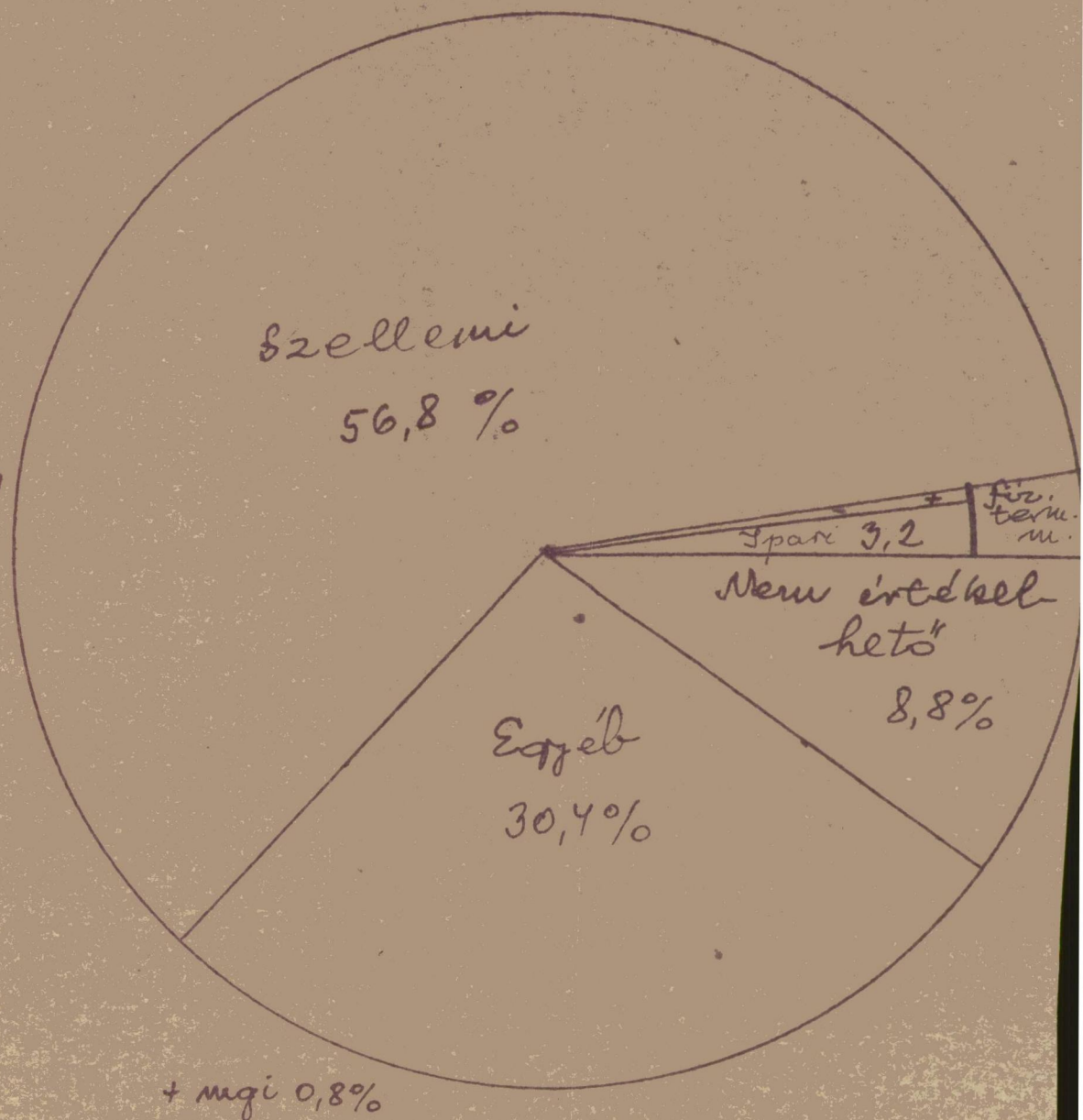
FIÚK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 278 TANULÓ

LEÁNYOK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 153 TANULÓ

+ még 0,8%

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 125 TANULÓ

Megnevezés	Legszebbnek tartott pálya, foglalkozás			Pályaválasztás, pályairányulás		
	fiúk %	leányok %	össz. %	fiúk %	leányok %	össz. %
Ipari termelő munka	30,6	3,2	18,4	51,-	4,8	30,4
Mez.gazd.term.munka	3,9	0,8	2,5	12,4	0,8	7,2
Fizikai term. munka össz.	34,5	4,-	20,9	63,4	5,6	37,4
Szellemi munka	37,9	56,8	46,4	13,7	30,4	21,2
Egyéb	19,8	30,4	24,5	20,9	61,6	39,2
Nem értékelhető	7,8	8,8	8,2	2,-	2,4	2,2
Összesen:	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-	100,-

A két kérdésre adott válaszokat összehasonlítva feltűnő a fiúk és leányok értékelésének irányulásának a különbsége, ami elsősorban a fizikai termelő munkához való viszonyban gyökerezik.

/19.sz. melléklet./

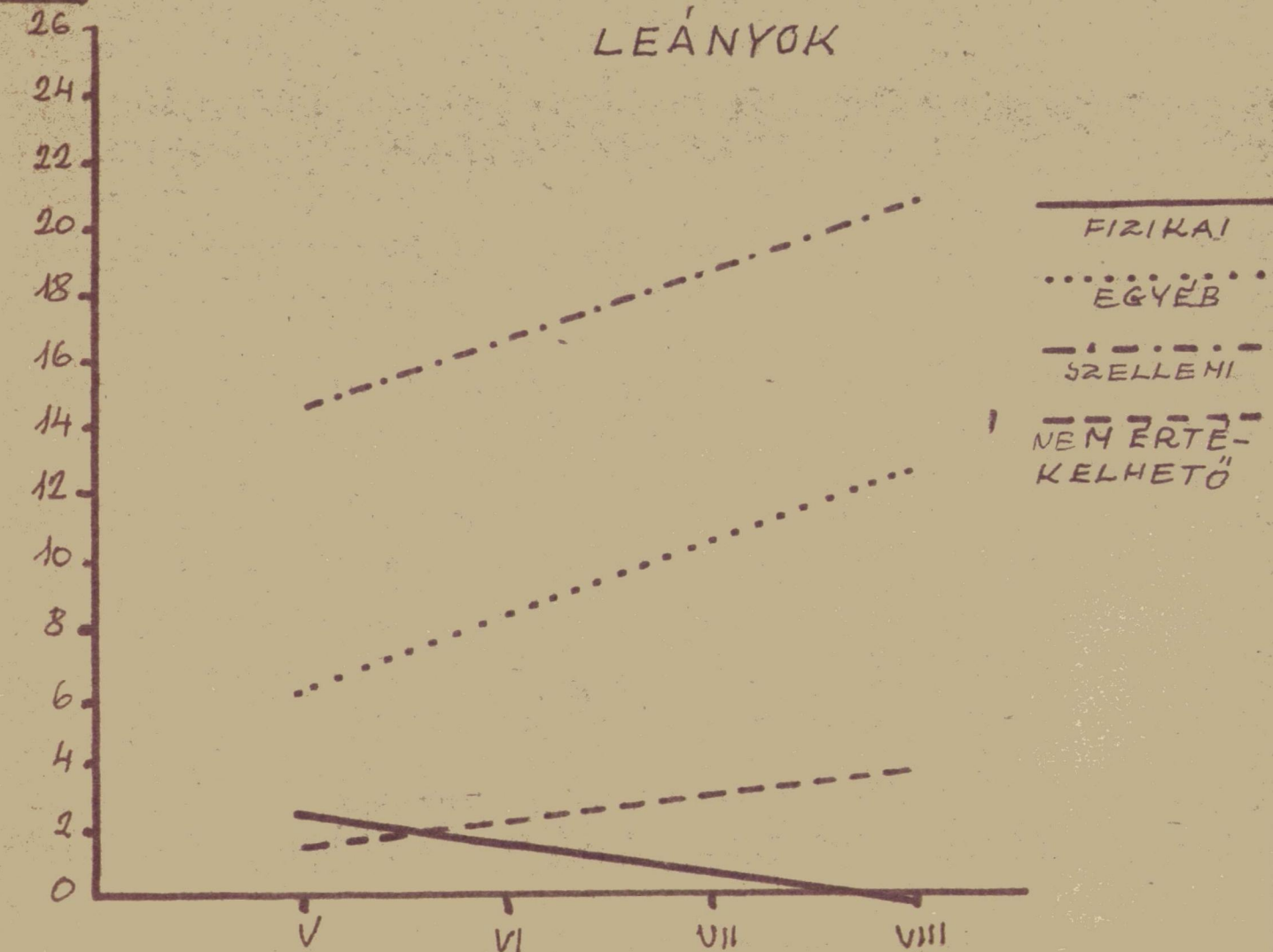
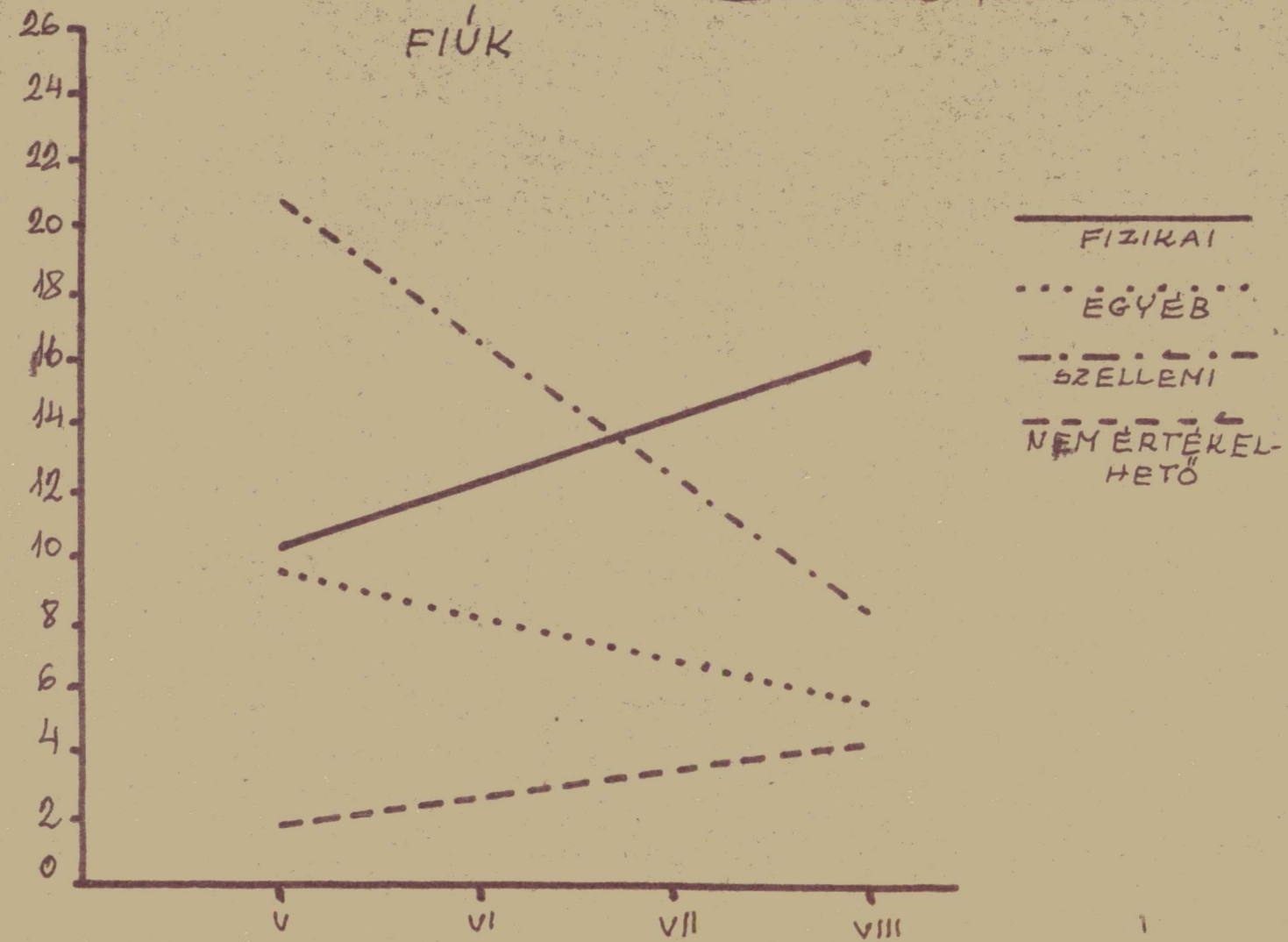
Elemezzük először a fiúk értékelését. Értékelésükben náluk is első helyen a szellemi munka áll, de az csupán 6,6 %-al több, mint a fizikai munka. A szellemi munkakörön belül a sorrend a következő: orvos /11/, tanár /7/, tengerésztiszt /6/, a nyári és őszi tv adások hatása itt közvetlenül jelentkezik/, színész /7/, mérnök /5/, sportember /3/, pilóta /3/. A többi szórványos. Komoly figyelmeztető részünkre, hogy a katonatiszti pályát mindössze egy tanuló jelölte meg, mint a legszebb foglalkozást. Következtetni lehet belőle arra, hogy az aktív honvédelemre való nevelésünk során sem a jelentősége

felismerésében, sem pedig érzelmileg a hivatáshoz nem tudunk tanulókat közelebb vinni. /A katonatiszti pályához közel eső foglalkozások^{at} közül is például ejtőernyős, pilóta, négyen jelölték meg. A korosztályok szempontjából vizsgálva a szellemi foglalkozás megjelölése legszebbnek tartott munkaként is csökken /5. oszt.-nál 51,1 %, a 8. osztályosoknál 17,1 %/ és helyét a választott fizikai munka foglalja el.

A "Miért?"-eket vizsgálva egyes tanulók sajnos még a 8. osztályosok között sem ismerik a szellemi munka fogalmát, holott ennek tisztázása tantervi és nevelési tervi követelmény. A szellemi munkát többben nem tartják munkának. Az egyik 8. osztályos fiú válasza a feltejt kérdésre: "A pedagógus. Nem dolgozzák agyon magukat, mint a régi parasztok, nem mennek tönkre." /8.b. fiú 1./ Hasonló egy másik fiú véleménye is: "Tanár, mert nem sokat dolgoznak." /7.a.fió 4./ Az indokok között első helyen a jó fizetés, a jó kereset áll /különbösen az 5-6. oszt. tanulók válaszaiban/. "Mérnök. Megvan a sok pénz és nem nehéz a munka." /7.a.fió 21./ Második helyen a kalandvágy, a romantika, az utazgatás lehetősége, ez viszont a 7-8. osztályosoknál gyakoribb. Pl. "Tengerész. Bejárják a világot, bátrak és merészek." /7.a. fiú 20./ Vagy: "Futbalista. Sok helyen jár. Külföldre is mehet." /7.b.fió 1./ Nyolc fiú csak általánosságra hivatkozik. Az embereken való segítés elsősorban az orvos és a pedagógus munkájának értékelésével kapcsolatos. Jelentős a munka esztétikája. "A rádió távirányításnál dolgozó emberek munkáját tartom a legszebbnek. Ez tiszta munka, nem olajos és kenőcsös, mint a

A 169 alól. Szécséniől a 185 alól.
után köve.

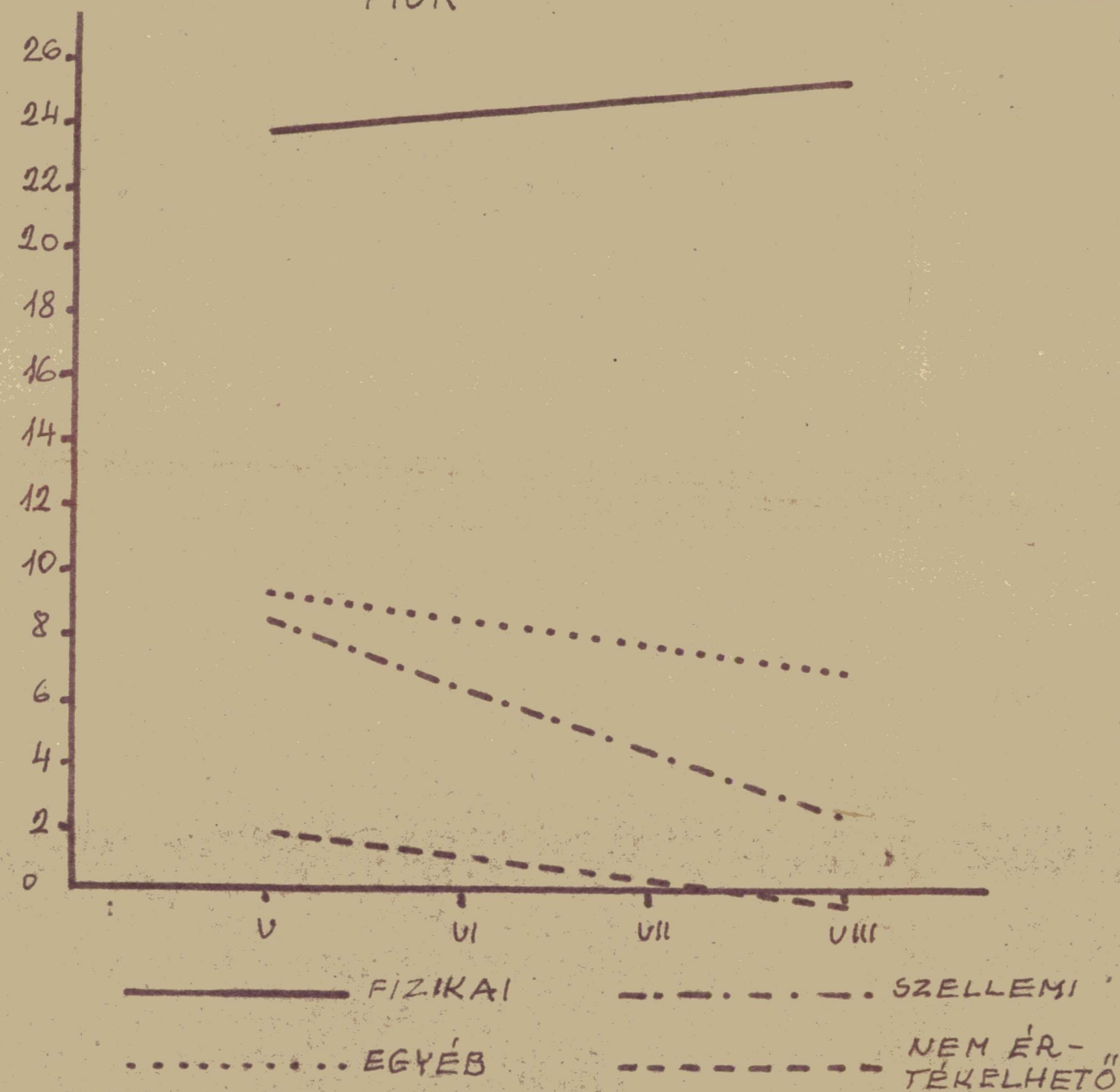
LEGSZEBBNEK TARTOTT PÁLYÁK, FOGLALKOZÁSOK

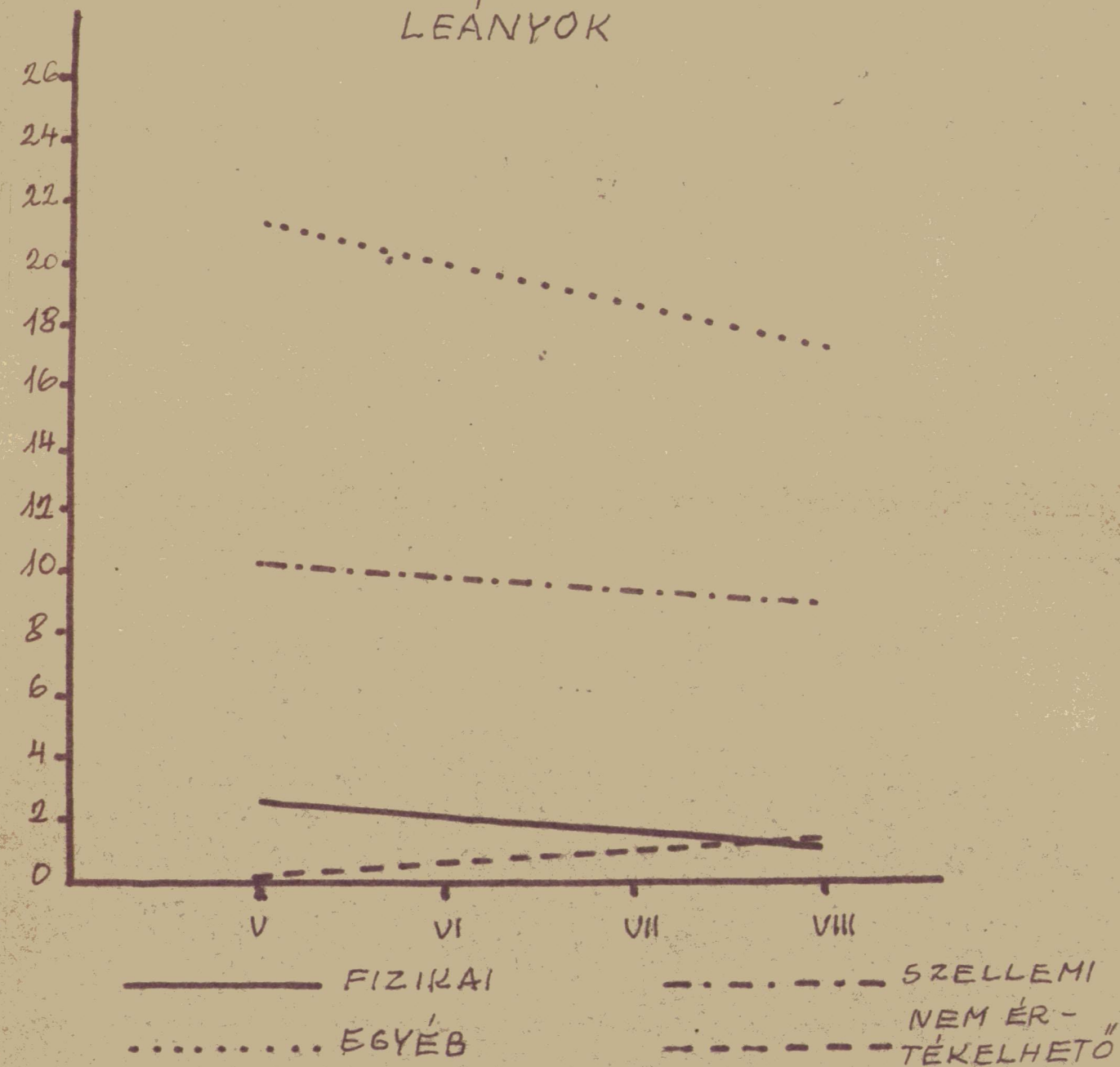
20. sz. melléklet

A TANULÓK PÁLYAVÁLASZTÁSA (IRÁNYULÁSA)

FIÚK

LEÁNYOK

szerelőké." /8.a.fiu 4./ /Érdekes a vonal: apja géplakatos és ő autó- és motorszerelő akar lenni, tehát a gépekkel való munka, az egyre magasabb szinten történő kezelése, irányítása./
Indokolják még: hirnév, igényesség, stb.

A fizikai termelő munkánál a legnagyobb mérvű a megegyezés a leg-szebbnek tartott és a választott pálya között. Regressziós iránya fordított a szellemi munkával. /Nagy mérvű az emelkedés, 5. osztály-ban 18,6 %, a 8. osztályban 51,4 %./ A választásnál viszont az emel-
kedés már kisebb, mert az 5. és 6. osztályosok, akik a szellemi mun-
kát jelölték meg legszebb munkaként, szintén a fizikai munkát válasz-
tották. Itt tehát a legnagyobb mérvű a megegyezés. Ez természetesen
vonatkozik mind az iparra, mind pedig a mezőgazdasággal összefüggő
foglalkozásokra. /20.sz. melléklet./

Az egyéb munkákkal kapcsolatos fejlődési irány szintén mind a két
kérdésre adott válasznál megegyezik. /5. osztálynál 25 %, a 8. osz-
tálynál 17,1 %./ A foglalkozások is csaknem azonosak, azaz a válasz-
tott pályával kapcsolatosak.

A fiuk tehát a társadalom nyújtotta szabadsággal élni tudnak. A
foglalkozásokkal kapcsolatos értékrendjük és választásuk zöme egy-
beesik és megfelel népgazdaságunk fejlődése nyomán keletkező szük-
ségleteknek. A leendő életpályával kapcsolatos munka, foglalkozás
nemcsak a megélhetés biztosítására szolgál. Képességük, tehetségük

kibontakoztatását osztálykorlátok nem nyomják el.

Megállapítható az is, hogy a munka fogalma még nem tisztázott, a foglalkozások, hivatások ismerete szegényes és csak környezetükben meglevő foglalkozásokra terjed ki. Érdekes lenne ezt egy városi iskola adataival összevetni, valószínű kimutatható lenne a falu és a város ellentéte a szellemi és fizikai munkakörök felé való irányulásban is.

A motivációk együttmozgásra utalnak a pályaprestizsnél és a pályaválasztásnál. Az eltérés a legnagyobb mérvű a prestizs felől a romantikus elképzelések, kalandvágy terén, utazás, élmények, stb. Ez érthető, mert pályájukon ilyen lehetőségek véleményük szerint nem várnak rájuk. Második helyen a munkahely esztétikája, szintén érthető, mert a prestizsnél felsorolt foglalkozások egy része szellemi foglalkozás, míg az általuk választott foglalkozások többségük-nél gépekkel kapcsolatos /olaj, zsír/. Követi ezt a társadalmilag szükséges munkák elismerése, majd az olyan munkák, amelyekben az oktatás, a munkában való önmegvalósítása előttük is nyilvánvaló. Szembeötlő még a hírnév /művészi pályák/.

Azok a motívumok, amelyek a pályaválasztásnál meghaladják a pályaprestizsnél feltüntetetteket: az egyéb kategóriába soroltak állanak itt az első helyen. Érthető, hiszen a legszebbnek tartott pályához konkrét, a gyakorlati életben sürűn emlegetett indokolás tapad. Továbbá a munka tárgya iránti szeretet, hiszen képzeletüket első-sorban azok a munkatárgyak foglalkoztatják, amelyekkel már kapcsolat

kerültek, vagy egyéni céljuk, hogy vele kapcsolatba kerüljenek. Ugyanez vonatkozik a harmadikként kimutatható "úgy gondolja, ért hozzá, már csinálta", tehát a tapasztalaton alapuló motivumokra is. A képességek kibontakoztatása sem kerülhetett előtérbe csak a választásnál, hisz ilyen irányulásuk elsősorban saját képességeikre vonatkozhat, nem pedig amit más csinál. A rekoni, családi kapcsolatok is a választásnál nagyobb mérvűek.

A leányoknál a pályaprestizs nem azonos a fiúk prestizsvizsgálata alapján nyert tapasztalatokkal. A regressziós irányok eltérnek. Legtöbbjük szintén az értelmiségi foglalkozásokat tartja legszebbnek, de míg a fiuknál az 5-8. osztályig esökken /mert belép legszebb foglalkozásként az általa választott fizikai termelő munka/, addig a leányoknál a 8. osztály felé haladva emelkedést találunk /5. osztályban 38,7 %, a 8. osztályban 69,3 %/. A szellemi munkák közül legvonzóbbnak az orvos munkáját találják /24,7 %/, majd a pedagógus munkáját /15,9 %/. Többen nevezték meg legszebb foglalkozásként az énekesnőket, ezen belül a táncdalénekesek pályáját. /Ismét a táncdal-fesztivál hatása!/. A motivumok között is első helyen az említett pályákkal szoros kapcsolatban álló humanitás-értékek állnak /25,6 %/. "Az orvos szakmája a legszebb, mert sok betegnek segít. Nagyon sok embert ment meg a haláltól. Fontos feladata van. Gyakran éjjel is felkel, hogy emberéletet mentsen." /8.b. leány 1./ Vagy: "Az orvosi pálya a legszebb szerintem. Az orvostudomány már több ember életét mentette meg, és én azt gondolom, hogy az ember legdrágább kincsé az élet, mert csak egy van." /6.a. leány 13./ A pedagógusok

munkájával már nagyobb megértést találtunk, mint a fiuknál. "Legszebb pályának tartom a tanári pályát. Véleményem szerint azért legszebb, mert a gyermekeket tanítják és oktatják. A rossztól elvonják a figyelmüket. Rendre és becsületre tanítják őket. Embert nevelnek belőlük." /8.b.leány 7. Cukrász szeretne lenni./ Előfordul, hogy a foglalkozással kapcsolatos eredmények egyike teszi vonzóvá a legszebbnek tartott pályát. "Nekem a táncdaléneklés - mint pálya - tetszik a legjobban, mert a táncdalénekesek külföldön is híresek és sokszor meg is hívják őket egy-egy fesztiválra." /7.b.leány 13./

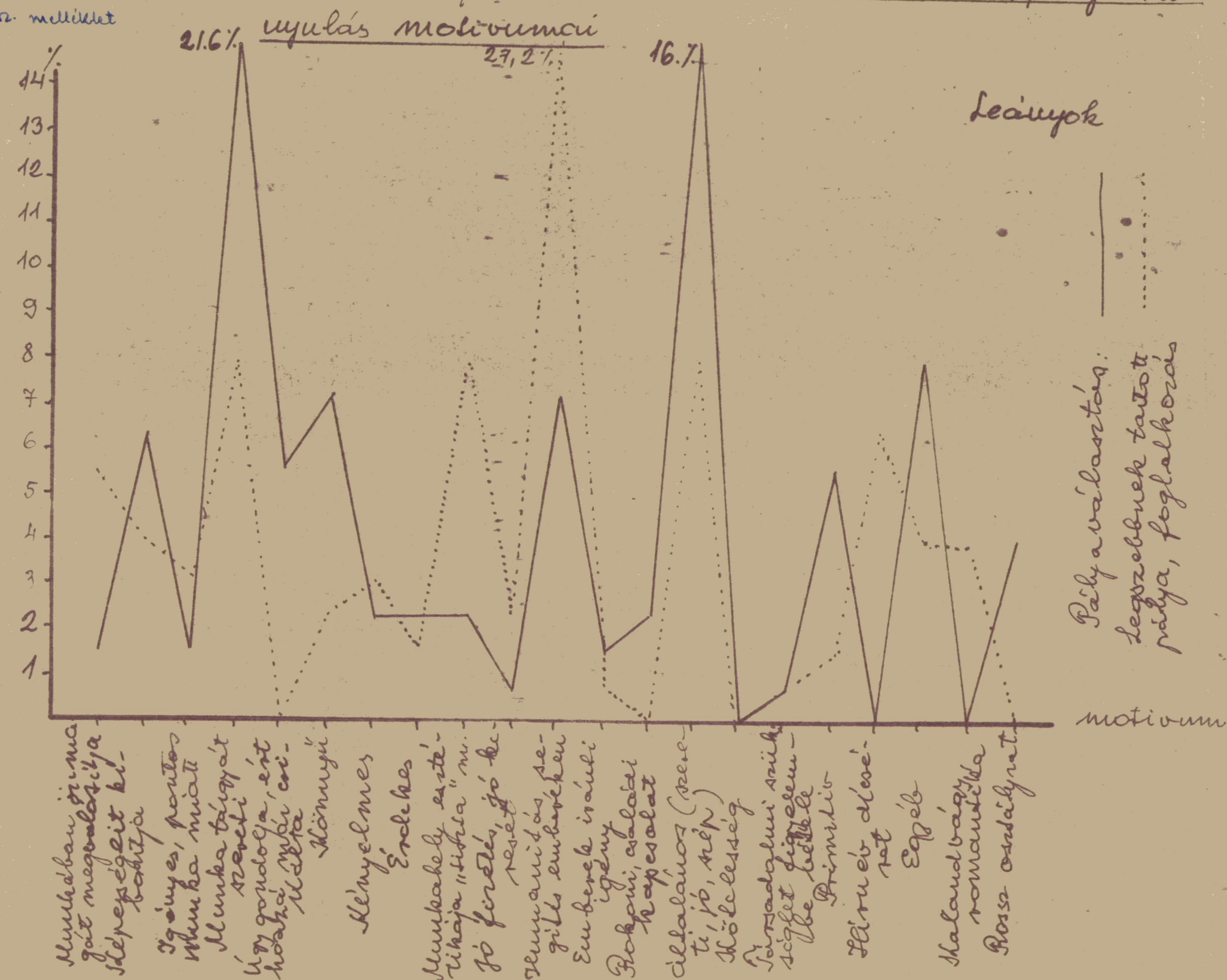
Második helyen az egyéb pályákat említik és ez is ellentétben a fiuknál tapasztaltakkal a 8. osztályig emelkedik. Közöttük uralkodó a "hagyományos női foglalkozás". Így a varrónő, elárusító, fodrász. Motivumai közül jelentősebbek a munka tárgyának szeretete, a munkahely esztétikája, a kényelmes munkavégzés lehetősége.

A fizikai termelő munkát alig említik /4 %/ és azok sem mindig lehetnek kapcsolatban választott pályájukkal. /Pl. két leányka a bányászatot jelölte meg./

Tehát ha a két nemnél a legszebbnek tartott pályát, a foglalkozásokról alkotott elképzelések regressziós irányát vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy minden téren, illetve mind a három munkaterületen ellentétes a trendvonal iránya. Ez ismét arra figyelmeztet bennünket, hogy nem beszélhetünk "a gyermekről" általában, hanem figyelembe véve korukat és nemüket, nevelői munkánkat a konkrét közösséghez, ezen belül

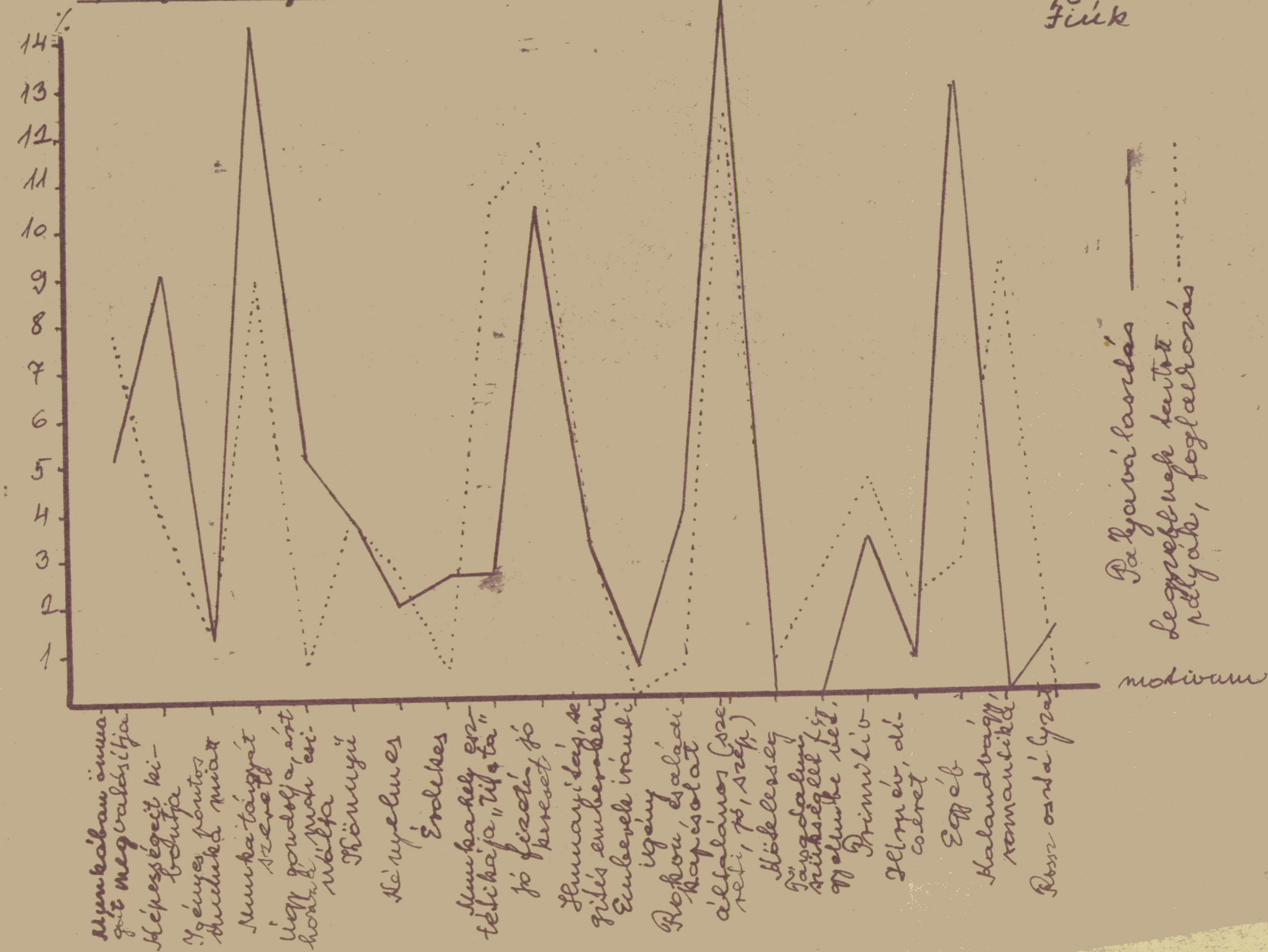
Legszébbnek tartott pályák, foglalkozás és a pályaválasztás, pályairá-

21. 52. melliklet

Legszembetűnőbb tartott pályák, foglalkozás és a pályaválasztás pályairányulási motívumai

Finck

a konkrét személyiséghez kell méreteznünk.

Ha a leányoknál összehasonlítjuk a pályaválasztás, pályairányulással a legszebbnek tartott pályát, foglalkozásokról alkotott elképzelést, azt tapasztaljuk, hogy szintén nagyobb az eltérés, mint a fiuknál.

A fizikai termelő munka alig játszik szerepet.

A választott pályánál az egyéb foglalkozási ágak jóval megelőzik a szellemi munkát. Mind a kettő a 8. osztály felé haladva csökkenést mutat. Ez arra enged következtetni, hogy a valósággal szembesítve vágyaikat, némileg igyekeznek a szükségletekhez alkalmazkodni. Ez néhányuknál bizonytalanságot szülhet, mert a leányoknál a 8. osztály felé haladva a nem értékelhető válaszok száma emelkedik, míg a fiuknál ez csökken. Átrétegződés szempontjából tehát ők is élni kívánnak a társadalmunk biztosította munkaszabadság lehetőségeivel, de a népgazdasági igények figyelmen kívül hagyása, a hagyományos női foglalkozásokhoz való ragaszkodás és nem utolsósorban a fizikai termelő munkától való idegenkedés irreálissá teszi többségük elképzelését.

Igy a fiúk és a leányok motivációiban is különbségek vannak. Az összehasonlításnál csak az 1 %-nál nagyobb eltéréseket vettük figyelembe.

/21.sz. melléklet./

M e g n e v e z é s	Több	
	fiuknál %	leányoknál %
Munkában önmagát megvalósítja	2,2	-
Igényes, pontos munka miatt	-	1,9
Munka tárgyát szereti	1,1	-
Könnyű	1,5	-
Munkahely esztétikája	2,5	-
Jó fizetés, jó kereset	9,4	-
Humanitás, segítség	-	23,3
Társadalmi szükséglet figyelembe vétele	1,8	-
Hirnév, dícséret	-	4,4
Kalandvágy	5,1	-

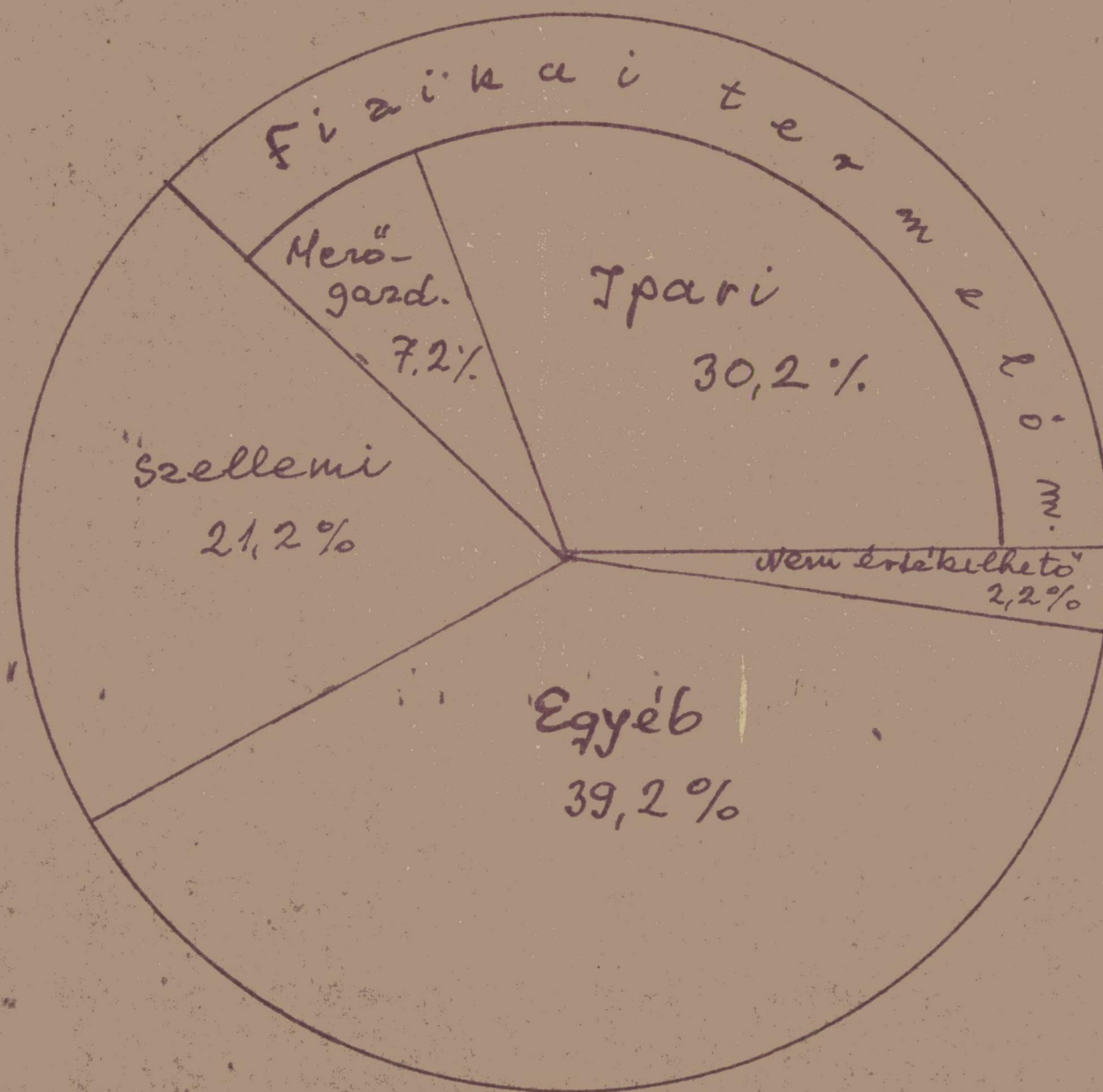
Az összehasonlítás látszólag a leányok javára dől el. Figyelembe véve azonban a legszebbnek tartott foglalkozásokat, a leányoknál már eleve a szellemi munkák előtérbe helyezésével néhány mítikum természetessé vált, így az orvosnál a jó fizetés, a munkahely esztétikuma, és figyelmüket inkább a foglalkozással járó humánus megnyilvánulások kötötték le. A hirnév és a kalandvágy változása érdekesen utal a két nem sajátosságára. A munkaöröm forrásai, különböző lehetőségei a fiuknál gyakoribb és ez összhangban van mind a választott, mind pedig a pályaprestízsénél feltüntetett munkákkal, ezen belül elsősorban a szakképzett fizikai munkával.

Grafikonon kívánjuk szemléltetni a pályaválasztás, illetve pályairányulás és a legszebbnek tartott pályák, foglalkozások együttmozgását. Mint a mellékelt grafikon mutatja, a leányoknál nincs meg ugy az együttmozgás, mint a fiuknál. Ez természetesen visszavezethető az előbbi indokokra, okokra. Egyrészt, hogy nagyobb az eltérés a pályaprestizs és a pályairányulás között, másrészt hogy a fizikai termelő munka, a munkaöröm forrásai nem bontakozhattak ki a fizikai termelő munkától való idegenkedés miatt.

PÁLYAVÁLASZTÁS, PÁLYAIRÁNYULÁS

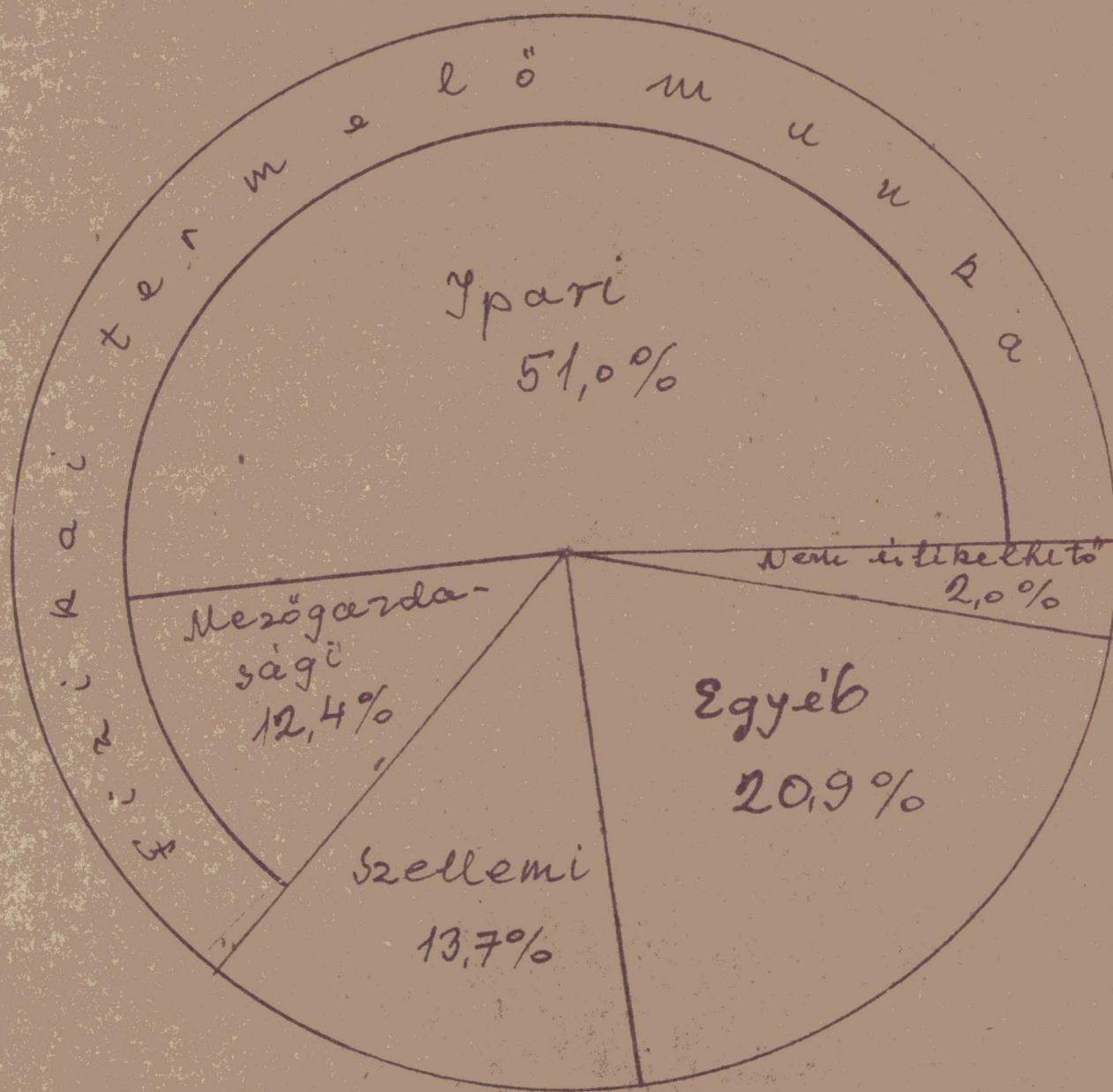
22. m. melléklet

FIÚK ÉS LEÁNYOK ÖSSZESEN

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 287 TANULÓ

FIÚK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 153 TANULÓ

LEÁNYOK

VÁLASZOLT ÖSSZESEN 123 TANULÓ

d./ A tanulók pályaválasztása, pályairányulása

A kérdést már az előzőekben részint érintettük, főleg a pályaprestizszel kapcsolatban. Azonban ezt kell legjobban elemeznünk, mert:

- a tanulóink - itt elsősorban a 8. osztályos tanulókra gondolunk - legfontosabb problémája,
- összegezése a munkaerőköleccsel kapcsolatos vizsgálatnak,
- e téren kell az elkövetkező időben segíteni tanulóinkat leginkább mind az iskola, mind a társadalom részéről.

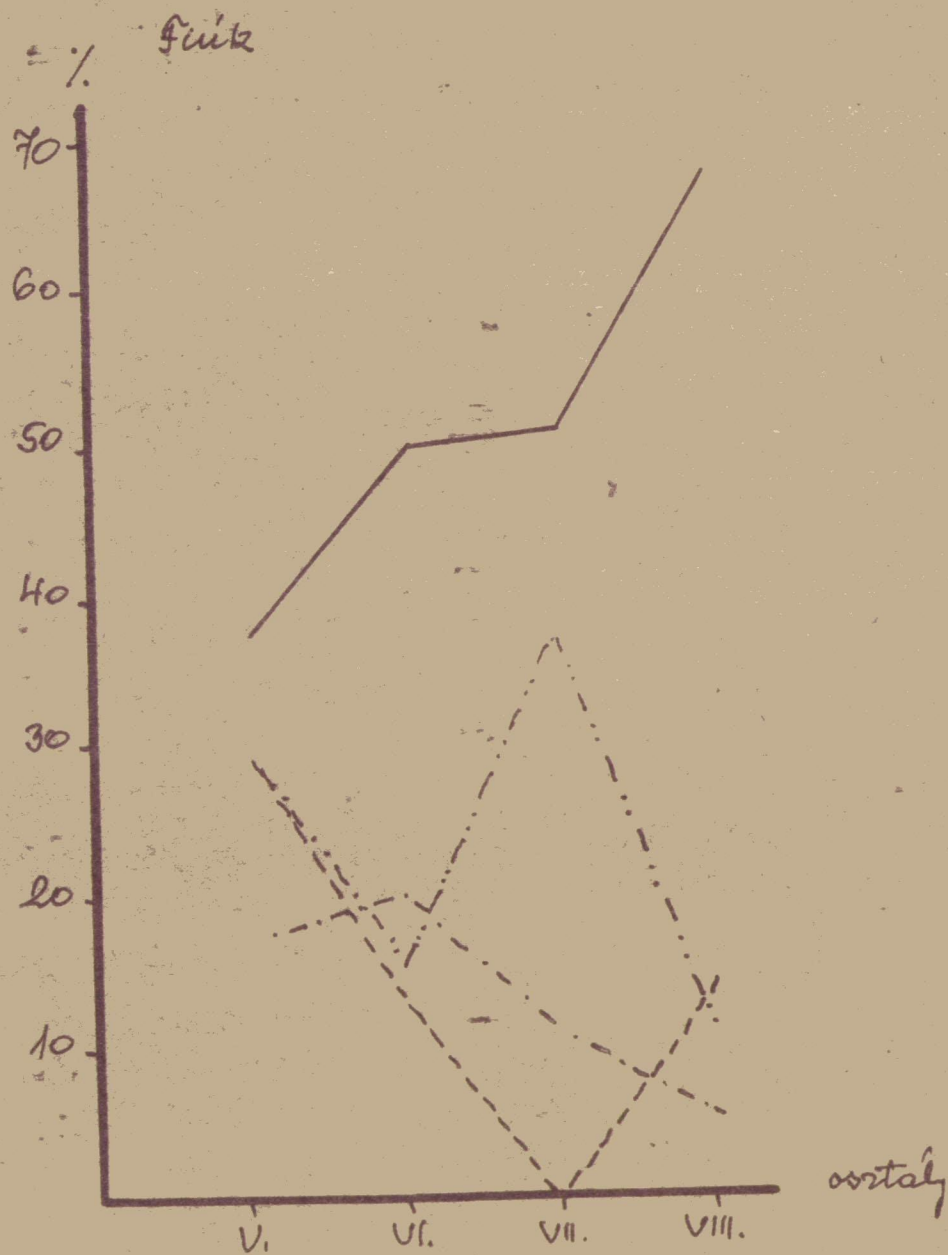
Természetesen az itt feltüntetett adatok nem azonosak a beiskolázás adataival egyrészt mert ez az adatfelvétel még az ősszel történt és tudjuk, a választás különösen a 8. osztályban felgyorsul, másrészt mi a tanulók által feltüntetett legtovábbi célt vettük.

A tanulók pályaválasztása, pályairányulása a következő:

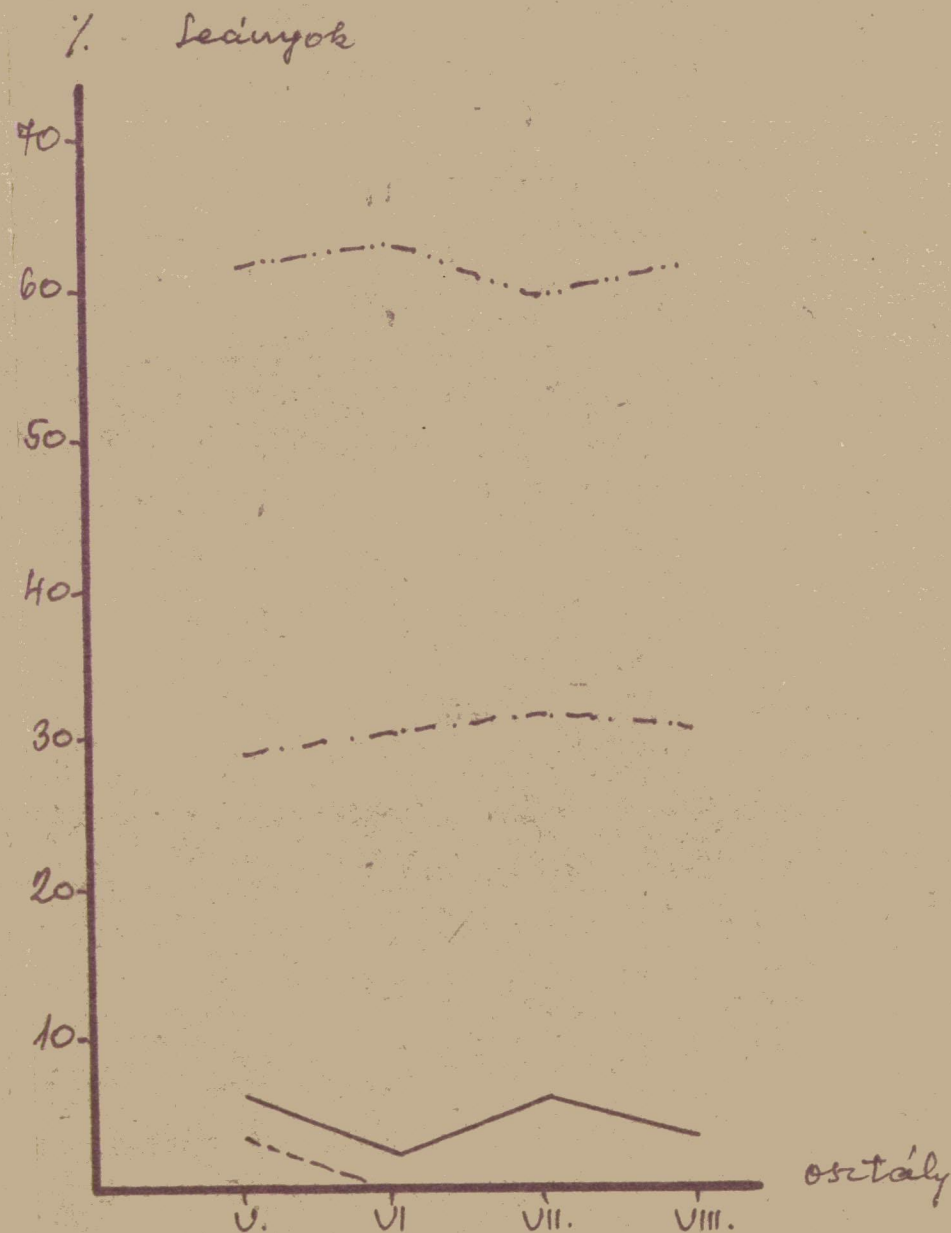
Megnevezés	Fiúk %	Leányok %	Összesen %
Fizikai termelő munka iparban	51,-	4,8	30,2
" " mez.gazd.-ban	12,4	0,8	7,2
Szellemi munka	13,7	30,4	21,2
Egyéb	20,9	61,6	39,2
Nem értékelhető	2,-	2,4	2,2
Összesen:	100,-	100,-	100,-

/22.sz. melléklet./

A tanulók pályaválasztása, pályairányulása

Fizikai (ipari) munka —
 Fizikai (mezőgazd.) munka - - - - -

Intellektuális munka
 Egyéb - - - - -
 Fizikai (ipari) munka —

A pályaválasztás grafikonban történő ábrázolása százalékok alapján történt a trendvonal szerkesztése pedig a tényleges létszám alapján, így a kettő között kisméretű eltérés van. /A trendvonalat Sasvári Péter főkönyvelő készítette. Magyarcsanak, Uttörő Termelőszövetkezet./

A fiúk pályaválasztása zömmel a fizikai termelő munkára irányul és az 5. osztálytól /58,1 %/ a 8. osztályig /82,9 %/ emelkedést mutat. Első helyen az autó- és motorszerelő szakma áll /25 tanuló/, majd ezt követi a szobafestő és mázoló szakma /14 tanuló/, a harmadik helyen a kőműves szakma áll /13 tanuló/. A géplakatos szakmát 8 tanuló választotta. Viszonylag kevés az elektroműszerész, rádió- és televíziószerelői pálya utáni érdeklődés a divatos szakmákat illetően. A többi szórványos. Nem figyeltek fel tanulóink a vízvezetékszerelői szakmára, holott ennek járásunk területén nagy jövője van, mert minden községünk már törpevízművel ellátott. Csupán egy tanuló választotta. Feltűnően sok a szobafestés és mázolás iránti érdeklődők nagy száma. /23. sz. melléklet./

A mezőgazdasági munkák iránti érdeklődés szintén emelkedik az 5. osztálytól a 8. osztályig. Ezen belül az érdeklődés a mezőgazdaság gépesítésével kapcsolatos /traktoros, zeteros/. Növényápoló, illetve kertész 5 tanuló kíván lenni, állatgondozó és fogatos 3 tanuló.

A motívumokat vizsgálva első helyen a munka tárgya szeretetét említi. "Szeretnék autó- és motorszerelő lenni, mert szeretem az autókat

és a motorokat. Nyaggatni szenvedélyem." /8.b. fiu 3./ Vagy: "Kertész akarok lenni, mert szeretem a virágokat és gondozni is szeretem őket." /6.b. fiu 7./ Második helyen az általánosságokat említik /szép, jó, stb./ így ezzel nem is foglalkozunk. A jó kereset lehetősége áll harmadik helyen. "Én szobafestőnek szeretnék menni, mert ebben sok a pénz." /8.b. fiu 6./ E szakmát választók zömmel a jó keresetre hivatkoznak, sőt mint lehetőséget figyelembe veszik a munkaidő utáni "maszekolást" is, ahogyan ezt környezetükben látják. A jó kereset elérésének lehetősége nem feltétlenül vezet a szükségletek csak anyagi térre való leszűkülésére. Egyes feleletek - helyesen - az egyéni munka társadalmi elismerését látják a jó keresetben. "Én kőműves és magasépítő akarok lenni, mert van munkalehetőség és sok pénzt kap, aki jól elvégzi a munkáját. És én szeretek dolgozni." /7.b. fiu 3./ E rövid válasz okosan mérlegeli az adott munkaterület társadalmi szükségességét, fejlődési lehetőségét, ezekkel összhangban saját igényeit és egyben ítéletét, valamint egyéni munkaszeretetét, röviden: az egyéni- és közérdek harmóniáját.

Negyedik helyen említhetjük a meglevő képességek további kibontakoztatását. "Bognár szeretnék lenni, mert nagyon szeretek barkácsolni és faragni." /7.a. fiu 8./ Bét gyermek az alkotásban, munkában kívánja önmagát megvalósítani. "Gépszerelő akarok lenni, azért, mert sokat vezethetek és a rosszból újat varázsolhatok." /7.b. fiu 12./ Jelentősek a rokoni, családi kapcsolatok, ami egyrészt az elfogadott szülői kívánság lehet, másrészt környezetéből valaki az általa választott munkakörben dolgozik. "Én géplakatos

akarok lenni, mert édesapám is ezt a szakmát választotta és ezt a szakmát én is megszerettem. /6.b. fiu 12./ Vagy: "Motorszerelő szeretnék lenni, mert szeretek a motorral bánni és jól karbantartani. A barátom is ott dolgozik. A motorját közösen csináljuk meg és én tanulok tőle." /8.b. fiu 2./ A szórványosan előforduló indokok között szerepel az esztétikai indok. "Kőműves szeretnék lenni, mert mindig építenek, szépítenek." /8.a. fiu 3./ A társakkal való együtt-lét igénye: "Kőműves szeretnék lenni, mert jól lehet keresni és az ember mindig barátok között lehet." /8.b. fiu 10./ A gyenge tanulmányi eredmény indokként a mezőgazdasággal kapcsolatos munkakörök-nél szerepel: "Én a termelőszövetkezetben fogok dolgozni, mert nem olyan jó tanuló vagyok." /8.b. fiu 12./ Az egyebek közül érdemes megemlíteni egy indoklást, amiről gyakran hall vagy olvas a gyermek: "Ács szeretnék lenni, mert ezt már lebuktatni nem lehet, ha felszabadult /kiemelés tőlem.P.J./ és megvan benne a fizetés." /8. b. fiu 10./

A szellemi munkát kevesen választották. Az 5. és 6. osztályokból 15, a 7. és 8. osztályokból pedig mindössze 6 tanuló. Három-három választás esett a tanári, orvosi, zenészi és a mérnöki pályára, a többiekre egy vagy kettő. Feltűnő - az egyéb foglalkozásokat is figyelembe véve - hogy az uttörő zenekarnak, illetve az abban való szereplésnek milyen meghatározó szerepe van a pályairányulásra. A motívumok között első helyen a képességek kibontása áll. "Mérnök akarok lenni és ha nem sikerül, tolmács szeretnék lenni. Mérnök

azért, mert a számtant jól tudom, tolmács pedig azért, mert az idegen nyelv is jól megy. Román és orosz." /6. a. fiu 17./ Ezt követi a humanitás. "Orvos szeretnék lenni, mert nagyon szeretem az embereket, és ha betegek, akkor megteszem a kötelességemet." / 8. a. fiu 13./ A kisebbeknek /5-6./ előfordul a primitív indokolás.

"Tengerész szeretnék lenni, mert szeretem a vizet." /6.b. fiu 4./
Vagy: "Színész szeretnék lenni, mert már egyszer szerepeltem."

/6.b. fiu 17./ A kalandvágy is motiválhat, amit a tv adások is táplálhatnak. "Tengerész szeretnék lenni, mert szeretnék utazni és bejárni az egész világot." /7.a. fiu 20./ A motivumok e munkakörökben regulációs szerepet nem töltenek be és az irányulás inkább csak be-
leképzelés az említett foglalkozásba. Ez érthető, mert szellemi pályát elsősorban csak az 5-6. osztályos tanulók választották, nem véve figyelembe saját képességeiket és lehetőségeiket.

Az egyéb munkáknál első helyen a pincér, a felszolgáló munkakört jelölik meg. Ezt követi a gépkocsivezető, mint foglalkozási ág.

Harmadik helyen a zenész foglalkozást jelölik. A többi szórványos /cipész, kereskedő, hentes, kalauz, stb./. Nagyobb egyöntetűséget a motivumok sem mutatnak. Számszerűségében első helyen áll a tapasztalaton alapuló "úgy gondolja, ért hozzá, már csinálta" indíték. Pl. "Zenész szeretnék lenni, mert már járok zenét tanulni."

/5.b. fiu 2./ A munka tárgya áll a második helyen /általános megjelöléseket leszámítva/. "Gépkocsivezető szeretnék lenni, mert szeretem a gépeket és a gépkocsivezető külföldre is elmehet." /7.a. fiu 3./

Az emberek megbecsülését, annak szükségességét szépen tükrözi a következő válasz és ugyanakkor utal arra, hogy az új gazdasági mechanizmus egyes elvei, követelményei a tanulókra is hatást gyakorolnak. "Boltos szeretnék lenni, mert az udvarias kiszolgálás emberhez illő dolog." /7.a. fiu 6./ Többjüket a munka kényelmes vagy könnyűnek vélt elvégzése vonzza a munkakörökbe. "Én borbély akarok lenni, mert nyáron hűvösön és télen melegen lehet dolgozni." /6. a. fiu 21./ Vagy: "Pincér szeretnék lenni, mert az könnyű és tiszta munka." /7.a. fiu 14./ A pincér mesterséget feltűnően sok tanuló választotta. Ebben a jó kereset, a borra való is közrejátszik. "Pincér akarok lenni, mert jól lehet keresni." /5.b.fiu 12./ Vagy: "Én pincér akarok lenni, azért, mert majd sokat keresek ott." /5.b. fiu 17./ A válaszok elgondolkodtatók. Az ötödikes gyermekeknek erről még konkrét ismeretük alig lehet. Ez esetben a környezetéből nem gondolnak arra, hogy amikor már a fiuk munkába állanak, nem lehet egyedüli mérvadó a borra való.

A pályaválasztás, illetve a pályairányulás motivumait együttesen vizsgálva a kép kedvező, mert az önként végzett munka részükre egyben a munkaöröm forrása. Élni kívánnak a társadalmunk nyújtotta lehetőségekkel, az egyéni és a közérdek harmóniája megtalálható.

Többségük a jó keresetet a jól végzett munka társadalmi elismerésének tekinti.

A gyakori motívumok /nem számítva az általánosságokat és az egyebeket/

munka tárgyának szeretete	14,4 %
jó fizetés, jó kereset	10,4 %
képességeit kibonthatja	9,1 %
munkában önmagát megvalósítja	5,2 %
úgy gondolja, ért hozzá, már csinálta	5,2 %
rokonai, családi kapcsolatok	3,9 %
könnyű	3,9 %

További feladatunk rámutatni arra, hogy a divatos szakmák /pl. szobafestő/ elérése nem valószínű; a tanulók pályaismereteit tovább kell növelnünk; a mezőgazdasági munkák jövőbeni változására /gépesítés/ továbbra is rá kell irányítani gyermekeink figyelmét.

A lányok pályaválasztása, pályairányulása, amint a pályaprestizsnél láttuk - döntő módon abban különbözik a fiukétól, hogy a fizikai munkától idegenkednek. Mindössze 7 leányka kíván az ezzel kapcsolatos foglalkozási ágakban tevékenykedni, de ezek közül 7-8. osztályos is csak 3. Ezen belül szövőnő akar lenni 3, gyári munkás 1, kertész 1, a nem hagyományos női foglalkozási ágakban pedig 2. Az átrétegződés tehát náluk nagyobb mértékben jelentkezik. Ez egyben a feladatainkat is megszabja. Az előző kérdéseknél láttuk, /szívesen és nem szívesen végzett munkák/, hogy a fizikai munkát csak nehézsége oldaláról ismerik. Meg kell ismertetnünk a tsz-ben található és fellendülő munkaköröket /kertészkedés, korszerű barom-

fitenyésztés, stb./, amelyekben örömet találnának leányaink is. Annál is inkább, mert a kertészetnek Apátfalván komoly hagyományai vannak és féltő, hogy az idősebbek szaktudását nem lesz, aki átvegye. Természetesen ez nemcsak az iskola feladata. E téren komoly segítséget nyújthatna a két jól működő tsz is, annál is inkább, mert az utánpótlás részükre sem lehet közömbös azaz, hogy csak olyan gyermekek menjenek a tsz-ekbe dolgozni, akik érzik, gyenge képességük miatt máshová őket nem vennék fel, vagy akik a későbbiek folyamán kénytelenek ilyen vagy olyan ok miatt ott megkeresni kenyerüket.

A motivumok vizsgálata csekély számuk miatt sem általánosítható, még az iskola vonatkozásában sem. Pozitív indoklást két leányka hoz, igaz, hogy csak általánosságban. Egy egészségügyi állapotát mérlegeli. "Orvosi műszerkészítő szeretnék lenni, mert szivbeteg vagyok és a nehéz munkát nem bírom elvégezni. Én úgy érzem, hogy ez pont nekem való, mert könnyű munka." /8.a. leány 2./ "Valamilyen" gyári munkás azért akar lenni egy kislány: "... mert én azt hiszem, hogy nem tudok helytállni a tanulásban, mert most az ötödik osztályban is gyengébb tanuló voltam." /6.b. leány 17./

A szellemi munkák iránti vonzalom már lényegesen nagyobb és jóval meghaladja a fiúk választását, irányulását is. E munkakörökön belül első helyen a tanári /16/, majd az óvónői pálya /8/ áll. Ezeket követi a gyógyszerész és az orvosi pályák iránti érdeklődés.

A szellemi foglalkozások választása ha kis mértékben is, de csökken az 5. osztálytól a 8. osztályig haladva, míg a táncdaléneklés a pályaprestizsénél elég szép számban szerepelt, addig a választásnál már csak egy leányka kíván erre a pályára lépni, de ő is úgy, hogy biztonságul más foglalkozást is tanul.

A motívumokat vizsgálva a munka tárgyának szeretetét említik az első helyen. "Zongoratanár szeretnék lenni, mert nagyon szeretek zongorázni." /7.b. leány 6./ Vagy: "Testnevelő és énektanár /szeretnék lenni/, mert nagyon szeretem a testnevelési órákat és nagyon szeretek énekelni." /8.a. leány 1./ Második helyen képességeik kibontakoztatásának lehetőségét említik. "Tolmács vagy idegenvezető szeretnék lenni, mert nagyon szeretem az idegen nyelveket és úgy érzem, értem is." /8.b. leány 4./ A humánus tendenciák részint a pedagógus, részint az orvos munkájával kapcsolatosak. "Orvos szeretnék lenni, mert sok ember életét adják vissza a kórházban." /5.b. leány 5./ A fiuktól eltérően a jó kereseti lehetőség náluk alig játszik szerepet. A választások - az egyéb munkákat is figyelembe véve - arra engednek következtetni, hogy elsődleges a társadalmilag megbecsült munka és ez véleményük szerint a fizikai termelőmunka nem lehet.

Az egyéb munkákhoz sorolt foglalkozásokat választotta többségük /61,6 %/. Ez is csökkenést mutat az 5. osztálytól a 8. osztályig. Ezek közül a választás elsősorban a hagyományosnak vélt női foglalkozásokra esik. Így varrónő szeretne lenni 24, boltos 16,

fodrász 13 leány és pincér, illetve felszolgáló 5, cukrász 6 kis-leány. A többi foglalkozások pedig inkább városhoz kötöttek, pl. ápolónő. A megnevezett foglalkozási ágak a társadalom szükségleteit egyáltalán nem veszik figyelembe, hiszen nagy mértékben olyan foglalkozási ágakat választottak, amelyeken már most nincs nagyobb mérvű munkaerő szükséglet. Ez annál is figyelemre méltóbb, mert az említett foglalkozásokat a 7. és 8. osztályos tanulók is nagy mértékben választották. Pl. varrónő kíván lenni közülük 8 és fodrász 7. Így érthető, hogy a 8. osztály második felében náluk a legnagyobb a megtorpanás.

A motivumok közül legtöbb az általános megjelölés, a szép munka, jó munka, stb. Néha azonban még ez is a bizonytalanság határán mozog. "Boltos /szeretnék lenni/. Azért, mert tetszik ez a szakma és biztos szeretem". /Kiemelés tőlem. P.J./ /7.a.leány 5./ Ezt követi a munka tárgyának szeretete... "Fodrász akarok lenni, mert szeretem a hajat igazítani és arra fogok törekedni, hogy minél szebb hajviseletük legyen a fiataloknak." /8.b. leány 2./ Vagy: "Védőnő /szeretnék lenni/ azért, mert az embereket és csecsemőket szeretem, és talán az életben még gyógyítani is fogok. Ezt nagyon szeretném, ha megvalósulna. Ez régi elgondolásom." /8.a. leány 6./ E választ színezi a humánus és munkaöröm, önmegvalósítási törekvések. A könnyűnek vélt munka inkább az ötödikeseket vonzza. "Én varrónő akarok lenni, azért, mert könnyű." /5.b. leány 13./ Feltűnően sok a munkaköröknél a primitív válaszok száma. Ez érthető is, hiszen világos elképzelés, célratörő akarat még a középiskolákban sem jellemző

szerezőké." /8.a.fiu 4./ /Érdekes a vonal: apja géplakatos és ő autó- és motorszerező akar lenni, tehát a gépekkel való munka, az egyre magasabb szinten történő kezelése, irányítása./

Indokolják még: hirnév, igényesség, stb.

A fizikai termelő munkánál a legnagyobb mérvű a megegyezés a legszébbnek tartott és a választott pálya között. Regressziós iránya fordított a szellemi munkával. /Nagy mérvű az emelkedés, 5. osztályban 18,6 %, a 8. osztályban 51,4 %./ A választásnál viszont az emelkedés már kisebb, mert az 5. és 6. osztályosok, akik a szellemi munkát jelölték meg legszebb munkaként, szintén a fizikai munkát választották. Itt tehát a legnagyobb mérvű a megegyezés. Ez természetesen vonatkozik mind az iparra, mind pedig a mezőgazdasággal összefüggő foglalkozásokra. /2c.sz. melléklet./

Az egyéb munkákkal kapcsolatos fejlődési irány szintén mind a két kérdésre adott válasznál megegyezik. /5. osztálynál 25 %, a 8. osztálynál 17,1 %./ A foglalkozások is csaknem azonosak, azaz a választott pályával kapcsolatosak.

A fiuk tehát a társadalom nyújtotta szabadsággal élni tudnak. A foglalkozásokkal kapcsolatos értékrendjük és választásuk zöme egybeesik és megfelel népgazdaságunk fejlődése nyomán keletkező szükségleteknek. A leendő életpályával kapcsolatos munka, foglalkozás nemcsak a megélhetés biztosítására szolgál. Képességük, tehetségük

minden tanulóra. A primitív válaszok az 5. és 6. osztályokban gyakoriak. "Én fodrász szeretnék lenni, mert a babám haját szeretem fésülni." /5.a. leány 1./ Vagy: "Cukrász szeretnék lenni, mert akkor sok fagyit ehetek." /5.a. leány 5./ A motívumok között szerepel az otthonhoz, a közösséghez való ragaszkodás is, erre azonban csak néhány válasz utal. "Varrónő akarok lenni. Azért, mert nem leszek olyan elfoglalt és mindig otthon, vagy a varrodában leszek, nem pedig vidéken." /6.a. leány 13./

A leányoknál előforduló gyakoribb motívumok, az általános és egyéb megjelölések kivételével:

a munka tárgyának szeretete	21,6 %
könnyű	7,2 %
humanitás, segítség embereknek	7,2 %
képességek kibontása	6,4 %
ugy gondolja, ért hozzá, már csinálta	5,6 %
primitív	5,6 %
gyenge képesség felismerése	4,- %

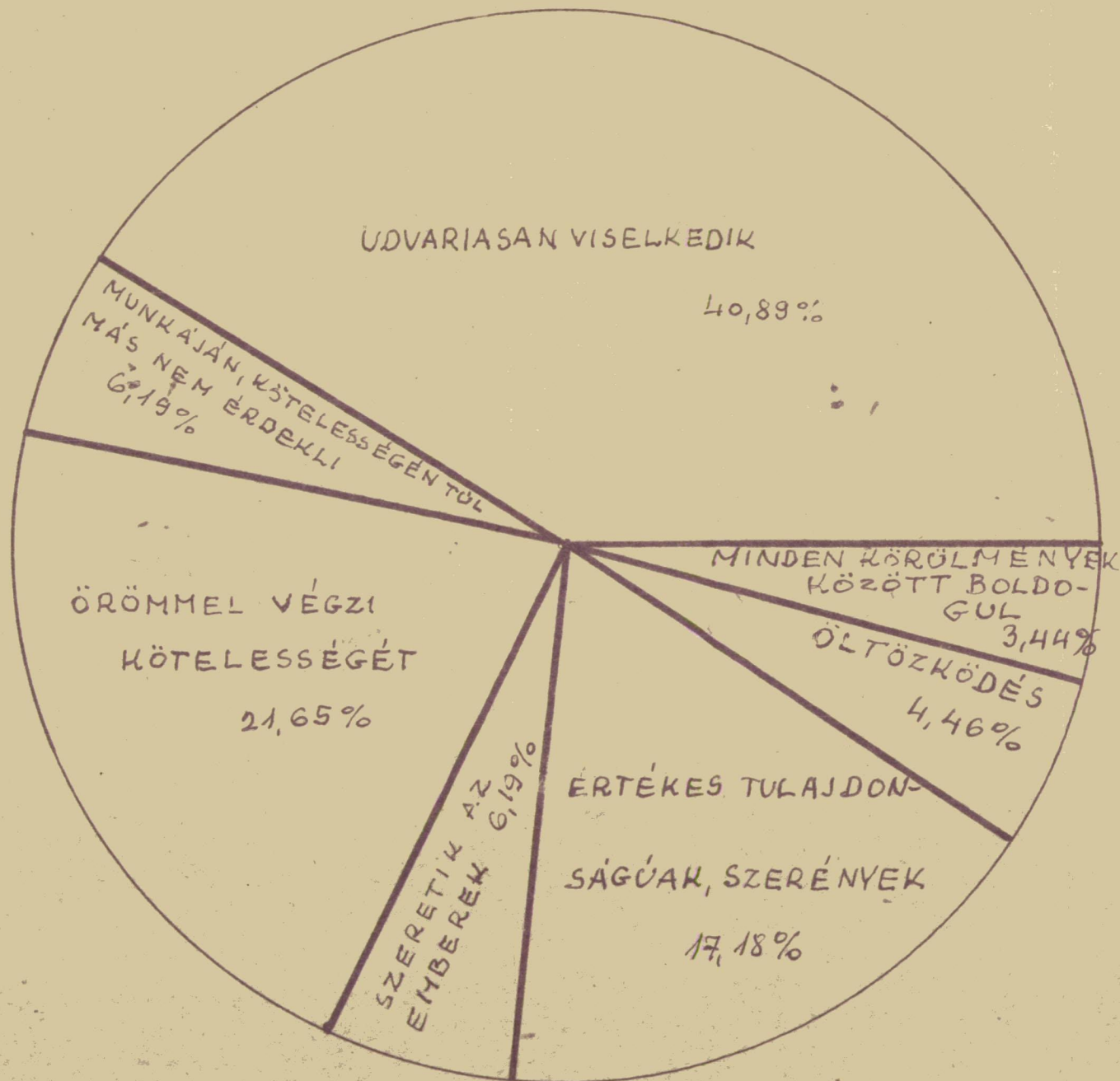
A két nem pályaválasztását, irányulását vizsgálva, a nagyobb probléma a leányok választásával van, ami abban gyökerezik, hogy a fizikai termelő munkától idegenkednek. Ezért a szülői értekezleten érdemes lenne ezekről beszélni. A személyiség alaposabb megismerésével a nevelő esetleg hasznos tanácsot adhatna mind a szülőknek, mind pedig a gyermekeknek. Továbbra is célszerű követni azt a hasznos gyakorlatot, amely szerint a tanulók meglátogatják a

különböző üzemeket, tsz-eket és MÜM intézményeket. Hangsúlyozzuk: a nevelő sokat tehet, de nem mindent. Munkájukban a termelőszövetkezetek hathatósan közreműködhetnek./A közeli üzemek kiküldöttjeitket ugyanis el fogják küldeni./ Fontos és nehéz probléma, hogy a tanulóval a holnapot megismertessük és azt, hogy az iskolából kikerülve más körülmények között fognak dolgozni, mint a szülei.

A tanulók munkához való viszonyulásának alakulásával meg lehetünk elégedve. Valóban szabadok azonban akkor lesznek, ha felismerik a gazdasági és társadalmi szükségszerűséget - amennyiben ezt életkoruk lehetővé teszi - és képességeik, adottságaik figyelembevételével, a választott foglalkozás legfontosabb követelményeinek birtokában, a nevelők hatékony segítése mellett a kiápitendő szervezett tanácsadó hálózat közreműködésével választják meg pályájukat.

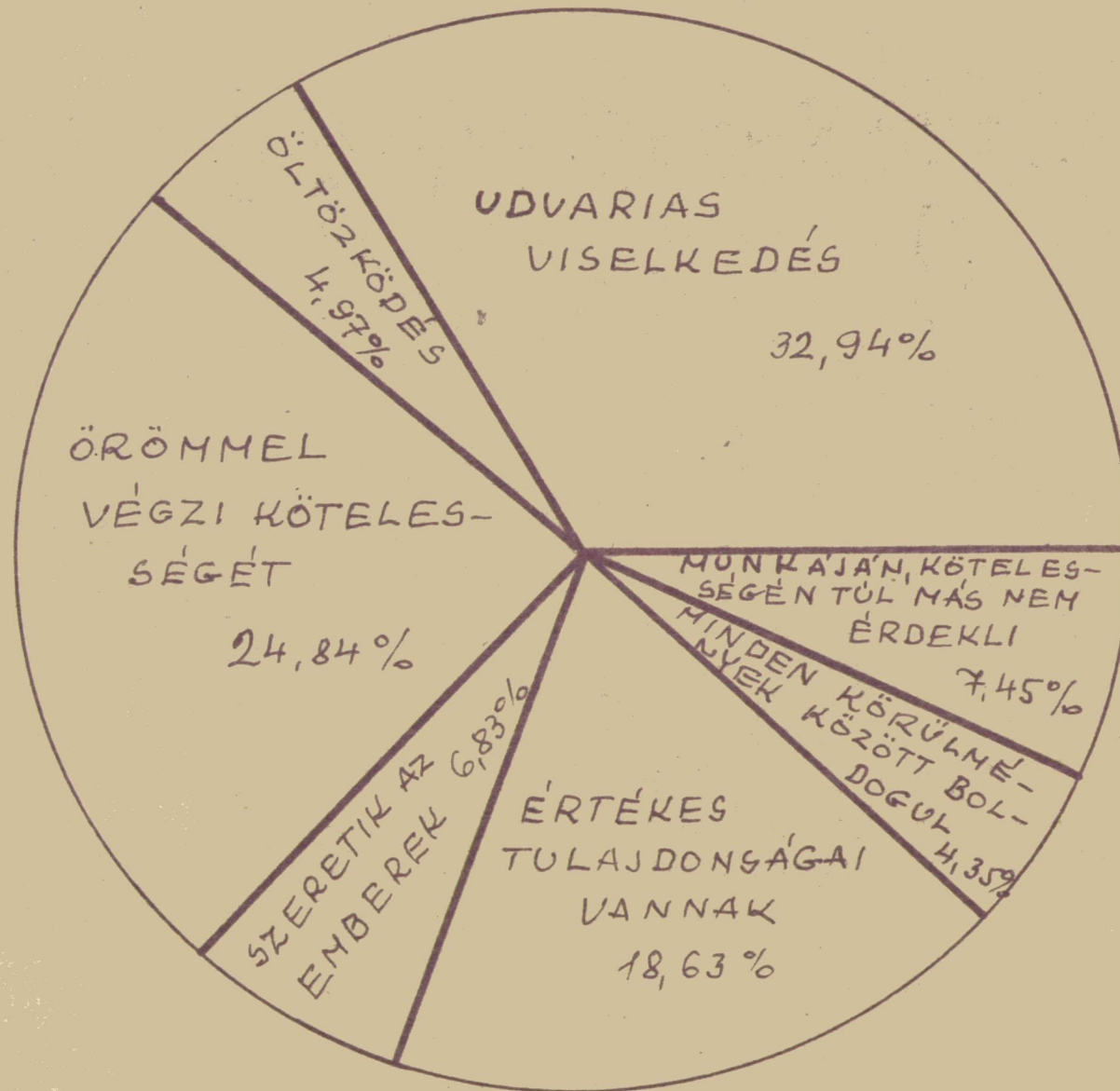
MI TETSZIK AZ EMBEREK VISELKEDÉSÉBEN, MAGATARTÁSÁBAN, MEGJELENÉSÉBEN?

24. sz. melléklet

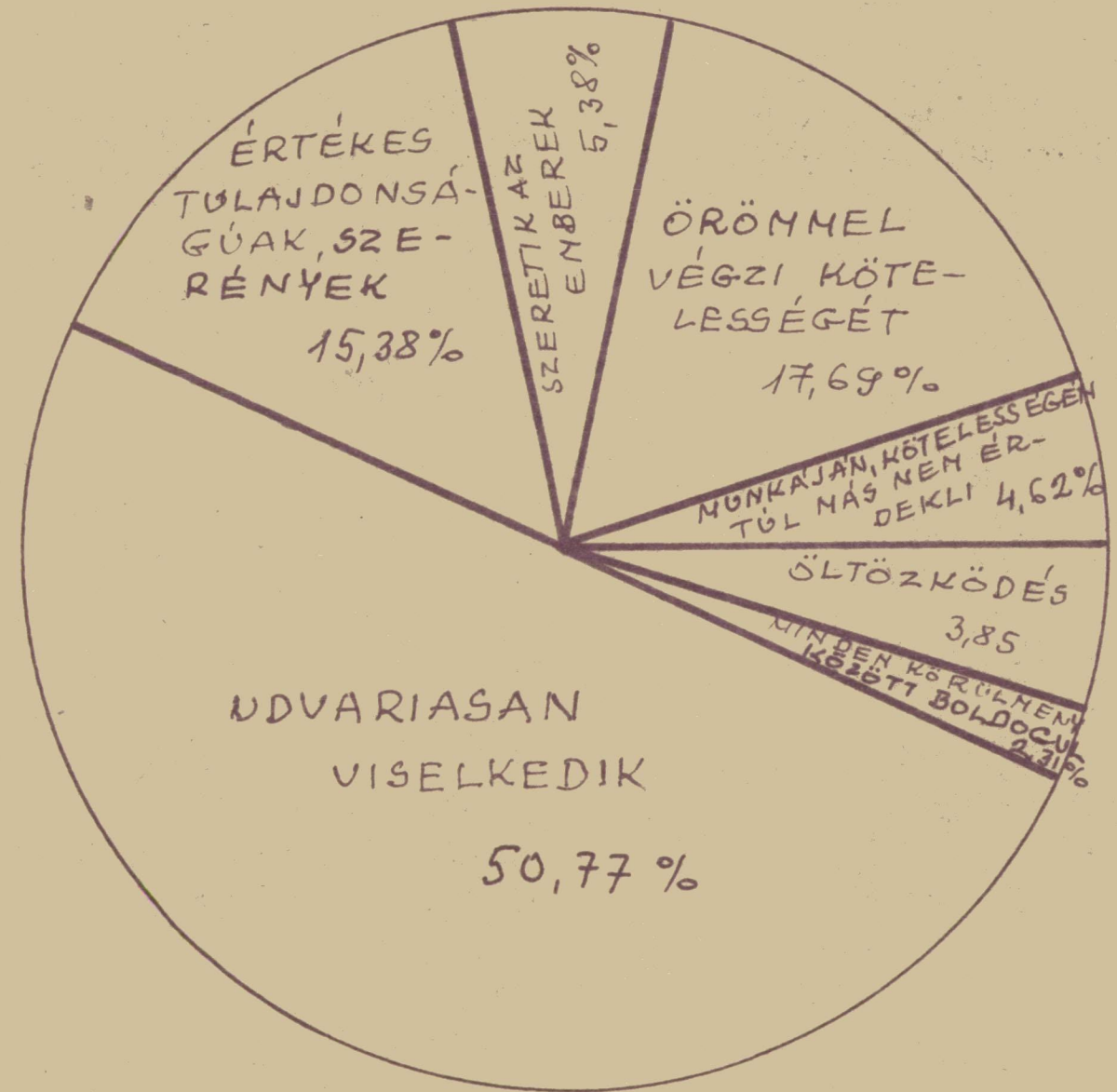
FIŰK, LEÁNYOK ÖSSZESEN

FIÚK

VÁLASZOLT 161 TANULÓ

LEÁNYOK

VÁLASZOLT 130 TANULÓ

6./ Az emberek megítélése

A tanulók erkölcsi ítéletét, ezen belül a munkaerkölcssel kapcsolatos fogalmaikat stencilezett kérdőívvel vizsgáltuk. A tanulók a felsoroltak közül aláhúzták azt, amit legszebbnek tartanak az emberek magatartásában, megjelenésében és a kipontozott részben pedig indokolták, hogy miért arra esett a választásuk. /A kérdőív mellékelve./

A válaszok megoszlása a következő:

Megnevezés	Fiuk %	Leányok %	Összesen %
Szépen öltözködik	4,97	3,85	4,46
Mindig és mindenütt helyesen és udvaraisan viselkedik	32,92	50,77	40,89
Szeretik az emberek	6,83	5,38	6,19
Örömmel végzi kötelességét, vidáman végzi munkáját	24,84	17,69	21,65
Munkáján, kötelességén túl más nem érdekli	7,45	4,62	6,19
Értékes tulajdonságai, erényei vannak	18,63	15,38	17,18
Minden körülmények között boldogul, kitűzött célját eléri	4,35	2,31	3,44
Összesen:	100,-	100,-	100,-

/24 sz. melléklet./

A tanulók túlnyomó többsége a fogalmakat értette ugyan, de gyakori volt, hogy a fogalom kibontása helyett annak egy-egy konkrét meg-

nyilatkozási formáját hozták.

Az öltözködés, mint külsőség, túlzottan – sem a fiukat, sem pedig a leányokat nem érdekelte. Sőt a leányok közül ezt kevesebben is választották, mint a fiuk. Inkább a ruha tisztaságát emelték ki. "Piszkos ruhában rosszul érzi magát az ember. "em baj, ha foltos a ruha, csak tiszta legyen." /6.a. leány 2./ A divattal kapcsolatban csak egy választ kaptunk. "Hossza megfelelő legyen, és ne legyen kivágott." /7.a. leány 1./ A fiuk az öltözködést a munkával is összekötik. "Szépen jelenik meg az utcán, de azért sokat kell dolgoznia." /7.a. fiu 1./ Mindössze egy van csak a válaszok között, mely teljes egészében a külsőségre, mint a megítélés alapjára gondol. "Megjelenése miatt megbecsülik." /8.b. fiu 1./ A válaszokat különben igazolják a barátválasztás, illetve elutasítás indokolásai is, mert ott is csak kis mértékben játszott szerepet a külső megjelenés. A különböző kérdéseknél megemlítik az öltözködést, így a munkavégzésekkel kapcsolatban is, és ezt gyakran a megérdemelt kereset eredményeként fogják fel. Ez utal arra, hogy egy-egy szép ruha, vagy ünnepi elérhető részükre, mert szüleik meg tudják venni. A nevelés eredményeként is könyvelhetjük el, hogy e külsődleges szempont szinte alig játszik szerepet.

A legtöbb tanuló a "Mindig és mindenütt helyesen viselkedik" viselkedési formát választotta. A válaszok többsége a helyes viselkedés egy-egy konkrét formáját emelte ki. Így tanulóink ítéletében a konformizmus nagy szerepet játszik. Különösen vonatkozik ez a leányokra, akiknek több, mint 50 %-a ezt jelölte meg. A fiuknál az ötödike-

seknél találunk tipikus konformista válaszokat. "Helyes és szép, ha udvariassen viselkedik." /5.a.fiu 4./ Döntő a mások véleménye: "Mert így nem lesz róla rossz vélemény." /5.a. fiu 8./ Vagy: "Nem hoz szégyent sajátmagára és családjára, ügyel, hogy jó híre legyen minden helyen." /5.b. fiu 7./ Van, aki helytelen összefüggésben látja az udvarias magatartást: "Meglátszik rajta, hogy okos." /7.b. fiu 3./ Egy nagyobb tanuló már következtetni is próbál. "Önérzet van benne, biztosan jól dolgozik." /8.b. fiu 11./ Az egyik gyermek valószínű családi tragédiáját sürítette az udvarias és helyes viselkedésbe. "Azért /választottam/, mert ha hazajön, utközben nem megy be a kocsmába, iparkodik haza és utközben nem verekszik. Siet haza, hogy otthon segíteni tudjon. Ha nincs munka, akkor megírja a napi munkaegységeket, utána lefekszik és nem megy el kártyázni." /6.a. fiu 2./ Még nem gondolt arra, hogy az utalásában szereplő személy magatartása nemcsak az udvarias viselkedéssel függ össze, de ami neki hiányzik, azt ebbe sürítette. Így a nyugodt, harmonikus családi életet, a megértést, a védettséget, stb.

A leányoknál hasonló helyzetet találunk. Elfogadják a felnőttek véleményét. "A gyermeknek kötelessége, hogy illedelmes legyen az öregekkel szemben." /5.b. leány 8./ A közvélemény szerepét még döntőbbnek tartják, mint a fiuk. "Ha átvezet az utcán egy öreg nénit, ezt látja mindenki, ez szép egy leánytól, sőt meg is jegyzik maguknak sokan." /6.a. leány 3./ Erősebben kötik nemükhöz e tulajdonságot. "Az udvariasság a leányban a legszebb tulajdonság."

/7.a. leány 2./ E válasz utal arra, hogy a követelmény még nem azonos társadalmunkban mind a két nemmel szemben. Helytelen tulajdonsága nálunk is megmutatkozik. "A helyes viselkedés mutatja meg az ember külső és belső tulajdonságát. Az udvariasság mindig a legfeltűnőbb mással szemben." /8.a. leány 5./ Vannak azonban már, akik a külső formát a belső tartalommal együtt látják. "Aki udvarias, az szereti a másikat, az osztálytársát, a barátját, ismerőseit, rokonait, nevelőit, stb." /6. a. leány 8./

Hiba-e a konformizmus ilyen nagymérvű megéléte? Szerintünk nem. A gyermeket a társadalomnak először adoptálni kell saját erkölcsi normáihoz. Ehhez az egyik lépés, hogy a gyermek elfogadja a mi normáinkat, mert így válhat a külső követelmény belsővé. E belsővé válásra, folyamatára utal az alábbi válasz: "Azért /választotta/, mert ha ő ül és egy idős néninek átadja a helyét, az nagyon példamutató." /5.b. leány 14./ Tehát a követelményt, ami kezdetben részéről külső volt, elfogadja és példamutatóként magáénak vallja.

"Szeretik az emberek" mondatot szintén kevesen húzták alá. Lényegében ez az emberek közötti viszony egyike. A válaszokban a tanulók e viszonyulás okát keresték. "Azt szeretik, aki szereti társait és segít rajtuk." /8.a. fiú 4./ Esetleg a szeretet indítékára következtetnek. "Az idősebbeknek köszön, udvarias és biztos, hogy a munkáját is jól végzi." /8.b. fiú 13./ Vagy: "Ha szeretik, akkor jól végzi munkáját, udvarias, jól öltözik és ezért." /6.a. fiú 11

Csak a következményekre két gyermek utal. "Ha az embert szeretik, szebb és jobb az élet." /5.b. fiu 9./ Vagy: "Jó lehet, ha szeretik." /7.b. fiu 5./ Az egyéni tragédiára, nem megfelelő otthoni légkörre való utalás itt is szerepel. "Sohasem verekszik és mindig pontosan hazajár a munkából." /6.b. fiu 8./

A lányok - habár kisebb mértékben választották -, szintén az okot kutatják. "Azért szeretik, mert jól végzi munkáját és udvariasan viselkedik." /5.a. lány 8./ Van, aki a társadalmi hasznosságon keresztül tartja lehetségesnek e viszony kialakítását és érzelmen kívül elismerésnek is szánja. "Sok értékes tulajdonságáért szeretik. Építi a társadalmat, szereti a hazáját." /7.b. lány 12./ Vagy: "Olyat szeretnek, aki a közösségért dolgozik." /8.b. lány 13./ A barátválasztásnál, illetve elutasításnál is találkoztunk ezeken alapuló ítéletekkel a hasonló korosztályban.

Tehát a szeretetet, mint a társadalmi elismerés egyik megnyilvánulási formáját fogják fel a tanulók, amit ki kell érdemelni.

"Örömmel végzi kötelességét, vidáman végzi munkáját" tulajdonságot a második helyen jelölték meg a tanulók. Ez egyben alátámasztja a munkáról eddig vallottakat. Ez a kérdés fontos részünkre, mert szoros kapcsolatban van a marxista boldogság-elmélettel, azaz a kötelesség és boldogság dialektikus egységével, a feladatokkal való azonosulással. Az egyik fiu használja is ezt a ki-

fejezést "... szereti munkahelyét és boldog /kiemelés tőlem.P.J./ munkájával." /5.b. fiu 11./ Üszekötik az eredménnyel is. "Aki örömmel végzi munkáját, gyorsabban halad, aki vidáman, az többet bír megcsinálni." /5.a. fiu 9./ Esetleg a munkavégzésből következőnek az érdekelt egész személyiségére. "Mert aki nem becsüli munkáját, az rossz ember. Aki a tőz-ben dolgozik vidáman végzi munkáját." /5.a. fiu 21./ Érdekes módon a transzfer sem kerül el a figyelmüket. "Aki örömmel dolgozik, az minden munkahelyen megállja a helyét." /5.b. fiu 15./ Egyes nagyobb gyermekeknél a vidáman végzett munka mint kötelességérzés jelentkezik. "Azért, mert ha valakire rábízunk valamit az teljesítse kötelességét vidáman." /8.b. fiu 15./ A kommunista erkölcs alapjainak lerakására és annak elfogadására utal a következő válasz: "Azért végzi örömmel munkáját, mert tudja, hogy nemcsak önmagáért dolgozik, hanem miérettünk is." /7.a. fiu 10./ E válasz szép példája a "távolállókért" /Lenin/ végzett munka felismerésének.

A leányok válaszai hasonlóak. "Hiába végzi el munkáját gyorsan és ügyesen, ha nincs benne öröme. A munkához öröm és vidámság kell." /6.b. leány 7./ Vagy: "Aki kötelességét vidáman, akarattal, örömmel végzi, az szerintem mindenütt megállja a helyét. Ezt az embert szeretik. A munka szépségét érzi. Azt is megérzi ebből, mi az ÉLET." /7.a. leány 17./

Az idézett válaszok, valamint az erre a mondatra eső választások nagy száma arra enged következtetni, hogy tanulóink az emberek megítélését, annak alapját elsősorban a végzett munka szerint

tartják lehetségesnek és szükségesnek. Természetesen részükre még elvont előadást a boldogság problémáiról tartani nem lehet. A válaszok azonban arra engednek következtetni, hogy a különböző nevelési célok, beszélgetések alapján tanulóinkban az a nézet rögződik meg, hogy a boldog élet legfontosabb eleme a kötelességekkel való azonosulás.

"Munkáján túl más nem érdekli" lényegében az erkölcsi rigORIZMUS-sal kapcsolatos. Az erre eső válaszok száma szintén kevés és az indoklások zöme sem a csak kötelességteljesítés boldoggá tevő volta utal. A 18 felelet közül is csak szórványos a hasonló válasz: "Csak az ő dolga, más nem érdekli." /8.a. fiu 8./ Vagy: "Más munkája nem érdekli. Nem kíváncsi rá." /5.b. fiu 17./ A lányoknál is hasonló a helyzet. "Azért választottam ezt, mert rendesen végzi a kötelességét, csak az ő munkája érdekli, a másé nem." /7.a. leány 16./ Az egyik válasz a magánéletbe való bezárkózásra utal. "Mindig jól elvégzi a munkáját, csak azon van, hogy mindig szép legyen a munkája, más nem érdekli, csak az otthonában /kiemelés tőlem.P.J./ szeret. Eljárt kicsit szórakozni és kötelességét igyekszik jól elvégezni." /6.a. leány 15./ E "kuckóba buvó boldogság" felfogásával más helyen nem találkoztunk. Mindenesetre a "magannak tanulok és nem másnak" elve ezekben az ítéletekben csapódik le. A választások esekély száma és a többi válaszok is arra utalnak, hogy tanulóink előtt az örömmel végzett munka a vonzó. Ezzel találkoztunk a pályaválasztásnál is.

"Értékes tulajdonságai, erényei vannak. /Pl. bátorság, becsületesség, igazságosság, udvariasság, stb./ A választásoknál a harmadik helyen áll és a fiukat vonzza jobban. A fiuk zöme válaszában részletezte és bővítette a pozitív erényeket. A válaszok többsége összeköti más tulajdonságokkal, a közvéleménnyel és az egyéni boldogulással. "Hiába él, ha nincs becsülete, nem végzi munkáját rendszeren, nem udvarias és nincs bátorsága." /5.b. fiu 18./ Vagy: "A becsület minden jó tulajdonsággal összefügg." /6.a. fiu 22./ Társadalmi hatásában: "Nélküle az emberek nem bíznak benne." /8.b. fiu 9./ A lányok véleménye is hasonló. Figyelemre méltó, hogy a becsület fogalmát nem szűkítik le csak magán-, illetve a személyi tulajdonsággal kapcsolatos dolgokra. "Az ilyen embert azt hiszem mindenki szereti és segíti a bajból, mert már máskor ő segítette ki azokat. Jól végzi munkáját és ami jár érte pénz, az az ő értékes munkája /jutalma/. Ez az igazság." / 6.a. lány 16./

"Minden körülmények között boldogul" erényt számszerűen is a legkevesebben választották. A kapott válaszok sem azok megbecsülésére utalnak, akik mások izzadt hátán kívánnak felkapaszkodni. Beszűkülésre a fiuknál csupán egy válasz utal. "Tud magán segíteni és így mindene lesz." /8.a. fiu 20./ A többi választokat inkább a következő felelet összegezi: "A legrosszabb helyen is boldogul. Addig tanul, amíg célja megvalósul." /8.b. lány 20./

A kérdésekre adott válaszokból tehát következtetni lehet

- a megítélésnél a konformizmus játssza még a legnagyobb szerepet, de ez életkorukat tekintve érthető,
- többségüket nem a külsőségek érdeklik,
- az örömmel végzett munkát tartják a legfontosabbnak,
- a vallásetikai, burzsoá felfogások egyeseknél még hatnak.

További feladatunk:

- a marxista etika elveinek hirdetése az életkori sajátosságok figyelembe vételével,
- a népgazdaság szükségleteinek megfelelő foglalkozási ágakban is feltárni a munkaörömet,
- osztályfőnöki órákon vitára bocsátani - főleg a 8. osztályokban - egy-egy pozitív, illetve negatív erényt, továbbá bemutatni, hogy az erkölcsi kategóriák /becsület, igazságosság, stb./ milyen tartalommal telítődött az osztálytársadalomban és milyennel napjainkban.

IV.

Összefoglalás

A bevezetés 2. pontjában kérdések formájában fogalmaztuk meg, mire terjed ki a vizsgálat. Tényanyagunk elemzése után a választ az alábbiak szerint adjuk meg.

A tanulók erkölcsi tudatát, magatartását befolyásoló tényezők

a./ Az összes tényezőket számbavenni természetesen egy-egy tanulmány nem képes. Az általunk vizsgáltak közül első helyen a szülők jutalmazás-büntetés rendszerét vettük. Még mindig túlteng a testi fenytetés, ennek természetesen pozitív hatását munkaerkölcsük fejlődésére nem is kereshetjük. A különböző korlátozásokkal való büntetés hatása kettős. A mechanikusan alkalmazott büntetések, továbbá amelyek csak külsődleges magatartást követelnek a tanulóktól /egész nap tanul/ felületességet eredményez, saját erejébe vetett hitét csökkenti. Helyesen alkalmazott formája feloldja a gyermekben lévő feszültséget, a kötelességteljesítést, felelősségtudatot fokozza, gazdaságosabb időbeosztásra kényszeríti a tanulót és ezzel kapcsolatban képességei, adottságai fejlődésének figyelembe vételére serkenti /pl. egy adott feladatot mennyi idő alatt képes elvégezni/. A verbális büntetések szélsőséges amplitudójára csak következtetni lehetett a válaszokból. Két szélső pont a szülők indulati kitörése és kétségbe esése. Az erős érzelmi hullámzások gyengítik a tanulók érzékenységet, a külső hatások közül az árnyaltabb hatások érvényesülési lehetőségeit csökkenti, esetleg a szülő

valódi vagy erőltetett "kétségbeesése" minden kisebb mulasztásra a gyermeket erején felüli munkára sarkalja, ami állandó fáradtságot, majd közömbösséget okoz és látsszateredmények hajszolásához vezet. A verbális büntetés, amely feltárja a képességek és mulasztások kapcsolatát, pozitív motiválásul szolgál, a mulasztás pótlásával erősíti a kapcsolatokat, kötődéseket, a felelősségtudat mellett fejleszti a felelősségérzetet. A jutalmazás formái közül még mindig az anyagi jutalmazás áll előtérbeⁿ, ugyanakkor a tanulás motivumai között alig szerepel. Lényegesen nagyobb a motiváló ereje a harmonikus érzelmi megnyilvánulásoknak, az elért eredmény dicsőrérettel történő értékelésének. Ez utóbbi egyik káros hajtása és lemérhetően torzító hatása, ha a szülő a "dicsőretében" és további "buzdításában" az egyéni érdeket elszakítja a közösség érdekeitől. A jutalmazás-büntetés formái, eszközei egyénenként és esetenként is változnak, gyakran ellentétesek és így hatásuk is a gyermek alakuló személyiségében disszharmoniót okoz. Növelheti negatív hatását sajnos iskoláinkban is még a nevelők részéről alkalmazott eszközök, formák következetlensége, a gyermek helyzetének, körülményeinek figyelmen kívül hagyása.

b./ Az egyén és közösség ítéllete a tanulásban arra utal, hogy a közösség és a nevelőtestület ítéllete néhány gyermeket kivéve megegyezik. Az egyén önmaga és a közösség véleménye már jobban eltér. Tanulóink ítéllete tehát legtöbb esetben a mi normarendszerünkön alapul. Így a választást minden olyan esetben, ahol a döntés joga őket illeti /pl. tisztségek, egy-egy rendezvény programjának tervezése/

a testület reájuk bízhatja. A jobb tanulóknál a szerénység, a gyengébbeknél teljesítményük túlértékelése a jellemző. Ez természetesen nemcsak a kellő önismeret hiányára vezethető vissza. Közrejátszhat többek között a megértett anyag is, amit a tanuló megfelelően reprodukálni, alkalmazni nem képes. A tanuló teljesítményére, önértékelésének kifejezésére motiválón hat társaik véleménye /pl. ne tartsák önhittnek/.

c./ A tanulók spontán társas kapcsolatai létrejöttében a legnagyobb szerepe a tanuló magatartásának van. A tanulókat ítéletükben, választásukban már a szülők osztályhelyzete alig érdekli. Ennek szerepe az elemzésnél kimutatható nem volt, legalábbis a népszerűeknél nem. A két szélső pólusra /népszerűek és akiket semmi esetre sem választanának barátjuknak/ helyezett tanulók körülményeit elemezve jelentős szerepe van viszont a szülők erkölcsi magatartásának. Ez a lányok ítéletében szinte elsődleges feltétel a választást illetően. Az elutasításnál a gyermek egyéni magatartása, erkölcsi arculata a legfontosabb tényező és ezt követi a szülők és a gyermekek együttes - negatív magatartása alapján fellépő elutasítás. A lányok természetesen ez esetben is jelentősebbnek tartják a szülők szerepét. A választásnál a tanulásban elért eredmény, - mint munka - döntő. Különösen a lányoknál, akiket a fiukkal ellentétben nem vonzanak úgy a testi adottságokkal, ügyességgel, sporttal kapcsolatos eredmények, képességek. Az elutasításnál a hanyag munka, gyenge képesség, gyenge eredmény szintén domináló. Tehát a második helyen a tanuló produktivitása áll. Azóknál, akiket senki

nem választott ugyan, de nem is utasított el, befolyásoló az előző két tényező, de többségük ilyen vagy olyan ok miatt sem pozitív, sem negatív tulajdonságaikkal, adottságaikkal magukra felhívni a figyelmet nem tudták és így az osztályközösség periferiájára szorultak. A cigánytanulók szívesen kapcsolódnának egy-egy kis csoportba, de társaik elutasítják őket. Az ember ember iránti igényének kielégítésében tehát a leányokat befolyásolja jobban a falu közvéleménye.

A tanulók választási, illetve elutasítási "miért?" - ek összesítéséből felvázoltuk az általuk elfogadott ideáltípust és összehasonlítottuk a Nevelési Terv erkölcsi ideálból levezetett ideáltípusával. A vonzó és az elítélendő tulajdonságok változnak a prepubertás és pubertás korban. Az ember ember iránti szükségletének kielégítése szempontjából a laza és alkalmi együttléteket erkölcsileg motivált szükséglet váltja fel. Az érdeklődés az egyedről az általános felé halad, növekedik a mások lelki élményeinek megismerése és saját élményeik, vívódásaik közlésének lehetősége iránti igény. A képességek és azok realizálása a pubertáskorban már jobban felkelti a figyelmet. A Nevelési Terv követelményrendszerével a válaszok egybeesnek a hat tevékenységi formákban feltüntetettekkel, feltűnőbb hiányosság a világnézeti-politikai nevelés követelményrendszerével kapcsolatban volt tapasztalható. A munkaerkölcs normái, a közösségért végzett munka mint értékmérő az emberek megítélésében már figyelemre méltó.

d./ A szülők osztályhelyzete, a családi körülményei döntően befolyásolják a tanulók eredményeit. A környezet hatása nem mechanikusan érvényesül, hanem átszűrődve a tanulók személyiségén. A legmóstabbb körülmények között élő tanulóknál is találtunk kiemelkedő teljesítményt nyújtókat és fordítva. A hátrányos helyzet fogalmánál tisztázni kell, milyen szempontból soroljuk a tanulókat a hátrányos helyzetűek közé, mert aki pl. tanulmányi előmenetel szempontjából hátrányosnak tekinthető, nem feltétlenül az erkölcsi fejlődés szempontjából.

A fizikai munkát végző szülők gyermekei részére a kedvező feltételek megteremtésével kell az egyenlő elbíráláshoz a lehetőséget megteremtteni, és elvszerű segítségük továbbra is nevelőink legfontosabb feladata. A 4. osztályból az 5. osztályba való átmeneteit az ők tanulmányi eredménye tükrözi leginkább.

A dolgozni vidékre járó szülők utazása, a családi otthontól való távolléte, erkölcsi magatartása /ellentétben Moesár Gábor felfogásával/ lényegesen nem befolyásolja gyermekeik helyzetét. Több otthoni munka háruul ugyan rájuk, de tanulmányi eredményük lényegesebb eltérést az iskola átlagától nem mutat.

A nagycsaládos szülők gyermekei mutatták csaknem a legkedvezőtlenebb helyzetet, mert a rendszeres felkészülésre lehetőségük nincs. Többnyire kedvezőtlen anyagi körülmények között élnek. Az egyke gyermekek eredményei magasán meghaladják az iskola átlagát. Gyakorori a szülők részéről az egyenféltés, a gyermekek individualizmusra nevelése. Az elvált szülők gyermekei többnyire az anyánál

maradnak, akik nem tudják többségükben segíteni gyermekeik iskolai munkáját. Gyakori részükről a nagyobb anyagi áldozatok vállalása. Törekvésük, hogy gyermekeik megjelenése, ruházata elérje a jobb anyagi körülmények között élő gyermekét. A szülők esetleges új házasságkötése csak szórványosan befolyásolja kedvezőtlenül a tanulók eredményét. A beteg szülők gyermekeinél feltűnően magas a bukási arány, egyik oka az otthoni túlzott igénybevétel.

A cigánytanulók többsége már eljut a felső tagozatra, ami annak a következménye, hogy szüleik mindjobban bekapcsolódnak a munkába. Náluk a legtöbb a bukás, de sajátos módon ez náluk eredmény a 9 évvel ezelőttihez képest, mert akkor zömüket osztályozni sem lehetett. Többségük anyagi viszonyai még mindig nagyon kedvezőtlenek. Legkedvezőtlenebb helyzetben azok a tanulók vannak, ahol a szülők között a válók megvan, de valamilyen oknál fogva együttmaradnak. A család életében uralkodó szélsőséges és viharos érzelmi megnyilvánulások szorongást rögzítenek a gyermekben. A szülők erkölcsi magatartása miatt társaik elhúzódnak tőlük. Az odahaza uralkodó durvaságot, brutalitást egyrészt átveszi, másrészt pedig félénk és visszahúzóó lesz.

A korszerű oktatás a hátrányos helyzetű tanulók részére is biztosítja az egyenlő feltételeket. Leküzd a gátló "beskatulyázást" a gyengék közé, amely rögzítődése később a tanuló követelményszintjét önmagával szemben is károsan lecsökkentheti. A programozott oktatás tárgyi ismeret szempontjából egyenlő szintről indítja el a gyermekeket és a tanulók mindegyike kénytelen a kapott feladatot

megoldani és azt állandó ellenőrzés és értékelés kíséri. Többségük az órán nemcsak a megértés, hanem az ismeretek alkalmazási fokáig is eljut. A szakkörök érdeklődési körüket bővítik, adottságaik, képességeik kibontakoztatására lehetőséget nyújtanak.

e./ A madármese alapján az összefüggés kimutatható volt a család helyzete, a szülők magatartása és gyermekeik szülőkhöz való kötődése terén. A tanulók többsége azonosította magát a fészekből kiesett kismadárral. A vidékre járó szülők gyermekeinél a kismadár saját erejéből történő megmenekülése az átlagot meghaladja, aminek az oka, hogy helyzetüknél fogva az önállóságuk nagyobb. Az elvált szülők gyermekeinél a kötődés az egyik szülő felé irányul, a két szülő együttes szerepe náluk a legkevesebb. A félárvánknál a két szülő együttes szerepe a legnagyobb, domináló benne az elhalt szülőhöz való ragaszkodás. Azoknál a gyermekeknél, akik szülei között a válók megvan, de együtt maradtak, a szülők szerepe külön-külön nem fordul elő, a kötődés tehát a legkisebb.

A mese megoldása bepillantást nyújthat a nevelőnek a gyermek érzelmi világába, de természetesen a megállapítás csak akkor lesz érvényes, ha azt más módszerekkel kapott adatok is alátámasztják.

Összgezve: a környezet, a tanulókat ért hatás személyiségüket, ezen belül erkölcsi arculatukat, magatartásukat nem mechanikusan determinálja. A viszonylagos szabad akarat, mint formai oldal, a serdülőknél még csak alapjaiban van meg. Felelősség - amely náluk

még pedagógiai szituációban merülhet fel - olyan mérvű, amelyen mértékben a nevelés eljuttatta őket a szükségszerűség felismeréséhez, figyelembe véve életkori sajátosságaikat.

A tanulók erkölcsi tudatának és szintjének alakulása a munkaerköles
problémáival kapcsolatban

a./ A szívesen végzett munka nemenként és kereszportenként eltérő. Az iskolai, az uttörőben végzett munka aránya hasonló mind a fiuknál, mind a leányoknál. Eltérés a fizikai munka terén van. Amíg a fiuk a házkürüli és a termeléssel kapcsolatos munkákhoz jobban vonzódnak, addig a leányok - a nemükkel járó hagyományoknak megfelelően - a háztartással kapcsolatos munkákat tartják vonzóknak. A motívumok vizsgálata arra utal, hogy a munka nemcsak egyik megnyilvánulási területe az erényeknek, de egyben forrása is. A szívesen végzett munka többségében a leendő érvényesülést kívánja elősegíteni. Jelentős a humanitás értékük és közrejátszanak az esztétikai vonatkozású indítékok is. A szívesen végzett munkák a munkaöröm jelentős forrásai, rajta keresztül gazdagodik a tanulók érzelenvilága, intellektuális síkon elősegíti a felismert kötelesség kialakulását, az érzelmek hozzájárulásával a kötelességérzet kifejlődését.

b./ A nem szívesen végzett munka vizsgálatánál figyelemre méltó, hogy a tanulók erre adtak többségükben elutasító választ, azaz szerintük minden rájuk bízott munkát el kell végezni. Nem szeretik a nehéz fizikai munkával, a kellő gyakorlás hiányában fájdalommal párosuló munkákat. Az általuk felhozott indokok a fejlődés magasabb fokán részben vagy egészben meg fognak szűnni. A nem szívesen végzett munkák a mezőgazdasággal kapcsolatosak többségükben. Gyakori,

hogy a tanuló a mezőgazdasági munkákat a leendő foglalkozáson keresztül utasítja el /főleg a lányok/, míg az iskola kötelékében, társaival együtt szívesen végzi. Egy-egy munka elutasítását gyakran eredményezi a környezet helytelen értékelése, az értékelés egyoldalúsága. A tanulók szándékát nem veszik figyelembe, csak a következményt, így egy-egy eltört tényérért, vagy egyéb gyakorlatlanságból okozott kár büntetése nyomán - ha az gyakori - már a munka végzésekor szorongás áll elő. A szorongás miatt újabb ügyetlenség következhet be és szinte meggyűlöli azt a munkát, amivel kapcsolatban oly sok kudarc és büntetés érte, holott kezdetben jószándékkal és érzelmileg motiválva /anyukának örömet szerezzen/ fogott hozzá. Az elutasítás gyakori forrása a munka hosszadalmas, aprólékos volta /főleg a fiuknál/, és az általuk végzett munka csak egy-egy résztevékenység, amiben nem tudják kamatoztatni ismereteiket, alkotó fantáziájukat.

c./ A tanulók szórakozása, játéka terén a fiúk és a lányok irányulása különböző. A fiúk többsége a mozgást és társas együttlétet igénylő sportolást kedveli. Mind a két nemnél egyre nagyobb szerepet tölt be a televízió, de az elsősorban részükre sugárzott műsort csak szórványosan említik. Az olvasás - főleg a fiuknál - jelentéktelen. /Ezt természetesen általánosítani nem lehet./

d./ A tanulás fontosságát elismerik. Többségük eszköznek tekintti bizonyos foglalkozásokat, vagy saját pályaválasztása, illetve egy adott pálya elérésére, vagy korlátainak feltételére. Eszközként

való felfogása miatt a motivációk is erősen eltérnek a többi kérdéssel kapcsolatos motivumoktól. Így jelentőségének felismerése nem minden esetben játszik regulációs szerepet, és nem is vezet elhatározáshoz. Motivumai a közvetett célokra irányulnak többségükben. A szülők által leggyakrabban használt anyagi jutalmazást csak szórványosan említik. A közvetett cél gyakran egyéni céllá válik.

Az ellenőrzés hatását a helyesírási készséggel kapcsolatban vizsgáltuk. /Azért, mert alakítása, fejlesztése az 1-8. oszt.-ig feladat és lényegében nemcsak a szaktanárra, hanem minden nevelőre hárít feladatot./ A hiányos ellenőrzés következtében a gyermekek írása az átmenet időszakában viszonylag romlik, mert felelőtlennül írhatnak. Tevékenységük nem jár tökéletesítéssel és az ellenőrzés elmulasztása nyomán fellépő érdektelenség fokozatosan hat a tanulókra. Az írástempó hirtelen felgyorsítása - tehát nem neveljük rá őket, és a lehetőséget sem kapják meg - nem ad lehetőséget, hogy a leírt szavakat újra szemügyre véve megállapítsák munkájuk hibás, vagy hibátlan voltát. Ez viszont az otthon elkészített munkájuk tanúsága szerint - ahol a gyermeknek már lenne ideje - az önellenőrzés elhagyásához vezet. A probléma tehát nemcsak az oktatás, hanem a nevelés körébe is tartozik.

c./ A tanulók pályaválasztása, pályairányulásával kapcsolatban

A tanulók a pályaválasztáskor /járásunk területén a 8. osztály befejeztével a tanulók 75,2 %-a kényszerül pályát választani/ az általuk választott foglalkozás követelményeit alig ismerik

és személyi adottságaikat is csak minimálisan veszik tekintetbe. Inkább csak beleélik magukat a választott foglalkozásba, hivatásba a követelmények reális mérlegelése helyett. A követelmények közül viszonylag nagyobb mértékben veszik figyelembe a mentális követelményeket. Az adottságok közül domináló az érzelmi beállítódás, a munkával kapcsolatos pozitív állásfoglalás.

Az átrétegződés más irányu a fiuknál és más a leányoknál. /Adatainkat csak közösségi viszonylatra értjük./ A fiúk iránya a szakképzettséget igénylő ipari pályákra irányul elsősorban és viszonylag kismérvű az irányulás a szakképzettséget igénylő egyéb és szellemi munkák felé. A mezőgazdasággal kapcsolatos termelőmunkánál a szakképzettséget nem igénylő munkakör is található. A leányok irányulása főként a szakképzettséget igénylő egyéb munkakörök, majd a szellemi munkák felé tendál. A szakképzett ipari munkát szinte elenyésző százalékban választják, a mezőgazdasági termelőmunkát pedig senki. Tehát míg a fiúk szüleik helyzetéhez viszonyítva meg kívánnak maradni a fizikai termelőmunka terén, főként ipari vonalon, addig a leányok a fizikai termelőmunkát nem kívánják választani foglalkozásul. Náluk tehát az átrétegződés útane lényegesen nagyobb.

A pályaprestizs és a pályairányulás regressziós iránya szerint tanulóink élni kívánnak és élnek is a társadalmunk által biztosított lehetőségekkel. A két nemnél azonban lényeges különbségeket találunk. A fiuknál a pályaprestizsnél első helyen a szellemi, majd a fizikai termelőmunka és végül az egyéb munkák állanak. A pályaválasztásnál viszont a fizikai termelőmunka az első, második

az egyéb munka és végül a szellemi munka. Adatainkat elemozve lá-
nyegében nem kényszerül szmük tölük távol álló foglalkozást vá-
lasztani, mert csak a fizikai termelőmunka vonala az emelkedő a
8. osztályig, a másik kettő pedig esökkenő, mind a két esetet
vizsgálva. A leányoknál huzott trendvonal szerint már más a hely-
zet. A pályaprestizsnél meredeken emelkedik és legnagyobb a szel-
lemi, majd az egyéb munkáknál. A választásnál viszont már a kettő
helyet cserél és mindegyik esökken a 8. osztály felé haladva. Ná-
luk tehát már az eltérés jóval nagyobb. A fizikai termelő munkát
mind a két helyen alig szerepeltetik és iránya esökkenő. Náluk
tehát az eltérés nagyobb, mint a fiuknál. Figyelemre méltó a két
nem között még, hogy a bizonytalanság, a döntés hiánya a fiuknál
a 8. osztályig esökken, a leányoknál viszont emelkedik. A motivu-
mok együttmozgása mind a két nemnél feltűnő a pályaválasztás és
a pályaprestizs esetében. A leányoknál ez kapcsolatban van az i-
rányulással, mégis nagyobb eltérést mutat. A fiuk pályaválasztási
motivumaira jellemzők a munka tárgyának szeretete, jó fizetés és
kereset, képességeik kibontakoztatásának lehetősége, önmegvalósi-
tás a munkán keresztül, a tapasztalat, a rokoní és baráti kaposo-
latok. A leányok pályaválasztásában különösen feltűnő a munka
tárgyának szeretete. Ezt azonban nem vehetjük egyértelműen pozi-
tívnak. A munka tárgyának szeretete náluk gyakran a fizikai ter-
melőmunkától való idegenkedésbe, esetleg a népgazdaság szükségle-
teit figyelembe nem vevő egyéb foglalkozásokba való gyökerezésben
rejlik. Figyelemre méltó a fiuknál a mezőgazdasági munkák válass-
tása. Számszerűségükben kevés ugyan, de emelkedést a 8. osztály

felé mutat és a választások összefüggést mutatnak a termelőszövetkezetekkel kapcsolatban hozott törvényekkel.

A pályaválasztás motivumai zömükben /elsősorban a fiuknál/ a harmonikus személyiség sokoldalu kibontakoztatására irányulnak és összhangban vannak a szocialista munkaerőles egyre nagyobb mérvű kibontakozásával.

1./ Az emberek megítélésében még a serdülőknél a konformizmus játssza a legnagyobb szerepet. Ez érthető. Jelentős viszont, hogy a második helyen az örömmel végzett kötelességteljesítés áll. Ezt a véleményünket alátámasztja a többi kérdésekre adott válasz is. Bizhatunk abban, hogy tanulónk felnőve az embereket elsősorban valóban a végzett munkájukon keresztül ítéli meg, egyéni boldogságukat pedig a kötelességgel való azonosulásban fogják megvalósítani. Serdülőink a külső jelenségekről igyekeznek a lényegbe hatolni. Nem lehet azonban még figyelmen kívül hagyni, hogy sok esetben még a vallássetika és a burzsoázia erkölce is hatást gyakorol.

Összegezve: a serdülők motivumai mindinkább másodlagos motívumokká lesznek és tapasztalataik, ismereteik bővülése alapján telítődnek meg társadalmi és ideológiai tartalommal. A különböző érzelmi hatások elősegíthetik, illetve gátolhatják motivációs bázisuk kialakulását. A motívumok alá- és fölérendeltségi viszonyba kerülnek egymással és jelentős a nevelés hatása abban az értelemben is, hogy melyik fog a cselekvés regulátoraként működni.

A módszerek szempontjából

Véleményünk szerint a felügyeleti munkában előtérbe kell helyezni a tényfeltáró módszerekre alapuló vizsgálatot, amelyben az adott testület nevelői is résztvesznek. A vizsgálati módszerek közül feltételei még nincsenek meg a kísérleti módszereknek, ez azonban a nevelők munkájának irányításához, ellenőrzéséhez és segítségéhez nem is feltétlenül szükséges a felügyelet szempontjából. Elsősorban a további eredményes munkával függ össze, de a vizsgálati szempontokkal is, hogy iskoláink, azok nevelői tanulmányaik befejeztével ne szakítsák meg a kapcsolatot tudományos intézményeinkkel, hanem azok részére becsájtsák rendelkezésre adataikat, tapasztalataikat és azok alapján készült tudományos általánosítást felhasználva emeljék magasabbra oktató-nevelőmunkájuk színvonalát.

További feladatok a témával kapcsolatban

Az erkölcsi nevelés módszertana az oktatás módszertanához viszonyítva kidolgozatlanabb. Így a tények feltárása fontos. További kutatási terület a munkaerkölcs problémáival kapcsolatosan:

- az elidegenülés, a tárgyak uralma az egyének milyen csatornákon, mikor és milyen feltételek között jelentkezik,
- az erkölcsi tapasztalat és az erkölcsi fogalmak kapcsolata,

- a munka, mint szükséglet hogyan alakul ki, milyen pszichológiai tényezők közreműködésével a serdülő személyiségében?

A vizsgálatunknál figyelembe kellett venni, sőt a további vizsgálatoknál is, hogy az átmeneti kornak megvan a maga etikai vetülete, így a gyermeket ellentétes hatások érik és a hatások a gyermek személyiségén átszűrődve más és más eredményre vezethet, sőt egymással ellentétes eredményekre is.

Erre példa az egyik tanuló válaszlapja. /8.a. fiú 11. Mellékelve./
A favágást szereti, de az ásást már nem, mert budapesti. Az iskola udvarát szívesen takarítja, hogy szép legyen, de az otthoni felmérést már nem vállalja, mert nem az ő munkája. Odahaza a jó jegyért nem jutalmazták, de a rosszért kikap. Gépszerelő akar lenni, mert jól keresnek és jó szakma. Apjára büszke, mert már az újságban is megdicsérték.

Az ellentmondások feloldásához a szülői ház és a nevelők együttműködése szükséges. Erre utal Bálint Sándorné is, aki határozott fellépésű kislányt formált olyanból, akit kisebb korában több megpróbáltatás ért. A tervszerű és tudatos együttműködés eredményét a Kartársnő szavaival kívánjuk ismertetni. "Év elején kértem osztályom tanulóit, hogy a következő osztályfőnöki órákra keressenek az anyaghoz vágó irodalmat... A kislány eleinte 2-3 sort olvasott fel még igen bátortalanul. Az egyik novemberi órára részletesen készült, egy saját könyve alapján. Ekkor kihívtam az osztály elé, átadtam neki a szót és kb. 10 percig önállóan, képekkel illusztráltam."

rálva, közben a tanulóknak szemléltetve beszélt... A szülőkkel együtt megállapítottuk, hogy félelemérzete is lassan homályosul. Ma már egyedül hozza a tejet, nem hívja testvérét." /A leírás teljes egészében mellékelve./

Ez is egyik bizonyítéka, hogy munkánk eredményét fokozni csak úgy tudjuk, ha megismerjük a gyermek személyiségét és keressük a szülőkkel a megfelelő kapcsolatot. A helyes kapcsolat kialakítása azonban nemcsak a nevelőkön múlik, de kezdeményezni nekünk kell.

Grafikonok, diagramok, táblázatok jegyzéke

/Csak a szöveg között elhelyezettek, a többi a függelék jegyzékében/

1./ Büntetés tanulásért, grafikon	37 old.
2./ Jutalmazás tanulásért, grafikon	41 "
3./ Eltérés az osztály besorolása és a tanuló önmagát besorolása között, grafikon	46 "
4./ Az osztály és a nevelőtestület értékelése, grafikon	48 "
5./ A tanulók spontán társas kapcsolatai, diagram	50 "
6./ Négy vagy több gyermek választaná barátjának, táblázat	51 "
7./ Senki nem választaná barátjának, táblázat	51 "
8./ A szülők családi életének hatása a barátok megválasz- tására, illetve elutasítására, grafikon	52 "
9./ Cigánytanulók spontán társas kapcsolatai, táblázat	56 "
10./ Barát-választás és elutasítás indokai, diagram	58 "
11./ A tanulmányi eredmény hatása a barátok megválasztására, illetve elutasítására, grafikon	61 "
a./ Tanulók eredményei, családi környezetük, szociális hely- zetük szerint, táblázat	62 "
b./ Fizikai munkát végző szülők gyermekeinek eredménye, tábl.	64 "
c./ A madármese összesítése, táblázat	97 "
12./ Szívesen végzett munkák, diagram	111 "
13./ Nem szívesen végzett munkák, diagram	119 "
14./ A tanulók szórakozása, diagram	133 "
15./ Az ellenőrzés és az arányos terhelés szerepe a helyes- írási készség alakulására, táblázat	142 "
16./ Miért igyekszel jól tanulni? Távlatok szerint, diagram	147 "

17./	Miért igyekszel jól tanulni? Motivumok szerint, grafikon	148 o
a./	Foglalkozási profil követelményei a 8. osztályos tanulók válaszai tükrében, táblázat	156
18./	A szülők /gondviselők/ foglalkozása és a 8. osztályos ta- nulók pályaválasztása, diagram	162
19./	A legszebbnek tartott pályák és foglalkozások, diagram	167
20./	A tanulók pályaválasztása, pályairányulása és a legszebbnek tartott pályák, foglalkozások trendvonala	169
21./	A legszebbnek tartott pálya, foglalkozás és a pályaválasz- tás, pályairányulás motivumai, grafikon	173
22./	Pályaválasztás, pályairányulás, diagram	176
23./	A tanulók pályaválasztása, pályairányulása, grafikon	177
24./	Mi tetszik az emberek viselkedésében, magatartásában, megjelenésében? diagram	183

I r o d a l o n

- dr. Antalfi Sándorné: Sokgyermekes szülők gyermekinek helyzete
/Kézirat/
- Ágoston György: Pedagógia I./Tankönyvkiadó, Bpest, 1965./
- Ágoston-Jaussy: Pedagógia II. /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
- Árkosiné Udvardi Sarelda: A barátválasztás indoklása az óvodáskorban
/Pszichológiai tanulmányok kötetből. Akadémiai
Kiadó, Bpest, 1958./
- dr. Baesa Pálné: Az egyke-gyermek problémái /Kézirat/
- Bakonyi Pál: Erkölcsi kérdés helye és jelentősége a pedagó-
giában /Előadás, elhangzott az OPI-ban 1964.
IV. 18-án/
- Bakos János: Egy nap a termelőmunkában /Kézirat/
- dr. Barkóczi Ilona: A 10-14 éves gyermek megismerésének pszicholó-
giai alapjai /Nevelőmunka az ált. iskola 5-8.
oszt.-ban c. kötetből. Tankönyvkiadó, Bp, 1967./
- dr. Barkóczy-dr. Putnoki: Tanulás és motiváció /Tankönyvkiadó, Bp, 1967
- Bálint Sándorné: A szülők és az osztályfőnökök együttműködése
/Kézirat/
- Beke Mihályné: Közvélemény és az egyén értékelésének összefü-
gése /Kézirat/
- dr. Borbély András: A jutalmazás és büntetés alapvető kérdései
/Tankönyvkiadó, Bpest, 1967./
- Z. Bauman: Általános szociológia /Kossuth Könyvkiadó, Bp, 1964
- Csirszka János: Pályalélektan /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
- Bobos-Juhász-Komár-dr. Majzikné-Nagyné: A tanulók világnézeti és er-
kölcsei fejlődése /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
- dr. Duró Lajos: A szociometriai módszerek pedagógiai-pszicho-
lógiai alkalmazásának metodológiai problémái-
ról /JATE kiadása, Szeged, 1967./
- dr. Duró-dr. Kelemen-dr. Radnai: Fejlődés- és neveléslélektan
/Tankönyvkiadó, Budapest, 1966./

- P. Fraisse:** A kísérleti pszichológia gyakorlati kézikönyve /Akadémiai Kiadó, Bpest, 1965./
- Fukász György:** A munka filozófiája /Kossuth Könyvkiadó, Bp, 1965
- R. Gal:** Hol tart a pedagógia? /Gondolat Kiadó, Győr, 1967
- Garái László:** Az emberi szükségletek kutatásának dilemmái /Valóság, 1968.évf. 2. szám./
- dr. Gegesi Kiss-Liebermann:** Személyiségzavarok gyermekkorban /Akadémiai Kiadó, Bpest, 1965./
- dr. Geréb György:** Kísérletek a fáradtság lélektanának köréből /Akadémiai Kiadó, Bpest, 1962./
- Huszár Tibor:** Fiatalok bűnözők.
- Huszár-Farkas-Somogyi:** A marxista etika alapjai I.-II./OPI 1965./
- H. Hiebsch-M.Vorweg:** Bevezetés a szociálpszichológiába /Kossuth Könyvkiadó, Bpest, 1967./
- dr. Jantos Lajos:** Hogyan segítik a szakkörök a hátrányos helyzetben levő tanulókat? /Kézirat./
- Jánossy Ferenc:** A gazdasági fejlődés trendvonalai és a helyreállítási periódusok /Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1966./
- Józsa Péter:** A modern társadalomkutatás néhány elméleti és módszertani problémája /MPSz.1966.évf.5.sz./
- Kellemen László:** A pedagógiai pszichológia alapkérdései /Tankönyvkiadó, Bpest, 1967./
- Láng Róbert:** Hogyan segíti a programozott oktatás a hátrányos helyzetű tanulókat? /Kézirat./
- Marosvári Mihályné:** A cigányszármazású tanulók helyzete Kiszomboron /Kézirat./
- Makarenkó:** Művei 4. és 5. kötet /Akadémiai Kiadó, 1955/56./
- Marx:** A tőke I. kötete /Bpest, 1961./
- Mérei Ferenc:** A gyermek lelki fejlődése - világképünkben /Valóság, 1967. évf. 9.szám./
- Monostori Ernőné:** Az elvált szülők gyermekeinek helyzete./Kézirat.
- Nagy József:** Didaktográf alkalmazása az orosz nyelv oktatásában /Kézirat./
- Nagy Józsefné:** A dolgozni vidékre járó szülők gyermekeinek helyzete /Kézirat./

- dr. Nagy Sándor: Didaktika /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
 Nevelési Terv /Tankönyvkiadó, Bpest, 1963./
- dr. Németh Kálmán: A személyiség megismerésének elméleti és gyakorlati problémái /Kézirat/
- T. Nowogrodzki: Fejlődéslélektan /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
- Oláh Veronika: Beteg szülők gyermekeinek helyzete /Kézirat/
- dr. Orosz Sándor: Tényfeltáró módszerek a pedagógiában /Elhangzott a Szegedi Nyári Egyetemen 1967.jul.22-én./
- Ortutay Gyula: A szocialista művelődésszervezésről /Valóság, 1967. évf. 11. szám/
- Pataki Ferenc: Pedagógia és szociológia /Tanulmányok a neveléstudomány köréből, Akadémiai Kiadó, Bpest, 1964./
- Pályaválasztási tanácsadás /Csongrád megye és Szeged város kiadványai
- Pályaválasztási tanácsadás az orvosi, pedagógiai és pszichológiai gyakorlatban /Munkügyi Minisztérium, Bpest, 1968./
- Pernjakov: Nevelési lehetőségek a tanulók kollektív munkájában /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
- dr. V. Prihoda: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába /Tankönyvkiadó, Bpest, 1963./
- dr. Radnai Béla: Neveléslélektan /Tankönyvkiadó, Bpest, 1967./
- Rubinstein Sz.L.: Az általános pszichológia alapjai /Akadémiai Kiadó, Bpest, 1964./
- Rubinstein: Léte és tudat /Kossuth Kiadó, Bpest, 1967./
- Sánta Valéria: Az otthoni tanulásról. /Kézirat/
- Simon Mihály: Napközis tanulók helyzete.
- Szathmári Lajosné: Hátrányos helyzetű tanulók egy csoportjáról, ahol a válók megvan, de a szülők együtt maradnak /Kézirat./
- Vasakó Mihály: Munkalélektan /Tankönyvkiadó, Bpest, 1964./
- Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. /Tankönyvkiadó, Bpest, 1967/
- Woodworth-Schlossberg: Kísérleti pszichológia /Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966./